

1. కిసనాతము - ఇది 3. 6వైపుల చుట్టూ. ————— 211
2. తిరివి దాసే - ఇది దిగుమర్తి కినితా రామ స్వామి. ————— 212
3. నన్నయగారిమీసన్నరథాతవితార్థయ్యకీ - ఇది నన్నయగారిమీసన్నరథాతవితార్థయ్యకీ. 213 - 218
4. శ్రీరత్నావదము - ఇది కి వశంకర స్వామి. ————— 219 - 226
5. తిరుంక వడి - పదునారంతుల చుట్టూ - ఇది రామారామ స్వామి చుట్టూ. 227 - 231
6. గంగాలమారి - పింగళి లక్ష్మీకాంతము - ————— 231 - 233
7. పదరంగము - ఇది పోలవారి శివరామ చాస్త్రే, ————— 235 - 242
8. ముక్తా లక్ష్మీ - ఇది శ్రీ రామ భట్ల వీరరాధుల స్వామి. ————— 243 - 256
9. విశాఖ దళలు - ఇది వండు మూరి తిరింగరాములు. ————— 257 - 273
10. మహామూర్తి హత్తుల పర్వమిళావము - ఇది శ్రీ పద్మనాభ స్వామి చుట్టూ. 274 - 280
11. శత్రుయ - ఇది దండి పల్లి వెంకట సుబ్బారావు. ————— 281 - 285
12. తిరుమల దళసము - ఇది దొంగలపల్లె చుట్టూ. ————— 285 - 286
13. భారత క్రింద సాగవల్లి స్వామి - ఇది పంతురి రామేశ్వరరావు. ————— 287 - 289
14. ప్రియమైన వేదవరద వాదము - ఇది 2. విష్ణు శక్తి రాశి. ————— 290 - 300
15. దొంగభక్త స్మృతి - ఇది ఇలుల సువేంకటేశ్వరస్వామి. ————— 302 -
16. పెంపక పుమమరాళం - ఇది కాళి పట్టరామరావు. ————— 303 - 310
17. కలకాశం - ————— 311 - 313
18. విమలశ్రవణము - ————— 314 .

విశోధి సం.
భాద్రపదము

భారతి

సంపుటము 28
సంచిక 9

కిసగౌతమి

శ్రీ కె. అన్నమరాజకర్మ

ఈ రహాభిక్షార్థిని యెవ్వ రీమె !
పెదవి తడియార, లేకొను గడలి యాడ,
ఇంటికిం టికి నేగి యర్థించుచుండె
“వేరె డావాలు” నా పల్కె చెవుల బడెడు.

చాన మృతపుత్రు నొకని బుజాన బూని
కడపగట్టిన యిల్లెల్ల గలయ దిరిగె,
ద్వారములనుండి తెరవ లుదారమతిని
“రమ్ము, కిసగౌతమీ! యిటు రమ్ము రమ్ము.

తుందుభమ్ములకా యింత తొట్టుపాటు!”
అనగ నాతురచిత్తయై యడుగు నిట్లు—
“పుట్టు చావులు మీయింట భారయవేసి
ప్రభుని యాజ్ఞానుసారంబు బడయుదాన.”

విస్మయప్రదవాక్కుల విన్న జనము
“పిచ్చిదాన ! పో పొమ్మ”ని వెడలనడచి
వాకిలుల మూయ, నారేయి నేకతముగ
గాలువల దాటి, యడవుల గడచి కడచి.

విసిని వేసారి, మృతసుతు వేగ గొనుచు
బుద్ధు పాదాబ్జముల మ్రోల మోకరిల్లి,
“జననమృత్యునిహీనసంసరణ మొందు
కాననై తిని ప్రభుహాళి ! కాననైతి.”

అనగ, గౌతము డాడరాయత్తు డగుచు
“బహుళశోకార్తిసంస్మృతివనమునుండి
అమృతఫలముల కే లీల యాస గొనెడు
కన్య సుఖములు లోకాన కవలు సుమ్మి.”

తనివిదొన్నె

శ్రీ దిగుమర్తి సీతారామస్వామి

తనివిచెందిన మా జీవితములయందు
పోటుపాటు తెరుంగ దామోదకలన
స్థవిరహేమంతపాలితస్థానవీధి
నేని ఆనందమూర్ధ్వవాహినిగ దోచు.

తడికతల్పును జీకటివడకు గుడిసె
కుంచుకొని లోన చలికి కంపించుమేను
గాలుపులు పెట్టు కటికియాకటిని గెల్వ
త్రావినది వాగునీ; రమ్యతముగ త్రేన్పు.

ఫలము లవి నందనైకలభ్యములె గావు
వలపు లవి యచ్చరల వీటికలవెగావు
పసపుబిట్టల పాటల పనకు సొగయు
నామనిజ జన్మనుల హృదయాల నొదవు.

తృప్తి పాలించు గడ్డపై తీయనైన
పాలు క్రోల్చుగ దొన్నెలే చాలు-పసిడి
గిన్నెలు రవల గాజుల కేలిమెరుగు
లందు విషపూరితము లతృప్తాంగణములు.

అలయని యూరుబిచ్చుకల
యల్లరిపాటల దెప్పరిల్లు తె
క్కలు తెగినట్టి కోర్కులు; జ
గాజిగిమంచున నించు మూగనం
జలు జలతారువెన్నెల ప
నందు; సరోవరలక్ష్మీ తూటిపూ
వుల కయి నేతకే మురిసి
పోయెడు నీ చలికారువేళలక.

నన్నయ్యగారి ప్రసన్న కథా కలితార్థయుక్తి

ప్రధాన కథ 3

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

భారతములోని ప్రధాన కథ కారవపాండవుల వైరము. దీని యంతురము, దీని వృద్ధి బాల్య క్షిణులు, కుమారాస్త్రవిద్యాప్రదర్శనము - రెండుగా ప్రదర్శింపబడినవి. మూడవది లాక్షగృహదహనము, అది యంతయు నొక దైవదుర్వలసితము. కథ జరుగుటయేకాని దానియం దంత విశేషము లేదు. ఈ వైర వృక్షమునకు నిజమైన పుష్పార్థము ద్యూతము. ఆ ద్యూతము భారతకథ కాయువుపట్టు. దుర్యోధనుని వైరభావమునకు కర్ణశకును లిద్దరాలంబుములు. వారిద్దరు లేకుండి భారతము లేదు. ద్రౌపది లేనిచో వారి వైర మింత తీవ్రరూపము దాల్చెడిది కాదు. ద్రౌపదీసప్తావ పారణమే కారవపాండవ వైరభావమునకు క్షిరము వంటిది. విరోధము యుండుచున్నను, ఒకరి కొక రవకారములు చేసికొనవచ్చును. ఈ విరోధము స్త్రీమన భంగహేతుక మైనప్పుడు దాని పట్టుదనము పట్టరానిదిగా నుండును. ఈ పర్వవైరవృక్షమునకు ద్రౌపది మూలకండుముగా గన్పించుచున్నది. ఆమెను కలాత్కారముగ దుక్కాననుడు చీర లొల్పుటచేత, నామెను తన తొడమీద గూర్చుండుముని దుర్యోధనుడు పన్ను చేయుటచేత భీముడు ప్రతిజ్ఞలు చేసెను. అందుచేత ద్రౌపదియే యీ మహావైరపూర్వభావమునకు నడిబొడ్డుగా గన్పించుచున్నది. ప్రత్యేకముగా ద్యూత మంతయు, ఆ ద్యూతముయొక్క పరిణామమంతయు, దుష్టమైన పర్వరసానమంతయు, మల నాడిన పునర్ద్వారముం తయు, నరణ్యాజ్ఞాతవాసములుగూడ పర్వమును ద్రౌపదీ హేతుకములు. ద్రౌపదిలేనిచో నీ భారతకథ యిట్లుం డెడిదికాదు. ద్రౌపది లేనిచో ద్యూతమాడెడి వారు - పాండవు లాడిపోయెడివారు - తరువాత నే

మయ్యెడిచో భగవంతునకు తెలియవలయును. ఒకచో ధృతరాష్ట్రుడు వారి రాజ్యము వారల కిచ్చెడివాడేమో? పాండవులు జీవితాంతము సామాన్య రాజకుమారులవలె బ్రతికడివారేమో! ద్రౌపది కి ప్రాధాన్యము కథయం దున్నదని తెలిసికొని వ్రాయుట కథారహస్యపరిజ్ఞానము.

విరుదుడు పోయి పాండవులను ద్యూతమునకు పిలిచికొనివచ్చెను. పాండవులును ద్రౌపదియు వచ్చి వృద్ధులకు వసుస్కారము చేసిరి. “అంత ద్రుపదరాజ నందనయు గాంధారికి మ్రొక్కిన వక్కోమలిం జూచి గాంధారి కోడండ్రెల్లను విస్మయించి యిట్లనిరి.

“అఖిలలావణ్యపుంజంబు నబ్జభవుడు
మెలకగా దీనియందు నిర్మించెనొక్కొక్కాని
నా డిట్టి కాంతి యేకాంతలందు
నేల లేదని సామర్ష హృదయ లయిరి.”

ఈ ఘట్టము భారతకథకు ప్రాణభూతముగ ద్యూతాదియందు నిక్షిప్త మైనది. కారవపాండవులకు తగినంత విరోధమున్నది. ఆ విరోధమున కిది యవధిభూతమైనది. గాంధారికోడండ్రెల్లరు ద్రౌపదినీ చూచి యోర్వలేనితనమును పొందిరి. ఆమెయొక్క లావణ్యమునకు చుప్పనాతితనము పడిరి. లావణ్యమునగా పాండవ్యము గాదు. కరీరకాంతి. ఆవిడకరీరకాంతికి వారు మాత్సర్యపడిరి. ఈ కరీరకాంతి కొంత సహజ మైనను సెక్కినభాగము పోషణచేతను, భోగము లను భవించుటచేతను వచ్చెడిది. ఆ మెలావణ్యము పాండవుల సంపత్తిన్నుద్ధిని చెప్పచున్నది. ఆమెయందు పాండవులకు గల ప్రేమను చెప్పచున్నది. ఆమెభోగపరాము

జాత్యమును చెప్పచున్నది. అట్టి భోగము మనకు లేదే యని గాంధారికోడండ్రు మాతృవర్ణపడిరి. మాతృవర్ణ పడుటయే కాదు. కోపించిరి. అమర్ష శబ్దమునకు కోప మును, మాతృవర్ణమును రెండును సర్థములే. మన మే యర్థమును చెప్పకొన్నను చెప్పకొనవచ్చును. రెండర్థ ములును చెప్పకొనవలయు ననియే నన్నయ్యగారి యాహా. నన్నయ్యగారు శబ్దము లిట్లే వాడును.

మరువాడు తెల్ల వారివంటి నే ద్యూతారంభము. ఈరీతిగా జరుగవోవు మహాత్మతవప్రక్రియారంభము నందు తత్ప్రీక్రియాశ్చిరభూతమైన ద్రాపది నిట్లు వర్ణించి ద్యూతావసానమంతయు నామెకు జరిగిన యవమానము, ఆమెప్రతిభ, ఆమెభర్తయుద్ధి, సర్వముగా పర్యవసించిన కథను వ్రాయుట యిది మహాశిల్పము.

ఈకథాపర్యవసానము—

తరగ—

“తరుణి ద్రాపది యిట్లు పాండవధార్తరాష్ట్రులదైన భీ కరపరస్పరకోప వేగముక్రన్నబాచి విపత్తిసా గరనిమగ్నుల నద్ధరించె బ్రకాశక్తిర్దురు ధీరులకా పురుషసింహములకానిజేనుల పూని తద్దయుద్రీతితోకా.”

ఈ రెండుపద్యములు నన్నయ్యగారు ద్యూతా ద్యవసానముల నిశ్చయించి ద్యూతము దేని హేతువున విపరీతమైన పరిణామమును పొందెనో, యాపరిణామము దేనివలన తాత్కాలికోపకాంతి పొందెనో యా ద్రాపదీ దేవిని మొదల నట్లు చెప్పి చిర నిట్లు చెప్పట యిది మహాశిల్పము. భవభూతికాలిదాసులకు తాదృశులకుదప్ప తక్కినవారికి తెలిసినది కాదు. చేసినది కాదు. ఇది యొక మహాద్భుతము.

ఇందులో మరియొక చమత్కారము. ద్రుపద రాజవందన గాంధారికి మొక్కినపుడు గాంధారికోడం ద్రెల్లరు చూచిరి. ఇది పాండవులు ధృతరాష్ట్రులకు మొక్కిన స్థలము గాదు. స్త్రీజను లుండెడు నంతః పురము. అందుచేత ద్రాపది పెద్దయత్తగారి దర్శనము చేయుటకు భర్తలను వదిలిపెట్టి తా నంతఃపురమునకు వెళ్లిన దని స్ఫూర్తి కలుగుచున్నది. లేనిచో గాంధారి వందనుండికోడండ్రు పురుషు లున్న చోటికి రారు.

మరియు ‘వారు పామర్ష హృదయతైరి’యని చెప్పటచేత నేమి యర్థ మగుచున్నది? కట్టి ద్రాపది

యొక్క లావణ్యవర్ణనము కథ కనవసరము. ఇది కృంగారరసప్రబంధము గాదు. ఆ వందనుండి కారవుల భార్యలు నాటిరాత్రి తమ భర్తలతో ద్రాపదిని గూర్చిన యనూయవాక్యములు చెప్పియే యుం దురు—ఈమొదలైన దంతయు నూహించుకొన వలయును. తమ భార్యలు చెప్పినదానినిబట్టి కార వులలో ప్రతివాడును ద్రాపదిని చూడవలయు ననియే కోరును. ఆమెకు పరాభవము జరుగుచున్నప్పుడు తమ భార్యల కది సంతోష హేతు వని తూడ్చింభావమే వహించును. మరువా డిట్లే జరిగినది. ఒక్క వికర్ణుడు తప్ప వందమందిలో నెవ్వడును లేచి యిది వ్యాయము కా దనడే. ఇందుకు దుర్యోధనునియందు వారికి గల ప్రణయభయములే కాదు, తమ భార్యలు పొందిన మాతృవర్ణమునూడ హేతువే. ఇదియంతయు లోకము నందుండు స్వభావము. నన్నయ్యగారు దీని నేమియు చెప్పడు. ఆ పద్యి మట్లు వ్రాసి వదిలిపెట్టెను. తక్కిన దంతయు పాతకుని నూహించు కొమ్ముని వదిలిపెట్టును.

“ఇట్లు పాండవకారవు లలిప్రణయమున నద్విత సంబు నలిపి రంత ప్రభాతంబు” —కారవపాండవులనిన సమాసమునందు క్రాంత్యుక్తి యొక్కర యుండును. కాని ‘పాండవ కారవు’లని యున్నది. తరువాత ‘వలిప్రణయ గౌరవము’నోయని యున్నది. ప్రణయ మధికమునటకు వెనుకనున్న యతిశబ్దము చాలును. గౌరవమక్కురలేదు. కాని రెండును వాడబడెను. ఇది క్రమాలంకారము చెప్పకొనుటకు ద్వంద్వసమాసము గాదు. అయినను క్రమాలంకారస్ఫూర్తి భాసించును. పాండవులు కార వులయందు ప్రణయముతో నున్నారని, కారవులు పాండవులయందు గౌరవము చూపించిరని చెప్పకొన వచ్చును.

పాండవులు వచ్చిరి. పెద్దలకు నమస్కరించిరి. ద్రాపదిని చూచి కారవభార్య లనూయబొందిరి. ఈ మాత్రమే పైన చెప్పి క్రిందివచనములో “ఇట్లు పాండవ కారవు లలిప్రణయగౌరవమున నద్వితసంబు నలిపి” రనుటలో ‘ఇట్లు’ అన్న శబ్దమున కర్థము లేదు. పైన చెప్పిన మాటలలో వా రొకరియం దొకరు చూడ్కొనిన ప్రణయగౌరవము లేదుగనుక. మరి యెందు కిట్లు వ్రాయుట? దీనిచేత పాతకుడే యూహించవలయును.

కారవపాండవుల కొకరియం దొకరికి ప్రణయగౌరవములు లేవు. లేనివి వారు నటించుదు. ద్యూతము జరిగి దుష్టఫలము పుట్టువరకు వా రొకరి నొకరు చేసికొను మర్యాదల కవధి లేదు. ఇదియంతయు నబద్ధమైన మర్యాద. హృదయములోనిది కాదు. అందుకని 'యెట్లు' అన్నమాట 'ఇత' 'మితి' శబ్దముల యర్థము లేని దైనది.

నన్నయగారు 'ఇట్లు' 'అంత' 'అందు' మొదలైన శబ్దములు చాల విచిత్రముగా వాడును. ఈ శబ్దములు కథలోని రహస్యములు, కథాగమనవైభవి మొదలైన చిత్రచిత్రములైన యర్థముల నివృత్తమందును. 'అంత' యన్న శబ్దమునకు నలోపాఖ్యానములో వ్రాసిరిని.

కథాకలితార్థము క్తి యన్న మాట యీ ఘట్టములో విస్పష్టముగా తెలియును. ఇందు ద్యూతము, ద్రోపదిని సభకు తోడ్చెట్టుట, వస్త్రాంశరసారము, ధృతరాష్ట్రాదు మరల పాండవుల రాజ్యము పాండవుల కిచ్చివేయుట. ఈసంగతులు జరిగెను. ద్యూతము జరిగిన ప్రదేశము ధృతరాష్ట్రాదు క్రొత్తగా నిర్మించిన సభాధనము. ఆ సభాధన మెటువంటిది? దాని నిర్మాణవైభవి యెట్టిది? ఈకథ చెప్పకొనిపోవుచుండగా నీసంగతి తెలవలయును. ఇందు జరిగినట్లు చెప్పబడిన కథయంతయు నొకదినమున జరిగినా కొన్ని దినములు జరిగిన నీసంగతి తెలియవలయును. ద్రోపదికి వరము లిచ్చిన చెప్పకు? మరల ధృతరాష్ట్రాదు ధర్మరాజునకు నిండ్రప్రథరాజ్య మిచ్చిన సమయ మెట్టిది? ఓడిపోయినతర్వాత మరల తమకు రాజ్యము వచ్చువరకు ధర్మరాజుడు లేమి చేయుచున్నాడు? ఇట్టి యనేకప్రశ్నములు పుట్టును. వీని యన్నింటికి నన్నయ్యగారి రచనలో సమాధానము లున్నవి.

“ఆ ధృతరాష్ట్రా చేసిన య
నర్థములే ప్రకరానుబద్ధో
భాద్యతి నొప్పుచున్న సభ
దుర్యోధను డిగ్గి జూపగా.”

ధర్మరాజు మెచ్చెను. దుర్యోధను డిగ్గికొనామించెను. అర్థిక-కోరికతో. మరి కొంతసేపటికి

ధర్మరాజును శకుని జూదములో నోడించును. ధర్మరాజుసంపద యంతయు తనకే వచ్చును. ఆ ధర్మరాజునకు తన సభ చూపించుటలో దుర్యోధనున కంత కోరిక యెందులకు? ధర్మరాజు మెచ్చుకొనవలయుననియేకదా? ఆ ధర్మరాజు మెచ్చుకొనిన నేమి, మెచ్చుకొనకపోయిన నేమి? ఇది యంతయు నటన యందమా? నటన కాదు. ఆ ధర్మరాజున్నచో నెంతయో గౌరవము. అతని పట్టుదల యంతయు రాజ్యము పాండవుల కియగూడదనిమాత్రమే. కోసమున్నచో భీమునిమీద నున్నది. తక్కినవారిమీద లేనేలేదు. తక్కినవారన్నచో గౌరవమే లేదు. ధర్మరాజున్నచో నతనికి మిక్కిలి గౌరవము. పరాక్రమవిషయమునందు గాదు. ధర్మరాజు జకత్తువని పాండవులు హస్తినకు వచ్చిన క్రొత్తలోనే నిర్ణయించెను.

“ఉపాంశువధ జేసి మధ్యము మనోద్ధకుం జంపి ని
స్సపత్నముగ ధర్మనందను నకత్తు బంధించి”

మనోద్ధకుడు భీముడు వానిని చంపవలయును. ధర్మరాజు జకత్తుకు; అతనిని బంధించవలయును. పరాక్రమవిషయమున ధర్మరాజు డిగ్గివేసెను. అతని పాండిత్యధర్మపరిజ్ఞానాదిమఖ్యవిషయములు లోకారాధ్యములు. వారిది సమష్టికుటుంబము. అతడు తన కంటె పెద్దవాడు. మయసభయొక్క సౌందర్యము తెలిసినవాడు. అతడు మెచ్చినగాని తన సభ యుత్తము మొనరి గాదు. అందుచేత నతడు మెచ్చనలయు నన్న కోరికతో దుర్యోధనుడు తన సభ యంతయు నతనికి చూపించెను. ధర్మరాజు మెచ్చుకొనెను. దుర్యోధనుడు సంతోషించెను. ధర్మరాజునకు మాత్సర్యము లేదు. అతని మెప్పుదల నిష్కల్మషముగా నున్నది. ఈకారణముచేతగూడ ధర్మరాజున్నచో దుర్యోధనునకు మిక్కిలి గౌరవము.

దుర్యోధనుడు ధర్మరాజుతో నెప్పుడు మాట్లాడెను. నన్నయ్యగారు వ్రాసిన భాగములో దుర్యోధనుడు ధర్మరాజుతో ద్యూతసమయమునందుతప్ప మరి యెప్పుడును మాట్లాడలేదు. ఈ ద్యూతసమయమున రెండుపాదులే మాట్లాడెను. మొదటిసారి జూదమాడున

మని, రెండవసారి తనబడులు తన మామయైన శకుని యాడు నని. ఈ రెండు పద్యములు చూడుడు.

“అనఘ సుహృద్భూతము బిం

కొనరింతయు ప్రాద్దువోకయును నగు.”

“అనఘ మామాను నాకై కడంగి

దాద మాడెడి నీతోడ.”

మరి యెచ్చటను దుర్యోధనుడు ధర్మరాజుతో మాటాడలేదు. ఈ మాటాడిన రెండుపాద్య ధర్మరాజుని ‘అనఘ’ అని సంబోధించెను. మొదటి పద్యములో సంబోధన మీదో పద్యరచన యిట్లే యుండునని యనుకొన్నను రెండవపద్యములోని మొదటి సంబోధనము నన్నయ్యగారు బుద్ధిపూర్వముగా నొక ప్రయోజన మర్థించియే యిట్లు వ్రాసె నని తెలియగలదు. ఇది దుర్యోధనుడు ధర్మరాజునకు చేయు గౌరవము. వారి కుటుంబములోని మర్యాద. దుర్యోధనునకు పాంశపుల యం దంత మాత్సర్య మున్నను సముదాచారము నుల్లంఘించడు. పైన వతనికి ధర్మరాజునందు మిక్కిలి గౌరవము.

ఇట్లు రెండు సంబోధనలచేత నొక విచిత్రమైన నాగరకతయు, సముదాచారమును, కుటుంబమర్యాదయు, దుర్యోధనుని శిలములోని యొక యంశమును రహస్యముగా గుప్తపరచి లో నారని తెలియదగిన శిల్పమును నన్నయ్యగారు ప్రదర్శించిరి.

నన్నయ్యగారి యాదృశశిల్పరహస్యములు పెక్కులున్నవి. తరువాత మరికొన్ని వ్రాసెదను.

ఇంక సభాస్వరూప మెట్లు నిరూపింపబడినదో చూతము. “ఆ య్యపూర్వసభామణికుట్టిమంబున నందరు సుఖాసీపై” — ఈ మణికుట్టి మెచ్చట నున్నది?

ధర్మరాజు సర్వము నోడిపోయినతర్వాత విదురుడు ధృతరాష్ట్రునినకు రహస్యముగ కొన్ని మాటలు చెప్పెను. ఆ సభలో నీ రహస్యము చెప్పట కెట్లు కలుపదెను?

తరువాత వ్రాపది “సభకుం బనుదించి కరువృద్ధు సమీపంబున నున్నంత” ఈ కరువృద్ధుడు ధృతరాష్ట్రుడా? భీష్ముడా? బాన్సికుడా? భీష్ముడై

యుండవలయును. తరువాత దుశ్శాసను దామెను లాగ బోవునపుడు “కడు భయంబు నొంది గాంధారి యొద్దకు నరిగె”. ఈ గాంధారి యెచ్చట నున్నది?

“సేను రజస్వలము. ముట్టుకుండుము. ఏకవస్త్రము వైయున్నదాన మరి గురుబంధుజనాధిష్ఠితంబైన సభకు నెట్లు రావేర్తు ననిన” పైన సభకు వచ్చెనని యున్నది. ఇచ్చట సభ కెట్లు వత్తు నని యున్నది.

ఈ ప్రవాక్యములను బట్టి యీ సభానిర్మాణ మెట్టిదో యోచించుకొనవలయును.

సామాన్యముగా భారతదేశ రాజసభ లెట్లుండును? ఆ సభానిర్మాణ వైఖరి యెట్టిది? అది తెలిసినగాని యీ యర్థము గోచరించదు. ధర్మరాజుయొక్క మయసభ వేరు. ధృతరాష్ట్రుని నిర్మించిన యీ సభానిర్మాణము వేరు. మయసభలో ద్వారము లున్నవి. గదు లున్నవి. సామాన్య రాజసభవంటిది గా దా మయసభ. ధృతరాష్ట్రుని నిర్మితమైన యీసభ యనర్ఘమణులతో చేయబడినదైనను నిర్మాణవైఖరి సామాన్యరాజసభ వంటిది.

ఈ పూర్వరాజసభలయొక్క నిర్మాణపద్ధతి రెండువిధములు. ఒకటి పొడవుగా సావడివలె నిర్మింపబడును. తుదల పెద్దస్తంభములు, ఆ స్తంభముల యిరువది భాగములు గోళాకృతిగ కలుపుటలు (Arch).

రెండవరకము ఈ స్తంభములను గోళాకృతిగ కల్పటలతో చతురస్రముగ నిర్మించి యొకవైపున వదిలివేయుట. ఈ రెండువిధములలో దీనికిని గదులు, తలుపులు నుండవు. ఇట్టి మెరాబాగా నుండును. మొదటి దానికి చంద్రగిరికోటలోని మహాలు దృష్టాంతము. రెండవదానికి మధురలోని తిరుమలనాయకుని యంతఃపురము దృష్టాంతము. ఈ తిరుమలనాయకుని యంతఃపురము ఇట్టిసభ. అంతఃపురమని వ్రాయుట ఇంగ్లీషు మాటకు తెలుగుచేసితిని.

ఇట్టి యొక సభను మనస్సులో నూహించుకొన్నచో వైచెప్పిన పరిస్థితులు విశదమగును. రెండు స్తంభములకు నడుమగా నొకొక్క భాగముగా నుండును. సభ చతురస్రముగా నుండినచో నడిమి

వికాలమైన దేశమున ప్రధానులైన సభ్యులందరు కూర్చుందురు.

అచ్చట నీ యత్రావ్యవభామణికుట్టినుము గలదు. కంబముకంబమునడును నున్న విభక్త దేశములలో నున్నతాసనములు వేయబడి వానిమీద పెద్దలు రాజులు కూర్చుందురు. అందుచేత నొక రెండు స్తంభముల నడిమిప్రదేశమున నొక యున్నతాసనమున భృత రాష్ట్రముగాని, మరయెవ్వరుగాని కూర్చున్నచో సభ యంతయు వారికి కన్పించదు. సభలోనున్న సర్వప్రదేశములకు వారు కన్పించరు. ఇందుచేతనే విదురుడు భృతరాష్ట్రానితో రహస్యముగ మాట్లాడుటకు వీలైనది. ద్రౌపది సభకు వచ్చెను. వచ్చెనని యెందరకు తెలియును? వచ్చి యామె కురువృద్ధుని సమీపముండున్నను గాంధారియొద్దనున్నను నెవ్వరికిని కన్పించదు. వికాలముగానున్న నడిమిప్రదేశమునకు వచ్చినప్పుడే ద్రౌపది యందరకు గన్పించును. అన్నటికి రానేర ననుటయే గురుబంధుజనాధిపతిలైన సభకు నెట్లు రానేర్చుననుట.

మరి యీ ద్యౌత మెన్నాళ్లు జరిగినది? ఒక్క నాడే జరిగినదా? అన్నది వేరొక ప్రశ్న.

ఆనాటి ప్రభాతంబు భర్మరాజునకు దుర్యోధనుడు సభ హామించెను. అంత పెద్ద సభ చూచుటకు, అంతటి శిల్పయంతయు పరీక్షించుటకు రెండుమాడు గంటలు తక్కువపట్టును. వారు భోజనముచేసి యచ్చటకు వచ్చిరా? కొంతసేపైనతర్వాత పోయి భోజనము చేసిరా? ఆనాడంద రుపవాస ముండిరా? ఈ ప్రశ్నలు తేలవు.

భర్మరాజు తన సర్వసంపదయు నోటునడుటలైన నొకదినము నిస్సందేహముగ పట్టునా. ద్రౌపది కొరకు కలు రంపించుటకు, నామె ప్రశ్నలకు, నామె వచ్చుటకు, నామె వస్త్రములు పర్యతోపమానముగు వరకు విచ్చుటకు నెంతకాలమైన పట్టును. ఇది యొక నాడు జరిగిన వ్యర్థహారము గాదు. రెండు మాన్నాళ్లు జరిగియుండవలయును.

విదురుడు భృతరాష్ట్రానితో రహస్యముగా చెప్పిన మాటలు నిస్సందేహముగ నొక దినసావసాన

మును నూచించును. తక్కిన కథ రెండవనాడు జరిగి యుండవలయును.

ద్రౌపదీనస్త్రావహరణము జరిగిపోయినదే. భీముని ప్రతిజ్ఞ లైపోయినది. "భీమనేను నతిరాద్రాకారంబు నూచి భీష్మవిదురక్రోధారు లిది కోపంబున కవసరంబు కాదని యాతనిం బ్రాంతిచిత్తునిం జేసిరి. అంత—

"భృతరాష్ట్రానిగ్నిహోత్రా
యతనంబున నటచెసలనన్నులు శాంత
ద్యుతు లయ్యె గౌరవస్త్రీ
తతిహృదయము లధికకోకతప్తము లయ్యెన్."

"క్రూరాత్మకులై దుష్టుల
వీరకులను ధార్తరాష్ట్రవీరుల శయ్య
గౌరముల నెగనె నెంతయు
ఘోరంబుగ గాకఘాకఘాత్కారంబున్."

"అట్టి మహాత్మాతంబులు
వుట్టిన గృహ విదురకలశేధాశాంతవపుర
నెట్టన భృతరాష్ట్రజాలకు
యిట్టె నరిష్టముని రిష్టమున దనులానన్."

"అంత నంతయు నెరింగి గాంధారి విడుదల
దోడ్కొని భృతరాష్ట్రకడకుం బోయి పాండవరాజు
యంబును ద్రౌపదిపరిభవంబును దుర్నిమిత్తోత్పత్తియుం
జెప్పిన విని భృతరాష్ట్రాండు దుర్యోధనం విలిచి
యిట్టనియె."

ఈ పైని వర్ణింపబడిన పద్యములయందలి సంగతులు జరుగుటకు వారము దినములకు తక్కువ పట్టును. ఇందులో నొక చమత్కార మున్నది. అగ్నిహోత్ర గృహములయందు నక్కలరచెను. కొరవుల పక్షకటిండ్లలో కాకులు స్రుష్టగూఢులు కూసెను. ఆ నక్కలు పక్షకటిండ్లయం దెందు కరవలేదు? అగ్నిహోత్ర గృహములు రాజసౌధములకు కుద నుండు. ఊరన కది యొక కొస. రాజసౌధములే గ్రామమునకు చివర నుండును. అగ్నిహోత్రగృహములు వాని నెవక నుండును. అగ్నిహోత్ర గృహముల నంటుకొని పొలాలు, నదవులు వ్యాపించియుండును. అందుచే నక్కలు

అగ్నిహోత్రగృహములకు రాగలవు. పడకటిండ్ల వరకు రావలెను.

“కారణ స్త్రీ తతి హృదయము లధిక శోక తప్తము లయ్యెను” కారవుల భార్యల హృదయములు గగ్గో లయ్యెను. వీ రందరు ద్రౌపదిలావణ్యము చూచి సామర్థ్య లెనవారు. ద్రౌపది కింత యనమానము జరుగునని వారనుకొనలేదు. ఈ యనమానము కొంప లంటించునట్లున్నది. ఈ దుష్టులకు మనుకొనని కేర చాటి పోయినది. వారు ద్రౌపదిని చూచి యెంత యనూయ పడినను నిండు కథలో ద్రౌపది యిట్లు పరాధింప బడుటనుగూర్చి వా రూహించి యుండరు. ఇంత జరిగిన తర్వాత నెవరి మనసులును నిలుకడ బొంది యుండవు. వారి హృదయము లధికశోకతప్తము లయ్యెను. “అయ్యో! మన వింత యనుకొనలేక! ఊరకే మన భర్తలతో ద్రౌపదిని గూర్చి మన యనూయ వల్లడించితిమి. ఇప్పు డింతపని జరిగినది. ఈ ద్రౌపది దేవి యనమానమునకు మనమే హేతువులము.” అని వారు దుఃఖమును పొందిరి. “శోక” శబ్దములోని స్వారస్య మిది.

ఇట్లనంతయులైన మహావ్యములు నన్నయ్యగా లొక్క శబ్దములో చెప్పి వదిలిపెట్టును.

‘అంత వంతయు నెరింగి గాంధారి’ అనగా లోడ్లు వచ్చి మొర పెట్టికొనిరి. అగ్నిహోత్రాయతన ములయందున్న రక్షకభటులు వచ్చి చెప్పిరి. ఈ వార్తలు వేరీతో చెప్పుదురు? దుర్యోధను డన్నతో ధయము. వానితో చెప్పగు. గృతరాష్ట్రు డీ కుత్సిత క్రియ కంఠము మానము వహించెను. అతడు గూడ దీని కంగీకరించినట్లే. ఆయనతోడను చెప్పరు. మిగిలినది గాంధారి. పట్టుమోపి. స్త్రీ ములభయగా నభీగముగ రాలు. పాండవ పరాజయము, ద్రౌపదిపరిధవము, దుర్జిమిత్తోత్పత్తి వీనియందలి కారణకార్యత్వము

మాత్రమే యామె గృతరాష్ట్రునకు చెప్పెను. ఆ చెప్పుటకు తా లొక్క తెమే పోయినచో భర్త యాద రించడేమో యని విదురుని తోడుతీసికొని వెళ్లెను. వెల్లి చెప్పగా గృతరాష్ట్రు డొప్పుకొనెను. కొడుకును విలిచి యిది న్యాయము కావని చెప్పెను. “వారివలన నీ దురాగ్రహం బుడుగునుని కొడుకును భంగించి” తరు వాత ద్రౌపదిని పిలిపించెను.

కొడుకును భంగించి యనుటలో నున్నది కవితా శక్తియంతయు. గృతరాష్ట్రుడు లోడలిని పిలిచి యామె నోదార్చి పాండవుల రాజ్యము పాండవుల కిచ్చివేయ వలయునని యూహించెను. ఈ సంగతి కొడుకుతో చెప్పలేదు. చెప్పినచో నత డిప్పుడే వలదనునేమో? ఆ కొడుకును చీనాట్లు పెట్టిన వైఖరి వేరు. ద్రౌపది పరమ పతివ్రత, తపస్విని, అయోధిజ. ఆవిడ ప్రకృతి మానవ భామిని కాదు. ‘నీ మూలమున పాండవులు మిక్కిలి దుఃఖపడుచున్నారు.’ ఇ య నిన మాటలు, దుర్యోధనునిలోనున్న మంచితనమును, జాలిని ప్రేరేపించు మాటలు. పాండవుల కింత చేసితిమి కదా! రాజ్యము మనదే కదా! యింక తండ్రి చేసినచో పాండవులు దాసులుగా నుండకుండు చేయును. చేయనకే గాని వారితే నెప్పుడును దాస్యము చేయుచుకొనలేము అని దుర్యోధను దూరకుండెను. గృతరాష్ట్రుడు తాను చేయబోవు పనికి కొడుకడ్డము రాకుండ వాని తీత్రో ద్యోగమును మల్లించుటయే యీ భంగించుట కర్థము. గృతరాష్ట్రు డంత నీతిమంతుడు. కొడుకుపగ తీరినది. ఇంక బంధువులను సంతోష పెట్టవలయు నని యతని యూహ.

ఇన్నాళ్లు పాండవు లెచ్చట నున్నారు? ఏమి చేయుచున్నారు? వారి నీతి యెట్లున్నది? ఈ సంగతి యేమియు తెలియదు. ఇంక నీ ఘట్టములో ననేకము లైన వస్తుకౌరము లున్నవి. వాని నింకొక న్యాయ ములో వ్రాసెదను.

వ్యుత్పత్తివాదము

శ్రీ శివశంకరస్వామి

పూర్వము

అవ్యుత్పత్తివాదులు ఇరు తెగల వా రుండిరి. అందు మొదటి తెగవారు ఇట్లునిలి: "పాచకుడు చంట చేయక నిద్రించుచున్నను అతనిని పాచకు డెంచును. పాచక శబ్దమునకు ప్రకృతి ప్రత్యయ లభ్యమైన అర్థ లక్షణమున అతివ్యాప్తిదోషము పట్టి నది. కావున కృత్యుత్వముంత పాచకాది శబ్దములు కూడ ఉదాది ప్రత్యయంత శబ్దములవలె రూఢములు". వృద్ధ కాతంత్ర గణము వారు ఈ సంప్రదాయములో చేరి యుండ నచ్చును. "వృద్ధాదిన దమి రూఢాః కృతివా న కృతాః కృతాః" అని కాతంత్ర వృత్తికారు డగు దుర్గసింహుడు సంప్రదాయధారాకల్పన చేసి శిర్వ వర్మ సంబంధమున వ్రాసె ననిపించును. కావున వీరి సిద్ధాంతము అవ్యుత్పత్తివాద చరమావధి.

దీనికి ప్రత్యుక్తి వ్యుత్పత్తివాదులలో కాకటా యన మతావలంబు లిట్లు చెప్పుదురు: "నిద్రలో నున్న వ్యక్తియందు పాకయోగ్యత యుండుటచే అతనిని పాచకు డెంచుచున్నను. కావున పాచకశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తిలభ్యమైన అర్థ లక్షణమున అతివ్యాప్తి దోషము నేమాత్రము కల్పింప గూడదు." నవీన కాతంత్ర గణమువారివాదము ననుసరించివారు. అందుచే త్రిలోచనుని పంజయం దిట్లున్నది: "సత్యం యదా క్రియా మసౌ కృతవాక్ తదా కర్తరి, అధునా ఽపి తదర్థస్మృతివిజ్ఞాన మి త్యదోషః. తథా కరిష్యి న్మపి క్రియాయాః కర్తైవ తథోపచారాత్. అథవా భూత భవిష్య త్క్రియాసు యోగ్యతా మధికృత్య త

థోచ్యతే, యథా—లోకేఽపచ న్మపి మాపకారః పచనయోగ్యతయా పాచక ఇ త్యుచ్యతే" (చ ౨౦) దీనిపై వ్యాఖ్యలో ముచ్చెదిద్దామనాడు, "కృతో యోగ్యతాయాం కర్తృరితి పక్ష మవలం బ్యాహ— అథ వేతి" అన్నాడు.

ద్వితీయ సంప్రదాయములో రెండు తెగల వా రున్నారు. అం దొకరు బహు ప్రాచీనులు, రెండవ వారు నాదిప్రాచీనులు. అతి ప్రాచీనులలో గార్వ్య ముని యోగిక మని, రూఢ మని శబ్దమునకు రెండు విభాగములు కల్పన చేసినాడు. త న్మతమున యోగ రూఢ, యోగికరూఢ శబ్దములు రూఢములు కాని పాంకేతికములు గాని యగును. అందు ఉదాది వ్యవ సయు, ఉహ ప్రక్రియయు అకాస్త్రీయము లగుటయే హేతువు. కాని నాది ప్రాచీనుల సంప్రదాయమున నిరుక్తము, వ్యాకరణము అను వేదాంగద్వయమునకు విరోధమును పరిహరించు నభిప్రాయముతో ఉదాది నిమిత్త శబ్దములకు గాని ఉహ్యశబ్దములకు గాని అకాస్త్రీయత్వమును వారు గాఢ్యునినలె సంపూర్ణ ముగా నంగీకరింప లేదు. అందుచేతనే వ్యాఘ్రభూతి విరచిత శ్లోక వార్తికమున "నైగమరూఢిభవం హి మసాధు" అని వివరించుచున్నది.

"నామ చ ధాతుజ మాహ నిరుక్తే
వ్యాకరణే కేకటస్య చ తోకమ్
య న్న పదార్థ వికేవ సముత్థం
ప్రత్యయతః ప్రకృతే కృ త దూహ్యమ్"—

దీనిపై వ్యాఖ్యలో పఠంబలి యిట్లున్నాడు: "నైగమా కృరూఢిభవా క్షాణాదికాః మసాధుః కథం మ్యుః? నామ చ ధాతుజ మాహ నిరుక్తే. నామ ఖ ల్యసిధాతుజ హి వాచుః నైరుక్తాః. వ్యాకరణే కేకటస్య చ తోకమ్.* నైయకరణానాం చ కాకటాయన అహ.

*తోక శబ్దమునకు సాధారణార్థము పుత్రుడు లేక అపత్యము. ఇచ్చట యువాపత్యము గాని గోత్ర పత్యము గాని గ్రాహ్యము. కేకటుని పుత్రుడు కాకటి; కాకటాయనడు కాడు.

ధాతుజం నామేతి. అథ యస్య విశేషపదార్థో న సముత్థిః. కథం తత్ర భవితవ్యమ్? యస్మి విశేష పదార్థ సముత్థం ప్రత్యయతః ప్రకృతే శ్చ తదూహ్యమ్. ప్రకృతిం దృష్ట్వా ప్రత్యయ ఉపహితవ్యః, ప్రత్యయం చ దృష్ట్వా ప్రకృతి రూపితవ్యా" (మ. భా. 3-3-౧) వ్యాఖ్యుధూతి మతమున నిశ్చయముగా ఉపాము చేయ వచ్చును. ఉపహింప వచ్చును కదా యని గావీ, గోటీ, గోతా, గోపాతలికా ప్రభృతి అపకల్పములను ఉపా చేయ వచ్చునా? ఇట్టి ప్రశ్నల నాకంకించి పతంజలి యిట్లు పలికినాడు:—

"సంజ్ఞానం భాభూయోపాణి ప్రత్యయ శ్చ తతః పతే. కార్యా ద్విద్యా దనూబన్త మేతచ్ఛాస్త్ర ముజా దిషు... సంజ్ఞానం, అర్థాత్ పాధుగ్యే వాభిమతాను సంజ్ఞానం. "యే కల్పాః పాధుత్వేన ప్రసిద్ధాః తేషు సంజ్ఞా కల్పేషు ప్రకృతి ప్రత్యయ కల్పనయా నూహః. కర్తవ్యో నా న్యత్ర. తత్ర ధాతు రూపాణి కల్పయి తవ్యాని; ప్రత్యయా శ్చ తతః పతే కల్పయితవ్యా ఇతి శేషః. కార్యా ధ్గుజాభావాదికాత్ విద్యాత్ వానీయా దనూబంధం కకారాదికమ్. ఏత దనంత రోక్తం శాస్త్ర ముజాదిషు. శాస్త్రోపనిబంధనత్వాత్ శాస్త్రవిషయత్వాత్ వా శాస్త్ర మిత్యుక్తమ్" అని శ్లోక నిష్కర్షము.

వ్యుత్పత్తి, అవ్యుత్పత్తి వాదముల వారి నడుమ ఇంత వాద ప్రతివాదము లేల యని కొంద రవచ్చును. పురాకల్పమున శబ్దపారాయణమున 'బ్రహ్మేదం శబ్ద నిర్మాణమ్...' ఇత్యాది వ్యాఖ్యానపారముగా ప్రతి పద పాత క్రమమున సమప్రసానుములను ధాతుయో నిత్య ముపదిష్టమయ్యెనని తోచును. కాలక్రమమున ధారణాశక్తి తగ్గుటచే సామాన్య విశేష లక్షణాన్విత నూత్రాత్మక వ్యాకరణ మవయము కాగా, ప్రాచీను లతో పోల్చికొని తక్కువ లిట్లనుచుండిరి.

"ఋషయో వ్యుత్పదేశస్య వాస్తవం యాన్తి పృథక్ త్యక్తః లక్షణేన తు సిద్ధానా మస్తం యాన్తి విపశ్చితః"

నూత్రాత్మక వచనగ్రంథమున కృదధికారమున (ప్రాచీన శబ్ద పారాయణములో వచన శబ్దములు చాలని

వ్యాయమున గృహీతము లయ్యెను బహు శబ్దములు నూత్రారూఢములు కాకపోవుటచే నూత్రకారులు విధి లేక వానిని విడిగా విడిచిరి; అట్టి శబ్దముల కన్నిటికిని వ్యుత్పత్తి చూపుటకై విడివిడిగా అపవాద నూత్రములను రచించినచో గ్రంథము పెరిగిపోవు నని, వానిని రూఢ పాంశేతికములని కాని, అవ్యుత్పత్తున్న ప్రాతిపదికము లని కాని నిర్దేశించిరి. కాకటాయనుని వలె ప్రాచీన మతావలంబుల కిది సవ్యము కాలేదు. "సర్వాన్యా భ్యాసితవాని వామాని" అని వారు ప్రతివాదపూర్వక ముగా వక్కాణించిరి. నవీన సంప్రదాయమువారు గాఢ్యునివలె ఈ విషయమును తొలుత పంగీకరింప లేదు. క్రమముగా వీరిలోగూడ నిరుక్త వ్యాకరణము లను ఏకీభూతము చేయు నుద్దేశమువలన ఉజాది సిద్ధి ద్వారా శబ్ద సమాహ పాధుత్వ మభ్యుపగత మయ్యెను.

వ్యుత్పత్తివాదము స్మృతిసమ్మతమనియు; అవ్యుత్పత్తివాదము నూత్రకారుల బుద్ధిమాత్రోచ్చేషి షీత మనియు గ్రహింపవచ్చును.

వ్యుత్పత్తి పక్షము :

పాణిన్యాదుల మతానుతములు

యాస్మిన్ని తరువాతి వైయాకరణులలో గార్త్య కాకటాయనుల మతానుతములను ఎవ రనుసరించిరో, ఎవరు పరిత్యజించిరో తెలుపుట అప్రాసంగికము కానే రదు. ఇప్పుడు నిలిచియున్న వ్యాకరణ గ్రంథములలో పాణిని అష్టాధ్యాయయే ప్రాచీనతమ మగుటచే తొలుత దానిని పరిశీలింప నగును.

"అర్థవ దధాతు రప్రత్యయః ప్రాతిపదికమ్" అని పాణిని అన్నాడు. దీనిపై వ్యాఖ్యా ప్రసంగములో జ్ఞానేంద్ర సరస్వతి, "అవ్యుత్పత్తి పక్షస్య చేద మేవ జ్ఞాపక మితి ప్రాంచా" అని తత్త్వబోధినిలో వ్రాసి నాడు. మ.మ-విచదత్త శర్మ యిట్లు లిఖించినాడు:

"అర్థవ...దితిసూత్రం కృతవతః 'అతః కృ కమి కంస...' (౮-3-౪౬) ఇతి సూత్రే కమే పృథక్ కంస గ్రహణం చ కుర్వతః పాణినేస్తు అవ్యుత్పత్తి పక్ష ఏ వాభిమతః" (నిరుక్త. ౫౬ పృ.) ఇందలి శేషాంశము నకు తాత్పర్య విది. కాకటాయనుని "వృతవృ

ది హని కమి కపిభ్యః సః" (3-౬౨) అను
జ్ఞాపిక నూత్రానుపారముగా కమి ధారువు
నుండి కంస కబ్జము నిష్పన్న మయినను, అష్ట
ధ్యాయితో "అతః కృ కమి కంస..." (౮-3-౪౬)
నూత్రమున కమి ధారువువలన పృథ గ్భావమున మరల
కంస కబ్జము గృహీత మగుటచే, పాణిని కంస కబ్జము
నకు ధారు మూలకత్వమును స్వీకరింపక, దానిని రూఢ
మనికాని, అత్యుత్పన్న మని కాని యెంచి ప్రయో
గించివా డని తోచును. ఇంతయే కాదు. నూత్రాను
సారముగా ప్రాప్త మగు గుణ వృద్ధి కార్యముల నల్లం
ఘించి, కంస పరకు కబ్జములనుండి కంసీయ, పరకేవల
రూపములు పాధువు లగుటచే "ప్రత్యయస్య లుక్ క్లు
లుషః" (౧-౧-౬౧) అను నూత్రముపై కాత్యాయ
నుడు "కంసీయ పరకేవలయో ర్వ్యవస్థ నిర్దేశాత్ సిద్ధం"
అని వార్తికము చేసినాడు. దీని వ్యాఖ్యానపరమైన
పఠంజలి, "కమే సః కంసః పరా కృణా తీరి
పరకు రితి. నైష దోషః. ఉచాదయోఽత్యుత్పన్నాని
ప్రాతిపదికాని" అన్నాడు. ఇచ్చట నైయటా
చార్యుడు, "అతః కృ కమి కంస కంసే కంస కబ్జస్య
భేదే నోపాదానాత్ క్వచిద్గుణాదయో వ్యుత్పత్తి
కార్యం న లభ్యత ఇత్యర్థః" అని చెప్పినాడు. ఉచాది
ప్రత్యయంత కబ్జముల రూఢత్వమును గూర్చి కాత్యాయ
నుని వార్తికము లెన్నో కలవు. "ఉచా
దయోఽత్యుత్పన్నాని ప్రాతిపదికాని"
(3-౪-౨౭); "త త్రోచాది ప్రతిషేధః" (౩-౧-౨);
"ఉచాది ప్రతిషేధ కృ" (౮-౨-౨౮)
ఇత్యాదులు. "అత్ర పాణిని రత్యుత్పన్నః" ఇత్యాదిగా
పఠంజలి పలికినాడు. ఈ స్థితిలో పాణిని అత్యుత్పన్న
పక్షము వా డని ఉపపన్న మగుచున్నది. అందుచేతనే
నాగేశ భట్టు 3-3-౧ నూత్రముపై శబ్దేదు శేఖర
మున, "నైరుక్త వ్యాకరణే కాకటాయన కృ సర్వం
నామ ధారుజ మా హేతి. తే వ్యుత్పన్నత్వ వాదినః.

ఏవం చ పాణిని న తత్ వ్యుత్పన్నత్వవా దీతి
స్పష్టమేవోక్తమ్" అని చెప్పినాడు.

కాని పాణిని సంపూర్ణముగా అత్యుత్పన్నవాది
యనుట సంగతము కాదు. దీనికి కారణము కూడ
కలదు. నానావిధ కృత్ నూత్రములు రచించి, కృ
త్ప్రత్యయంత కబ్జములకు ధారుజత్వ పాధుత్వములను
పాణిని చూపినాడు.

ఇటు పాణిని జ్ఞాపిక కబ్జములను గ్రహించి,
గార్ఘ్యనిపతి కాకటాయనుని సంపూర్ణముగా త్యజింప
లేదు. అష్టధ్యాయితోని "ఉచాదయో బహులమ్"
(3-3-౧); "ధూతేఽపి దృశ్యస్తే" (3-3-౨);
"భిమాదయోఽపాదానై" (3-౪-౭౪); "భవిష్యతి
గమ్యాదయః" (3-3-3); "తాభ్యా మస్య
త్రోచాదయః" (3-౪-౭౫) ఇత్యాదులు.
కాకటాయనుని జ్ఞాపిక నూత్రములు
ఎడనెడ పాణినియ కృత్సూత్రములయందు తత్వైకః
అనుసృతము లయినవి. హస్త, గర్త, దస్త ప్రభృతి
కబ్జములనుగూర్చి కాకటాయనుని "హాసిమ్యగ్రిత్యామిద
మిలాపూధు ర్విభ్యస్తక" (ఉచా. 3-౬౬) నూత్ర
మును, "తికు త్ర తత సిమ సరక సేష" (౭-౨-౮)
అనుపాణిని నూత్రమును పోల్చి చూచినచో యథార్థము
బోధపడును. అనేక జ్ఞాపిక ప్రత్యయములతోడ
అష్టధ్యాయితోని కృత్సూత్రములలో ప్రవేశించినవి.
గండయస్త, మండయస్త, స్పృహయాన్య, గృహ
యాన్య, గదయత్ను, ప్రనయత్ను, అనామయత్ను *
ప్రభృతి కబ్జము లిందులకు ప్రమాణము. కాకటాయనుని
"స్యా ధూ వహి వసి భాసి సాధి గణ్డి మది....."
"శ్రు దక్షి స్పృహి గృహిభ్య ఆయ్యః" "స్తని
హృషి ముషి గది మదిభ్యోజేరిత్ను" ప్రభృతి జ్ఞాపిక
నూత్రములనుండియే అష్టధ్యాయితోని "అయా
మస్త్రాన్యా య్యో త్ని వ్యష్టమ" (౬-౪-౫౫) ప్రభృతి
నూత్రములందు పాణిని యున్ (అస్త), ఆయ్య,
ఇత్ను ప్రభృతి ప్రత్యయములను గ్రహించినాడు. ఇది
యంతయు వాచినచో ఆయన వ్యుత్పత్తి పక్షము
కేవలము స్థిరము కానేరదు. కాని నాగేశభట్టు
3-3-౧ నూత్రముపై "...ధూతే ఇతి (3-౨-౪౪)
నూత్రస్థం భావ్యం వ్యుత్పత్తి వాది వ్యాకరణాంతరీ ..

* అనామయత్ను కబ్జము ఋగ్వేదములో కలదు—
"హస్తాభ్యాం చక్ కాభ్యాభ్యాం జిహ్వ వాచః పురోగవి
అనామయత్నుభ్యాంత్యా తాభ్యాంత్యోపస్పృశామసి"
(౮-౭-౨౫-౭; కాక ౧౦-౧౩౭-౭) అని అక్షుతము.

రిత్య. అవ్యుత్పన్నవాది పాణినిమనే న న తదితి
బోధ్యమ్" (౧౦౭—౯ పు) అని చెప్పినాడు. అయి
వను, బౌద్ధాదిక క్షిప్తముల వ్యుత్పన్నత్వమును గ్రహించి,
కాకటాయనుని పాణిని సంపూర్ణముగా పరిత్యజింప లే
దని తోచును. కారణములు—

(౧) అష్టాధ్యాయులలోని 'ఉచాదయో బహు
లమ్' అను మాత్రముపై పాణినిపాక్షాచ్చిష్ట్యుడు
వ్యాఖ్యుని ఇట్లు వార్తికము చేసినాడు :

"బాహులకం ప్రకృతే స్తను దృష్టే
ప్రాయ సమచ్చయవా దపి తేహమ్
కార్య సతేష విధే శ్చ త ద్దుక్తం
నైగమరూఢి భవం హి సుసాధు
వామ చ ధాతుజ మాహ నిరుక్తే
వ్యాకరణే తి కటస్య చ తోకమ్
య న్న పదార్థ విశేష సమర్థం
ప్రత్యయతః ప్రకృతే శ్చ త ద్బాహ్యమ్."

ఉహిన ప్రక్రియను జాతులపై పఠించి
యిట్లన్నాడు :

"సంజ్ఞాను ధాతు రూపాణి ప్రత్యయా శ్చ తతః పఠే
కార్యాత్ వివ్యాదనూబంధ మేతచ్ఛాస్త్ర ముచాదిభిః."
(మహా భా. ౩-౩-౧)

వ్యుత్పత్తి పక్షము పాణిని? కేవల మభిమతము
కాకపోయినచో, గాన్ధ్యునకు వలె ఉచాది ప్రకరణ-
అశాస్త్రీయత్వమే అభిమత మయినచో, ఈ మాత్రము
గాని, సంప్రదాయవేత్తల పకల-అవాంతర కథలు
గాని యెందులకో ?

(౨) అష్టాధ్యాయులలోని "భూతేఽపిదృశ్యస్తే"
(౩-౩-౨) అను మాత్రము ఉచాది సంక్రాంతము.
కాకిలో జయదిత్యుడు "భూతే కాల ఉచాదయః
ప్రత్యయా దృశ్యస్తే" అన్నాడు. కొందరు కొందరు
ఉచాది శాస్త్ర మభ్యుపగతము కాలే దనియు,
పాణిని 'భూతే కాలే హ్యుచాదయః ప్రత్యయా
దృశ్యస్తే న చోచ్యస్తే' అని చెప్పటయే కారణ
మనియు పలుకుచున్నారు. మంచిది. ఉచాది ప్రక
రణ మశాస్త్రీయ మయినచో తత్పరిత్యయములను
జాతులవలన నేమి ప్రయోజనము? గానీ, గోటీ,

గోతా ప్రభృతి అపకల్పముల వ్యుత్పత్తి పరిక్షై
యెవరును యిట్నింపలేదు.

(౩) అష్టాధ్యాయులలో "భవిష్యతి గమ్యా
దయః" (౩-౩-౩) అను మాత్రమునకు భవిష్యత్కాల
మున గమ్యాది క్షిప్తములు సాధువు లని తాత్పర్యము.
ఇదియు ఉచాది ప్రత్యయ విషయక మాత్రము. కలా
పములలోని 'భవిష్యతి గమ్యాదయః' (కృత్. ౩౧౩)
మాత్ర వ్యాఖ్యలో దుర్గపించుడు "గమీ శ్యేన
మాదయః కల్పా బౌద్ధాదికా భవిష్యతి కాలే సాధవో
భవన్తి. గమాదిభ్యో భవిష్యత్కాల వృత్తిభ్య
ఇక స్యా దిత్యర్థః" అని చెప్పినాడు.

(౪) "భిమాదయోఽపాదానే" (౩-౪-౭౪),
"తాభ్యామస్య త్రోచాదయః" (౩-౪-౭౫) అను
పాణినియ మాత్రములు బౌద్ధాదిక క్షిప్త సాధనకై ఉప
దిష్టములు. కాకిలో "భిమాదయః కల్పాః. అపాదానే
నిపాత్యస్తే. ఉచాది ప్రత్యయాస్తా ఏతే....." త్యా
భూ మాభ్యో మక్' (ఉత్. ౧౫౦), 'భియః
యక్ చ' (౧౪౩) ఇ శ్యేనమాదయః. తాభ్యా
మస్య త్రోచాదయ ఇతి పర్యదానే ప్రాప్తే నిపా
తన మారభ్యతే" అని జయదిత్యుడు వ్రాసినాడు.
ఇది యన్నియు జూది పాణిని వ్యుత్పత్తిపక్షరయు
ఒక్కమారుగా నిరస్తము కా దనిపించును.

ఉచాది ప్రత్యయంత క్షిప్తములను గ్రహించి
పాణిని కాకటాయనునకు విరుద్ధముగా నుండనియెడల,
భాష్యవార్తికమున "ఉచాదయోఽవ్యుత్పన్నాని ప్రాతి
పదికాని" అను పరిభాష మాటిమాటికిని ఏల చెప్పిరో
అనుసంధానము చేయవలెను. "ఆయనే యీ నీయాయః
ఫలభిషమాం ప్రత్యయాదీనామ్" (౭-౧-౨) అను
మాత్రానుసారముగా థ ప్రత్యయ స్థానమునందు
ఏయ, భ ప్రత్యయస్థానమున ఇన ఆదేశము వచ్చును.
కావున "స్త్రీభ్యో థక్" (౪-౧-౧౭౦) అను
మాత్రానుసారముగా వైనతేయాది క్షిప్తములు "కులాత్
భిః" (౪-౧-౧౩౭) అనుసారముగా కులీన క్షిప్తమును
సాధింపవచ్చును. కాని 'కేమే భిః' (౧౦౭) కింభిః,
'మణో థక్' మంథః ప్రభృతి బౌద్ధాదిక పదములను
జూది కార్యాయముడు, "త త్రోచాది ప్రతిషేధా"

అన్నాడు. నానావిధ-బౌద్ధాదిక శబ్దముల సాధుత్వమును స్వీకరించిన పిమ్మట మరల నిషేధ మెందులకు? ఇట్టి ప్రశ్నల నాకంకించియే ఆయన మరల 'ప్రాతిపదిక విజ్ఞానా చ్చ పాణిసే! సిద్ధమ్' అన్నాడు. అనగా పాణిని యే భావముతో నేయే ప్రాతిపదికకు ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగ కూన్యత గ్రహించెనో తదనుసారముగా నది సిద్ధ మయ్యెను. కావున నీ సకల శబ్దములను గూర్చి 'ఉచాద్యంత త దాదీని అవ్యుత్పన్నాని ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగ కూన్యాని' అని చెప్పవలయును. దీనివలన "ఉచాద్యంత తదాదీకేన కాకటాయనాభిప్రేతాని వస్తుతస్తు పాణినిమతే ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగ కూన్యాని" అని సూచిత మగుచున్నది. అనగా "ఉచాద్యంతాని ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగ ప్రయోజ్య పాణిని మాత్ర ప్రవృత్తినర్హాణి" కాబట్టి కామర గణమునలె పాణిని గూడ "బౌద్ధాదికా హి ద్వివిధా వ్యుత్పన్నా అవ్యుత్పన్నా క్ష" (ఆ. ౧౨౫) అనవలసి యుండును. పాణిని మతమున భస్మ, గమి, భీమ, కృషి, వాయు ప్రభృతి బౌద్ధాదిక శబ్దములు వ్యుత్పన్నములు; కంఠ, మంథ, కండ, కంక, కంట, పాయ, మాయ, వాయు ప్రభృతి బౌద్ధాదిక శబ్దములు అవ్యుత్పన్నములు. కావున స్వకృత గ్రంథమాత్రామోఢముచే పాణిని అవ్యుత్పన్న వాది యగుట సత్త్వము; కాని కాకటాయనీయ వ్యాకరణ మందలి ఉచాది ప్రక్రియ అకాస్త్రీయ మని ఘోషించు నుద్దేశ మాయనకు లేదు. ఇందులకే పేరు మారి తన బౌద్ధాదిక పదార్థన ప్రథమ పాదమున విట్లు చెప్పినాడు:

"అ ప్యకీప్తాః మాత్ర కృతా
సంజ్ఞాః సాధయితుం తుమాః,
సంజ్ఞాయాం వస్త్రమానే చ
కాతేఽర్థ స్య రుణాదయః.

క్వచి ద్భూతేఽపి దృశ్యే
గ మాద్వి క్తు భవిష్యతి,
రాశి గోఘ్నా సంప్రదానే
కానకే వినిపాతితా.

భీమాదయో ప్యపాదానే
త దవ్యాధౌ ఉచాదయః,
అసంజ్ఞాయా మపి భవ
స్త్రేతే బాహులకాత్ క్వచిత్."

కాకటాయన మహర్షి అసాధారణ కార్మికు డనుటకు సంక్షేపము లేదు. ప్రాచీన కాలమున పాణిని సంప్రదాయమందలి ఆచార్యులే "అనుకాకటాయనం వైయాకరణాః" (కాశికా ౧-౪-౮౬) అన్నారు. అయినను, పాణిని బౌద్ధాదిక శబ్ద సాధుత్వమును స్వీకరించుట కాకటాయన నియెడల అదరమువలన కాదు. విరుక్త వ్యాకరణములను వేదాంగముల వైరుధ్యమును పరిహరించుటయే ఆయన ముఖ్యోద్దేశము.

శర్యవర్మ అవ్యుత్పత్తి పక్ష వాది యని కాలింశ్ర వృత్తి కారుడు స్పష్టముగా జెప్పినాడు; పాచకాది కృత్ప్రీత్యయాంత శబ్దములు కూడ అత్యగో వృత్తాదులవలె రూఢములు కాని సాంకేతికము లని కార్యకర్మిక కాలింశ్రమున కృ త్కూత్రములు చెప్ప లే దన్నాడు. సకలవర్ణులలో ప్రకృతి ప్రత్యయ లభ్యాగ్రధముతోపాటు సముదాయార్థ-వికర్ణ భావ పేతువు పాచకాది శబ్దముల వ్యుత్పత్తి గత-అర్థ లక్షణమున అతివ్యాప్తి పొందుటచే వానికి ధాతు జన్మము కల్పించుటకు వలస పడెను. కావున పాచకాది కృ త్ప్రీత్యయాంత శబ్దములు కూడ ఉచాది ప్రత్యయాంత వృత్తాది శబ్దముల వలెనే రూఢములు. ఇది వస్తుతః శర్యవర్మార్థాద్యుని సిద్ధాంత మగునో కాదో చింతనీయము. దుర్గసింహు తే మన్నను, ఆయన అంతః గాఢ్యుని వలె అవ్యుత్పన్న వాదియననచ్చును. గార్ద్య మని కృ త్ప్రీత్యయాంత శబ్దము లకు ధాతుజన్మమును కాని, వ్యుత్పన్నతను గాని అంగీకరింపక పోలేడు. కాలింశ్రమున అనేక కృ త్కూత్రముల ప్రయోగము ఉపలబ్ధ మగుచున్నది. "ధాతో వ్యకీప్తాః స్యాత్" (నామఘ); "ధాతో ర్వా తుమస్తా దిచ్ఛతి నైక కర్తృకాత్" (ఆ. ౩౮); "తుమస్తా చ్చ భావనాచినా" (చ. ౨౩౪); "కర్తృ కర్మణః కృతి నిత్యమ్" (చ. ౨౪౭); "న నిష్ఠాదిమ"

(చ. ౨౨౮) ఇత్యాదులు కానవచ్చును. కావున కృత్వీత్యయాంత పాదకాది శబ్దముల రూఢత్వాన ధారణ శక్త్యవర్జ్య యుద్దేశము కాదు. కాని శిష్ట కాలములో పాఠవాహనమునకు కొంత వ్యాకరణము బోధించు నభిప్రాయముతో ఆయన కృత్వీత్యగము చేయుట విచిత్రము కాదు. అధ్యాపన సమయమున శబ్దముల అభిధాన లక్షణమును జూపి, శిష్యుని ధీ వికాసమునకై కృత్సంబంధోపదేశ ప్రదానముతో ఆయన విరమింప లేదు. కాని యిప్పుడు కలాప శేషమున దుర్లభమై సమేతముగా పంచపాదాత్మక— ఉదాత్తప్రకరణము కానవచ్చుచున్నది. తాంతోర ప్రవాదానుసారముగా వృత్తికారుడు దుర్లసింహుడే ఈ సూత్రము లన్నిటికిని కర్త. పంచమపాదారంభ మున—

“శబ్దాత్మికా యా త్రిజగత్ నిధిర్ని
స్ఫుర ద్విచిత్రాన్త గుధాం ప్రసన్నీ
యా ఋద్ధి రీద్యా హృదయే సదైవ
ముఖే చ సా మే వత్ మస్తు నిత్యమ్”

అని ఆయన చెప్పి, వక్షపాదాంతమునం దిట్లు తిథించినాడు:

“శబ్దానా మానంత్యాత్
వ్యుత్పత్తిః దృశ్యతే యేషుమ్,
తేషుం విశ్లేః కార్య
మ్యూగ ధాతో న్తతః ప్రత్యయాంతాత్.”*

ఇదియేకాక ప్రకరణారంభమున ప్రణామ శ్లోక ములోని ‘ఉదాదయోఽభిధాన్యస్తే’ అను దుష్టోక్తి

* కాలంత్ర-ఉదాత్త ప్రకరణమున (సంగీయ సంస్కరణమున) పంచ పాదములు మాత్ర మున్నవి. అందు ఆరవపాదము కాని, అన్ని సూత్రములు కాని కనబడవు. ఈ గెండు శ్లోకములు మదరాసు ప్రతి లోనివి. డాక్టర్ టి. ఆర్. చింతామణి ప్రకటించిన ‘కాలంత్రోదాత్త సూత్రాణి, దుర్లసింహ విరచిత వృత్తియుతాని’ అను గ్రంథమున ౩౩, ౩౨ పుట లలో ఉత్త శ్లోక ద్వయాంతలు కానవచ్చుచున్నవి.

వలన గూడ ప్రవాదము పుట్టి యుండవచ్చును. కాని ఇంద్ర గోమి వ్యాకరణమే యీ సూత్రముల కన్నిటి కిని ఆకర మని కొంద రన్నారు. ఏ మయినను, కాకటాయనాది ప్రణీత బౌద్ధాదిక సూత్రముల యొగ విభాగము ద్వారా కలాప-ఉదాత్త సూత్రములు రచింపబడినవి. దుర్లసింహుని దృష్టినిగ్రహించి, ఉపాధ్యాయ సర్వస్వమున సర్వధర ఉపాధ్యాయుడు ఈ సూత్రముల కన్నిటికిని వ్యాఖ్య రచించినాడు. రమా నాథ చక్రవర్తి పారసిద్ధయమున ఉపాధ్యాయ సర్వస్వము నేమనరించినాడు.

చాంద్ర సంప్రదాయమున కాకటాయనమత ప్రాబల్యము కానబడును. స్వయముగా చంద్రగోమి చాంద్రవ్యాకరణమునకు పరిశిష్టరూప మగు బౌద్ధాదిక సూత్రపాఠము రచించినాడట. అందు నూడు పాద ములు కలవు. అది ప్రాచీన శాస్త్ర వ్యాకరణములలో నొకటి.

తైమల వ్యాకరణమున విశేష మేమియు లేదు. తైమేంద్ర వ్యాకరణమున దేవనంది పాణిని మునిని, అభినవ కాకటాయనుడు దేవనందిని, హేమచంద్రుడు మలయగిరి అభినవకాకటాయనని అనుసరించినారు. కాబట్టి వీరి గ్రంథము లన్నియు వస్తుతః పాణినిని అనుసరించినవే. అభినవ కాకటాయనని శబ్దానుకాశన మున నానుముల ధాతుజత్వమును గూర్చి మహర్షి కాకటాయన మతవాదము కానరాదు. అందుచేతనే డాక్టర్ త్రిపాద కృష్ణ యిట్లు చెప్పినాడు: “One expects to find in the Unadi sutras at least traces of the ancient Sakatayana and his works, but he is sure to be disappointed in his expectations.” (s. s. o. p. 71).

పురా కల్పమున అది వ్యాకరణ సమాహమన బౌద్ధాదిక ప్రక్రియా ప్రమాణ హేతువున కాకటాయ నునే భోజదేవుడు అనుసరించినాడు. “అభిదధా త్యర్థం ధాతుః” (ప్రక్రియా, ఉదాత్త ఖండ, ౧. ౬౮) అని ధాతు క్షేప వ్యుత్పత్తి. ఇందుచేతనే కాబోలు, భోజుడు నాను మాత్రమునకు ధాతుజత్వము స్వీకరించి

నాడు. "ఉజాదయో భూతేఽపి" (౨-౪-౧); "సర్వ భూభౌమి మనిక" (౨-౪-౨); "భవిష్యతి గమ్య దయః" (౨-౪-౩) ప్రభృతి జ్ఞానాదిక మూత్రములు తదీయ వ్యాకరణమున గానవచ్చును. ప్రక్రియా సర్వ ప్యములూని ఉజాది ఖండ మందలి 'పల్లా నీతి' తరు వాతీ వారాయణ భట్టు—

"ఉత్తేష ప్రక్రియే ష్వేన
ప్రకృత్యాభిక్య గోచరాః
భోజోక్తయః పురా ప్రాక్తా
అవశిష్టా నభ బ్రుచే"

అను శ్లోకము చెప్పి, జ్ఞానాదిక మూత్రముల నన్నిటికో వ్యాఖ్య చేసినాడు; "ఇతి భోజోక్తాః" అని మూత్రముల చివర లిఖించినాడు. ఈ మూత్రముల నన్నిటిని భోజాదు స్వయముగా రచించెనో, కాక ప్రాచీన గ్రంథమునుండి గ్రహించెనో నిశ్చయముగా జెప్పటకు నీలు లేదు.

క్రమదీక్ష్యరుడు కాకటాయనునే విశేషముగా వసుసరించెను. సంక్షిప్త సార మందలి 'కృచ్చేయ' జాది పాదా', 'కృచ్చేయ' వ్యయ పాదా—ఈ రెండును దీనికి నిదర్శనములు. ఉహనాది ప్రక్రియాను సారముగా క్రమదీక్ష్యరుడు అనేక సంక్షిప్త వృత్తి చూపినాడు. ఉజాది పాద శేష మూత్రవృత్తిలో, "ఇతి దిక్పాత్ర మవ్య త్రాపి ప్రకృతి ప్రత్య యగమ నుణ వృద్ధి ప్రాస్వాదయో యథాసంభవం పరికల్ప నీయాః.

లిజ్జా దితరే శబ్దాః
కృద్ధిః సర్వ ప్రసాధితాః
సమాస తద్ధితాభ్యాం చ
వికారా నపి సాధయేత్.
యస్మిన్ నేత్రే ప్రసిద్ధా యే
ప్రయోక్తవ్యా హిత్ర తే
అప్రసిద్ధా కృయే శబ్దా
బోధ్యా గ్రంథాంతరా క్తు తే."

(౨౨౨ మూత్ర వృత్తి) అని వ్రాసినాడు.

వృత్తి కారుడు క్రమదీక్ష్యరుడే. తామర నందివలన ఈ గ్రంథము పరిశోధితము, పరివర్ధితము మాత్ర మయినది.

సారస్వత వ్యాకరణమున వృత్తి పక్షము నుడ విశేషాచరము గోచరించును. ఇందలి ఉజాది ప్రక్రియలో ఆ భోజాదయో నిరూప్యస్తే. స దోజా దయః...1" అని యున్నది. ప్రకరణ శేషమున నిట్లు కానవచ్చును.

"సంజ్ఞాను భాతురూపాణి ప్రత్యయాశ్చ తతః పరే కార్యాత్ విద్యా దనూబంధ మేతచ్ఛాస్త్ర ముజాదిభి ఉజాదయోఽపరిమితా యేషు సంఖ్యా న గమ్యతే ప్రయోగ మనుస్మృత్యామి ప్రయోక్తవ్యా స్తత స్తతః."

సిద్ధాంత చంద్రికా కారుడు "స దోజాదయః" అను మూత్రముపై వ్యాఖ్యలో, "సర్వస్మిన్ కాల ఉజాదయః, ఉజాదయోఽపరిమితాః ప్రయోగ నను స్మృత్య ప్రయోక్తవ్యాః" అని వ్రాసినాడు. దీని తిప్ప ణిలో "తాని కాకటాయనాది ప్రణీత వ్యాకరణాంత రాత్ సంఖ్యపీతానిస్స" (౩౫౩). చక్రధర శర్మ కుమారుడు నవ శిరోర కాస్త్రీ ఏకద్యంభాంతమున ఉజాది శ్లోకమును చేర్చినాడు.

"చగన్ వాభిక్ష్యే పూర్వ కాశే" (౧౧౦౩)
అను మూత్ర వృత్తి భాగములో బోపదేవ గోస్వామి యిట్లన్నాడు:

"కృత్తద్ధిత సమాపానా మభిధానం నియామకమ్
లక్షణం త్వనభిజ్ఞానాం త దభిజ్ఞాన మూచకమ్."
(౧౩౯౫)

కాని దీనికి పూర్వమే ఆయన కృత్సూత్రము లనేకము రచించినాడు. ముగ్ధ బోధము చివర ఉజాది మూత్రపంచపాదములు కానవచ్చును. ఉజాది శ్లోక కర్త రామశర్మయే నీని నన్నిటిని రచించె నేమో; బోప దేవుడు రచింప లే జేమా. ముగ్ధ బోధములోని "నామ్నస్య స్థే తిక" (౧౦౦౩) అను మూత్రమున పాణిని స్మృత మగు "ఉజాదయో బహులమ్" (౩-౩-౧) అను మూత్ర తాత్పర్యము ప్రవిష్ట మయి యుండును. వానినుండి ఆచార్య ప్రవృత్తిని గ్రహించి

రామ కర్మ ఈ ఉజాది మాత్రముల నన్నిటిని రచించి యుండును. ఈ స్థితిలో చోప చేవుడు గార్హస్థ్య ననుసరించినవాడనుటకంటె పాణిని ననుసరించె ననుట యుక్తము.

పాణిని రచనే పద్మ నాథ దత్తుడు కూడ ఆత్మ్య త్వన్న వాది యనవలెను. కాని కొద్దిగా భేదము కలదు. అష్టాధ్యాయులలో ఉజాది విషయక మాత్రములు కొలదిగా గలవు. పద్మనాథుని ముపద్మమున నానాకృత్యూతములే కాక, ౧౦౦ బైజాదిక మాత్రములు కూడ కలవు. "ఉజాదయో బహులమ్" అను నది ఉభయ గ్రంథములలోను ప్రథమ మాత్రము. (అష్టా. ౩-౩-౧; ముపద్మ. ౪-౨-౧). దీని వృత్తి భాగములో పద్మనాథుడు, "ఉజాదయః ప్రత్యయా ధాతో ర్పహులం స్యుః. య దాహుః—ఉజాదయోఽత్యుత్పన్నాని ప్రాతిపదికాని" అన్నాడు.

శ్రీ తప గోపామి పాణిని ననుసరించినాడు.

ఆయన హరినామామృతి వ్యాకరణములోని కృత్ప్రకరణ మధ్యమున "గమి గామ్యాదయస్తు భవిష్యతి సాధనః" ఇత్యాది ఉజాది విషయక మాత్రము కానబడును.

పురుషోత్తమ విద్యావాగీసుడు కూడ పాణిని ననుసరించినవాడు. ఆయన ప్రయోగ రత్నమాలలో కృద్విన్యాసమున "ఉజాదయ స్ప్యః బహులమ్", "భీమాదయోఽపాదాసే స్యుః"—ఇత్యాది ఉజాది సంబంధీయ మాత్రము లున్నవి (౩౮౨).

యోగ్గుని తరువాత పాణిని మొదలు పురుషోత్తమ విద్యావాగీసునివరకును శాబ్దికులు తమతమ మాత్రానుశోధమున గార్హస్థ్య పక్షము ననుసరించినను అల్పముగానో, విస్తరముగానో బైజాదిక రాస్త్రపాధుత్వము నంగీకరించుచు కాకటాయమని మర్యాదను పాటించినారు. కావుననే ప్రాచీనలవలెనే నేటికిని "అనుకాకటాయనం వైయాకరణాః" అనవచ్చును.

అఖండవడి - పదునొకొండుశబ్దము

శ్రీ రామారి దొరసామిశర్మ

పూర్వస్వరము లోపించి తత్పూర్వకాల్లుతో బర
స్వరము గదియంట యచ్చంధి యగును. (ఉ.
రాజ + అనీక — రాజానీక; చూచుచు + ఉండు —
చూచుచుండు) ఇట్టి సంస్కృతములు యతిస్థాన పరి
తము లయ్యెనేని సంధి విడిచి పరస్వరమునకే యతి
వైత్రి ఘటించవలయునని పెక్కు లాక్షణికుల మతము.
దీనినే స్వరప్రధానవడి యన్నా దప్పకవి.

ఉదా॥ ఆకుల నుగ ధాను భాను వంశాబ్ధి
సోమ. (వంశ + అబ్ధి)

ఆ పథ కేకవస్త్ర యగు + నట్టి నమం గొనివచ్చి
సోమ. (అగు + అట్టి)

పై స్థలములందు సంహితను వివక్షింపక యఖండ
శబ్దములుగా భావించి వాల్మేత్రి గూర్వరాదని
యప్పకవ్యాసుల తాత్పర్యమై భావితైదు. కాని
సారాంశము నేదండదిశబ్దములు గొన్ని పుష్పత్తిచే
సంహిత గలనైనను వాడుకలో నఖండములుగా
భావింపబడుటచే, నట్టి వానికి గొన్నింటి కుభయ
యతి (స్వరవ్యంజనములలో నే యొక్కదానికేని యతి)
ఘటించుట కనుజ్ఞ యిచ్చినారు లాక్షణికులు. ఇట్టి
వానినే యఖండయతు లవలయును.

అప్పకవి యుభయయతులక్రింద బుండెందు
లెఱుగులు ప్రవదించెను. అయ్యది యుష్మ దస్మచ్చబ్ధి,
పరమాప, ప్రాది, సంస్కృతనిత్యసమాస, దేశ్యనిత్య
సమాస, నిత్య, రాగమపంధి, విభాగ, నామాఖండ,

* భీమన యీ యఖండయతిపద్యమును నప్ప
కవి నిత్యసమాస యతుల క్రింద గై గొని యుపసర్గసంధి
యతి యని సరిపుచ్చినాడు. అతని మతమున నఖండ
యతి నిషిద్ధము గదా?

పంచమివిధక్తి, కాకుస్వర, పులియుగ విక్రమములు.
ఇందు గొన్ని ప్రాచీనులగు నవంతాదులు వైతము
వక్కాణించి యున్నారు. అప్పకవి యఖండవడిని
జెప్పలేదు. అఖండవడిని నమ్మించినచో సంగితాభిల
శబ్దముల కుభయయతిఘటన కనుజ్ఞ యిచ్చినట్లే యగు.
అట్లేవి యీ యుభయయతి ప్రకరణ మనవసర మగు.
ఇట్టి యతివ్యాప్తి నరీకట్టుటకే విన్నకోట పెద్దవారులు
ప్రాది దేశీయాదేశ ప్రభు నిత్యసమాసాది యతులు
గొన్ని నిరూపించిరి.

అఖండయతిని అనంతుడు గాని, విన్నకోట
పెద్దన గాని చెప్పలేదు. అప్పకవియో యఖండవడి
యగ్రాహ్యమని యనుకాపించినాడు. భీమకవియే ప్ర
ప్రథమమున నఖండవడిని జేర్చొన్నవాడుగా గాన
వచ్చెడి.

ఉ॥ మానుగ విశ్రమాక్షర స

మంచితమై స్వర మూదినం దదీ

యానుగుణాక్షరంబ కొని

యెనను జెప్పగ నొప్పు నీ త్రియ

భానుసమాప్తభాసి వృష *

భాధిపు డన్నటు లర్థయు కమై

పూనినచో నఖండవడి

పాల్కున వాది కవి ప్రదీతమై. (భీమన)

ఆ తరువాత జిత్రకవి పెద్దన లక్షణసార
సంగ్రహమున,

గీ. "ఒక్క వర్గంబు స్వర మూద నొకట స్వరము

గలయకుండంగ గూర్తు రఖండయతులు

రామపదపద్మలాల న-రాల్ యనగ

ధంజితాసుర సమదాయ యాంజనేయ."

అని యఖండయతికి లక్ష్య స్థలక్షణములు రచించె.

మద్దరాజు రామన కవిజనసంజీవనిలోను,
హాచినుంచి తిమ్మన పర్వ లక్షణ సార సంగ్రహము
నను, కస్తూరి రంగకవి ఛందమునందును ఆఖండయతి
సెప్పబడి యున్నది. ఇది యిట్లుండినందు. అప్పకవి
విషయము పరికింతుము.

అప్పకవి దేశ్య నిత్యసమాస యతుల క్రింద
విమర్శించిన రీతిని దిలకింపుడు. (తృతీయాశ్వాసము
౨౦౨ పద్యము మొదలు ౨౦౩ వఱకు)

“నన్నయముఖ్య సత్కవి జ
నంబుల కావ్యములందు లేఖకుల్
గొన్నియు బాతకాధములు
గొన్నియు బోకడ చెట్టి తక్కువై
యున్నెడ కాంచి బానపడు
లోడిక దిద్దిన తప్ప త్రోవ రె
ల్ల నిజ మంచు గైకొనిన
లక్షణవేత్తలు సమ్మతించురే.

వ. అది యెట్లునిన సులక్షణసారంబునందు లింగము
గుంట తిమ్మన వ్రాసిన యప్రతేష్టంబులగు లక్ష్యంబు
లకు నాశ్వర్యంబు నొంది బహుపుష్కలంబులు నిరీ
క్షించి వాని నెల్లను బ్రక్షిప్తంబులుగా నెఱింగిన
వాడ నై లక్షణవంశంబులగు పురాతనకవిప్రక్షం
బులు వివరించెద.

(౧) ఆది పర్వమునందు—

నీ వగచిన యా యర్థము, నూవె ము
నంబున దలంతు సుందరి యెపుడుకొ.

(౨) ఉద్యోగ పర్వము—

సజ్జన సుత మార్గమునను జరియింపంగా,
నమల మఠి కన్నకొడుకుల ట్లరయ జనుకొ.

(౩) ఆనుకాసనికము—

అతిథి నిను గోరెనేనియు,
నతిగింకిరి పడక యెల మాస పడక...

(౪) రామాయణము—

అన్నపు తండ్రి యట్లు విను
మంతియ కొదటమీద రాజ వే

మన్న గొఱంత లేదు మఱి
హారము లాదిగ తెక్కు కానుకల్...

(౫) రామాయణము—

ఓ కపిరులార మునుజోదధి నీ
రఘురాము హ్వ లో
కైకశరణ్యునిం గొలువ నిష్ఠుడు
వచ్చితి నొందు గాదు...

(౬) దేవకీ నందన శతకము—

చతురం శోధి పరిత భూవలయ
రాజస్వాతి శోషిర రం
జిత మాణిక్య విరాజి
తచ్చరణ రాజీవుండు...

(౭) ఆరణ్య పర్వము—

తిరమున రెండు గన్నులు.....
ఆశేష సత్వ సం
హారు డగుచున్న వాని దివి
బారి గలంఘని గాంచి రచ్చటకొ.

పై పద్యములు లింగమగుంట తిమ్మన యదాహరించినవి
గాని యాత వ్రాసిన యఖండవడితోడి పాతములప్పక
వీయమున సవరింపబడినవని తెలియ వలయు. పై పద్య
ములలో నెల్ల నఖండవడి ఘటిల్లెడి పాతములు కలవు.

లేదు ప్రచారములో నున్న సులక్షణసారము
తప్పలతడక. అందు నాల్గవ పద్యమునూత్ర మఖండ
వడికి లక్ష్యముగా నీబడియున్నది. నిక్కమగు సులక్షణ
సార మొందు గల దనుచున్నారు. అయ్యది ప్రకటన
భాగ్య మందలేదు. దానిని నే నెఱుంగను. కాన నా
సులక్షణసారమున వీని కేపాకాంతరము లున్నవో మన
పెఱుంగము. మద్దరాజు రామన, కస్తూరి రంగకవి
మున్నగువారు పై పద్యములం గొన్నిటి నఖండయతి
పాతములతో మదహరించి యున్నారు. పై పద్యములకు
నే వ్రాచిన యఖండవడి పాతము వీక్రింద వరుసగా
నిచ్చుచున్నాను.

(౧) చూవె మనంబున దలంచు + చుండుడు
సెపుడుకొ.

(౨) మా,ర్గమున జరింపంగా నము, లమతీ నీ
కొడుకునట్లు + లరయంగ నగుకా.

(౩) మరి గింకరి పడక యోల + మానపడక

(౪) ఆన్నపు తండ్రియట్లు విను మంతియ కా దట
మీద రాజ కే,మన్న గొంత తేరుమణి
మండనముఖ్యములైన కానుకల్.

(౫) స్వల్ప, కైకకర్మనిం గొలువగా
నిట వచ్చితి నొండు గాదు

(౬) చతురంభోధి పరిత భూవలయ
రా + బానిక జోటిర

(౭) అశేష సత్త్వి ఘన, స్మరు దగుచున్నచాని
దివి + వారి గలంభునిగాంచి రచ్చటకా.

(అఖండవడిగల భాగము మాత్రము గీత యిడ
బడినది)

ప్రసిద్ధముగా సహజముగా నఖండవడులతోడి
యా పాతములను స్వమత విరుద్ధము లగుటచే రూపు
మాపి సరరించిన యప్పుకవి కట్టకడపట నీ క్రింది పద్య
ముదహరించి తద్విషయ మిట్లు వ్రాసినాడు—
ఉద్యోగపర్యయనందు—

చీ! అని మది నిశ్చయించి తగ
నందట విల్వగ బంచి వారితో
ననిచిన మాట లాడి విన
యంబున బ్రార్థన సేసి మీరు మా
కొనరిన సైన్యముల్ పరుసొ +
కొంటికి బ్రాధన మాచరింప జొ
చ్చిన సకలంబు నొప్ప
నభిషేకము గైకొను దుశ్శవంబునకా.

౪. దీని మాడన పాదంబునందు “పదునొకొం
టికి”నని యున్నచోట సంధి గూర్చి స్వరప్రధానవడి
గాను పోమయాజులు ప్రయోగించినారు. ఇది తెలి
యక కొందఱు మాధులు దేశ్య నిత్యసమాసవడి యని
యనుకొందురు—ఇది యప్పుకవిగారి విమర్శి.

ఇందు ‘మాకు + ఒనరిన—మాకొనరిన’ అను
సంధిగత శబ్దము నఖండముగా భావించి యేకశబ్దము

‘ఒకొంటికి’ అనుదానిలోని క శబ్దమునకు యతి
సంఘటింపబడి యున్నది.

ఒకొండు—ఒకండు అను శబ్దమునకు రూపాం
తరము. ఔపవిధక్రిక ప్రత్యయ యోగమున ‘ఒకొం
టికి’ అయినది. ఇందు సంధి లేదు. ఇందలి ‘కొ’వర్ణ
మునకును ‘మాకొనరిన’యను సంధిగత శబ్దములోని
‘కొ’వర్ణ మునకును అఖండవడి చెప్పికోవలయు. ఇది
యిట్లుండ దీనికి బాహాంతరము కల్పింపలేక కావోలు
నప్పుకవి ‘ఒక + ఒండు—ఒకొండు’ అని సంధి
వేర్పఱచుకొని స్వరప్రధానవడి యని నిర్ణయించినాడు.
‘ఒకొండు—’ ఏక పద మనుకొని ‘మాకొనరిన’ అను
దానితో మైత్రి యఖండవడిక్రింద నిరూపించిన లింగ
మగుంట తిమ్మన, ముద్దరాజు రామనాధులను దేవానాం
ప్రియుల గణములో కేర్పివా డతడు.

అప్పకవీయ విమర్శనలో శ్రీ గిడుగు రామ
మూర్తి పంతులుగారు ఈవిషయమును విమర్శించుచు—

“ఒక + ఒంటికి అని అప్పకవిగారి తాత్పర్యమని
తోచుచున్నది. పద ద్వయ విభాగమునకు ప్రసక్తి కని
పించదు. ఆయన ముఖ్యాభిప్రాయ మొకటి; పైకి
వ్రాసిన దొకటి. అఖండవడి యుండదని ముఖ్యాభి
ప్రాయము. అందుకు నఖండవళు లున్న చోట గల
చోట్ల దిద్ది పాతములు వేరే కల్పించినారు. ఇక్కడ
దిద్దడమునకు కేక్యము కాలేదు.....

స్త్రీపర్వంలో

‘పాండవులవలన గీడొ

కొండును లే దధిర నీరు కొడుకులు ధరణీ’
అని ఉన్నది. దీని శేమంటారు? అఖండవడి అంగీ
కరించవద్దా? గాని యిది నిజముగా వర్తయతి”

అనియప్పుకవిమతియును ఖండించిరి. నెండియు,
మాచిమంచి వేంకటరాయడు తన శుకవిమనోరంజన
ములో నప్పుకవి యావాదమును ఖండించినాడని
తెలిపినారు వారు.

పదు నొకొండు శబ్దమునుగూర్చిన యప్పుకవి
మత మసాధు వనియే యెల్లరు దలంచుచున్నారు.
కాని యీక్రింది తెనాలి రామకృష్ణ రచిత పాండు

రంగమాహాత్య పద్యముం బరికింప నప్పకవి యభి ప్రాయము సమంజస మని తోచుచున్నది. చూడుడు.

గీ॥ వాసుదేవాది వనశక్తి వైభవంబు

దక్షిణి సత్యభామల రూపరేఖ

యిదియె నహియించు నన వల్య యిదివ పరుసా

కొంటి లెక్కన గమజామ్యులువిద కమరు.

(౩-౧౮౮)

ఇందు జరుగ్గ పాదమున యతి విచారింప దగినది. ఒకొండు కల్పములో ఒక + ఒండు అను విభాగము చేసి పరస్పరమునకు యతి మైత్రి ఘటించబడి యున్నది. ఇది స్వరప్రధానవడియే కదా? 'ఒక + ఒంటి.....' చామ్యులు + ఉవిద' అని పాదాదియందు యతిస్థాన మందు బడచ్చేదియు, పై లెక్కనగారి పద్యమున లాక్షణికులు విమర్శకులు వచించు నఖండవడి యందు తెల్లదు. ఒకొండు కల్పమున బడ ద్వయ విభాగ ప్రసక్తి నిక్కముగా గల దని తెలియుచున్నది. అప్పకవి యా భావణము తథ్య మున్న మాట. తెనాలికిని మన యప్పు కవికి బూర్వము; కాని యప్పకవి తెనాలి ప్రయోగ మును బరికింపలే దని తలంచెద. వెండియు గూచిమంచి వేంకటరాయలకు గాని, గిడుగువారికి గాని యీ ప్రయోగము గోచరము గాలేదు. పై తెనాలి కవి పద్య పాతమునకు బాతాంతర మేమేని యుండునా? నాకడ ప్రతిలోక నిట్లున్నది. ఎవరేని 'పదియు నొంటి లెక్కన' అని సవరింప సాహసించు లేమా! కూచి మంచి వేంకటరాయల గ్రంథము 'శే నెఱుంగన. అది ముద్రితమో యముద్రితమో తెలియ రాదు.

కూచిమంచి తిమ్మకవి తన పర్యవక్షాసార సంగ్రహమున అఖండవడిని వేర్కొన్నాడు. అందు భాస్కర రామాయణ కైరవ శ్రీరంగమాహాత్య మను చిత్రారణ్యచలపురాణములలోని పద్యము లఖండ వడికి లక్ష్యములుగా నిడబడినవి. వాని నుదాహరించి తరువార, "ఇట్టి ప్రయోగములు కలవు గాని అఖండ

*నా కడ గల ప్రతి ౧౮౮౭ పర్యవక్షలో — తెన్మకం వేంకటనరసింహాచార్యుల లఘుటీకతో చెన్న పురి వసురత్నాకర ముద్రాకాలలో ముద్రితము.

యతికి లెక్కలు ప్రయోగములు లేవు గనుక ఇది సుప్రయోగము కాదు" అని యొక వచన ముఖంధింప బడి యున్నది.

(చూ. పర్యవక్ష - ౨ అ)

ఈ తిమ్మకవిమతమున భారతమున నఖండవడులు లేవు; అప్పకవిమాగ్ధానుయాయ యితడు కావోలు! కాని యితని రసికజనమనోభిరామమున నీ క్రింది పద్యము తృతీయపాదమున నఖండవడి గలదు.

గీ॥ తనకు దొమ్మిది పాతల ల్గనము గల ద

టంచు జక్కుల ఊడు గర్వింపు గాని

లెక్క యివరాని కొక్కంబు + రీడు లేని

కొలుచు గల వెన్న న ద్వీటి కోమటులకు.

(౨ - ౪౪)

దీనికి బాతాంతర ముండునా? ఇది మన కివ్వకు వర్చింప దావు గాదు. ప్రస్తుతమునకు వత్తము.

ఒకొండు కల్పము సంధి గత మునుటకు మాత్య రాయ నిఘంటువునను నీ క్రింది యాధారము కాన నచ్చుచున్నది—చూడుడు: ఒండు కల్పము!

ఒండు (చూ-నిఘంటు) — ఈ కల్పము 'ఒక్క' కల్పమునకు బర మయినపుడు 'ఒక్కొండు' అయి క్రమ ముగా 'ఒకొండు — ఒక్కొండు — ఒక్కొండు — ఒక్కడు—ఒకడు' ఇత్యాది రూపముల నొంది 'ఒకటి' అను నర్థమున అమహదర్థ ప్రథమైకవచన రూపముగా వ్యవహరింపబడుచుండెను—ఇత్యాది.

దీనింబట్టి ఒక + ఒండు అను ఘేదము కల దనుట తెల్లము గదా! ఇందు మఱి యొక యంశము గమనింప వలయు. ఒకొండు సంధి గత కల్ప మని పుస్తకం బట్టి నిర్ణయించివారము గాన, స్వరప్రధానవడికి పై లెక్కన తెనాలి ప్రయోగములు లక్ష్యము లగుచున్నవి.

ఈ క్రింది పద్యములలో ఒక్కొండు కల్ప మన్య మాతరము పొల్లునకే యతి మైత్రి ఘటితమై యున్నది.

క॥ పాండవులలని ! దొ

కొండును లే దధిప నీడు + కొండుకులు ధరణి

మండల మంతయు మ్రొంగిరి

పొండు వృషతి భారమునకు బాపిరి వారిక.

(భారత. ప్రీ. ౧-౮౩)

(సగర్|| హారేష్వాసంబు లే దొక్కొండు గలుగునె

తద్వార యుద్ధంబు పైపక.

(రాఘవపాండవీయము, ౨-౧౦౬)

పినిం బరికింప దోచున దేవున, ఒక్కొండు—

ఒక్కొండు కబ్బములు సంధిగతాఖండకబ్బములు.

రూపలు క్రిక్కిరియు క్రచ్చుల ఇత్యాది దేశ్య

నిత్యసమాసములం బోలినది. కాన ఒక్కొండు కబ్బమును

దేశ్యాఖండయతిక్రింద గ్రహించి యాధయతి

ఘటించుకొన వచ్చును.

ఈ చర్చంబట్టి . పై తిక్కనపద్యములోని

వివాద భాగము—

మా కొనరిన...పదునొకొంటికి—అను చోట

మాకు + ఒనరిన.....ఒక + ఒంటికి — అని

భేద మొనర్చి,

స్వర ప్రధాన వడిగానేని, సమస్త సంధి గత

కబ్బముల కఖండ యతి సమ్మతించు సహృదయుల

మతమున

మా కొనరిన.....పదు నొకొంటికి—అని

యాఖండవడిగా నేని చెప్పకొనచ్చు నని ఫలితార్థము.

మధురపండిత రాజము:

గంగాలహరి

[అపకృతము]

శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతం

ఉడుటువక మర్త్యభూమికి నులుకు నిన్ను-నీలకంఠుడు జడలలో నిల్పె నన్న
నిస్సృహులకేనియుక లోభనీయమైన-నీదు గుణనందనున్నతిక గాదె జనని ?

కాలును జేయుయన్ జెనియుఁ గన్నను లేక యభాగ్యజీవయా

త్రాలనులైనవారిని, గ్రహస్థితి చాలనివారి, వెజ్జలుక

వేలుపులుక నమోస్తనుచు వేసరి రోసినవారి, జాడ్యని

రూలము పొంటె నీ జలము గ్రోలగనిమ్ము మహాపథమ్ముగక.

పులకితగాత్రులై సగరపుత్రులు స్వర్గమునుండి నేటికి
సులలితగీతికాసరణి స్తోత్ర మొనర్చుచు నుండ్రు న్వచ్చశీ
తలమధురమ్ములు దురిత తాపహరమ్ములు నైన నీ జలం
బుల మహిమంబు మాదృశ విమూఢుల కెట్లు నుతింప నయ్యెడికి?

నేరిచి నేరమి, మనసు నిల్వగ లేమిని గొంచెపున్ దురా
చారపు దారి త్రొక్కియును స్వాంతమునం దనురత్నులైన నం
సారుల నుద్ధరించుటకుఁ జాల నదుల్ గల వెందు; అప్రతి
కారమహాఘని స్తరణకార్యచమత్క్రియ గంగకే తగున్.

స్థానము మోక్షలేఖికి, నిధానము ధర్మమహత్తకున్, దిరో
ధానము మందబుద్ధికి, విధానము మానసతుష్టికి, సమా
ధానము మేధకున్, సుపరిధానము ధాత్రివధూటికి, మహా
ధానము శ్రీకి, నీ తనువు తాపహరమ్ముగు నాకు జాహ్నువీ!

ధనమదిరామదాంధులగు దంధనరాధిపులన్ భజించుచున్
దినదిన మెన్నియో సలిపితిన్ బరితాపము గొల్పు దుష్కృతుల్.
నిను విడనాడుకొంటి జననీ! తన మేలు గ్రహింపనట్టి మూ
ర్ఖుని యపరాధముల్ తడవి రోయక చల్లని చూపు చూడుమీ!

కేలివిలోలనిర్జరమృగీనయనాతనులేపగంధజం
బాలితముల్, మరుల్లులితపద్మరజఃపటలీపికంగముల్,
బాలజలేజబాంధవవిభాద్రవమూర్తులు, నీ జలమ్ము, లీ
బాలిశుభావినంజననబాధలకున్ దొలగించు గావుతన్.

జననమా! విశ్వవిశ్వంభరాభరణుడౌ నారాయణుని పాదసలినమందు
ఆవాసమా! భూధరాత్మజాక్రాంతవామాంగుడౌ భవు నుత్తమాంగమందు
వర్తనంబా! మాదృశార్థమానవసముద్ధరణదీక్షాపుణ్యతంత్రమందు
మహిమమా! సంస్కర్మమాత్రసర్వప్రాణిజాడ్యాపనోదకశలమునందు
శాపపరిదగ్ధసగరరాజుని నుతులఁ-బుణ్యభవనమ్ము నేర్చుట-ముఖ్యతీల.
గంగ యను నక్షరములె యుత్కర్షనిధులు-అన్యవర్జన లెల్ల నిరర్థకములు.

కనుమలనుండి సాగరముఖమ్ముగఁ బాలు నదుల్ మహితలం
బున శతముల్ సహస్రములుపో! నినుఁబోలెఁ బురారిమూర్ఖునీ
మను నిలువంగ నేర్చెనో? రమాధవుపాదరజంబు డౌశనం
భానరుడు గల్గెనో? త్రిభువనోచితసంచరణంబు సర్చెనో?

కను మూసికొని నిర్వికల్పసమాధిలోఁ బడియుండఁగానిమ్ము పద్మభవుని
కలశవారిధితరంగములు జోలలు పాడ శయనింపఁగానిమ్ము శార్ఙ్గధరుని
నందిముఖ్యులు రసోన్మత్తులై జయపెట్ట నాడఁగానిమ్ము చంద్రార్ధధరుని
పాలోమితోఁ గల్పపాదపద్మాయల విహరింపఁగానిమ్ము వేల్పుతేని
దాసధర్మాదికర్మతంత్రముల, గుప్త-ధనముగా నుండనిమ్ము శాస్త్రములందె
యైహికాముష్మికములైన యభలఫలము-లొనగు తల్లివి నీ వుండ నొరు లికేల ?

సంకులాక్రోశభీషణరావభరితహా శమనుని వీడు నిశ్శబ్ద మయ్యె
చిత్రగుప్తుడు పిల్చి చీకొట్ట యమభటుల్ సురిగిపోయిరి పరాసువుల వెడక
అమరావతీవీధులన్నింట దిగు విమానముల సమ్మర్దము లమిత మయ్యె
అతిథిపూజాపరాయణులైన యచ్చరతీవభోండ్లకుఁ జేయి తీరదయ్యె.
ఎపుడు పుడమికి దిగితివో యెపుడు జనులు-చెవులు చల్లగ నీ కథల్ చెప్పికొనిరో
అద్యుత్ నార్దకపులు ని న్నధికరించి-యెపుడు గానము చేసిరో యపుడె, తల్లి!

తలపగ హేయహా మదనదాహము పేరి మహాజ్వరమ్ముచే
సలసల క్రాగి జేహము భృశమ్ము కృశించిన నన్నుబోలు నా
ర్తులపయి జాహ్నవీవిమలతోయకణార్ద్రసమీరబోతముల్
పొలసి శరీరతాపశమముఁ గలిగించు మనోజయమ్ముతోఁ.

నన్ను విధూతకల్మషు నొనర్చగలేక సమస్తతీర్థముల్
ఋన్నత చెంది సిగ్గుపడెఁ, గేల్ చెవిఁ జేర్చిరి నాదు నామముఁ
విన్న'నిసీ'యటంచు నరవిందభవాదులు, నీకు దక్కితిఁ
నిన్ను భజించుగాక యఘనిర్దళనప్రతిభాజయోన్నతుల్.

(సకేషము)

మద్రాసు దొరతనమువారి ఆస్థానకవిశ్మరులు

1. నామక్కల్ శ్రీ వి. రామలింగ దీక్ష (అరవయ్య), 2. శతానధాని శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారు, 3. శ్రీ యం. నాగింద్రపాణి (కన్నడయ్య), 4. మహామహోపాధ్యాయ శ్రీ కె. యస్. శృంగారాచారి శాస్త్రిగారు (మిస్సోరేయ్య), 5. పల్లవోల్ శ్రీ వాఠాయల వివానాథ (బలయ్యయ్య), 6. రందరి దివి మొన్న ఆగస్టు 14-వ తేదీనాడు చెప్పబట్టిన గవర్నరు ఆదర్శ తులన జరిగిన నందు శ్రీలోకయ్యల వద్ద విహితముగా మద్రాస్ దొర ప్రధానము జరిగినది, కాలములు, పక్షములు మొదలైనవి యథా శాస్త్రముగా

వివాహకరింపబడినది.

చదరంగము

[కథానిక]

శ్రీ వేలూరి వేరామశాస్త్రి

మూడు ముళ్లు పడువరకును ఈ పెండ్లి యగు నను నమ్మకము మగ పెండ్లివారికిగాని, ఆడు పెండ్లివారికిగాని లేదు. పెండ్లికొడుకు బృహస్పతి! వేయి మొగములతో వలీపులుకు తన కొడుకు తెలివి లేటలకు వియ్యంకుడు వెనుకకు పీకునేమో యని వెనుకయ్య ఫితి. కల్పముగాని కామకగాని పెట్టి కావోపు తన యల్లుగుట్టును నడుమ వెనకు తెరవాటు గొట్టుదురో యని పెండ్లిమామయరకండ్రి పాపయ్య ఫితి.

వియ్యంకు నిరువురకును ఇట్టి ఫితితో పని లేదు. ఏలనగా ఈ పాపయ్యకు ఆ పిల్లె ఆస్థ. వెనుకయ్యకు కొనితెచ్చుకొన నక్కరలేని కోడలిపై ఆస్థ.

ఏరెలమీదను, సారెలమీదను వాంధయేకాని నధువుకు నరునిమాటయే లేదు. వాడొక కొండ ముచ్చ కాకుండిన చాలు. ఈ నరుడో చూపుల గుట్టుము. ఇక నెందులకు ఫితి? ఇసుకతక్కువ చేస తక్కువ.

లగ్నము నిశ్చయము కాగనే పాపయ్య మేనల్లుని కడకు వెళ్ళెను. ఈ పెండ్లి కను వ్యయములో సగ మేని మేనల్లునికడ పుచ్చుకొనవలయు నని పాపయ్య ఆశ.

‘వాణవా, మన మందఱును ఉండవల్లి వెన కయ్యగారి కొడుకు కంకరయ్యకు ఇచ్చి పెండ్లి చేయ పెద్దలు నిశ్చయించిరి.’ అని పాపయ్య నీళ్లు నమలెను.

‘ఏమీమీ, ముందిమొద కుండిలో పెట్టితివా?’ అని ఆ మేనల్లు డనుచుండగా దారి మారెనని పాపయ్య తెలిసికొని ‘ఓయీ, నే నిచటికి నీసలహా తీసికొనుటకు రాలేదు. లగ్నము నిశ్చితమయిన దనిమాత్రము చెప్పటకు వచ్చితిని’ అనెను.

‘గొప్పపని చేయవచ్చితిని. చెప్పటకు నీకు నీగ్గయినను లేదీ? చెప్పితిని: కడుపు నింపితివి. చాలు నిక బొమ్మ’ అని ఆ మేనల్లు డనెను.

పాపయ్య మేనల్లునికడ అన్నయనకు బతులు మన్నము తిని ఆచటినుండి లేచెను. పొరుగువారు చాపు ననే కలదు. అచట తన కొక మిత్రుడు కలదు. అతల మున పాపయ్య అచటికి జేరెను. మిత్రు చాతిభ్య మిచ్చెను.

భోజనసమయము పాపయ్య—‘మన అమ్మాయి మందమ్మకు లగ్నము నిశ్చయించుకొని వచ్చితిని’ అని చెప్పెను.

‘అదృష్టవంతుడవు. తిరిగితిరిగి నా కాళ్లు బల పాలు కట్టినవి. మా అమ్మాయికి ఎచటను సంబంధము కుడురలేదు. కుదిరిన సంబంధము మా అమ్మాయి ఒప్పుదు.’ అని మిత్రు డనెను. ‘కన్నవారి కి కష్టము తెలియవలయుమగాని పసిహావలకును గొడ్డుమోతులకును ఏమి తెలియును? ఈ సంబంధమునుబించి మా మేనల్లు నితో చెప్పబోవగా తన్ను క విడిచిపెట్టెను. అటనుండి యిట కొక పేసరుకు తీసితిని.’ అని పాపయ్య అనెను.

‘పాపము. సంబంధ మెచట?’

‘సంబంధమున కేమోయీ బంగారమువంటి సంబంధము. వారికి పదిఏకరాల చెరకుతోట. మూడుకుంటల పసుపుతోట. మూడున్నర ఏకరాల నవోటాతోట. ఉండవల్లివారి నెరుగవు?’ అని పాపయ్య వోరుకరయ కొనెను.

‘సంకోచించుచున్నటు లున్నావు?’

తన సంకోచమునకు పాపయ్య వగచి—‘ఎక్కో వెనుకయ్యగారి నెరుగవుకావోలు.’

‘ఏరుగలేమి?’

‘ఇక నేమి? ఆయనకొడుకే. పేరు కంకరం.’

‘అచట? అలాగా? మంచిది.’ అని ఆ మిత్రుడు పసికెను.

చావుననే వారి సంభాషణ మాటించుచున్న లక్ష్మి 'వాడి కిచ్చేబదులు వాకట్లో దున్నపోతు కివ్వండి' అని అనెను.

'చిన్న నోటికి పెద్దరుపులు' అని ఆ విక్రతుడు తన మాటను క్రేలజావును 'దీనిని వారు చేసికొన నంగీకరింపలేదు. అందులకని యిది అటు లనుచున్నది' అని చెప్పెను.

పాపయ్య నవ్వి—'ఈ కాలపు పిల్లలందరు నింతే. ఇటులగుచో మనబోటి నీడవారి గతి యే మగును? మా పేనెల్లుడుగూడ నిటులే యనెను. లోకులు కావలు.' అని పాపయ్య చేయికడుగుకొని మరి ఆ ప్రస్తావన చేయక ఇల్లిపోయెను.

లక్ష్మమునకు మగ పెండ్లి వారు తరలివచ్చిరి. వచ్చుచునే నలుబది కానుల గొలు సాకటి పంపిరి. అడు పెండ్లివా రాదరణరసము లెప్పుగ చూచిరి. మూడు ముగ్గును పడెను. 'ఇ లేళ్ళు అమావాస్యయు ఇరుగు పొరు గేడ్లు తద్దినమును ఈ లేళ్ళు పెండ్లియు లేదను పామెతను విలేచేయుచు పాపయ్య తన లేబరమును వియ్యంకునకు విన్నవించుకొనెను. 'తేనె దెగిరి మూరెడు కుంకుట ఎంచులకని వియ్యంకు డోచాగ్నము. వియ్యంకు లిరువురకును నాటితో రెండు వదలిపోయెను.

'పెండ్లికొడుకుకు ముప్పదం డ్లన్నా కేయిటి? మాకటులు కొలిచిచేసిన పెల్లిలా వుంటే? కొండము వృన్నాడు కుమారప్పామిలా వుంటే? ఇంతమా నుండవచ్చు అదృష్టం' అని ఊరివా రనుకొనిరి. ఈ యభిప్రాయము మార్పుకొనుట కాయూరివారి కెంతో కాలము పట్టలేదు.

౨

పెండ్లి అయినపిదప నాలుగేండ్లలో నాలుగు వందలపాదులు కేంకరయ్య అత్తింటికి వెళ్లెను. తండ్రి వాని నినుమంతయు అపజాలక నుడియొద్దువలె విడిచి పెట్టి యూరకుండెను.

అల్లునిజెప్ప అక్రీతవాసుడు అను పదము శీత నారములు లేని నాకరు అను యోగార్థముతో పాపయ్య అల్లుడగు కేంకరయ్యయెడల అన్వర్థ మాయెను.

అత్తింటికడ మామ్మగ్గు కాపురముచేసి నుండవచ్చు పుట్టింటికి వచ్చెను. మరి మామ్మగ్గుకు కేంకరయ్య తలిదండ్రులకు జెప్పక అత్తింటికి వచ్చెను.

అల్లుని జూచుచునే పాపయ్య పండ్లు పటపట కొరికి—'ఏలుకొనలేని ఓబయ్యకు పెండ్లి ఎందుకు?' అని పెరటిలోనికి జని అల్లునికి జరిపింపవలసిన మరియొ డల నన్నిటిని తన సంతానమునకు విత్తలముగా బోధిం చెను.

కేంకరయ్య మాటాడక అరుగుమీద కూర్చుండెను. తా వసుకొన్న చందముగా నుండవచ్చు తిలుపు చాటున నుండి తన్నోరమాపుల వల్లిపేకింపలేదు. కాళ్లు కడుగుకొనుటకు నీటిచెంబు లెచ్చి స్తంభముచాటున నుండి తనమీద నీరు చిలుకరించలేదు. కాగా అతడు కాకుక మాత్రుకొనలేక పెరటిలోనికి చూచెను. ఏమియు ఎరుగనటులు నుండవచ్చు గదిలోనుండి పెరటిలోనికి బోయి నూతిలో నీడ చూచుకొనుచు గూరుచుండెను. ఇది యేమి వాలకము? ఇది యేమి పరిశ్రమ? ఏ యాడుది యేని యిటులు చేయగలదా?

పెద్ద మరదలు వచ్చి—'బావా, కాళ్లు కడుగు కొమ్ము' అని బట్టిమీద నీళ్లు పోసెను. కేంకరయ్య ఎలుగు వలె మరదలిని పట్టుకొనబోయెను. మరదలు గొల్ల భామ వలె లోపల వాలెను. కేంకరయ్య బట్టి పీడుచుకొని గృహగర్భములోనికి తొంగి చూచుచు మరల అరుగు మీద గూరుచుండెను.

రెండవ మరదలు వచ్చెను. కేంకరయ్య—'మీ అక్కకు జబ్బుగా నున్నదా?' అని అడిగెను. 'నీకు జబ్బు నీ యబ్బకు జబ్బు. అలవీవచ్చితివి. ఈ కళ్ళకాయ తిను' మని ఒక మొట్టికాయ మొట్టెను. కేంకరయ్య దానిని పట్టి పరుజ్జెత్తతోవగా మూడవ మరదలు కాలిడము పెట్టెను. బావమరది గబగబ వచ్చి—'గుల్లం గుల్లం' అని పడిన కేంకరయ్యను తన రీతిగా ఉపయో గించుకొనెను. ఏ రీతియు తన్ను హింసించుచుండగా గ్రుడ్లు పెట్టుకొనిచూచుచు గూరుచుండెనే యని నుండవచ్చుమీద కేంకరయ్యకు పట్టరాని కోపము వచ్చెను. అతడా కోపము నపుడు జేబులో చేసికొని నదిరేయి బయటికిదీయ విశ్వయించుకొనెను.

‘వంట బాగు లేదు. బావకు నీళ్లు తోడు’ అని మారమ్మ కేకపెట్టెను. వొడ్డినీపటిలోనే పెద్దమరదలు వాకిటికి వచ్చి—‘బావా, ఉరికలాడు’ అని గదిలో నక్కెను. కంకరయ్య యిల్లంతయు కోధించుచు కొండంతాకోతో పెరటిలోనికి బోయి చీకటిలో తడివి తెల్లబోయి పరాకు చిత్తగించి చెంబెకునీరు మీద బోసికొనెను. ఆ నీరతనిచే గంతులు చేయించెను. గంతుటకు కుడికా రెత్తగనే పీట ఒకవైపున పామువలె లేచెను. ఎడమకాయ బారి మడతపడి కంకరయ్య నిల్ల పెట్టుగా ధమ్మని నేల గూలెను. ఒక రెల్ల బురద కొట్టుకొనెను. అటు ఇటు చూచి ఎవరను జూడకుండుట తన భాగ్య మనుకొని—‘చలినీళ్లు చలినీళ్లు’ అని అరచెను.

మరదలు కిటికీలోనుండి తొంగిచూచి—‘కొంచెము నేపటివరకును తలుపుతీయ నీలులేదు. బావా, బావా, యింటిముందు బురదపంటలో దున్నపోతు పడి గిలగిల కొట్టుకొనుచున్నది. అటు వచ్చి చాచిని కొంచెము కట్టిపోవూ?’ అని అనెను.

మరదలికోరిక తీర్చుటకు కంకరయ్య గబగబ గృహప్రదక్షిణముచేసి వాకిటిలోనికి వెళ్లెను. అటునున్న ఊరివా రందరను గుంటలోనండి లేచినటు లున్న కంకరయ్యను జూచి పకలబడిరి. కంకరయ్య వారి నవ్వుల కతీకుడై ఆ గుంపులో నుండమ్మ ఉన్న దేహాయది కనులతో వెదకుకొనెనుగాని వృథా.

అత డెటులో స్నానభోజనములు ముగించి పంచకు చేరెను. పాపయ్య ఒకరొకరికే చాపలును, మంచములును పరచెను. పిల్లలంద రెచటివారచట కేయ నించిరి. పాపయ్యయు వాకిటితలుపు లోరగా మూసి మంచముమీద బరుండి గుట్టు కొట్ట మొదలిడెను. మారమ్మయు వంటయింటి దీపము మలిపితేనెను.

లోలోపలినుండి పిలుపు వచ్చునని ఆసించుచున్న కంకరయ్య విసికి విసికి ఆపులించెను. చెవులు దోరపెట్టుకొని విగెను. కనులు పోడుచుకొని చూచెను. లేచి కూరుచుండెను. తలుపునందునుండి దివ్యలెగు పలరేని చెరువుఅలుగువలె వాకిటిలోనికి ప్రసరించుచుండెను. అతడు చేపవలె ఆ అలుగున కెదురెక్కి

గదిముంగరి కేగెను. తలు పోరగా తేసియుండెను. పంకసించుచు కంకరయ్య వొంగవలె లోనికి దూరెను. ఎట్టెదుట మంచముమీద ముగుసుపెట్టుకొని పడుకొని యున్న నుండమ్మ!

కంకరయ్య నిట్టూర్చెను. జవాబు లేదు. నుంచ ముచుట్టు ప్రసక్షిణించెను. మారు కదలిక లేదు. సముద్ర మంత ధైర్యము తెచ్చికొని నుండమ్మమీద తమల పాకువలె చేయి ఆగ్నేను. ప్రతిక్రియ లేదు. అతని చేయి కొంచెము సంచారము మొదలిడెను. నుండమ్మ ఆసింట జరగను. కంకరయ్య కుత్సానా మాగలేదు. గబుక్కున మంచముమీద నిండుబరువుతో కూలి పడుకొనెను.

‘నే నెర రని అనుకొంటివా? నేను నీ యక్కను. నేను నూతబడి వచ్చి వచ్చితిని. రానిచెట్టుమీది కేని రానిచెట్టుకింది విఘ్నేశ్వరుని పట్టిపటులు నిన్నుగూడ బట్టెదను. నిన్నుగూడ మత గూర్తు చూడు’ అని నుండమ్మ పంగించి ఒక్కతన్ను తన్నెను. కంకరయ్య మంచముమీదినుండి గోడివిల్ల వలె ఎగిరి కిందబడి విలవిల లాడెను.

ఉరెల్ల ఎగిరిపోవునటులు మరల మరల నామాటలే అరర్తించుచు నుండమ్మ స్రుద్దెట్టలేసి చూచుచుండెను. కంకరయ్య లేచి బట్టలు దులుపుకొని సోకాలు పెట్టకొడగెను. పిల్లలందరును లేచి ఎవరో వచ్చిపోయినటు లేద్యదొడగిరి. అత్తమామలు గబగబ గదిలోనికి పరువెత్తి కంకరయ్యను బయటికి లాగుకొని వచ్చిరి. ఉప్పన వచ్చినటులు ఊరంతయు మూగెను.

చెంగయ్యపంతులు లోని కేగి మరలివచ్చి నుండమ్మకు దయ్యముపట్టె నని చెప్పగా ఎక్కడివా రక్కడ నూయనుయిపోయిరి.

3

మామ్యకు దోరపండువలె కూరుపున కనబడెను. పాపయ్య అల్లుని కూతును స్నానము చేయించి తడిబట్టలతో అంజనేయస్వామి కొవలకు దీసికొనిపోయెను. అర్చకుడు పూజ చేయుచుండెను.

అప్పుడు పాపయ్య లేచి అంజనేయస్వామి యెదుట నిలవబడి చేతులు దోయిరించి—‘స్వామీ,

రెండునును రీయనిదే మంత్రాల మల్లావధానులు రాడు. నూ రీయనిదే జపాల జాలయ్య రాడు. మరి రెండు నూరులు లేనిదే పూజాపురస్కారములకును సంతర్పణ మునకును చాలదు. నేనా, గర్భదరిద్రుడను. మా వియ్యం కుడా, ఈగ కలి పాముకు బలి పెట్టడు. ఏమి గతి? అని విన్నవించుకొనెను.

కంకరయ్య త్రాచువలె లేచి—‘అయినే యివ్వాలంటే ఈ దయ్యం పదిదీక్షలే. అదో దయ్యం, ఇదో దయ్యం. దయ్యాన్ని కన్నవాడు దయ్యం కాక ఏ మాతాడు? మేం పెట్టిన గొలుగు తాకట్టు పెట్టి వి దొందలు రెండి’ అని అనెను.

పాపయ్య ఆ మాటలకు మొగము వంకరగా పెట్టి—‘మీము పెట్టితి మాట పెట్టు. మీ నాయన ఏమి పెట్టెను? గొలుగు గొలుగు! అదియైనను తీసి కుందిమేడ బోసి చేయరాదు. నువ్వు పెట్టి? నీ వయిదు వందల కొకనోటు వ్రాయము’ అనెను.

కంకరయ్య కుండవ్వుమేడలోని గొలుగు పరీక్ష చేయుటకు మీది చేయివైచెను. కుండవ్వు మగని చెంప ధెడేలు మనిపించి గొలుగుతీసి కింద బారవయి చెను. అది కంయముని మోగెను.

‘బింటివా దాని మోక? బంగార మగుతో నిటులు కంచువలె మోగునా!’ అని పాపయ్య అనెను.

కంకరయ్య తెల్ల బోయి ‘బోటు రాయించండి రాసిపారేస్తా’ అని అనెను.

అర్చకుడు కలము కాకితము సిరాబుడ్డిని సమ మార్చెను. మాను మకలలు చెప్పగా అల్లుడు వ్రాయగా పది కాకితములు పాడాయెను. పిమ్మట అర్చకుడు వ్రాయగా కంకరయ్య సంతకము చేయగా అనోటు సిద్ధ మాయెను. అంతట పాపయ్య పూజ ముగించి అల్లు గూతుల వెంట నిడుకొని యిల్లు చేరెను.

వారు గయిదు నాళ్ళలో మంత్రాల మల్లావ ధానాలు జపితలతో దిగి జపము లారంభించెను. పది దినములపాటు జపములు సాగినపిదప నర ధోకనాడు జపములో గూరుచుండి—‘అదిగో ఆ దయ్యము ఆలము

గల యిరువురమీదను గూరుచున్నది’ అని కంటికి కన బడినటులు చెప్పెను. కుండవ్వు విరుచుకొని పడి పోయెను. అది చూచి కంకరయ్య యిల్లు వెడలి పరుగిడ దొడగెను. అందరును అతనివెంట నురికి పట్టుకొని వెను కకు తీసికొనివచ్చి మరల మాంత్రికునిముంగల మారు చుండబెట్టిరి.

‘అ. తిన్నగా అటులు దారికి రా. మగ రాకా మలే నాకు కరణు సాక్షురు. అడుదానవు నీ వొక రెక్కా!’ అని ఆ మాంత్రికుడు హంకరించి కంక రయ్యకు మంత్రజల మిచ్చెను. ఆ జలము త్రావిన కొంది కాలములో తల తిరిగి ఆతడు—‘హ వొక్కింతయు లేదు’ అను పద్యమును ఆ వృత్తిచేయ మొదలిడెను. కంక రయ్యకు వచ్చిన దదియొకటి.

లోపలలోపలనే కాయ జ్వరమువలె లోలోప లనే పట్టి పాలార్చుచున్న దయ్యము నిటులు వైకుంఠికిం చిన మాంత్రికుని క్రికి కందరును సంతసించిరి. కాని కంకరయ్యిమ్మిరి ఆ సంతసించినవారి కెవరికిని తరట కలిగింపలేదు. ఆతడు వారి యిండ్లన్నియు చెడదిరిగి —‘మాయయ్య కున్నయినా నలిసి చేతిలో పెట్టెను. నన్ను చూడటానికి కుండికి కళ్లు లేవు’ అని యెద్దుచు వాగును. అతడిటు లేడ్వగా కుండవ్వు—‘నాకు చీర పెట్టు. పసపు పెట్టు. కుంకుమ పెట్టు.’ అని గ్రుడ్లు ప్రత్తి కాయలంత చేసి కంకరయ్యమీది కగబడెను. కంక రయ్య భయపడి పారిపోవదొడగెను. పాపయ్య వెంట పడి లేడివలె పరుగెత్తి అల్లుని పట్టుకొని యింటికి పెట్టుకొని వచ్చి కట్టి పడవయిచెను.

‘వడ్డురా బాబో యీ పెండ్లాం’ అని కంకరయ్య మొక్తుకొనెను.

‘ఏమంటివి? వడ్డురా బాబో యీ పెండ్లాం అనియా? నా కెందు? మగడు నా కెందు?’ అని పాడి ‘హ’ లేచిపో’ అని కుండవ్వు కట్టు విప్పి కంక రయ్యను ముందుల కొక తోపు తోసెను.

‘ఎత్తెత్త! ఏమీ లేదు. కట్టు నీచేతిమీదుగా కట్టు’ అని కంకరయ్య కుండవ్వుమీద చేయి వైచెను.

‘నాన్నా! ఇతడు నామీద చేయి చేయ
చున్నాడు. కట్టు విప్పకొన్నాడు. మీదిమీదికి రచ్చ
చున్నాడు’ అని ఘోషము కేంద్రించి పిలిచెను.

పాపయ్య వడివడిగా వచ్చి కంకరయ్యబడలు
నలుగగొట్టి ఎక్కడినుండియో ఒక కుక్కగొలుసు
తెచ్చి చేతులకును కాళ్లకును తగిలించి తాళముపెట్టి
చీకటిగదిలో విడియించెను.

‘అయ్యో కాబో! ఐ దొంగలకు నోటూ రాపిచ్చి,
చేతులకు కాళ్లకు మురుగులూ కడియాలూ తగిలించి
వద్దురా కాబో! యీ పెండ్లాం’ అని కంకరయ్య ఊరెగిరి
పోవునటు లేద్యబోడిగను. ఊరిపిల్లలు ఈ రెండు
పాటలను అందుకొని ఒకడు— ‘వద్దురా కాబో! యీ
పెండ్లాం’ అని అనగా మరియొకడు— ‘నాకెందులే
యీ మగడు’ అని వంతపాట మొదలిడిరి

ఘోషము చాలుగా చీకటిగదిలోని కేగి ‘ఏవు
వాగుడు కూరుచుండుము. కానిదే మీవాయన
కానియు నీయకు’ అని ఉపదేశించెను. ‘ఓ శ్రేష్ఠా’
అని కంకరయ్య ‘లావోక్కింతయు లేదు’ అని వాగ
బోడిగను.

కంకరయ్యకు పట్టి తీసికొనివెళ్లుటకు వచ్చిన
వెనుకయ్యలైతే ఇచ్చటిసంగతు లన్నియు తెలిసి
కొనెను. అత డెటులో పిలుచేసికొని చీకటిగదిలో
మన్న కంకరయ్యను నూచి వగచి— ‘పాపయ్య చెప్పి
నటులు పత్రములు వ్రాసితివా తిండికి లేకుండ చర్చవు’
అని చెప్పెను. కంకరయ్యమనసు చలెదలెను.

‘దయ్యయ్యను చాగుచేసినతరువాత కొడుకును
కొడలిని తీసికొనిపోవచ్చును. ఐదువందలు వ్యయము
నది. చెంటనే వైకము తీసికొనిరమ్మని మీదొరకు
చెప్పము’ అని పాపయ్య ఆ రైతును సాగవంచెను.

౪

వ్యవహారము ముదిరెనని వెనుకయ్య గ్రహించెను. — ‘నా కొడుకు కంకరయ్యచే వాయన పిరుసు
పత్రములు వ్రాయించుకొనుచున్నటులు తెలిసెను.
వాని! కాకితము నలుపుచేయవలసిన పని లేదు. కాబట్టి
వాడు వ్రాసిన నోట్లు వగైరా చెల్లవు’ అని పత్రికలో
ఒక ప్రకటన చేసెను.

పాపయ్య దానిని అల్లుడకు జూపెను. కంక
రయ్య కావులముని ఏడ్చి— ‘ఓసే సుందీ, వన్న కొట్లో
పెటతారు కాబోను. నానోటు! నానోటు’ అని
అరచెను.

‘ఓరి పిచ్చివాడా! నే జెప్పినటు లొక కా
కితము వ్రాయుము. పరభద్రపత్నెమనకు పానుమత్పత్నెమ’
అని పాపయ్య అనెను.

‘ఏమని?’

‘నేను నోటు రాసినటుట నిక్కమే. అయ్య
పెట్టునూపెట్టుకు, అడుక్కొరిననూ తిననివ్వదాయె.
నే నేం చెయ్యాలి?’ అని.

‘అలా రాయచ్చు!’

‘కూడనితో నూవాయన మన్నయినా వరిచి
పెట్టదని నీ నేల అనుచుంటిది?’

‘అకొచ్చుగాని అచ్చు నుద్దచ్చు!’

‘ఓ. ఘోకామీద డెబ్బ కొట్టి.’

‘అలాగయితే మా రయ్యకును పిలిపించండి.’

‘నీకే తెనురు పెట్టిపోయిన వెధవ నా డెందుటో?’
కంకరయ్య మాటాడుటకు సంకల్పించెను.

ఇది జరిగిన మరునాడే—

‘నాచేత వాయ పిరు నోట్లు రాయించుకో
వడంలేదు. నే నే వ్రాయించేస్తున్నాను. నీ వివ్వ
వాయె. నే నేం చెయ్యాలి? — కంకరయ్య.’

అని ఒక ప్రకటన పత్రికలలో వెనుకయ్యకు
కనిపించెను.

వెనుకయ్యకు చెట్టులు పిచ్చులు ఎత్తుకొనివచ్చెను.
అత డా ప్రకటన పట్టుకొని ఉపరంతయు తిరిగెను.
బందుగుల కందరకును వినిపించెను.

ఉత్తరకుమారప్రజ్ఞ లని కొడుకుమీద కార
ములు మిశ్రములును నూరెను. భస్మాడుకు డవి
వియ్యంబునకు పేరు పెట్టెను. ఆ నీ చీత్తెను. రిజిస్టరు
చేసెను. అరుగుమీద కూర్చుండి— ‘ఇక మానుకో
ఊరేట’ అని హుంకరించెను.

వెనుకయ్య యిటులు పిరాచేములో నుండగా
గొల్ల దొక చీటి తెచ్చెను. వెనుకయ్య దాని నందుకొని,

జపములు నలుబదివాళ్లతో పూర్తిచేసెను. 'మాంత్రికునకు రెండు మాటపదారులునా, జపితలకు మాటపదారులును పైకెక్కు మున్నూరును ఇరసి విడువందల పైచిలుకుతో' 'లేచి దయచేసి మీకొడుకును కొడలిని తీసికొని పోవచ్చును. నా యింట భూదేవి తప్ప ఆమెసవరి లేదని తెనుకు వికదము.' అని చదివి—'ఓయీ మీ భస్మాసురుడు జబ్బుమాటేకాని జబ్బుమాట వ్రాయ జేయి?' అని ప్రశ్నించెను.

'ఇప్పుడు జ చెప్పడ నుండదీ! మరిగలే ఆ మంతర గాణి చూచి చుట్టుపక్కల పూళ్లలో దెయ్యాలనుకూడా లగత్తినయ్. ఊల్లో దెయ్యాలిన్నీ తెగిసినయ్యింటే. దెయ్యాలు తెగడ వేంటి యెంకమ్మగోరి! యేవిల్లేంటి! ఒక్క యెంకమ్మగోరేంటి చుక్కమ్మగోరు మారమ్మ గోరు నుండమ్మగోరు ఎల్లమ్మగోరు పుల్లమ్మగోరు యెక్కడ నూపినా యేదిలే, యిగ మాట మూపు నేను కుని తెగండి.'

'పరిలే. నా తెక్కడ తీరిక? మా రావగారిని బలిమాలుకొందును.' అని వెనుకయ్యి విసవిస విస్సయ్యి గారి యింటికి వెళ్లెను.

అతడటు వెళ్లగానే గొల్ల డిటు వెల్లి వెనుకయ్యి వ్రాసిన దస్తావేజు సంగతి యంతయు తెలిసికొనెను.

ఆ మరునాడు గొల్లడు విస్సయ్యతో పాపయ్య కడకు వచ్చెను. వచ్చుచునే వాడు తాను తెలిసికొనిన రహస్యమును పాపయ్యకు రహస్యముగనే చెబిని జేసెను.

పాపయ్య విస్సయ్యను చూచుచునే 'నీ పెండుకు వచ్చితివయ్యా పాంపపాదపు' అని విస్సయ్య చేతులు పొడిచెను. గదిలో నున్న కంకరయ్య—'నే నిక్కడ ధస్తావుంటే మానాన్న మంచాలు నేడున్నాడా? పోని దచ్చేయివా పంపాడా?' అని అరచెను.

'నాకు తీరిక లేదు- నీవు పోయి, మాంత్రికుని సక్కిరించి కొడుకుగోడండ్రను తీసికొనిరమ్మ అని రావగారు నన్ను బలిమాలిరీ.'

'అరుగో లోపల. జపముమీద. పోయి చూడుడు'

విస్సయ్య భక్తితో మాంత్రికునకు మెక్కి వారిపాదములయందు నూటపదారు రూపాయలుంచెను.

లక్ష్మీమోత విని కనులు తెరచి మాంత్రికుడు—'వెను కయ్యగారి యిల్లు దయ్యాలకు పుట్టిల్లు. కానిని కాను చేయనిదే యీ భూతగ్రస్తు లటకు పోరాడు' అనెను.

'చిత్తము. వెనుకయ్య కిది చెప్పదును' అని విస్సయ్యయనెను.

పిదప నామాంత్రికుడు గొల్ల మాత్రమే చూచి చప్పరించెను. పాపయ్య ఆ పైకము తీసి—'వారి కొప్పకొన్నది ౨౩౩. పైవారికి గొల్ల పైకమ్మలు ౩౭౦. మింకామరి నూరా? ఇది విచ్చమా?' అని విస్సయ్యమీద విసకొట్టెను.

'అయ్యా, వారు నాకు చెప్పిన దింత. ఇచ్చిన దింత. ఈ చవరంగములో మీ కొండోరులే ఎత్తుపై యెత్తులు వేసికొనవచ్చును. నడుమనేనువచ్చుట తప్ప. ఇక రాను' అని విస్సన్న అనెను.

పాపయ్య మరల ఆపైకము పోగుచేసికొని 'మీరు పోయి దయ్యులు! లల్లదీచ్చిన ఆ భూతభక్త నిటకు వెంటనే పంపు'దని అనెను. 'మంచిది' అని విస్సయ్య కంకరయ్యకు చూచుటకు గదిముంగలి కేగెను. పాపయ్య 'మీరు చూచుటకు పిలు లేదు' అని అడ్డువచ్చెను. విస్సయ్య మరి నీలేని పుచ్చుకొనక వెల్లి పోయెను. కంకరయ్య ఏడ్వబోడగను.

౫

పాపయ్య నాజే దస్తావేజుకు నకలు తెచ్చెను. చెట్టుకింది ప్లీడరు చెంగయ్యపంతులును పిలిపించి దస్తా వేజును కంకరయ్యకు తెలుపుమని కోరెను.

'దీని భాగ్యమునకు నేను రావరనా? మీ అమ్మయి చెప్పలేదా? మీ భార్య చెప్పలేదా? అంక రకును అప్పిలు మీరు చెప్పలేరా?'

'మీ రుండగా మేమా మాబొంద'

అంత చెంగయ్య దస్తావేజు చదివి—'అత్తి యంతయు మాడు వాటాలు...వాటాకు ఏ చిక రాలు. వాటాకు అప్పు మాడుజేలు. కంకరయ్య వాటాకు రెండ్రయ్య పినరెండ్రయ్య ధర్మకర్తలు.' అనెను.

'అవగా? అని నుండమ్మ ప్రశ్నించెను.

'నాకు పెట్టినతో కద్దు, లేనితో రద్దు.'

‘పాదూరిలో మంచపుకోనే పోతకాబట, ఈ పివరండి ఎవడు?’ అని పాపయ్య అనెను.

‘నాకు పెట్టడానికీ పెట్టకపోవడానికీ వాడెవడు? మానాయన చచ్చాడా?’ అని కంకరయ్య గొలుసులు గలగలలాడగా నేల మట్టెను. సుందయ్య నవ్వెను. చెంగయ్య పెదవులపై నగవుపెన్నెల నిగనిగలాడెను.

కంకరయ్య కల వార్చి—‘నేను మానీషాయన చేతులు కట్టి నా అత్తి నే తెచ్చుకుంటా’ అని కోరాడు.

‘అంత పనిలేదు. నీవు ఒక కాకిరము వ్రాసి కోర్టులో దాఖలుచేసిన చాలును. నీ పిన్నబ్బ సీకడకే పడుగతుకొనినచ్చును.’

‘నేను రాయలేనుగా, ఎట్లా?’

‘నీవు వ్రాలుపెట్టిన చాలు. మిగిలినది సుందయ్యే వ్రాద్దీయెను’

అని పంతులనగా సుందయ్య కిరికి నవ్వెను.

‘అట్లాగా కొలిచి కంకరయ్య అనెను.

‘అట్లాగా లేదు, ఇట్లాగా లేదు. పంతులు గారూ, ముందు రిజప్టుకోసోటీసు వ్రాయించండి. మీ వ్రాత ప్లీడర్లకు వరాడి.’

‘టోలేండు. వ్రాయగా వ్రాయగా కరణము, దగ్గగా దగ్గగా మరణము’ అని పంతు లనెను. పిదప చెంగయ్య చెప్పగా సుందయ్య వ్రాయగా, సుందయ్య వ్రాయగా చెంగయ్య చెప్పగా పాపయ్య దిద్దగా కొంతవడి కా సోటీసు సిద్ధ మాయెను. కంకరయ్య మనసు ముసించిపోయెను. పాపయ్య కంకరయ్య గొలుసులు విప్పి కాకిరమును కలమును చేరి తెచ్చెను. ఒక రెమ్మపాటులో కంకరయ్య ఆ సోటీసు కడ్డదిడ్డముగా తాటికాయలు నిలిపెను.

‘ఓరి నీ దుంప తెగ. కాకిరమునకు కాటుక పూసిరివిగదరా’ అని పాపయ్య అల్లూరి మనికట్టుమీద కట్ట విరిచెను. కంకరయ్య విలవిలలాడుచుండగా ‘ఘరవా లేదు, ఇది నకలుగా మన కుపయోగించును’ అని సుందయ్య యి నెను.

‘ఎటుయెనును సుందయ్య మగనిపక్షము’ అని చెంగయ్య కంకరయ్య పంతులించుచుండగా గబగబ మరొక కాకిరము వ్రాసెను. కంకరయ్యనుండెలు సుబ నుబలాడెను.

‘ఈసారి రిన్నగా ఇక్కడ వ్రాలు పెట్టు; బతుక సోటుమీద పెట్టినట్లు’ అని పాపయ్య గోరికో గీచి చూపెను.

కంకరయ్య చేయి లేవలేదు. ‘చేవ్రాలు పెట్టి నతో తన తిరిదండ్రులు తనకు గారు. చేవ్రాలు పెట్టి నతో నామ తన అత్తి నంతయునేకాక తన్నునూడ రినిజేయును. పురిమీద పుట్ర - ఇక సుంది తన మాట వినువా!’ అతనికనులముం దిది యంతయు గిట్టున దిరి గెను.

‘వ్రాలు పెట్టు’ అని సుందయ్య గదిమెను.

కంకరయ్య ప్లాంపునలె నూరుచుండెను. సుందయ్య కన్ను గిరిపెను.

చెంగయ్య కల యూపెను. పాపయ్య మొద్దు కొడవరి తెచ్చి—‘వ్రాలు పెట్టు’మని అరచెను. కంక రయ్య కనులు మూసికొనెను. కంకరయ్య బుజమమీద కొడవరి తగుక్కున మెరచెను. బుజము రక్తము చిమ్మెను.

‘ఓసీ, నీబావకు తడినడ్డ చుట్టు. అమ్మో, గరిపె కాలపెట్టు’ అని సుందయ్య హాకు విచ్చెను.

‘వారలు పెట్టినదీ వ్రాలు పెట్టెను’ అని పాపయ్య పంతులను చూచెను.

‘తొందరగా’ అని చెంగయ్య అనెను. పాపయ్య లోనికి పోకోయెను. ‘ఇదిగో తెచ్చుచుంటి’ వని మరమ్మ అనెను. ఒక మరదలు వచ్చి తడికట్టు కట్టెను. ఇంకొక మరదలు పేవయ్య ఫెడీ మనిసించెను. చిన్నమరదలు తన్నెను. పెద్దరావమరది కాకు తెచ్చెను. పంతులు తొడకు పట్టించెను. చిన్నమరది చెంపకాయ పెట్టెను.

కంకరయ్య మొట్టోమని చేతు లొగ్గెను. లాలల లాడెను. దగ్గుములు పెట్టెను. ఈ రెగిరిపోన పాకాలు

పెట్టెనుగాని పంకజముమాత్రము పెట్టలేదు. 'ఇప్పుడే యిటులు పొంపింపగా వ్రాలుపెట్టినపిదప నీరు మందు పెట్టి చంపరా?' అని అతనికి తోచెను.

అత్త కుండటి తెచ్చెను. బావ విసరుచుండెను. అందరును 'వ్రాలు వ్రాలు' అని అనుయించిరి. మరదలు కంకరయ్యగిరప్పలను కిందికి మీదికి లాగెను. కుంప డిలో కాలిన సన్నపాటి గరిటె యిప్పుడే రక్తము చిమ్ముచున్నట్లు లుండెను.

'వ్రాలు పెట్టు' అని కుండమ్మ వరచెను. కంకరయ్య తన చేతిలోని కాకితమును నిప్పులలోనికి విసరెను. చిరాలున గరిటె తీసి పాపయ్య కంకరయ్యగిరప్పమీద నాలు గయిదుదోటుల వాతలు పెట్టెను. కంకరయ్య కన్నులు నిండార విప్పి కుండమ్మను చూచి సామ్య నీలెను.

'కొట్టు, మొగముమీద నీళ్లు కొట్టు' అని పంతు లనెను.

ఆరు నెలలకుగాని ఆ వాతలు కంకరయ్యకు మానలేదు. పైగా మందు పెట్టుదు రను జంకు. తం. రా డను కొంకు. వీనిచే నతడు ఎముకలగూ దాయెను కుండమ్మ తలుపు తాళము తీసి చీకటికొట్టులోనికి వెళ్లి—'నేటి కయినను వ్రాలు పెట్టుదువా పెట్టవా?' అని అడిగెను.

కంకరయ్య కుండమ్మ నిండువిగ్రహమును మరల నానాజీ చూచి తల వాల్చి యూరకుండెను.

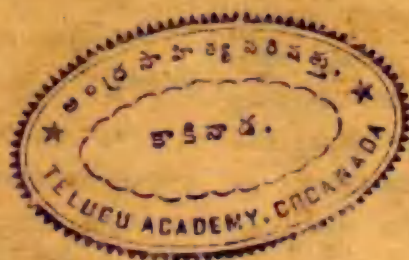
'పెట్టుదువా పెట్టవా?'

'పెట్టను.'

'నీవు పెట్టకున్న అగడు. నీ యా ప్తిని నీ యబ్బ యా ప్తినినూడ మింగగలవాని తీసికొనినర్తును చూడు' అని కుండమ్మ నిర్గమించెను.

కంకరయ్య కయోమయమయిపోయెను.

కుండమ్మతాను చెప్పినచందముగనే ఆ మరు వాడు మగపిల్లవానిని కనెను.

ముక్తా ల త

శ్రీ త్రిపురారితల్లి వీరరాఘవస్వామి

రాధ వృషభానుని కూతురు. ఆమె పుట్టిన తరువాత చాల దినముల వరకు కనులు తెరువలేదు. చూడవచ్చినవారందరు ఆమె పుట్టంపురాలుకాబోలనుకొన్నారు.

ఒకనాడు యశోద బాలకృష్ణుని వెంటనిడుకొని రాధను చూడబోయినది. కృష్ణుడు వచ్చి చెంత నిలుచుండినంతనే రాధ సేత్రములు విప్పి ముగ్ధవృద్ధితో నలినవంక జూచినది. ధూమిమీద జన్మించిన పిదప ప్రప్రథమమున జగన్నాథుడగు శ్రీకృష్ణుని తప్ప అన్యవస్తువు నామె దర్శించదలచుకొనలేదు. అది ఆమె జన్మ జన్మాంతరములనుండి నిర్వహించుచున్న ప్రణయ సమయము.

నవనవలాడు గున్న మామిడివలె రాధ అల్లారు ముద్దుగా పెరిగినది. క్రమముగా నామెకు వయసు వచ్చినది. తారుణ్యరేఖ లుదయించినంతనే వసంత శోభా విలాసిని అయిన ప్రకృతివలె, నవరాగోన్మిషిత అయిన ఉషస్సవలె, శారదాశ్యాత్సానోభిత అయిన పూర్ణిమవలె సర్వాంగసుందరియై, లావణ్యలలితయై, జగన్మోహిని అయినది. వృషభాను డామెను యశోదకు సన్నిహితప్రభాత అయిన ఆయానభూషణ కిచ్చి వివాహము చేసినాడు.

వివాహము వివిధోత్సవవిన్యాసములతో విశేషముగా జరిగినది. కళ్యాణముంటపమున కృష్ణుడు రాధను తిలకించివాడు. క్రొత్త సిగ్గులపెండినూను రగుటచే రాధ కృష్ణుని చూచినదో లేదో.

రాధను చూచినదిమొదలు కృష్ణున కామమీద అపూర్వాచారాగ ముదయించినది. అలాకొనుబంధ మేర్పడినది. ఆమెను దర్శింపవలెనని ఆకాంక్ష జనించినది. కాని దర్శన మెట్లు? రాధ ఇష్టము అంతఃపురాంగన. రాజావరోధము ముఖముగా చూరరానిది. మరి తన వాంఛిత మామెకు తెలుపుట యెట్లు? కృష్ణున కేమియు తోచలేదు. అతనికి రానురాను దర్శనేచ్చ దుర్వారము కాసాగినది.

సాయంసమయము. ఆస్తమాననూర్దురు వీర గృహయీకరణములతో యమువాకుమారితరంగనాస్త్రము

లను బాల్చించుచున్నాడు. అంతరీపమునుండి కదంబకాఖ ప్రాచోఽంగములకు గిరిగింతలు పెట్టుచున్నది. కాఖ మీద కూర్చుండి విష్ణురీతనయవములతో, నిర్మి సేష ద్విష్టులతో కృష్ణు డా రమణీయదృశ్యము నిశ్చించుచున్నాడు. ఆ సమయమున వికాఖ విసోదార్థ మచటికి వచ్చినది. వచ్చి మహాజ్వలనూర్యబింబపటమున చిత్రితప్రతిమవలె తేజరిల్లుచున్న శ్రీకృష్ణుని దూరము నుండి తిలకించినది. అతని దివ్యసౌందర్యమునకు ముగ్ధురాలైనది.

రాధప్రాణభగ్ని వికాఖ. మరునా డామె శ్రీకృష్ణ మూర్తిని పటముపై చిత్రించి ఆనందించుచుండి రాధ ఆచటికి వచ్చి ఆమూర్తిని దర్శించినది. తోడనే ఆమెకు అననుభూతము, అతాళియ అయిన భావోద్రేక ముద్భవించినది. ఆం డామెమనస్సు లయ మొందినది.

కొంతసేపటికి బాహ్యవృత్తి కరిగి, హృదయము కుదురుపడిన తరువాత తన భావము మరుగుతరచి రాధ, “వికాఖా! ఆ ప్రతికృతి ఎవరిదీ?” అన్నది.

వికాఖ ఉలికిపడి తిరిగిచూచి తొట్టుపాటుతో, “ఎంత నే మైది రాధా, నీ విచటికి వచ్చి?” అని అడిగినది.

రాధ—(కృత్రిమచమత్కారస్ఫురణతో) ఆ మూర్తి ఎవరిదీ?

వికాఖ—ఇది—ఇది—నీవు గుర్తించలేదా?

రాధ—ఎక్కడో ఎన్నడో స్వప్నములా చూచినట్లున్నది. కాని—కాని ఎవరో సరిగా స్ఫురించుట లేదు.

వికాఖ—ఇది శ్రీకృష్ణుని రూపము.

రాధ—(చిరనవ్వుతో) శ్రీకృష్ణుడా! దివ్య మందరవిగ్రహుని చిత్రించితివి. నీ చిత్రకళాకైత్రుత్వము క్లామ్యమునుమా!

వికాఖ—ఎగతాళి చేయుచున్నావా, రాధా!

రాధ—లేదు, చెలి నిజమే పలికితిని.

వికాఖ—అట్లయిన ఇందులో చిత్రకళయు లేదు; నైపుణ్య మంతకన్నవ లేదు. అతని దివ్య సౌందర్యమిందులో కళాకేమైనను అంకితము కాలేదు.

రాధ—(నవ్వుచు) అట్లయిన ఆతిథ్యోక్తు లందు నిపుణత సంపాదించిన ట్లున్నావు!

విశాఖ—ఆతిథ్యోక్తులా! చూచినగదా తెలి యునది! అంత ఎందుకు? నీ కిప్పుడే రుజువు చేసెదను. సాయంకాల మైనదిగదా! శ్రీకృష్ణుడు యమునాతీరము నకు సేదకుడు వచ్చియుండును. రమ్మ సౌధోపరిభాగ మునకు. నీ కతిని నిప్పు చే చూపింతును.

సఖు లిరువురును సౌధముమీదికి వెళ్ళి చీకటి పడునంతవరకు నలువంకల కలయజూచినారు. కృష్ణు డెక్కడను కనిపించలేదు.

నాటినుండి రాధకు శ్రీకృష్ణుడర్పవాళిలాప అను ఊణము విజృంభించ దొడగినది. సఖుల సరపాలాపము లపై ఆసక్తి సన్నగిల్లినది. భక్త్యభోజ్యములం దభిరుచి మందగించినది. మాటలాడుచుండగ నే మైమరపుప్రారంభ మైనది. నిర్యాజముగా నామె పచారు చేయుచుం డును. ద్వారముకడకు బోయి ఎవరికోసమో ప్రతీక్షిం చుచున్నట్లు చూచుచుండును. ఒకప్పుడు దీర్ఘ నిశ్వాస ము విడుచును. ఒకప్పుడు క్షితాంబరము ధరించి యోగినివలె నిశ్చలముగా కూర్చుండి ధ్యానించును. ఉన్నట్లుండి చివలైన లేచి నిలుచుండును. ఒకప్పుడు ఉపసనించును. ఒకప్పుడు న్యాదితవలె పైటకొలగినను, హారములు జారినను, వేడిబంధ మాడినను గణింపడు. మనోగతము సఖులకు చెల్లడింపదు. సఖు లేదైన ప్రశ్నించినపుడు కన్ను లప్పగించి రెప్పవాల్చుక చెల్లి చూపుచూచును. ఒకప్పుడు కనుబొమలు మీడిచి విడుగు కొనును.

రాధయనస్సు రంజించుటకై సఖు లామెను జలక్రీడకు పురికొల్పినారు. విహారములకు ప్రేరేపించి నారు. బుద్ధ్యములకు మురిపించినారు. గీతములు పాడి నారు. నృత్యములు నటించినారు. ఎన్ని విధముల ప్రయ త్నించినను నా రామహృదయపరవర్తనము తెలిసి కొనలేకపోయినారు.

ఒకనాటి సాయంకాలమున శ్రీకృష్ణుడు విరహ వికలీకృత మనస్కుడై వీనియు పాలుపోక విహారము నకు బయలుదేరి పోయి పోయి యాదృచ్ఛికముగా నాకానాక క్రీడోద్యానము చేరినాడు. ఆచటి శోభన స్తీరమున వీతాంతప్రదేశముందు దట్టమైన కదంబవృక్ష చ్ఛాయలో పుష్పకోభారమణియమైన లతావికాసమున ప్రవేశించి మురళి మ్రోయింప నారంభించినాడు. ఆ వంశీనివాదము—

“రాధా, రాధా, రాధా! నా రాగరచైకనుధా, రాధా! నీ లీలలు నా హృదయస్పందము నా లీలల కీతే యాలంబము!”

అని పలుకుచున్నది.

రాధ శయ్యాగృహమున నుంచునంటి పరుపు మీద ఆర్థశయానయై కిటికీలోనుండి ఆకాశమువంక చూచుచున్నది. నల్లమబ్బులు సంధ్యాగరుణాంచలము లతో పింజలు పింజలుగా వ్యాపించి యున్నవి. వానిపై ఇంద్రధనుస్సు తోచినది. రాధ తదేకధ్యానముతో నా వృత్తియు పరికించుచున్నది. నీలమేఘములు క్రమముగా కృష్ణరూపము ధరించినవి. ఇంద్రధనుస్సు మయవార సింధ మైనది. అరుణితాంబుదాంచలములు కుసుమ దామము లైనవి.

అట్టి సమయమున మురళీనివాదము మలయానీల తరంగములలో నూగుచువచ్చి రాధకు హృదువుగామధుర ముగా ప్రాణోర్రేజకముగా విరిపించినది. రాధ యలికి పడినది. ఆమెతీరము పులకిత మైనది. చిత్తము సముల్ల సిత మైనది. చతుకున లేచి యామె సౌధోపరిభాగము నకు పోయి వంశీధ్వని వచ్చు వైపు కలయజూచినది. కడిమినీడలలోని పొదరింటిలో నెమలికన్నులకిరిటముతో అడవిపూలదండలతో నీలమేఘవ్యాముడు గోపవరైక భూషణుడు వదన మారగా వంచి మురళి మ్రోయించు చున్నాడు. దూరమునుండి రాధ ఆ దివ్యమోహన మూర్తిని కనులార దర్శించినది. అతని వంశీనాదా మృతము వీణలార గ్రోలినది. ఆమెశీత్రములనుండి ఆనందాశ్రువులు జాలువార నారంభించినవి. తనవు పరవశ మందినది. హృదయ మా గానప్రవంతిలో నిమగ్న మైనది.

విశాఖ రాధను వనవిహారమునకు పిలువజోయినది. శయ్యాగృహమున రాధ కనబడలేదు. అంతట విశాఖ గృహమంతయు కలయచెడినది. రాధవాడ తెలియ లేదు. విశాఖ ఉద్వేజితయై ఇంచుక తడ వాలోచించి మేడమీదికి బోయి చూచినది. అనట రాధ ప్రకాంత భావముతో నిశ్చలముగా కూర్చుండియున్నది. ఆమె లలాటమున నేడియో నూతనతేజోవికాసము పొడకట్టు చున్నది. ముకుళిత నేత్రాంచలములనుండి అరుణిత కపాలములమీదుగా ముత్యాల దొంతరలు దోరలు చున్నవి. వంశీగీతము మోహనముగా వినబడుచున్నది. విశాఖ నిశ్చలముగా రాధను సమీపించి ఆమెదృష్టికి నూటిగా చూచినది. దూరమున ఉద్యానవనములో

కడంబచ్చాయలలోని లతానికుంజములో సంద్యా మువ్వ పుష్పిరి కేరీరుకు శ్రీకృష్ణుడు హృదయరంజక ముగా మరలి వాయించుచున్నాడు. విశాఖ నయన ములు ముగ్ధము లై నవి. హృదయము స్నిగ్ధ మైనది.

ప్రభాకరుడు పశ్చిమాంగనాపరిష్కృంగమున కరిగినాడు. కృష్ణుడు మరలి చాలించినాడు. కాని రాధ సమాధినిష్ఠులై అట్లే యున్నది. మురళీకాకలి ఆమెకనగాములం దింకను మ్రోగుచునే యున్నది. ఆమెహృదయ మా మాధుర్యపారవశ్య మనుభవించు చునే యున్నది.

క్రమముగా కోణకోభలు కుష్మించినవి. అష్టమిచంద్రుడు అరవిరవత్సలు వలయించుచున్నాడు. అచ్చటచ్చట తారకలు గుమిగూడి గుసగుసలాడ జొడగి నవి. అప్పుడు విశాఖ మెల్ల గా 'రాధా!' అని పిలిచి నది. రాధ యులికిపడి, కనులు విచ్చి చూచినది. విశాఖ మండహాసము చేసినది. రాధ సంద్రమముతో లతా నికుంజమువైపు కడగంటిమాపులు ప్రసరించి ఎటుకున విశాఖవైపు మోము తిప్పినది. విశాఖ ఆమె తత్తరము గ్రహించి అరగంటి చిరువత్సలతో పరిహాసబాగాములు విసరినది. అది కనుగొని గండపలములపై కుంకుమకోభ లలముకొన రాధ కిరము వంచినది. అది గాంచి విశాఖ, 'రాధా! నీ రహస్యము తెలిసినదిలే' అని నవ్వినది. రాధ తలయెత్తి దీవనదనముతో, తేలిపోవు చూపులతో 'చెలీ!' అన్నది. విశాఖ పరిహాసము మాని సాదర ముగా, 'ఏమి, రాధా! ఎందు కట్లున్నావు? అంత తేల వైతి తేల? నీ భావము తెలియలేదు. చెప్ప— పుష్టముగా విప్పి చెప్ప. చెప్పవా? నేను నీ సఖిని కానా? నాకది నీకు తెలు కెందుకు? చెప్ప." అని గడ్డము పట్టుకొన్నది. రాధ దీర్ఘనిశ్వాసము వదలి గడ్డదికతో మెల్ల గా, 'శ్రీకృష్ణుడు' అన్నది.

విశాఖ—అవును, శ్రీకృష్ణుడు దివ్యమందరుడు. అతని మురళీగావము జగన్మోహనము.

రాధ—అంతే కాదు.

విశాఖ—(రాధకనులలో తేరిపార చూచుచు) అతనిని ప్రేమించితివా?

రాధ—(అర్ధ)నయనము లించుక మరల్చి) అది యేమో నాకు తెలియదు. అతడు—అతడు నా హృద యము హరించినాడు.

విశాఖ—రాధా! యుక్తాయుక్త ములు మరచిన టున్నావు. నీవు కులాంగవతు. అతడు పరపురుషుడు.

రాధ—పరపురుషుడా? కాదు. అతడు నాకు అత్యంతాత్మీయుడు. నా ఆత్మీయత మనుష్యవ్యభావ మునకు సంబంధించినది కాదు.

విశాఖ—మరి?

రాధ—నా ఆత్మ ఆతడు. అతని కేరీరము నేను.

విశాఖ—అట్లయిన నీ విభుడు కోరున చేయి?

రాధ—(హాసము)

విశాఖ—ఇంకను చాచుచున్నావా, రాధా?

రాధ—లేదు, సఖీ! ప్రాణసఖిని నీవు. నీకు తెలుపక నే నేమి చేయగలను? కాని—కాని—

విశాఖ—అబ్బా! ఎందు కంత సంచేహము, రాధా? నీ కష్టం చూచిన నా హృదయము డహించు కొని పోవుచున్నది. త్వరగా చెప్ప.

రాధ—సఖీ—సఖీ—

విశాఖ—భయము లేదు. చెప్ప. నా ప్రాణా లర్పించి యైనను నీ కోరిక నెరవేర్చెదను. చెప్ప.

రాధ—(చక్రదికతో) చెలీ! నాకు శ్రీ కృష్ణుని దర్శనము కావలెను. అతని సాన్నిధ్యము— అతని సాంగత్యము కావలెను.

విశాఖ—సాంగత్యమా?

రాధ—అవును, చెలీ! అదే నా జన్మసాధ ల్యము. ఆ శ్రీకృష్ణుడు నా దైవము. అతని చరణ కమలములందు నన్ను నేను సమర్పించుకొనవలెను. అందు కిదిగో నా ప్రాణాలు నీ హస్తములందు సమ ర్పించుచున్నాను.

విశాఖ—(దీర్ఘముగా నాలోచించి నిట్టూర్పు విడచి) సరే, కానున్నది కాకమానదు. లోని! రమ్మ. అందుకు తగిన యుపాయ మాలోచించెదను.

విశాఖ రాధను మెల్ల గా గృహభ్యంతరమునకు తీసికొని పోయినది.

విశాఖకు గొప్ప చిక్కు వచ్చినది. కృష్ణుని యుద్ధకు ఏమియతో పోవలెను? ఏమని చెప్పవలెను? ఏవిధముగా? కృష్ణునకు రాధమీద ప్రేమ ఉన్నదో లేదో? లేకున్న రాధగతి ఏమి? ఉన్నదో వారిని సమావేశపరచుట ఎట్లు? రాధ రాజకుమారి—అంతః పురాంగన. పరులకు తెలిసినదో? కృతభానుని చెవిపోకి నదో? విశాఖకేరీరము కంపించినది. ముఖము వివర్ణమై నది. మరి ఉపాయ మేమి? రాధ ఆమెకు ప్రాణసఖి. ప్రాణా లామె హస్తగతము చేసినది. అందుచేత విన్ను మన్నెనను, మృత్యుముఖగహ్వరము ప్రవేశించియైనను

రాధఅభీష్టము తీర్చవలసినదే. విశాఖ కర్తవ్యము నిర్ణయించుకొననప్పటికి తొలికొడి చూసినది. మరువాటి నుండి ఆమె కృష్ణుడు విహరించు తావులు కనిపెట్టవారంభించినది.

ఒకవాటి సాయంకాలమున యమునాతీరమందలి పొదరిండ్లలో కృష్ణుడు ప్రకృతిసౌందర్యము పరికించుచున్నాడు. మలయానిలములు తిరగపడకలు వీడి అలవగమనములతో వరుదెంచుచున్నవి. వాని ఒడ్డుగ్రమనకు అలరుచెలవలు విరగబడి నవ్వుచున్నవి. అదే సమయ మనకొని ధ్రువరతుమారులు వెనుకనుండి వచ్చి కడుగుకొనులులతో వాగుడు మార లాడుచున్నారు. అది చూచి విరికెన్నెలు చిగురు పొంపముల చాటునుండి ముసిముసినవ్వులతో ముచ్చట పడుచున్నది.

విశాఖ కృష్ణుని మారమునుండి చూచి దూరమారముగా వరని మార్గ మనుసరించి వచ్చి పెల్లిగా నేరడున్న పొదరిండ్లు సమీపించినది. తరువార జలము త్రాగు మిమలో ప్రవాహము సమీపించి చేతిలోని పూలబుట్ట నీటిలో జారవిడిచి, 'అయ్యో, అయ్యో' అని విగ్ధరగా అరచినది. ఆ కేకకు కృష్ణుడు వికలపడి బయటికివచ్చి చూచినాడు. ప్రవాహములో కొట్టుకొనిపోవు పూలబుట్ట నడుగుకొనుటకై విశాఖ ప్రయత్నించుచున్నది. ఆమె ప్రయత్నించినకొలది ఆ బుట్ట మరింత ప్రవాహములోనికి పోవుచున్నది. కృష్ణుడు గబగబ నడటికీ పోయి నీటిలో దిగి, పూలపుటిక అందుకొని విశాఖ కొనిగినాడు. విశాఖ కృతజ్ఞతాపూర్వకమందహాసముతో, "మీపుణ్యమున నాకు మరల పూలబుట్ట లభించినది, లేకున్న నేను రిక్తహస్తముతో పోయి నా చెలికి ఆకాభంగము కలిగించవలసి వచ్చేదిది. ననుష్కారము" అన్నది.

కృష్ణ—సుందరీ! నీ పలుకు లాప్తపదములవలె ఆస్వాదముగా ఉన్నవి. ఒక్కమాట అడుగుదురా?

విశాఖ—సందేహ మక్కరలేదు. అడుగుదు.

కృష్ణ—మీ చెలి ఎవరో తెలిసికొనవచ్చునా?

విశాఖ—(మందహాసముతో) నా చెలియా?

రాధ.

కృష్ణ—రాధయా—రాధయా?

విశాఖ—మీరు మా రాధ నెవరుదురా?

కృష్ణ—ఎరుగుదురా! నన్ను నే నెరికితల్లెరుగుదురా.

విశాఖ—ఆమె మీ కేమగును?

కృష్ణ—ఆమెయా—ఆమెయా—! చంపకపుత్రులను లన్న మీ చెలి కిష్టమా? నీని నేల ప్రత్యేకముగా తీసికొనిపోవుచున్నావు?

విశాఖ—చంపకము లన్న ఆమెకు చాల ప్రీతి. వీనితో నామె తన హృదయాధినాథు నర్పించునట!

కృష్ణ—హృదయాధినాథుడా?

విశాఖ—అవును.

కృష్ణ—ఎవ రాధనగుదు? దేవుడా మానవుడా?

విశాఖ—దేవుడే! మానవరూపముతో ఉన్న దేవుడు—దేవతారూపము చాచికొన్న మానవుడు.

కృష్ణ—సుందరీ! నీ చమత్కారము నీ సౌందర్యమునకు వన్నె తెచ్చుచున్నది.

విశాఖ—యథార్థము చమత్కారముగా లోచన నే నేమి చేయగలను?

కృష్ణ—అట్లయిన ఆ ధన్యు డెవరో తెలిసికొనవచ్చునా?

విశాఖ—చెలుల రహస్యము వెల్లడించుట సభ ధర్మము కా దనుకొందును.

కృష్ణ—అంత రహస్యమా?

విశాఖ—అవును. ఆమెతోడి మీ శాంధన్యమెంత రహస్యమో అంత.

కృష్ణ—మధురభాషిణీ! నీ వతురతాపటిను నెట్లు బహుకరింపవలెనో తెలియుట లేదు.

విశాఖ—బహుకరించిరికదా మీ సుహృద్వాక్యములచేత!

కృష్ణ—అట్లయిన నా ధన్యు డెవరో చెప్పు.

విశాఖ—అతడా? చెప్ప మందురా? అతడు మీవలెనే ఉండును. ఆ మెరుగుచామనచాయ, ఆ కలువకన్నులు, ఆ రూపరేఖలు ఆచ్యముగా మీరే.

కృష్ణ—ఆ రాధ ఇట్టి సభితో ఎట్లు కేసుచున్నదో!

విశాఖ—మీ రివుడు కేసుచున్నట్లే!

కృష్ణ—రనుణీ! నీ కేరమి?

విశాఖ—నన్ను విశాఖ అందురు.

కృష్ణ—నీవు విశాఖవు కావు—ద్విశాఖవు సుమా!

విశాఖ—ఎట్లు?

కృష్ణ—ఒక శాఖ రాధమీదను, రెండవది అన్యవిమీదను వేసి నడుమ నన్ను వాని నుడికించుచున్నావు.

విశాఖ—మీ హృదయదహస్యము చెల్లడించ
లేక మీరే ఉడుకుచున్నారు.

కృష్ణ—విశాఖా! నీవు రాధకు ప్రాణసఖివి
గదా!

విశాఖ—అవును. అయితే?

కృష్ణ—నాకును ప్రాణసఖి వై నావు.

విశాఖ—ధన్యరాలవ.

కృష్ణ—రాధ నొక్కసారి చూపింపగలవా?

విశాఖ—చూపింకు ననుకొనుడు. అందువలన
మీ కేమి ప్రయోజనము?

కృష్ణ—ప్రయోజనమా? చక్షుఃక్రింది ఆయినను—

విశాఖ—అందు కింత క్రమపథ నక్కరలేదు.

కృష్ణ—విశాఖా!

విశాఖ—పారపాటైన కుమింపుడు.

కృష్ణ—నా మనస్సు తెలిసికొనలేకున్నావా?

విశాఖ—రాధను ప్రేమించితిరా?

కృష్ణ—నానోట పలికింప నెంచితివా?

విశాఖ—పలికిన నోటి ముత్యము రాలను
కావోలు!

కృష్ణ—(నిట్టార్చి ఊరకుండును.)

విశాఖ—చల్లకు నచ్చి ముంత దాచ నేల?
చెప్పడు.

కృష్ణ—విశాఖా! అది ప్రేమయో ఏమో
చెప్పలేను. రాధ—ఆ రాధ నా హృదయము!

విశాఖ—కృష్ణమీరు! ధర్మమార్దులు. మీరు—

కృష్ణ—నా అనురాగము ధర్మాధర్మములకు
అతీత మైనది—అతీంద్రియ మైనది—అధ్యాత్మిక
మైనది.

విశాఖ—(సంతోషముతో పూలపుటికనుండి
చంపకమాల చేతికి దీసికొని) నేడు మా రాధనుకృ
తము ఫలించినది. కృష్ణా! ఇదిగో మీ ప్రణయిని—
మీ రాధ ఈ నా హస్తములలో లేన హృదయాధి
వాధు నర్పించుచున్నది.

ఇట్లుచూచు విశాఖ కృష్ణనిపాదములమీద చంపక
మాల నుంచినది. కృష్ణుడు మాత్రం తీసి, మెడలో వేసి
కొని, హృదయమునకు హస్తకొనుచు, “విశాఖా—
విశాఖా! నీ యుపకృతి—” అని ఏదియో చెప్ప
బోయినాడు. విశాఖ అతని మాట కడ్డునచ్చి, “కృష్ణా!
నేను మీకు ప్రాణసఖిని గదా! ఇది సఖిధర్మము.
అప్పుడే తారకలు గుహపథలు పొగించినవి. లేవు జాము

ప్రాద్దు పోయినతరువాత ఇవటికి దయచేయుడు. ఇక
నేలవా! నమస్కారము” అని చెదలిపోయినది.

కృష్ణుడు హాల్లోక్కులనయనములతో నామె
కనబడునంతవరకు చూచి, తరువాత మురళివాయిం
చుచు బయలుదేరినాడు. ఆ మురళి—

“రాధా, రాధా, రాధా, వా

రాగరజైకముధా, రాధా!”

అని సుధంబాతిమధురముగా పలుకుచున్నది.

మరునాడు విశాఖ యమునాతీరమున రహస్యరీతి
మండు లతానికుంజములో రాధాకృష్ణుల సమావేశము
నకు తగిన యేర్పాటులు చేసినది. సుగంధద్రవ్యములు,
కుసుమదామములు మొదలైనవి సిద్ధపరచినది.

ప్రాద్దుకుడినది. జాముప్రాద్దు పోయినదో
లేదో పురవిధులు నిర్ణయము లైనవి. సాధము నిశ్చయ
మైనది. ఆవుడు విశాఖ రాధ నలంకరింపబోయినది.
రాధ అదివరకు ధరించిన అలంకారములు తీసివేసి
దానిమ్మపూవునంటి పట్టుపుట్టుకు ధరించుచున్నది.
అది చూచి విశాఖ ఆశ్చర్యముతో, “ఇదేమి, రాధా!
నీకోషము రత్నభరణములను, పరిమళద్రవ్యములను కొని
వచ్చితిని. ఉన్న సామ్యులే తీసివేసితి నేమి?” అని
యడిగినది.

ఆప్పుడు రాధ అనురాగాంచితదరహాసముతో
నిట్లన్నది: “నా హృదయదేవతాపాన్నిధ్యమున నా
సహజరూపమును, నా నిరలంకృతసౌందర్యమును నను
ర్వింప ననుకట్టితిని. విశాఖా! నా కీ కృత్రిమధూప
ణము లెందుకు? కృష్ణ సేవయే నా కరములకు కంకణ
ములు. అతని మధురాలాపములే నా కర్ణములకు
ధూపణములు. ఆ ప్రేమైకనూరిమీది ఆకలంకాను
రాగమే నా హృదయమునకు రత్నహారము. అతని పాద
స్పర్శచే పవిత్రమైన పరాగమే నా కీరమునకు
మలయజపంకము. అంతేకాని నా కీ రత్నభరణము
లక్కరలేదు. చంపకమాలను నన్నుగా నెంచి హృద
యమునకు హస్తకొన్నాడన్నావుగదా! కనుక ఒక్క
చంపకమాలమ్మతము నా మెడలో వేయుము. దాని
సుధాస్పృశితో నాకా హృదయము సుమలంకృతము
గలదు.”

రాధపలుకులకు విశాఖ అద్భుతరసమున నోం
లాడినది. కొంతసేపైనతరువాత ఆమె, “సఖీ! నీ
ప్రణయ మనవ్యసాహస్య మైనది. నీవు ధన్యరాలవు!
ఇదిగో, ఈ నీలాంబరమపాదము నైకము ముగుగు పెట్టు
కొని బయలుదేరుము” అన్నది.

నవనవలాడు పుత్రములతో, నత్వయన్న పుత్రులతో ముద్దులు మాటగట్టు లతలతాంకితల రాధ బతులు చేరినది. శ్రాక్కామముల చాటున తత్తర పడు మెరపుకన్నెవలె పాగిపోయినది.

కృష్ణుడు పాదరిల్లు చేరి రాధాగమనము నిరీక్షించుచున్నాడు. గారికి ఎండుటాటులు మర్కరించిన ఉత్కలద్దు డనుచున్నాడు. పిట్టలు రెక్కలు విడిల్చిన కన్నులు విప్పి చూచుచున్నాడు. వైడికంటుల పలుకుల కులుకుచున్నాడు.

విశాఖ రాధను కృష్ణసన్నిధికి కొనివచ్చినది. రాధాకృష్ణులు — పరస్పరజ్యోతిర్మండితముఖమండలలు అన్యోన్య మలోకించుకొన్నారు. ఆ యాలో కనములు నిలిచేడుములు; మాధుర్యమునకు బుగ్గలు; పరమసుఖానుభూతికి పువకటిండ్లు.

కృష్ణుడు ప్రేమోత్కలికతో “రాధా!” అన్నాడు.

ఆ యమృత సంబోధనమునకు పరవశయై రాధ కృష్ణుని చరణములమీద వ్రాలినది. కృష్ణు డత్యాదరముతో రాధను లేపదీసి హృదయమునకు హస్తకొన్నాడు. ఆ పరిచ్ఛంగములోని అనంద మనభవైక వేద్యము.

ఈవిధముగా రహస్యన్ని వేళములు కొలదిగా జరిగినవి. కన్నీ వేళములు జరిగినకొలది ప్రణయనీప్రణయలకు పునస్సుహృగమేన్మ అతిశయింప దొడగినది. వారెంత నిగూఢముగా ప్రవర్తించినను రహస్యము దాగలేదు. మొదట పరిజనములో గుసగుసలు బయలు చేరినవి. తరువాత బంధువులలో పరిభాషణలు లారంభ మైనవి. వీడప గృహములో తర్జనములు ప్రాప్తించినవి. అందుచే నిక సమా వేళములు జరుగలేదు.

కొంతకాలము గడచినది. విరహభరముచే రాధ కృశింప నారంభించినది. క్రమముగా వ్యాధిగ్రస్తురాలైనది. అప్పుడు విశాఖ దీర్ఘముగా నాలోచించి మంచి ఉపాయము పన్నినది.

కృష్ణుడు యోగివేషముతో వచ్చి, రాధను సమీపించి నాడీపరీక్షలై ఆమెహస్తము గ్రహించినాడు. రాధ అతినివంక తేరిపారచూచి, కృష్ణు డని తెలిసికొని సంతోషభరితురాలై నది. ఆమెకరస్పర్శచే కృష్ణుడు పులికిచిత్తుడైనాడు.

ఒకనాడు కృష్ణుడు విరహవిహ్వలుడై యుగ్గానములో సంచరించుచుండగా నతనికి మంపుతావులు వెదజల్లు సంచెగ్రుపులు కనిపించినవి. వానిని చూచి సంతోష అతనికి పూర్వస్మృతి యంతయు ఒక్కసారి

తెరచీనన టై నది. నాటినుండి అతనికి రాధావిరహము దుస్సహము కాదొడగినది. అది గమనించి, విచారించి కృష్ణుని పే హేతుడు గుబులుడు గొల్ల వేసముతో కను చీకటిసమయమున రాధావిశాఖలు ఏకాంతగోష్ఠిలో నుండగా వారియొద్దకు బోయి యిట్లు నివేదించినాడు: “రాధా! కేటికి మాడుదినములక్రిందట కృష్ణు డుద్యానములో విహరించుచు—చంపకకుసుమములు చూచినాడు. తోడనే నీవు భాసించినావట! అప్పటినుండి ‘రాధా, రాధా!’ అని ఒకే విధముగా వలసరించుచున్నాడు. ఇప్పుడు మన స్మృతిలో లేడు. నీ వేమి చేసెదవో! అతని ప్రాణములు నీ చేతిలో నున్నవి.”

రాధ ఆర్ద్రనయనములతో, నిష్పహేయతానూచక దృష్టితో విశాఖనంక చూచుచు నామెనత్తుముమీద వ్రాలినది. విశాఖ ఆమెయలకలు దువ్వుచు, చెక్కిళ్లు పులుకుచు భయము లే దని బుజము తట్టినది. తరువాత నొక్కక్షణములో వారు గోపాంగనా వేషములు ధరించి, మధురపానీయకలకములు బుజములం దుంచుకొని గుబులునితో బయలు చేరివారు. గుబులుడు వారిని కృష్ణసన్నిధికి తేర్చినాడు.

రాధ కృష్ణుని తలగడవై పున గూర్చుండి కొంచెముకొంచెముగా పానీయ ముందిచ్చినది. విశాఖ తామరాకులు గొనివచ్చి వీచినది. గుబులుడు ప్రక్కన గూర్చుండి మృదువుగా వత్కస్థలము నిమిరినాడు.

కొంతసేపటికి కృష్ణుడు కనులు తెరచినాడు. అతని దృష్టి గుబులునిమీద పడినది. తోడనే యతడు, “గుబులా! వీడి నా రాధ—నా హృదయము—నా ప్రాణము వీడి?” అన్నాడు.

అప్పుడు రాధ గడ్గది కో డ్యే గ ము లతో “ఇదిగో, మీ చరణదాసి. ఇటు నావంక చూడుడు. అట్లు చూచెద రేమి? నన్ను గుర్తింపలేదా?” అన్నది.

తోడనే కృష్ణుడు డగ్గులికతో, “రాధా, నా రాధా!” అనుచు కరము లామెకంఠమునకు పెన వేసినాడు. వారి యాలోకనము లొండొంటిలో లీనమైనవి.

ఈవిధముగా రాధాకృష్ణులు వివిధోపాయములతో సమావేళములు కలిగించుకొనుచు అనందించుచుండిరి.

* * *

అతి పరిచయమున గాబోలు రాధకు అపజ్ఞత అంకురించినది, వారు వా రాడిపోసికొని నిందాలాప

మొల చెవులలో గ్రుచ్చుకొన్నది. బంధువుల నీతి బోధలు చిన్నదనమును చినుకొల్పించినవి. స్నేహితు రాండ్ర ఆవహాసములు అభిమానము నుడిపించినవి. వృద్ధుల నిష్ఠురవాక్యములు దుస్సుహము లైనవి. అందుచే నామెలో గర్వాతిశయములు తలలెత్తినవి.

నేను రాజకుమారిని, కృష్ణుడు సామాన్యుడు- గోవుల గామవాడు అని గర్వము. అతని పాంగత్యము ఆత్మగౌరవమునకు హానికరము; అతనికోసము పరితపించుట నింద్యము అని ఆతిథియము. ఇట్టిభావము లామె హృదయములో చీగిర్చినంతవేళ అది కృష్ణుని హృదయ మున మెరపులవలె మెరసినది. అతడు మందహాసము చేసినాడు.

ఒకనాడు రాధ చెరికతైలతో యమునాతీరము నకు వచ్చి, సువర్ణము క్రాహరములతో గోవు నలంకరించి పూజించినది. కృష్ణుని స్నేహితుడు సుదాముడు అది చూచినాడు. గోవుమెడలోని ముత్యాలహార మతని కెంతో మనోహరముగా కనిపించినది. పూజ పూర్తికాగానే రాధయు, సఖులను గోవువెంట గృహమునకు బోయిరి. సుదాముడు కృష్ణునియొద్ద కరిగినాడు.

కృష్ణుడు కదంబవృక్షచ్ఛాయలో గోపకుమారులు పరివేష్టించియుండి మురళీగానము చేయుచున్నాడు. సుదాముని జూచి, గాన మాపి, "ఏమి, సుదామా! నీ మొగము చూచిన వేదో యుత్సాహము కనబడుచున్నది. ఏమి విశేషము?" అని అడిగినాడు.

సుదాముడు రాధ యొనర్చిన గోపూజా విశేషము చెప్పి, "కృష్ణా! మనముగూడ గోవులను ముత్యాల దండలతో ఆలంకరించి గొప్ప యుత్సవము చేయవలెను" అన్నాడు. గోపకుమారు లందరు సంతోషముతో, "ఒక్క గోవును గాదు, గోవుల నన్నిటిని ముత్యాలదండలతో ఆలంకరించి పెద్ద యుత్సవము చేయవలెను" అన్నారు. కృష్ణుడు ముసిముసినవ్వులు నవ్వివాడు.

కాని ముత్యా లేవి? అన్ని ముత్యా లెక్కడ లభించును? ఉత్సాహోద్రేకములో వారి కాయాలోచనము మనసుకు తగులలేదు. "కృష్ణా, ఉత్సవము, కృష్ణా, ముత్యాలదండలు" అని వారు కృష్ణుని ఎందరితో పెట్ట వారంభించిరి.

ఆపస్తడు కృష్ణు డించుక ఆలోచించినట్లు నటించి, సుదాముని దిలిచి యిట్లు చెప్పినాడు:

"సుదామా! నీవు రాధవద్దకు బోయి, నేనడిగితిని చెప్పి ఒక్క ముత్యము తీసికొని రమ్ము. ఒక్క ముత్యము చాలును. ఆమె 'యెందు'కని యడిగినచో 'కృష్ణుడు దానిని పొలిపెట్టి, చెట్టు మొలిపించి ముత్యము కాయించును' అని చెప్పెను."

ఆ మాటలు విని గోపకుమారులు సంతోషాతిథియముతో, "తొందరగా బోయి తొందరగా రా" అని సుదాముని ప్రోత్సహించినారు.

రాధ సభీజనముతో సరసవల్లభము లాడుచుండగా, సుదాము దవటికి వెళ్లి కృష్ణుడు చెప్పిన మాటలు చెప్పినాడు. ఆ మాటలకు సఖులు పక్కున నవ్వి అతని నెగతాలి పట్టించినారు. అప్పుడు రాధ యిట్లున్నది: "సుదామా! గొల్లవానికి వేపకాయంత పెరి యుండు నందురు. అది నీయందును, నీ కృష్ణుని యందును నేడు సార్థక మైనది. చెర్రివాడా! ముత్యము సముద్రములో ముతైపుచిప్పలందు పుట్టును గాని చెట్టున కాయవు. ఉద్యానములోని పువ్వుము లనుకొంటిరా ఏమి? మీ ఊహ మీ చెర్రికి తగినట్లున్నది. గోవులను ముత్యాల దండలతో ఆలంకరింప దలచినారా? చాలు, చాలు! గొప్పగొప్ప మహారాజులకి సాధ్యము కాదే! ఇక మీకా? ఎంత చెర్రి గొల్లలు! పో, పో! పోయి మీ కృష్ణునితో చెప్ప- ముత్యములు చంపకపువ్వుములంటివి కా వని, సముద్రములోగాని దొరకని ముత్యాలట, చెట్టున కాయించు రట! ఆహా! ఏమి తెలివి! ఊహప్రవాహము కొండ వాగులాగున పరుగెత్తుచున్నదిమమా! పో, పో! ఈ సంగతి యెక్కురికి చెప్పకు. సిగ్గుచేటు!"

సుదాముని మొగము వెలవెల బోయినది. చెరికతైల పరిహాసమున కతడు చిన్నబుచ్చుకొన్నాడు. రాధ పెట్టిన చీవాట్లకు తల వంచుకొన్నాడు. ఆకాభంగముతో ఆవహాసముతో, నిర్విణ్ణుడైబోయినాడు.

సుదాముడు కార్లీడ్చుకొనుచు బోయి, రాధ చేసిన అవమానమును, ఆమె చెరికతైలాదిన అవహాసములను కృష్ణునకు నివేదించినాడు. గోపకుమారులు వెలవెలచారిన మొగము లెత్తి తేలిపోవు చూపులతో కృష్ణునినంక చూచినారు.

కృష్ణుని వదనమున మందస్మితము తాండవించినది. ఆ చిరునవ్వు క్రమముగా ముదిరినకొలది మొగలి పూలేకులందరి ధనశీమనలై అంకరించినది. ఉన్నట్లుండి గంభీరభావ మలముకొన్నది. ఆభోవదనుడై యతడొకింతతడ వాలోచించినట్లుండి, చటుకున తల

యెల్లి ఉత్సాహో జేజముతో, “మిత్రులారా! నిరుత్సాహ మొందకుడు. నే నెల్ల ముత్యము గొనివచ్చెదను. మీరందఱి చివటానే వేచియుండుడు” అనుచు లేచి బయలుదేరినాడు.

కృష్ణుడు గృహమున కరిగి, తల్లియొద్దకు బోయి, “అమ్మా! నా కొక ముత్యము కావలెను. ఒక్క ముత్యము! చిన్న చైనను చాలును” అని యడిగినాడు. యశోద “ఎందుకు నాయనా, ముత్యము? దానితో నేమి చేసెదవు?” అన్నది. కృష్ణుడు, “నాకు కావలెను. ఒక్క ముత్య మిమ్ము” అని బ్రతిమాలినాడు. యశోద, “ఎందుకో చెప్పినగాని ఈయను” అన్నది. కృష్ణుడు మొగ మింత చేసికొని పోబోయినాడు. సహజసంతోషముతో తిరంగిత మగుచుండు తనయుని వదనమున విన్నబాటు చూచినంతనే యశోద హృదయము కరగినది. ఒక్క ముత్యముకొసము ముద్దుకొనురుడు చైన్యపడుట చూడలేకపోయినది. తోడనే తన జాకాలవండి ముత్యము తీసి, “ఇంత పెరి నాయనను ఎక్కడను జూడలేదు. ఇదిగో ముత్యము” అన్నది. కృష్ణుడు ముందుకు వచ్చి ముత్య ముందికొన్నాడు. అతని ముఖము మరల సంతోషముతో వికసించినది. యశోద, “ఉత్త పిచ్చిత్తోడి!” అనుచు కుమారుని హురురు ముద్దాడినది.

కృష్ణుడు మహాత్సాహముతో గొల్లచెలికాండ్ర నిద్దకు వచ్చినాడు. అతని ముఖవికాసము చూచి గోపకుమారు లెదురు వచ్చినారు. కృష్ణుడు వారికి ముత్యము చూపించి, వారితో గలసి యమునాతీరమునకు వెళ్లి నాడు. అం దొకచోట చిన్న గుంట తీసి అందులో ముత్యము పోలిపెట్టినాడు. కలశముతో జలము గొని వచ్చి పారుమీద ధారగా పోయెను—

“హర హర కంకర గిరిజాబంధో!
శివశ కంభో ధూతశతే!
తైలాపాధిప కరుణాసింధో!
జయ నటశీఘర విశ్వశతే!”

అని పాడ నారంభించినాడు. గోపకుమారులు వంత పాడుచు, కృష్ణుని చుట్టి నాట్యము చేయసాగినారు.

అది యేమి చిత్రమా, పాడునుండి తుణములో తీగలు బయలుదేరినవి. మరియొక తుణములో అవి ఆ ప్రదేశే మంతయు అల్లుకొన్నవి. ఇంకొక తుణములో ఆ లతలకు గుత్తులుగుత్తులుగా ముత్యము లుద్భవించి నూర్తిరక్త్యలో వివిధ కాంతు లివదొడగినవి.

గోపకుమారుల సంతోషమునకు మేర లేదు. వారందరు గబగబ ముత్యముల కొసినారు. దండలు గ్రుచ్చినారు. గోవుల నలంకరించినారు. తమ్ము అలంకరించుకొన్నారు. తరువాత వారు—

“సందకుమారా జయ జయ కృష్ణా!
యశోదాత్యజా జయ జయ కృష్ణా!
మరళీగావవికారద కృష్ణా!
—యా కృష్ణప్రియోదా కృష్ణా!
గోపకులైకవి ధూషణకృష్ణా!
గోపీస్వాదయానందన కృష్ణా!
జయజయ కృష్ణా నందకనూజా!
జయజయ కృష్ణా యశోదాత్యజా!”

అని జయధ్వానములు చేయుచు గోవుల నూరే గించినారు.

విశాఖ ఆ యుత్సవము చూచినది. ఆ ముత్యాల తళతళలకు ఆమెకునులు మిగులులు గొన్నవి. ఆమె మనస్సు ఆశ్చర్యపహృత మైనది. కృష్ణు డెది గ్రహించి చిరునవ్వుతో కల పంకించినాడు.

విశాఖ గృహమున కరిగి, రాధ కా యుత్సవ విశేషములు చెప్పి వానిని చూపించుటకై ఆమెను సాధోపరిభాగమునకు గొనిపోయినది.

రాధ ఆ మహోత్సవము కనులార తిలకించినది. కాని నమ్మలేకపోయినది. కనలు తుడిచికొని మరల చూచినది. ఆమె నేత్రములు నిర్మి మేషము లైనవి. కేరిరము కంటకిత మైనది. ఆమె నిశ్చేష్టరా లైనది.

కొంతసేపటికి తెప్పరిల్లి రాధ పరికించి చూచినది. ఆమెకు క్రీకృష్ణుడు కనిపించినాడు. అతని వదనమున నేదో యపూర్వకౌఠిల్య లేజరిల్లుచున్నది. ప్రసన్నతయు, మందహాసమును పొందిపోవుచున్నది. మయూరపింధము తీవి నెలార్చుచున్నది. రాధ ఉద్రిక్తదృష్టితో అంతయు సుద్రేషించినది. ఆమె గర్వము కరిగినది. అపొంకార ముద్దమించినది. పూర్వప్రేమ మంటరించినది. అపరాధినీభావ ముద్బిన్న మైనది. తోడనే ఆమె కనుకొలకులనుండి బొచ్చుధారలు జాలువార నారంభించినవి.

అది చూచి విశాఖ, “ఎందుకు, రాధా, కన్నీరు కాక్కుచున్నావు?” అని యడిగినది.

రాధ—అపరాధము చేసివాను.

విశాఖ—అపరాధమా ! ఎవరియెడ ?

రాధ—శ్రీకృష్ణునియెడ.

విశాఖ—ఎట్లు ?

రాధ—అజ్ఞానవశమున అతడు గోపాలకు డని తిరస్కరించివాను. అతనితోడి సాంగత్యము అపరాధమని చేసివాను. తేను గొప్పదాన నని గర్వించివాను.

విశాఖ—మరి నీవు గొప్పదానవు కావా !

రాధ—విశాఖా ! ఆ మహామథావురియందు నా గొప్పదనము తుచ్చమైనది.

విశాఖ—ఎట్లు ?

రాధ—ఎట్లో తెలియుటలేదా ? అతని వదనము చూడు, దివ్యశోభి ఎట్లు ప్రకాశించుచున్నదో ! ఆ ముత్యములు చూడు, అతని మహిమను వేసోళ్ల చాటుట లేదా !

విశాఖ—నిజమే. ఆయితే ?

రాధ—(మానము)

విశాఖ—ఎందుకు సందేహించుచున్నావు ?

రాధ—విశాఖా ! నన్నతడు మరల ఆదరించునా ?

విశాఖ—నీవన్న ప్రాణాలు విడుచువాడేకదా !

రాధ—అది వెనుకటి సంగతి.

విశాఖ—ఇప్పుడు విశేషమేమి ?

రాధ—ఇప్పుడా—ఇప్పుడు నే నపరాధినిని—దుర్భాషవాడాపితను. ఒక్క ముత్యముకోసము నుదామనితో ఎన్ని ప్రలాపము లాడితిని ! వానినిబట్టి నాయాహంకార మతనిః పృథక్రము కావండునా ! నా దుర్లక్షత్యమున కత డెంత నొచ్చుకొన్నాడో !

విశాఖ—నిజమైన ప్రేమకు నొచ్చుకొలుందరు. ప్రేమ ఎప్పుడును బుగ్గవలె ఉబుకుచుండునదేకాని అద్దంబులకు ఆగిపోవునది కాదు. ప్రేమకు ప్రేమించుటే స్యభావము.

రాధ—నిజమే. ఆ మహాత్ముని ప్రేమ అట్టిదే. సందేహము లేదు. కాని నా ప్రేమ అభిమాన కలుషితమైనది—అహంకారదూషితమైనది.

విశాఖ—ఇప్పుడేమి చేయవలెనని నీ సంగల్పము ?

రాధ—విశాఖా ! నా కేమియు పాలుపోవుట లేదు. నా హృదయములో దుస్సహమైన బాధలు బయలుదేరినది. ఆ మహనీయుడు నన్ను అనుగ్రహించినగాని అది చల్లారదు. విశాఖ—విశాఖా—

రాధ కి క నోట మాట పెగలలేదు. ఆమె విశాఖవంకము కాగిరించుకొని విలపింప వారంభించినది. అప్పుడు విశాఖ ఆమెచిహ్నములు దువ్వుచు పాదరముగా నిట్లు సముదాయించినది : “రాధా ! ఎందుకంత తేల వయ్యెదవు ? నీ యభిప్రాయమేమో తెలుపుము. సాధనీయమైనతో నే నివ్వజే నడుము కట్టుకొందును. సందేహింపకుము.”

రాధ—విశాఖా ! మాటిమాటికి నిన్ను కప్పపెట్టుటకు నా మన సావ్యులలేదు.

విశాఖ—నా కేమి కష్టము, పిచ్చిదా నా ! సఖుల కష్టములకు పకరించుటే సభ్యధర్మము. అట్లు ఉపకరించిననాడే నా కివిలకు ధన్య మగును.

రాధ—విశాఖా ! ఒక్కసారి ఆ మహనీయుని నన్ని కరిగి అతడు వాయెడ ఎట్టిభావముతో నున్నాడో కనుగొని రాగలవా ?

విశాఖ—ఆ డెంత భాగ్యము, సఖీ ! అందుకు నీ వింత దైవ్యవడి అడుగ నక్కరలేదు. కాని అందు కల్గ నీ కేమి ప్రయోజనము ?

రాధ—ప్రయోజనమా ? ఆ ప్రయోజనూర్తి వాయెం చెప్పటట్లు అనుగ్రహముతో నున్నాడని తెలిసినంతనే నా బాధలు చల్లారి నా హృదయము కాంతించును. నా కంతకన్న నింకేమి ప్రయోజనము కావలెను ?

విశాఖ—అట్లయిన నే నివ్వజే బయలుదేరదను. నీవు విచారము మాని సుఖముగా నుండుము.

విశాఖ రాధను గృహములోనికి తీసికొనిపోయి, స్వస్థపరచి తాను కృష్ణునియొద్దకు బయలుదేరినది.

కృష్ణుడు యమునాతీరమున కడిమిగొమ్మపై గూర్చుండి మరల వాయించుచున్నాడు. ఆ మరలి యథాగతి—

“రాధా, రాధా, రాధా ! నా

రాగరైకమధా ! రాధా !”

అని పలుకుచున్నది. గోపకుమారు లించుక దూరములో ఉత్సవోత్సాహముతో క్రిడించుచున్నారు. అట్టి సమయమున విశాఖ అచటికి వచ్చినది. ఆమెను చూచి గోపకుమారులు గంభీర ఎదురేగి చుట్టును మూగి ఆమె నిట్లు పలికిరించినారు :

ఒకడు—ఒకఁ ! విశాఖమ్మగారా ! గొల్ల వారివద్దకు దయచేసి నా రేమి ?

రెండవవాడు—చెరిగొల్లలు ముత్యం లెట్లు నంపాడించివారో చూడవచ్చినది కాబోలు!

చూడవచ్చాడు—ఇవిగోనమ్మా రెండు ముత్యాల దండలు—నీ కొకటి, నీ రాధాదేవి కొకటి.

వారుగవచ్చాడు—ఒకటి కాదు, పది. ఒక్కొక్కరికి పది. విశాఖమ్మకు పది దండలు. రాధమ్మకు పది దండలు.

అయినవచ్చాడు—చెట్టన పుట్టిన ముత్యాలు వారు చేరి ముట్టరు. ముత్యపుచిప్పలలో పుట్టిన ముత్యాలు—మున్నీటిలో మునిగి తీసిన ముత్యాలుగాని వారిని మురిపించవు.

ఆ మాటకందరు. గేలిగా చప్పట్లు చరచుచు, పకావక వవ్వ వారంధించినారు. అప్పుడు కృష్ణుడవడికి వచ్చి, “మిత్రులారా! మనవద్దకు వచ్చినవారిని పరిపాపింపవచ్చునా? అందులో విశాఖ వాకు ప్రాణ సఖి. అందుచేత మీకును సఖియే. ఇక పాండు” అన్నాడు. గోపాలురు మాకులు ముందుకు చాచి ఓరమాపులు చూచుచు ఆవల కరిగినారు.

అప్పుడు విశాఖ కృష్ణుని సమీపించి, “కృష్ణ! నమస్కారము” అన్నది.

కృష్ణ—నిత్యచమత్కరించి కమ్ము.

విశాఖ—చమత్కార మెవ్వరిదో ఈ ముత్యాల దండలే చెప్పవచ్చును.

కృష్ణ—వాని కేమిగాని, మీ సఖి కులమా?

విశాఖ—అమె మీ కింకను జ్ఞాపక మున్నదా?

కృష్ణ—ఎందు కట్టనుచున్నావు?

విశాఖ—ఏమో, ‘రాధ’ అవక ‘మీ సఖి’ అనుటచేత అట్లన బుద్ధి పుట్టినది.

కృష్ణ—విశాఖా! ఒకవేళ రాధకు నా స్వార్థము తెలియకపోవచ్చుగాక! నీకు తెలియదా?

విశాఖ—రాధకు తెలియదని ఎందు కను మానించుచున్నావ?

కృష్ణ—అనమానియుట లేదు...నీ చమత్కార భోరణి ఈ క్షణమున నట్టి ఊపా కరిగించినది.

విశాఖ—ఇప్పుడు మీ మాటలలో చమత్కారమే లేదుమహా!

కృష్ణ—మరి రాధ నా బహిఃప్రాణమని తెలిసియు నంగనాచినరె ‘అమె మీ కింకను జ్ఞాపక మున్నదా’ అని ఎందు కడిగితివి?

విశాఖ—కోపము వచ్చినదేమో అని.

కృష్ణ—కోప మెందుకు?

విశాఖ—రాధ నందామనితో విరసములు పరి? నందుకు.

కృష్ణ—ఓహో, అదియో! అది యొక కృంగారవిలాస మనుకొన్నాను.

విశాఖ—ముత్యాలు కూడ కృంగారవిలాసమే కాబోలు!

కృష్ణ—నీ వే మనుకొనుచున్నావు?

విశాఖ—నేనా? రాధమీది కోపవిలాస మనుకొన్నాను.

కృష్ణ—ఇంత గడుసుదన మెక్కడ నేర్పితివి, విశాఖా?

విశాఖ—నిజము మాటాడిన గడుసుదన మను నేమి? పోనిందు. ఇప్పుడు చెప్పడు, రాధ మీకు నిజముగా జ్ఞాపక మున్నదా?

కృష్ణ—విశాఖా! నన్ను నేను మరువగలిగినచో నా రాధను మరచిపోగలను.

విశాఖ—మర చెడకో, మురిసెదకో నా కెందుకు? రాధను తెచ్చి ఇప్పుడే మీముందు నిలబెట్టెదను. అప్పు డామెయే నిర్ణయించుకొనును, మీ కామెమీద నెంత ప్రేమ ఉన్నదో!

కృష్ణ—ఏదీ నా రాధ? ఎక్కడ దాచితివి, విశాఖా! నిన్ను బ్రతిమాలుకొందును, నన్ను మెకడకు తీసికొని పొమ్ము. ఆలసింపకుము. అడిమి అట్లు నచ్చెదవు, విశాఖా!

విశాఖ—నే నివ్వజే గృహమున కరిగి—

కృష్ణ—అయితే రాధ ఇవడికి రావేరదా?

విశాఖ—కుమింపుడు. నేనివ్వజే వెల్లి రాధకు సర్వము నివేదించెదను. నమస్కారము.

విశాఖ వెదిరిపోయినది. కృష్ణుడు తలకదప్పి తో నామెనంక చూచినాడు. అతని కనుకొలకులనుండి చమత్కారము తగుకుతగుక్కుని తొంగి చూచినది.

విశాఖ గృహమునకు తిరిగివచ్చి రాధకు కృష్ణుని ప్రేమాలాపధంగి సర్వము వివరింపవలసినది. ఆమెవలకులు విన్నంతనే రాధకు కనుల నీరు గిరువ తిరిగినది. అశ్రువిందువులు జాలువారజొచ్చినవి. కృష్ణదర్శనలాలస వెల్లి విరిగినది. ప్రాణములు కొట్టుకొనబోడగినవి.

దెగంతములందు భయంకరముగా తారుమబ్బులు గ్రమ్మినవి. భీషణముగా విద్యుత్పరంపరలు తాండ

విించినది. గర్భవిశ్లేషములైన మేఘగర్భలు ధరణీ కలము దద్దరిల జేసినది. ప్రచండతేగముతో ఝంఝా నిలము ప్రకృతి సురూత యాగించినది. పామగవృష్టి ప్రారంభ మైనది.

కాంతసేవటి! ప్రకృతి ప్రకాంత మైనది. ప్రాద్దు క్రుంకినది. రాకాకాంతుడు మహాల్లాసముతో గగన మధ్యమున కెగబ్రాకుచు శీతశీతములు చెదజల్లు చున్నాడు.

రాధ పన్నీట జలకమాడినది. పీతాంబరము ధరించినది. మేలిమిమొగమున కన్నురీతిలకము తీర్చి కొన్నది. కుమ్మడరెక్కల జల్లిజడలో పారిజాత భుజములు కురిమికొన్నది. మామిడిపండుమొదలో సంపెంగదండ ఆలంకరించుకొన్నది. ఇంకొక సంపెంగ దండ పట్టురుమాలులో పదిలపరచుకొని ప్రయాణ మైనది.

అప్పు డచటికి విళాఖ వచ్చినది. ఆమె రాధావదన మందలి ప్రసన్నతయు, దృష్టులందలి గాంభీర్యమును, కీరీరభంగిమలోని యంత్యాహును గమనించి సంధ్ర మాశ్చర్యములతో “ఎక్కడికి, రాధా!” అని యడి గినది.

రాధ—రాసక్రీడకు.

విళాఖ—రాసక్రీడకా?

రాధ—అవును.

విళాఖ—ఎవరితో?

రాధ—శ్రీకృష్ణునితో.

విళాఖ—శ్రీకృష్ణునితోనా? ఎక్కడ ఉన్నా

డని?

రాధ—యమునాతీరమున.

విళాఖ—ఎవరు చెప్పినారు?

రాధ—ఆ ప్రణయమూర్తి నీతో పలికిన పలు కులు.

విళాఖ—రాధా! నీ వైఖరి చూడగా నీ శేడో యువ్యాదము కలిగినట్లు కనబడుచున్నది.

రాధ—ఇది ఉవ్వాద మైనయెడల యవశ్యక మిది యిట్లే యుండునుగాక!

విళాఖ—రాధా!

రాధ—ఏమి, విళాఖా! ఎందు కట్లు కలవర పడెదవు?

విళాఖ—ఇప్పు డెంత ప్రాద్దుపోయినదో ఎరుగు దువా?

రాధ—అర్ధరాత్రము కావచ్చినది. అయినను భయము లేదు.

విళాఖ—చెల్లక తప్పదా?

రాధ—తప్పదు. చెల్లీతరవలసినదే!

విళాఖ—అట్లయిన నేను వెంట వచ్చెదను.

రాధ—అక్కరలేదు. నే నొక్క తెనే జల్లెడను.

విళాఖ—మరి నీకు తోడు?

రాధ—తోడు కేమి కొరత? అమృతహృద యుడు భుజుడబాంధవు డున్నాడు. జగత్ప్యాణుడు మలయానిలు డున్నాడు. ప్రణయస్వరూపిణీ ప్రకృతి యున్నది. అన్నిటికన్న ప్రబల మైనది నా వ్యాదయ చేదన ఉన్నది. ఇంక నా కేమి కావలెను?

విళాఖ—రాధా!

రాధ—ఏమి, విళాఖా! ఎందు కట్లడెదవు?

విళాఖ—కృష్ణునియొద్దకు పోయినందు కిదవరకు జరిగిన కా ప్తి జ్ఞాపక మున్నదా?

రాధ—అదియే నీ భయము, విళాఖా! అట్టి భీతి నా కావగించుకొనెనను లేదు. పరులు నిందింతురని గాని, పెద్దలు గద్దింతు రనిగాని, బంధువులు పరిత్యజింతు రనిగాని నా కిసుమంతయు కేంక లేదు. ఏమైనను కానిమ్మ! ఈ కళంకితహృదయము శ్రీకృష్ణచరణ సన్నిధిని అకలంకము చేసికొనవలసినదే!

విళాఖ—రాధా!

పాపపోత్యాహములు లొంగలించు చిరు నవ్వుతో విళాఖ నొక్కక్షణము విడిచి రాధ బయలు చెడినది. మానససహోవరమువకు బోవు రాజహంసినలె ప్రయాణించినది. శీతశీతము చల్లని చేతులతో సమాదరించివాడు. మలయపవనుడు మృదుస్వర్యచే ప్రోత్సహించినాడు. ప్రకృతి నిశ్శబ్దముగా దివించినది.

రాధ యమునాతీరము చేరి చూచినది. ముక్తా లతలు కనబడలేదు. కృష్ణుడు కనిపించలేదు. అంతయు నిశ్శబ్దము. పడితిరంగములమాత్రము కిలకిలాడు చున్నవి. రాధ సంధ్రమాశ్చర్యములతో నలుచేసలు పరికించినది. ఒకవైపున దీపమాలికలు దేదీప్యమాన ముగా ప్రకాశించుచున్నవి. వాని ప్రకాశములో మహాసాధ మొకటి శోభావిశేషముతో విరాజిల్లు చున్నది. ఆ ప్రదేశ మంతయు రాధకు సుపరిచితమైనదే. అచట నట్టి సాధ మిదవర కెన్నడును ఆమె చూచి యుండలేదు. అది యంతయు నిచ్చరపాటుతో పరి కించి రాధ తనకు మతివిద్రువును కలిగినదేమో నని విత

ర్పించుకొన్నది. బంధువారికేమేమో అని అనుమానించినది. తన యహంకారోన్మాదమునకు శ్రీకృష్ణుడు కల్పించిన శిక్షావిలాసమేమో అని ఊహించినది. ఏమైనను అచటికి పోయితరవలసినదే అని నిశ్చయించుకొన్నది. సాధముమీదనే దృష్టి నిలిపి దైర్ఘ్యముతో బయలుదేరినది.

అడుగడుగునకు ఆశ్చర్య మతిశయింప రాధ సాధవీంహవ్యారము చేరినది. ద్వారము వానాదిధరత్నములతో ఉద్దీపించుచున్నది. మలకాంతులు మిరుమిట్లు గొల్పుచున్నవి. ద్వారముందు సువర్ణ దండహస్తలగు యువకులు గడ్డు తిరుగుచున్నారు. వారి శరీరములు సువర్ణ రత్న భూషణలంకృతములు, కాశేయవిభూషితములు. ఆ యాభరణములును, ఆ పట్టు చీరలును రాజాధిరాజులకు గూడ మతివిభ్రమము కలిగించునవి. వారందరు రాధకన్న ఎంతో సౌందర్యవతులు.

ఆ యతూర్యచిత్రము పర్యాలోకించి రాధ చిత్రార్పిత యైనది. కొంతసేపటికి దైవ్యము తెచ్చి కొని ద్వారరక్షి కయ్యుద్ధవ బోయి, “ఇది యేమి?” అని ప్రశ్నించినది.

రక్షి—ప్రేమసాధము.

రాధ—అసగా!

రక్షి—ప్రేమసాధమే!

రాధ—ఇంతకుతూర్య మిది యిచట నున్నట్లు లేదే!

రక్షి—నీ దృష్టి దానిమీదికి పోలేదు. కాని ఇది సర్వకాలసర్వార్థఫలయందును ఉన్నదే!

రాధ కా పలుకులు సరిగా బోధపడలేదు. శిలా విగ్రహమువలె ఆమె అట్లే రెప్పవాల్యక చూచిచూచి, “ఈ సాధ మెవ్వరిది?” అని యడిగినది.

రక్షి—ఇది ప్రేమమూర్తి యగు శ్రీకృష్ణునిది.

రాధ—శ్రీకృష్ణునిదా?

రక్షి—అవును.

రాధ—నిజముగా శ్రీకృష్ణునిదే నా—నా కృష్ణునిదేనా?

రక్షి—నిజమైన శ్రీకృష్ణమర కులకు నా పలుకులందు సందేహము కలుగదు.

రాధ—మన్నించు. నే నా శ్రీకృష్ణదర్శనము కోసమే ఎంతో పరితాపముతో వచ్చితిని. అందుకుపాపము చెప్పి తిరగ్రము కట్టుకొనుము.

రక్షి—నీకా శ్రీకృష్ణదర్శనము? చాలు చాలు! పో, పో. ఇరిదానవురలె ఉన్నావు! మహా

త్మలకువైతము దుర్లభమైన శ్రీకృష్ణదర్శనము నీకు లభ్య మననా! పొమ్ము, పొమ్ము.

రాధ—అట్లు కాదు, యువతీ! న న్నడ్డగింపకుము. లోనికి పోనిమ్ము. నన్ను నీ వెరుగవు. నేను అనేకపర్యాయము లాచుమనీయుని చరణములు ప్రత్యక్షముగా నేదించియున్నాను. న న్నాయన సాదరముగా ఆమగ్రహించియున్నాను. నా వార్త తెలిసిన ఆయన నాకు తప్పక దర్శన మిచ్చును. నే నాయనకు బహిష్కారమువంటిదానను. తెలియునా? — ఎందుకట్లు బాలిమాతృలతో మందహాసము చేసెదవు?

రక్షి—నీ యజ్ఞానమునకు బాలి కలుగుచున్నది. నవ్వును వచ్చుచున్నది. నిన్ను మే మెరుగుదుము. నీవు రాజకుమారివి. కులగౌరవాతిశయము కలదానవు. నీవు రాధవు. ఎన్నోతడవలు నీవు శ్రీకృష్ణచరణములు నేదించితివి. నిజమే. కాని ఆ లీలామానవవిగ్రహుని మనుష్యమాత్రునిగా నెంచి నేదించితివి. నీ వాయన నిజస్వరూపము గ్రహింపలేదు.

రాధ—గ్రహింపనిమాట యథార్థము. తెలిసికొనుటకు మార్గము చెప్పము. నిన్ను బ్రతిమాలుకొందును.

రక్షి—అట్లయిన వినుము. ఈ ప్రేమసాధమునకు సప్తప్రాకారము లున్నవి. ప్రతిప్రాకారమునద్దమ సువర్ణ దండహస్తలగు దివ్యగుండరులు కాంతిరక్షి కలుగా మన్నారు. సప్తమప్రాకారములో అమృత సరోవర మున్నది. దానినడుము సమాప్తస్తంభవిభ్రాజిత మగు మాణిక్యసాధ మున్నది. అదే ప్రేమసాధము. అందుశ్రీకృష్ణుడు నిజస్వరూపముతో నిరంతరము దివ్య లీలావిహారము సలుపుచుండును. అచటికి చేరగలిగినచో ఆమహాపురుషుని తత్త్వము బోధపడును.

ఆ రక్షి పలికిన పలుకులలో నొక్క యక్షరము గూడ రాధ కవగతము కాలేదు. అది స్వప్నమాయయో తెలియలేదు. ఆమెశ్రేతములు విస్మృతియు లైనవి. వ్యాధయము జడీభూత మైనది. ఆమె దారువిగ్రహమువలె నిలవబడిపోయినది.

కొంతసేపటి కామెకు తెలివి వచ్చినది. తెలివి తోబాటు శ్రీకృష్ణదర్శనలాలసత వైకుంఠినినది. తోడనే దైవ్యము జల్లి విరిసినది. రాధ కరుణాకాంతస్వరముతో ఎలుగైతి, “కృష్ణ! నీ చరణదాసిని రక్షించు. కృష్ణ! ఈ దీనురాలిని ఆమగ్రహించు” అని విలపించుచు లోనికి జొరబడినది.

రాధ ఒక్కొక్క ద్వారమే దాటి పోయినది. ఒక ద్వారముకన్న నింకొకటి అమాల్గముణికోరికము. ఒక ద్వారముందున్న రక్షీకలకన్న నింకొక ద్వారముందున్న రక్షీకలు అత్యంతసౌందర్యవతులు, అపూర్వ రత్నాభరణభోజితలు, దివ్యాంబరాలంకృతలు. ఆ ద్వారములందలి అపూర్వముణికోరిక పీడించినప్పుడును, అందలి రక్షీకల దివ్యసౌందర్యాదులు తిలకించినప్పుడును రాధ పొందిన విస్మయమునకు పాఠము లేదు. ఆమెకు తన యాభరణములందును, తన సౌందర్యముందును, తనయందును వికృష్టభావము జనించినది. ఆమెయహంభావ మంతరించినది. భుగంధము కూలి పోయినది. తన కింక శ్రీకృష్ణదర్శనము లభ్యము కా దని నిరాశ జనించినది. తోడనే ఆమెకు దుఃఖ ముతికొనించినది. ప్రాణములు వివ్వరించినది. ఇప్పుడామె కొక్కటే వాంఛ, ఒక్కటే వేదన, ఒక్కటే ధ్యానము. అది శ్రీకృష్ణదర్శనము! “కృష్ణ! నీ చరణదాసిని. రక్షించు. కృష్ణ! దీనురాలను. అనుగ్రహించు” అని ఆర్తనాదము చేయుచు మహాసంరంభముతో రాధ పద్మప్రాకారద్వారము చేరినది.

ఆ ద్వారముందలి దివ్యముణికోరిక వర్ణనాతీతము. అందలి రక్షీకల దివ్యరత్నాభరణములును దివ్యస్వర్ణాంబరములును అనుపమేయములు. వారి దివ్యసౌందర్యముతిలోకము. రాధ స్వస్మదృష్టితో అంతయు అవలోకించినది. ఆమెదుఃఖము, ఆమెవేదన, ఆమెశ్రీకృష్ణదర్శనలాలసత — అన్నియు అంతర్ధానమైనవి. ఆమె చిత్రితప్రతిమ యైనది.

కొంతసేపటికి రాధకు స్వృగి కలిగినది. అప్పుడామెకు ద్వారములోనుండి అమృతసరోవరము కనిపించినది. దానిచుట్టును దివ్యోద్భావము విరాజిల్లుచున్నది. అందలి వికసితకుసుమములు అనందహాసము ప్రకటించుచున్నవి. సరోవరమధ్యమున సహస్రస్రంభ ముండిత మను ప్రేమసౌధము గోచరించినది. ఆ సౌధము దీప్తిమత్సువర్ణమయము, వేదివృక్షాన నవరత్నాంచితము. అందు దివ్యాంగనలు సౌదామణివలె సంచరించుచున్నారు. సౌధకిరణములు నక్షత్రములతో సయాగ్రుట లాడుచున్నవి. మధ్యకిరణముందలి దివ్యముణి మంటపములో దివ్యాంగనలు పరివేష్టించియుండ హేమమాలికాతల్పులున అర్చకయానదై, శ్రీకృష్ణుడు దివ్యహాసానమూర్తయై ముగ్ధి మ్రోయుచుచున్నాడు. ఆ ముగ్ధి వెనుకటివలెనే—

“రాధా, రాధా, రాధా!—వా

రాగరనైకసుధా, రాధా!
నీ లీలలు నా హృదయస్పందము,
నా లీలల కీతే యాలంబము!”

అని ఆతిమనోహరముగా మ్రోగుచున్నది.

రాధకు లీలగా శ్రీకృష్ణదర్శనమైనది. నన్నుగా వంశీగానము వినిపించినది. ప్రాణాలు లేచినవ్విసవి. పట్టరాని సంతోషము కలిగినది. ఎక్కడ లేని సత్త్వవచ్చినది. ఆమె ఒకింతతపస్సు అమృతవిస్ఫారితశేత్రములతో అనందపారవశ్యముతో చూచిచూచి, వంశకమాల చేతులతో ఎత్తినపట్టుకొని మహాత్మాహమతో, “కృష్ణ! ఇదిగో నీ చరణదాసి. కృష్ణ! ఇదిగో ఈ దీనురాలు. అనుగ్రహించు” అని వేదించుచు లోనికొచ్చినది. ద్వారరక్షీకలు కువర్ణవందము లడ్డుపెట్టి వారు. రాధ ఉడ్డుగుడుచుకొన్నట్లైపోయినది.

రాధ ఇంచుక తెప్పిరిల్లి గ్రుకుటిరశేత్రములతో చురచుర చూచుచు, “నన్నెందు కడ్డగించుచున్నారు?” అని యడిగినది.

రక్షీకలు ‘శ్రీకృష్ణాజ్ఞ లే దన్నట్లు శిరము యాగించినారు.

“చురశీగానము నన్ను పిలుచుచుండుట మీకు గ్రహింపలేదా?” అన్నది రాధ.

రక్షీకలు తల లోరగా వంచి ‘నీకు శ్రీకృష్ణ సాన్నిధ్యమహాభాగ్యమా’ అన్నట్లు మందహాసము చేసినారు.

“ఈ సంగతి తెలిసిన శ్రీకృష్ణుడు మిమ్ము క్షమింపకు కుమా!” అన్నది రాధ.

రక్షీకలు ‘నీవు నట్టి అమాయకురాలవు కుమా’ అన్నట్లు లీలల నవ్వును పరిహసించినారు.

“మిమ్ము బ్రతిమాలుకొందును. నన్ను కృష్ణుని యొద్దకు పోనిండు” అన్నది రాధ.

రక్షీకలు ‘మే మాజ్ఞాబదుల’ మన్నట్లు వారిగా చూచినారు.

“మీకు చేయి నమస్కారములు చేసెదను. నన్నెత్తిన లోనికొచ్చి పోనిండు. మీకు బహుభుక్తి ముందును” అని వేదికొన్నది రాధ.

అర్ధగ్రనయనములతో తమ అసమర్థత ప్రకటించినారు రక్షీకలు.

“పోనిండు. ఈ వంశకమాల గొనిపోయి ఆ ప్రేమమూర్తిపాదపద్మములం గుంచుడు. మీ కడుపున బుట్టి మీ యుగము తీర్చికొందును” అని వాపోయినది రాధ.

నిర్విణ్ణులై అశ్రునీక్రశేత్రములు వాల్చినారు రక్షికలు.

రాధ నిలువున నీలై నది. 'నా జన్మమున కిక కృష్ణుడేన లేదా' అని నిస్పృహ జెందినది. 'చివరికు నాగతి ఇట్లైనదా' అని దైవ్యపడినది. 'ఇక ఈ జీవిత మెవరికోసము' అని నిర్వేదమందినది. 'హృదయ మార్పు ఈ జ్వాల భరించు పెట్టు' అని క ప్తిపడింది. 'మర్మము లెడఁగించు నీ యాతన ఇక సహించ లేమ' అని వాపోవుచు స్వేదమాపితమైన వధనముతో, బాష్ప పంజిలుములైన కపోలములతో, జహోగములైన శేత్రములతో తీవ్రాశపమునకు వడలి యొరగు లతాలతాంగి వలె ద్వారము ముంగిటి చలువరాలమీద సోలిపోయి నది. రక్షికలు కంపమానశరీరములతో కలవరపడినారు.

రాధ ఇంచుక నేడచేరి మెల్లగా తలయెత్తి కృష్ణునిపై దృష్టి సారించి హీనస్వరముతో ఇట్లు దుఃఖింపబోడగినది: "కృష్ణ! హృదయాధినాథా! నన్ను అనుగ్రహించు. అహంకారగర్భితమైన, అజ్ఞాన విమూఢమైన నిన్ను సామాన్యునిగా భావించితిని. నా యవరాధము తమించి నన్ను నీ దివ్యశ్రీచరణ పన్నిధికి చేర్చికొనుము. గృహము బిడి, బంధువులను పరిత్యజించి, ఆత్మల నతిక్రమించి నీ చరణసేవకై యరుఁడెంచితిని. నాకు నీ దర్శనభాగ్యము లేకుండ జేయకుము. నన్ను పరిత్యజింపకుము. ఆ బలను, పాపాత్మ్యరాలను, దీనురాలను. నన్ను కనికరింపుము. నీవు కరుణింపకున్న ఈ సంసారము విస్మారము, ఈ జీవితము నిరర్థకము. సంపదలం వాంఛింపలేదు, భోగము లభిలషింపలేదు, విశ్వరగము లాశింపలేదు. శేవలము నీ ప్రేమయే నే నాకాంక్షించినది. నీ సేవయే నే నరించినది. నీ సాన్నిధ్యమే నే నాశించినది. కృష్ణ! దీనబాంధవా! ఈ దౌర్భాగ్యరాలిని అనుగ్రహింప రావా? అంత దయాద్రోహృదయడలే! అంత ప్రేమ మూర్తిలే! ఈ దాసిపై ఇంత కఠినమైన మెట్లు వహించితివి? ఎట్లు మరచితివి? ప్రభూ! రాధ నా హృదయ మంటివిగదా! నా రాధ నా బహి! ప్రాణ మంటివిగదా! ఇదిగో నీ రాధ, నీ హృదయము, నీ బహి! ప్రాణము! నీ ప్రేమ పౌధముమంగిట నీ దర్శనాకాంక్షిణ్యై, నీ సేవాలాసయై, ప్రేమ భిక్షుణ్యై నీ బహి! ప్రాణ ముల్లాడుచున్నది! ఈ తపస్వినిని ఆదరింపవా? ఈ పాపాత్మ్యరాలిని అనుగ్రహింపవా? ఆ ఆదరము, ఆ ప్రేమ ఏమైనది?

కృష్ణ! కరుణాసింధూ! ఇక నా శరీరములో రక్త్యంత త్రాణకూడ లేదు. నా హృదయము కుమిలిపోయి నది. నా నోట మాట నమృత లేదు. ప్రభూ! ఇక నీ మగురనామమే నాకు కరణము! దీవళరజ్యా! నీ చరణాబ్జములే నాకు తారకము. ఇదిగో నీకు ప్రియమైన ఈ చంపకమాలతోపాటు నా ప్రాణములుకూడ నీ చరణాంబుజములం దర్పించుచున్నాను. కృష్ణ! కృష్ణ! కృష్ణ! రక్షించు."

నిద్రితములైన శేత్రములతో, కీర్ణములైన చిరురములతో, కీర్ణమైన శరీరముతో, దీర్ఘమైన హృదయముతో రాధ చంపకమాల చేత బట్టకొని రాళ్లవానకు రాలిపడిన శరీరమనుమకోమలివలె చంద్రకాంతలల పై వ్రాలినది.

చంద్రుడు వెలవెలతోయి మబ్బుల మాటున దూరి నాడు. నక్షత్రములు మిలమిల రెప్పలార్చుచు జలజల హిమాంబుశీతరములు రాలివని. మలయానిలము సవనన నిట్టూర్పులు విడిచినది. యమునాతరంగములు సన్నని యొలుగుతో సాంత్యనములు పలికినవి. ప్రకృతి ప్రకాశముగా రాధను హృదయమునకు హత్తుకొన్నది.

సౌధమణికాంతులు తారాకాంతులతో రీసమైనవి. సౌధప్రాకారము లంధకారవత్సములో జొరబడినవి. ద్వారరక్షికలు ప్రకృతిసౌందర్యములో తిరోపిత లై నారు. ప్రేమసౌధము అద్భుతలీలారచనయందంతర్నితమైనది.

దిక్కులు తెలతెనారుచున్నవి. తారకలు నవోషమృలో నమ్మిచున్నవి. విహంగకలగానములం ప్రాభాతికవాయుతరంగములం దూగుచున్నవి. ప్రకృతి మొగముమీది మేలిముసుగు మెల్ల మెల్లగా తొలగించుచున్నది. యమునాతరంగగీతికలు మేలుకొలుపులు పాడుచున్నవి.

శ్రీకృష్ణుడు ప్రసన్నవదనముతో యమునా నైకరములందు దోగుచున్న రాధశరణు సాదరముగా లేవనెత్తి తన యుక్యంగమున తేర్చికొన్నాడు. సానురాగముగా ఆమెయలకలు దుద్వివాదం. రాధ మెల్ల మెల్లగా కనుదమ్ములు విప్పి చూచినది. ఆమెకు శ్రీకృష్ణుని దివ్యవదనశ్రీదర్శనమైనది. తోడనే లేచి ఆమె 'కృష్ణ! అనుచు అతని దివ్యాంఘ్రములు కాగరించుకొన్నది. శ్రీకృష్ణుడు 'నా రాధా' అనుచు ఆమెను సాదరముగా లేవదీసి సప్రేమముగా హృదయమునకు హత్తుకొన్నాడు.

ఏకోదరులు.

[కథానిక]

శ్రీ కందుకూరి లింగరాజు

“అబద్ధం అడిలే, అల్లరిచేస్తే దేవుడు కడిస్తాడని అమ్మ అంది. నీకు చెబ్బలు తగలడం కూడా అందుకే అని అంది నిజమేనా అన్నయ్యా?”
—ప్రక్కగా కూర్చున్న రాజ అడిగింది.

ఏం చెప్పాలో తెలియక బాధపడ్డాడు రాజా. కట్టుల్లో ఉన్న చెబ్బలు బాధలో మూలుగుతూ, నిజమా అనే సంకమాన్ని కల్గించేయి. జోనేమో అన్న భావన కల్గింది. పరదేశిని కొట్టేవని, వెంకన్నని తిట్టేవని దేవుడు తనకి ఇల్లాంటి శిక్ష విధించేడు అనుకున్నాడు.

“మాట్లాడవేం?”

“ఊ” తప్పిదం చేసినవాడినిగో నూలికేసు.

“అయితే దేవుణ్ణి ఎప్పుడైనా చూచేవా అన్నయ్యా?”

“కేకవరావుగా చెప్పేసగా ఆకాశం అంత పెద్దవాడని. నాకు కనపించే లేదు”

“వాళ్ళ అమృతం కనుగొనేవారు కావాలి. అందుకే వాళ్ళు దేవస్యకలం మేము అని పాడేరు... ఏం అన్నయ్యా? మనం దేవతలం కామా?”

చెల్లెలు తల్లో ఇంకా ఇల్లాంటి ప్రశ్నలు ఎన్ని వున్నాయో అనుకున్నాడు. సమాధానం దొరకనందుకు చిరాకు కల్గింది. ఇంకేమడుగుకుందో అనుకున్నాడు...

“బాధగా వుందా? చెబ్బలు నలుపుకున్నాయా? స్నానం చేసి నిన్ను ఆ పరదేశి, వెంకన్న కాపు, తీసుకువచ్చేరు. దాట్టరుగానూ గర్హిగానే తగిలేయే అన్నాడు కూడా... కాళ్ళు బట్టవా?”

“పరదేశి తీసుకు వచ్చేడా? ఆ వెధవని నన్ను ఎవరు ముట్టుకో మన్నారు?”

“అల్లా అంటూనే మన్నాయ్!” దిగాలు పడింది. పరదేశి అంటే అన్నయ్యకి ఎందుకు ఇష్టం లేదో రాజకి అర్థం కానేలేదు.

“పినివగొట్టు...” ఆ వరసలో తిట్టేడు.

కారణం అన్నది తెలుసుకోవాలన్న కోరికైతేకత్తివా, చంపుకునే మాటలు మార్చడానికి ప్రయత్నించింది. అవి అతకవట్టే వున్నాయి. బాధలో ముడుచుకున్న మెళుం చూస్తే బారి కలిగింది. తుణికం తను దాచిన కోవాల్సినట్లు జ్ఞాపకం వచ్చేయి. లేచి అలమారులోనండి తీవ్రానే, కొంజాలో! చూచింది. మారంగా పరదేశి, వెంకన్న కాపు కన్పించేరు. వాళ్లు అన్నయ్యని చూడడానికి ఒప్పున్నా రనుకుంది. పొట్టి లాగు, కంటి మెడ చొక్కా, చిన్న నుడు త్రాపింగు, పరదేశి నడక రాజకి నుర్తే. అల్లానే తుణికం చూస్తూ వుండిపోయింది. అతన్ని ద్వేషించేటందుకు తనకు కారణాలు కన్పించనే లేదు; మరి అన్నయ్య ఎందుకు అసహ్యించుకుంటాడు? తన కళ్ళకి అందంగా ఉన్నట్టే వున్నాడు. నైగా ఆవ్యవస్థకు మాట్లాడినప్పుడు చాలా చలాకీగా, మంచిగానే మాట్లాడేడు. ఇంకా మాట్లాడాలనే వుండేది, మరి...?

వెనక్కు తిరిగింది. అన్న కళ్లు తన మీదనే ప్రశ్నార్థకంగా వుండడంతో, చెప్పాలనుకుంది. లోపల భయం వెనక్కు తీసింది... ఒత్తూనే “నీకోసం దాచే నన్నాయ్” అంటూ చేతిలో పెట్టింది.

నెమ్మదిగానే తిండంతో, అన్నగారి ఎడ ప్రేమ ఉడికింది. నిన్ను ననగా తనే తింది; అన్నయ్యకి లేకుండా తను ఒక్కడై తింది... దాని బాధపడింది.

అయినా ఇప్పుడు తృప్తిలోనే "బావుంటా? అప్పు చేసింది!"

తలూపేడు సంతోషంతోనే. అప్పుడు చెవుదా మనుకుంది పరదేశీ, వెంకన్నా ఒస్తున్నారని. కాని చెప్పలేకనే పోయింది.

"అన్నయ్యా!" ఉరిక్కిపడి చూచేడు.

"ఎప్పుడూ నాతో జరిగా వుంటావా?"

"అల్లాగే"

"చచ్చిపోయేవరకూ?"

రాజాకి ప్రేమలో దుఃఖం కలిగింది. చెల్లెల్ని దగ్గరగా తీసుకుని ముద్దలుకున్నాడు. అంతకంటే అనునయం తోచనేలేదు. రాజమెడమీద చేతులుచేసి గడద భుజంమీద అనింది.

"నన్ను ఎప్పుడూ రాజీఅనే పిలుస్తావా? కాదు అన్నయ్యా. రాజ్యలక్ష్మి అని పిలవకేం"

"అల్లాగే రాజీ!"

క్రిందనుండి తల్లి పార్వతి "అమ్మాయి... వాళ్ల పరదేశీ, వెంకన్నా ఒచ్చేరే... అన్నయ్యను చూద్దానికి..." అన్నకే విసువబెట్టప్పటికి ప్రకృతిలో పడ్డారు. అన్నయ్యకళ్లలోకి చూస్తూనే పెట్టు దిగడం మొదలైంది.

"పరదేశీని రునివ్వడే? వాడితో మాట్లాడను. చూడను" రాజా మాటలు...

"తప్పకాదు అన్నయ్యా. నీ కోసం ఎంత బాధ పడ్డా దనుకున్నావ్!"

ఇక మాట్లాడ లేకనే మొఖం అటు త్రిప్పి బాధలో మునిగేడు.

వాళ్లు వచ్చేరు. చెల్లెరు. రాజా మాట్లాడలేదు. రాజీ మాట్లాడింది.

* * *

పోలవరంలో జానికిరామయ్య స్తీడరు. ఆతని తండ్రి తాతలు, ఆ వూళ్లోనే పుట్టి, పెరిగి, స్తీడరీ చేసి సంపాదనతో ధూమియిత్రా సంపాదించి, గోదావరి సమాపంలోనే కావ్యకసహధుల్ని పొందేరు. జానికి రామయ్య చంకప్రకారమే, అప్పులు వడ్డీవ్యాపారం

చేస్తూనే వృద్ధిచేసేడు. దాంతో ఉరికి డబ్బున్న వ్యాపారస్తుల్లో ఒకరికింద జమఅయ్యేడు.

పార్వతి ఆతనికి గృహాలక్ష్మి అయి, మెరుగులు దిద్దింది. చాలా కాలంవరకూ పిల్లలు లేకపోవడం బెంగగా వున్నా చేసిన ప్రతాల, చేవుళ్ల ప్రసాదంగా రాజి రాజాలు వాళ్లకి సంభాషివృద్ధిగా వచ్చేరు. దీనికి ఇద్దరూ వున్నా మనరకం నుండి తప్పింపబడ్డామని భువ భువమనే, అతిగారాబంగా పెంచేరు. అడుగులకు మడుగులే ఒత్తేరు.

మూడు సంవత్సరాల ఎడబాటులో ఉన్న రాజా, రాజీల పెంపకం రాజాని రాలుగాయిక్రింద, రాజిని సంపాదిక్రిందనే తయారుచేసింది. పుట్టుపాల తోనే, అది వాళ్ళిద్దరిలోనూ పాతుకుపోయింది.

ఒక్కొక్కవత్సరమే క్రొత్తబట్టలు, పిండివంట, భోగిపళ్లతోనూ వాళ్ళిరువుర్నీ దగ్గరగా తీసుకొస్తూనే పెద్దవారిగా చేసింది. సంవత్సరాలు జరగడంతో రాజికి అన్న గారంటే వ్రాజ్యభావం ఏర్పడింది. అన్నయ్య అందమైనవాడు, తెలివితేటలున్నవాడు. ఇంకొకడూ లేదని సంకోచపడి, చేవుడి క్రిందే చేసింది. ఆతను పుస్తకాల్లోంచి చెప్పే చదివే కథలు విని, లేక్కలు చేయడం చూచి, పెద్దవాడైన తర్వాత ఏకాకర్షణతో, పెద్దవారిలో ఆవుతాడనుకునేది పెరిగా.

అన్నయ్యతో అన్నం తినడం, ఆడుకోడం, చదువు చెప్పించుకోవడం, పడుకోవడం చేస్తేనే తనకి ఒ గొప్ప పేరు వస్తుందని పెరిగా నమ్మేది. కాయకేస్తులా కట్టపడేది. రాజాకి రాజీ అంటే ప్రేమ లేకపోలేదు. అప్పుడప్పుడు అమ్మ గొప్పదా నాన్న గొప్పదా అన్న అలోచనలు వచ్చేవి. ఇంట్లో అమ్మ చెప్పడం నాన్న వివడం చూస్తూనే వుండేవాడు అమ్మ గొప్పది కనుక అల్లా నాన్న చేస్తున్నాడు. అమ్మకు నేను ఎక్కువ ఇవ్వం కనుక, తనుచెప్పటకే అన్న తనూ మిద్దలు కట్టేది. తక్కినవాళ్ళంతా చెప్పిన పనులు చెయ్యడానికి, సేవకోసం ఉన్నారని వూహించుకొని, రాజికి పురమాయంపులు చేసేవాడు. ఈ వూహ రాజయెడ ప్రేమను ఎక్కువగా వృద్ధి

సరళతేజపోయింది. చెప్పచేతల్లో చెల్లెల్లు కీలు బొమ్మగా చేసుకోవడమే తనకి దృక్పథం అన్నట్టుగా వుండేవాడు.

తను చెప్పే కార్యాలను సమయాన్ని చూచి రాజీ అని రాజ్యలక్ష్మి అని ఆయుధాలు ప్రయోగించే వాడు రాజ్యలక్ష్మి అన్న ఆయుధాన్నే ఎక్కువగా ఉపయోగిస్తూ లేత హృదయాన్ని నొప్పిస్తూ వుండే వాడు.

ఇంక బట్ల చేతనైనా రాజ్యలక్ష్మి అని పిలిపించు కోదానికి ఒప్పుకునేది కాని, అన్నయ్య అల్లా పిలుస్తే తేలు కుట్టినట్టే బాధపడేది రాజీ. 'రాజీ' అని పిలిస్తే ఎవ్వరూ ఇరవ్వచేపంత అనందాన్ని ఇచ్చినట్టుగా తృప్తి చెంది, సంతోషపడుతూనే అన్నయ్య చనకాల తిరిగేది.

పార్వతీ బానికి రామయ్యలు భూదా తమసంత తిని చూచి మురిసి పోతూ నే, వాల్లిద్దరి మధ్యా వచ్చే చిన్నచిన్న కలహాలరు—అసలు తక్కువే అయినా, బట్టిలై తీర్పులు చెప్పేవారు.

బానికి రామయ్యకు ప్రతిగా చెప్పాలంటే ఆత్మాల్లో గోపాలంగారు ఒక్కరే. ఆయనా ఘరానా కుటుంబంలో తుట్టి ఉమ్మడి ముచ్చగా యుంచడంతో ఉద్యోగం ఎందుకని, వడ్డీవ్యాపారాన్నే కొగలించు కుని, ఘరానామనుష్యుల్లో ఒక్కరే అయ్యారు.

సీతమ్మకూడా, సమయాల్లో ఆదుగుంటూ, ఆయన పిసినగొట్టుతనంకు అనుగుణ్యంగానే కానీ గోంతుర రెండు రోజులరు సరిపుచ్చి, భ్రష్టం చేసేది బుచ్చు. ఇనప్పెట్టెలు ఆయన పుస్తె లిమ్మించి నింపుతుంటే, సంసారంలో చూబరా తగ్గించి మూలి గేట్టు చేసింది. ఆయనా పింగరాజులింగరాజులూనే పింధం విప్లవమని కుటించడానికి, ఎరకోసం ఎదురు చూస్తూ వుండేవాడు.

ముగ్గురు నలుగురు తుట్టిపోయిన తర్వాతనే, మాఘనమ్మకాలతోనే ఆ నిలిదిన ఒక్క సంతానానికి పరదేశీ అని పేరు పెట్టి పెంచేరు. వాడి పెంపుడలా

పేరుకు పార్థకం అయినట్టే అయ్యింది. పెరగడమే తండ్రి రక్తంలోంచి అన్నట్టుగానే, గోపాలంగారి పిసిన గొట్టుతనం అలవాటైపోయి, అబ్బుకు నిత్యకృత్యాల్లోనూ పొదుపు పెట్టేవాడు. ఈ పొదుపుకు గోపాలం సీతమ్మలు మురిపినా, రావాకిమాత్రం ద్వేషంగా పరిణమించింది.

ఒక్కవయస్సుల్లో, ఒకేక్షానుల్లో వున్నా, వాళ్లు స్నేహం అభివృద్ధిపరచుకోలేకపోయేరు. తుస్తకాల మార్పులు అవ్వడంవల్ల జరిగినా; స్కూల్లో పిల్లలు పరదేశీవడ చూపించే అసహ్యంతో ఆతన్ని ఏసిపించి, ఉడికించడంలో పాల్గొనేవాడు. దీనికి తోడు వాడి తల్లిదండ్రులగురించి చెప్పకునే కట్టు కథలు ప్రశ్నోకంగా ఎడపరచింది. గోపాలం వాళ్లనీ నిర్లసి ఫక్షిల్లు చేయించేదని, సీతమ్మ నిత్యమైనా పెట్టవని, ఆమ్మలు వేలాం వేయించడం, తుస్తెల్ని అమ్మించడంలో గోపాలం ఘట్టు అన్నవి రావాని బాధపెట్టి, ఉగ్రపాలతోనే పరదేశీని, తులిస్తరాకులా చూడడం ఆలవాటై పోయింది.

అన్నగారు ప్రతిరోజూ చెప్పే పరదేశీకథలు వింటుంటే, ఆతన్ని చూడాలన్న కోర్కె రాజలో ఎక్కువే అయ్యింది. చూపించమని కూడా అడిగింది ఎల్లాగనా పరదేశీతో స్నేహం చెయ్యాలి, అందరూ ద్వేషిస్తే మరి ఒక్కడూ ఏడుస్తూ ఎల్లా వుంటాడన్న జాలితోనే. ఇప్పుడు చూచిన తర్వాత తన జాలి పోతే, విశ్రేణ్యం అభివృద్ధి చెందడానికి ప్రారంభించింది... వైగా...

గోపాలంగారికి బానికి రామయ్య అంటే వైకి గౌరవము స్నేహము ఉన్నా, లోపల్లోపల ఆయన చురకవారులో వడ్డీ ఇయ్యడంచూలాన్న వ్యాపారం బెబ్బితగలడంతో కోపంగానే వుండేది. వైగా పోల వరంవచ్చే ఆఫీసర్లు అందరూ ఆయనఆతిథ్యం పొందడంతో ఈర్ష్య వచ్చేది. ఎప్పటికైనా సమయం దొరక్క పోరు అన్న విషం లోపల మెదులుతూనే వుంది; ఈ లోపుగానే ఎప్పుడైనా కలసినట్లయితే, క్రొత్తగా వియ్యంకుల సరిసాలుకూడా దొర్లడంతో అది అంతర్వాహినిగానే వుండిపోయింది. బానికి రామయ్య

తన చదువు ఈ విధంగా మనుష్యులు వుంటారు అని చెప్పక పోవడంతో, గోపాలంకొడుకు పరదేశికి తన కూతుర్ని ఇస్తే బాగానే వుంటుంది అన్న భావన లోనే ఆయన్ని గారన ప్రేమల్లోనే చూచేవాడు. దీనికి సరిపడ్డట్టే పార్వతికూడా, గోపాలంగారు వచ్చి వత్తుడు 'అన్నగారు' అంటూ వియ్యంకులు అన్న భావనలోనే పవర్యలు చేసేది.

ఇల్లా రోజులు పంతుగల్లో, పుట్టిన రోజుల్లో, ఒకళ్ల యింటికి ఒకళ్లు వెళ్లడం, పేరంటాలు, పళ్ళాలు చేయడంతో కలిసినట్టే ఉండి జరిగేయి. చక్కరాజే వచ్చేయి.

* * * *

రాజు, పరదేశికూడా అమ్మూల్ పైసర్ పరిక్షకు వెళ్ళేరు. ఇద్దరూ కష్టపడే చదివేరు. వేమభాషల్లో ఎల్లా వున్నా, చదువులో పరదేశి రాజుకు ఏ మాత్రం తీసిపోనట్టే వుండేవాడు. ఆ రోజుల్లో పరిక్ష ఫలితాలు ఎప్పుడు వస్తాయో అన్న ఆత్మీతలో పేపరుకొరకు ఎవరు చూచేవారు.

మేసెలరావడంతో వాళ్లు ఖంగారేపడ్డారు. ఆ రోజు పేపరు రావడంతో తీర్థంలాని ప్రజల్లా, విద్యార్థులు చార్తర్ని వెతుక్కుని, ముఖకవళికల మార్పు లతో, రోడ్లమీద వత్తుతూనో, దిగాలుగా సందుల్లో నుండో దిగజారి పోయేరు. రాజు చూల్చావారిసందు తిరిగేటప్పటికి పరదేశి ఎదురై "నువ్వు ప్యాపయ్యేవ్" అన్నాడు.

ఒక్కసారి మేరువుపర్యతం ఎక్కినట్టే అయ్యింది. పరదేశిది ఏమైంది అని అడగాలన్న విచక్షణకూడా ఆక్షణంలో కలగలేదు. దిగాలుగా వున్న పరదేశి "సెకండ్ లిప్టు వస్తుందా?" అన్నాడు. దాంతో చార్త తెలిపినా "నైస్సు పేపరులో తక్కువ బచ్చేయేమో! వారంలోపుగా వస్తుంది..." అనే మకువు తిరిగేడు. ఆ క్షణం పరదేశి ఇంకా ఏదో చెప్పా లనుకున్నాడు. కాని రాజు వింతరవరస కోపం తెప్పించింది. ఒక్కటి ఇద్దరికి అన్యోన్యం ఎప్పుడూ లేనేలేదు. అల్లాంటప్పుడు ఆశించడం పొర పోలే అనుకున్నా ఆతకలేదు.

ఇంటికి వచ్చేటప్పటికి తల్లికంటే కూడా మెఖాల్లో సంతోషం వులుముకున్నాడు. ఏం చెప్పాలో, కొడుకు తెలివిలేటర్ని ఎల్లా అభినందించాలో జానికిరామయ్యకి పార్వతికి కూడా తట్టలేదు. రాజుని పిలిచే "రాజీ పరిక్ష పాసయ్యేనేవ్" అన్నాడు, లోపల నున్న సంతోషం అగక రాజు.

సంబరపడింది. "అయితే నాకే మిస్తావ్?"

"నేనీ మిమ్మన్నావ్ రాజీ?"

"ఆలోచించు"

"పరిక్ష ప్యాపయినందుకు నువ్వు నాకివ్వాలి కాని... నేనిచ్చే దేమిటి?"

"అదాళ్లు మగాళ్లకు ఇస్తారేమిటి నాన్నగారు?" ఫిర్యాదీలా తీర్పు చెప్పమంటూ వెల్లింది.

జానికిరామయ్య సందిగ్ధంలో పడి "వాళ్ల గోపాలంగారి అబ్బాయి దే మయ్యిందిరా?"

"పోయింది."

ఒక్కసారి తండ్రి, తల్లి, రాజీ కూడా ఉండేలు చెప్పి తిన్నట్టే ఆయ్యేరు. "పోయిందా" అంటూనే రాజీ లేరుకుంది.

త లూచేడు. "సెకండ్ లిప్టులో రావచ్చు."

దాంతో కొంతకరమ అందనూ లేరుకున్నాడు. ఈ అవ్యాజ్రచేమ పరదేశివిడ ఎందుకు కట్టింకో అర్థం కాలేదు. తన్ని అభినందించడంకంటే, పరదేశిని పరామర్శించడంలో వాళ్లు చూపే ఆత్మీత న్యాయకరవరచింది. ఎందుకు? అన్న ప్రశ్నలోనే గదిలోకి వెళ్ళేరు.

ఆ రోజు పాయింట్లం వెంకన్నకాపు రాజాని "ప్యాపయ్యేరుట కాదండి?" అని బుగ్గమీసాల్లోంచి అభినందించేడు. ఇదివరకు వెంకన్నకాపు రాజాని ఎప్పుడూ పలకరించలేదు. ఎప్పుడూ రానివాడు వాల్లింటికిరావడం వింతగానే వుంది. తనకి చెప్పలు తగిలినపుడు వచ్చేదని రాజు చెప్పింది. అది తప్పునివరి అన్నట్టే వుంది. వూల్లోకి మోతుబరిలా వుంటూ, తన తండ్రి గోపాలంమీది వాడు ఉపయోగించే తిట్లు

విసే విన్నాడు. 'పూరికి రాహుకేతువులు వెధవ బాపనాల్లో' అనేవాడు. ఇప్పుడు ఇంత ఆపేతు ఎందుకు కల్గిందో, సాపిష్టయ్యకొందే వున్నట్టు కన్పించింది.

మొట్టమొదట్లో వెంకన్నకి ఆభయపు లేనేలేదుట. ఓసారి భద్రాచలం శ్రీరామనవమికి వెళ్లితే, అక్కడ కలరా తగిలి చచ్చినవాళ్లందరిదగ్గరా, నా బాబాయి, అప్పు, మేనత్త అని చెప్పి ఏడుస్తూ బంగారం సంపాదించి, ఇప్పుడు పెద్దవా డైయేయ్కు. నైగా జమిందారుతో లావాదేవీలకు దిగి వాడి అంతం కనుక్కుంటూ నిని కంఠారవం చేస్తున్నట్టు, గోపాలం, తన కండ్రి మాటల్లో విన్నాడు. "ఎంత పనికివా తయారైయ్యే దుర్మార్గుడు" అనే వారిమాటలు, ద్వేషం కల్పించేయి. ఇప్పుడు అర్థం కాలేని విషయం క్రిందే వుంది.

"పైకి చదువుతారా?"

"చదవాలని ఉంది" యథావంగానే సమాధానం ఇచ్చేడు.

"కాకినాడ బావుంటుందండి. చూ మేనల్లుడు రామారావు అక్కడే చదివేడు. తెంపులకి వచ్చేడు. రాండి ఓసారి" వెండిపాన్నకర్ర తడుసుకొని వెళ్లిపోయేడు.

రాజా రామారావుని ఒకటి రెండుసార్లు చూచేడు. చింతోతుకు వాడికి లేదా ఏమిటో తెలిసింది కారు. ఇంట్లోకి వచ్చేడు.

కనాచీబల్లమిద కూర్చుని గోపాలంగారు సాతాలించిన కనగలు ఫలహారం చేస్తూనే "పావ్వానయ్యే వుట కాదోయ్" అన్నాడు. ఉరిక్కిపడి... 'ఏకా' అన్నపై చిరునవ్వు వచ్చేడు.

"కాకినాడలో చేరిపిద్దామని ఉంది. ఒకణ్ణి వుంచాలి. ఎల్లాగో వుంది... వాళ్ల వాన్నగారికి వాడిని ప్రిడరి చదివించాలని వుంది... ఆ ఒకనలో పాఠ్యతి మాట్లాడేస్తోంది. ఆయనా త బావుకున్నాడు.

రాజీ కాఫీ ఫ్లబ్బుకు వచ్చింది. దాన్ని ఆ మేను కొరికిన మీసంలానుండి చూస్తూనే 'ఏమేపు కోడలా! కోడలాకోడలా! పెద్దదాని వైపోతున్నావ్' అని నవ్వేడు.

రాజీ సిగ్గుపడ్డా, రాజాకు ఆ చుట్టరికం భస్మ మనిపించింది. పిడికిళ్లు దిగపడ్డాాయి.

"అమ్మాయికి ఎన్నేళ్లు వెళతాయి"

"రేపు ఫాల్గుణశుద్ధవిదియనాటికి పదకొండూ" అని మురిపంలోనే అంది...

"అయితే మానాడికి ఈజే అన్నమాట" అంటూనే నవ్వేడు.

రాజాకి పచ్చిచెలక్కాయ మ్రొంగినట్టే వుంది. తన రాజీని ద్వేషించే గోపాలంకొడుక్కి ఇస్తారా? అమ్మ వాన్నా కూడా ఆ అభిప్రాయంతోలే ఉన్నారా? తెలియని బాధలోనే ఇంట్లోకి వెళ్లి పిచ్చగా గదిలో తిరిగేడు. భావి?

* * *

పదిహేనేళ్లు తల్లిని తండ్రిని విడిచిపెట్టేతరు. వైచదువు అన్న వంకలో, గూరంగా తను ఒక్కజే హోటళ్లల్లో తింటూ, ఒంటరిగా ఉండాలంటే వెంకే కల్గింది రాజీని విడవడం అన్నది సమస్య అయ్యింది. అంతవరకూ ఇద్దరూ ఒకేసారి తిండి, పదక, కబుర్లు చెప్పుకోడం అలవాటైంది. స్వాదయం ఎడబాటు అంటేనే ఆంధోరన, శూన్యత ఎక్కువగా ఆక్రమించి బాధపడ్డాడు. రాజీకి కాలు కాలినట్టే వుంది.

కొన్ని క్షణాల్లో పెద్ద చదువులు చదివి, ఉద్యోగంలో వందలు సంపాదించి, కారు కొంటా డివి, అందులో ఆఫీసరుగారి చెల్లెలుగా తనూ తిరగడం, నాలుకాలకి నివీమాలకి వెళుతామ అన్న ఆకలగ్గ పోలేదు. ఈ భావనలో తను సంకల్పరాలు పెళ్ల వుచ్చగలను అనకున్నా, వెంక... అన్నయ్య వెళ్లిపోతాడు... ఇంక రాజీ! అని విలీచేవారు లేరు... అన్న అలవాటు గుండెల స్పందనం ఎక్కువ చేసింది.

అవ్వార వెళ్లిపోతాడు. దిగులుగానే "అన్నయ్యా!" అంది. రాజా మాట కడుతున్నది అని పైకి చూచేడు.

"సాయింత్రానికి కాకినాడ వెళతావా?" తయారేడు.

"అయితే నవ్వు వెలిపోతున్నావ్! వచ్చేటప్పుడు నా కేం తెస్తావ్ అన్నయ్యా!"

“ఏం కావాలి నీకు రాజీ?”

“నాకా! రిబ్బిడ్డు, లోలకర్కలు, జడలో! పిన్నీ ములు...”

“అల్లాగే! తప్పకుండా!”

“అన్నయ్యా! నేను ఒకటి ఇస్తా నీకు; ఎవరి లోటీ చెప్పకుండా వుంటావా? కాకినాడలో వాటితో అవసరం ఉస్తుంటేమో!”

రాజుకి అదేమిటో అంతు చిక్కలేదు. ఆ గునుస్తూ, ఆ పేతు ఒలుకుకుంటే కరగిపోయేడు. హృదయం ఆర్చిపడింది.

“చెప్పవలె రాజీ!”

“ఒట్టే” మెల్లగా పరికిణీబాండులో దోపిన వూలు సందీ తీసి, చేతులో పెట్టింది. వంపేడు. అందులో అన్నీ కానుక! మూడవల ముక్కానీ! ఎన్ని తీర్థాలలో కొనుక్కోకుండా దాచిపెట్టి తనకి ఇచ్చిందో! ఎంత ప్రేమో! అని హృదయంపొంగులో దగ్గరా కాగరించుకుని, ముద్దు పెట్టుకున్నాడు. కళ్లు ఆర్చి తలో తడ అయ్యాయి.

“అన్నయ్యా, నా జత ఎప్పుడూ వుంటావు కాదా? రాజీ అనే పిలుస్తావ్ కాదా?...పిసారి పిలు అన్నయ్యా!”

చినుకులమధ్య “రాజీ!” అనే కళ్లు కుడుచు కున్నాడు. తన చెల్లెలు...తను ఒకటలేడు...

బరువుతో...నే బండిలో ఎక్కి, లాంచీరేపుకి వళ్లేడు. ఉద్యోగం ఆగకే బావురు మన్నాడు... అయినా అది లోపల్లోపలే...“రాజీ!” మననం చేస్తూనే రైలెక్కేడు.....కారేజీలో రోజులు జరిగేయి.

* * *

యాధాలాపంగానే గోపాలం వెంకన్న కాపు పొలంలో పొట్టిబసంగిపంట చూద్దానికి వెళ్లి, చేతు మీదనే బేరంఇస్తున్న కాపుతో ఆకబురూ ఈ కబురూ చెబుతూనే ఊల్లోకి వచ్చేరు. క్యవసాయ డిపార్టు మెంటు బసంగిపంటను, దాని దిగుబడిని వెంకన్న మాట్లాడుతూనే, తను జమీందారుతో వేసిన దావాను

గురించి చెప్పేడు. అందులోని లాపాయింటు, డబ్బు పెట్టుబడి, పర్యవసానం ఎల్లా వుంటుందో అన్న అందోళనా అన్నీ మాటల్లోకి వచ్చేయి. కబుర్లకు సరిపడ్డట్టే ‘ఎంతమాట! అంత పని చేసేడుబోయ్ జమీందారు...క్రొహం...ఈ రోజుల్లో న్యాయానికి స్థానం లేదోయ్’ అన్న వాక్యాలు చెబుతూనే అడుగులు వేసే విడిపోయేరు. జానికిరామయ్య ఇంటిదగ్గర.

దారిపొడుగునా గోపాలం బుర్ర ఎత్తులు ఎత్తు తూనే వుంది. వెంకన్న చూచాయీగా చెప్పిన డబ్బు నిక్కచ్చి, అప్పు అన్నది, ఎలకమీద సిల్లీని ఎల్లాగా ఎక్కిందడం అన్నట్టే తిరిగేయి. లోపల్లోపల పచ్చిగా వున్న జానికిరామయ్యని ఇరికిస్తే, అయిన పుస్తే పుటుక్కున లెంపచ్చు అన్న ఆకే మెలకలు వేసింది. ఇదే ప్రాణప్రతిష్ఠ చేయబడితే, పోలారంలో జమీందారు తనే, అన్న వూహల్తోనే జానికి రామయ్య ఇంటిమెట్లు ఎక్కేడు.

సావిట్లో కూర్చున్న జానికిరామయ్య ఈయన్ని చూచి గౌరవం చేస్తూనే, గుమ్మంలో నుంచున్న పార్వతిళ్ళల్లో చూచి ముసిగానే వచ్చేడు—వెరికతోయిన తీగ కార్లకు తగిలించన్న భావనలో.

“పొలం వెల్లి ఒడున్నట్టున్నాడు అన్నగారు.”

త లాపుతూనే నవ్వి, “కాపుచేలో! కూడా వెళ్లేను. పొట్టిబసంగిల భాగ్యం లాగానే దిగుబడి అయ్యింది. అయితే విన్నారా? ఆ జమీందారు పైకోట్లో దావా వేసేడుటండి మన క్రిందికోట్లోలో ఎగపూర్తి అవడం మూలాన్ని.” ఎల్లా తీడుకుంటున్నాడో అన్న కొలుకుల్లోంచే చూచేడు.

“క్రిందికోట్లోతీర్చే ఖాయ మైతే డబ్బుతోటి, కాపు జమీందారే అవుతాడు. వాడికేం అండి. ఇంకో మాడుతరాలవడి తిన్నా తరగడు ఆస్తి.”

“అల్లాగానే నేను విన్నానండి భావగారు.”

“సరే కాని...అబ్బాయి పుత్రరాలు వ్రాస్తున్నాడా? పాపం! ఒక్కడు. చూటలోండి సరి పోతోందా?”

“బ్రాహ్మణే వున్నాడు...అయితే అన్నగారు పరదేశీ ఈమధ్య అసలు కన్పించటం లేదే” అంది పార్వతి తలుపుచాటునుండే ఓ అడుగు ముందరికి వేస్తూనే “నువ్వల్ని మరచిపోయినట్టున్నాడు.”

“మర్చిపోవడమా! ఎంతమాట, ఆ రామరావు స్నేహం వచ్చినప్పటినుండీ...”

“అయితే బస్తీవాడవున్నాడన్నమాట.”

“దానికేం పులిని చూచి నక్క వా తెట్టుకుందిట, ఇప్పుడు తెత్తిమీద జాలు, తురకలగులు, కాలరు చొక్కాలట, మేక చెవుల్లా...”

అడ్డుగా మాటకు వస్తూనే “అంత అల్లా మాట్లాడుతారు, పెళ్లి కొడుకు కామా? అంటూనే తర్వాత మీకంతా ఒదిరి వేసేను అన్నట్టు బానికెరామయ్య వైపు చూచింది.

అందుకున్నట్టుగా ఓవగ్గు దగ్గి, “భావగానూ, మీ ఇంటికి ఓసారి ఒద్దా మనకుంటున్నాను” అన్నాడు.

గోపాలం ఉరిక్కిపడ్డాడు. ఇద్దరి ముఖాల్లోనూ, వన్నపూసలాంటి చూపులు చెప్పనే చెప్పేయి, నవ్వుతూ... “ఎవ్వరూ మా ఇల్లు మీకు స్వాగతమే” అంటూనే లేచేడు. మెట్లు దిగినపుడు, ఒక్క రెబ్బలో రెండు పతుల్ని కొట్టివట్టే అడుగులు వేసేడు.

పార్వతీ భర్తవైపు చూచి “వసి కట్టినట్టున్నాడు” అంది.

“ఉ” అంటూనే భుజాలమీద చేతులు వేస్తూ “మరి అమ్మాయిని అడిగేవా?”

చిలిపిగా చూస్తూనే “ఉ.దానికి ఇద్దమే పరదేశీ అంటే”

“ఏలే మిగిలింది ఇదే” అంటూనే దగ్గరపా ఒత్తుకుని కళ్లలోకి నవ్వేడు. దాంతో అవిడా “పోదురూ” అంటూనే గవడ భుజంమీద అన్ని క్షణికం గునిసింది.

ఆ ప్రావణంలో...

రాజా కాలేజీలో ఉండగానే, తండ్రిదగ్గర నుండి ఉత్తరం వచ్చింది. పనులుటాట్టులో ఉన్న

దాన్ని చదివి తన కళ్లను నమ్మలేకపోయేడు. తెలుపుల్లో ఇంటికి వెళ్లినపుడైనా చూచాయగా తల్లి దండ్రులు చెప్పనేలేదు. చిన్నతనంలో హేళనగా అవతున్న మాటలు అంత త్వరలో మహావృక్ష మైపోతుం దని నమ్మలేని స్థితిలోనే బాధపడ్డాడు.

నిజంగా రాజీకి పరదేశీ తగ్గ భర్తవా? ఆమె సుఖపడుతుందా అన్న విషయాల్లో ఆవేదనతో భయపడ్డాడు. పైగా తన ఎక్స్ విన్నాడు. ఇప్పుడు ఆ చిన్నతనపు పరదేశీ కాదని. మారేడు...అందులో రామరావుస్నేహంతో ఎన్ని విధాలుగా మనిషి, యవ్వనంలో మారతాడో అన్ని విధాల వ్యవసాలతోనూ, అందులో జారత్వం కూడా అలవాటు పడింది. అనే వార్త విన్నప్పటినుండి కాంతి లేకపోయింది.

రాజీ...ఒప్పుకుందా? ఏ మవుతుంది? భావని గురించి తన ఇంకగా ఎందుకు ఆవేదనపడుతున్నాడో కూడా తెలియలేదు...అగ్ని పర్యటంలోనే ఉడుకుతూ, తనలోనే భావనలు ఉంచుకునే...వెళ్ళేడు...

ఆ కోణాల్లో రాజీముఖంలో వుండే సంతోషానికీ ఆశ్చర్యపోయేడు. వాళ్ళూ పరసంగానే పెళ్లిలో ప్రవర్తించడం చూచి, తన ఎంత మూర్ఖంగా ఆలోచనలు చేసేడో అని సిగ్గుపడ్డాడు.

ఆ వప్పగింతలవాడు ‘రాజీని ఇంకొకళ్ళకి ఇచ్చేసేము. పుట్టి పెరిగిన ఇల్లు దానిది కాదు...’అనే భావనతో దుఃఖం ఉండింది. జీవితంలో ప్రతీ అన్న చెల్లెల్నూ అత్రవారి చేతుల్లో పెట్టేటప్పుడు కుల్లపోతూ, అంతపరకు గడిపిన జీవితంలో మహానందాన్ని, ప్రేమని, అలవాటుల్ని, త్రెంచి, కారే కన్నీళ్లతో, ధుంధూటాల్లో మురిగిన స్పృహయంతో, ఏడుస్తూ, ఆక్రోధిస్తూ పంపాలా? పోదరిప్రేమ, వాత్సల్యం, గౌరవం, ఒకేరక్తం పంచుకున్న ఏకోదరుల్ని ఇల్లా విధి నియమానుసారంగా, అళి నిరాళిలో, సుఖదుఃఖాలతో, విడతీస్తుందా అనే ఉద్యోగపడి కన్నీళ్లు కార్చేడు.

రాజీ కన్నీళ్లు కక్కుకుంటూనే బండి ఎక్కింది ...వెళ్లిపోయింది...ఇంట్లో చూచేసరికి, ఏదో మహా

తీరమైన కత్తిని పోగొట్టుకున్నట్లే అయ్యింది. కూన్యంగా, గాఢాంధకారంలా, కారుమెయిలు కప్పినట్లే ఇల్లు కనుపించితే బావురు మన్నాడు... రాజా!

* * *

రెండు వత్సరాలు గడిచేయి.

జీవితంలో వ్యవసం అనే నల్లమందు అలవాటు పడకూడదు; పడిందా అది దుంపరెంచేస్తుంది. పర దేశీ రామారావున్నేపాం నల్లమందే అయ్యింది. నయ న్నులా, నోరెట్టుకు సంపాదించిన ఇంట్లోని పెత్తనం, దబ్బుని, రామారావుకొరకు, అతని ముఖస్తుతికోసం ఖర్చుపెట్టడం, జల్న చెయ్యడంతోటి సరిపోయింది.

గోపాలం, సీతమ్మలు మొదట్లో, రాజీవార్లదగ్గర ఆఖరు ప్రేమా కూడా కనూలు చేసేడు. వాడికేం మహా బాగ్రత్త అన్న భావనలో కళ్లు మూసుకున్నారు. తన కొడుకు బాగ్రత్తయినవాడే అని మురిసిపోయేరు. రాజీ మాత్రం మాచాయగా పనిగట్టిందికాని ఇదేమీతంగా లేల్చుకోలేకపోయింది. గడచిన రోజుల్లో చిల్కా గోరంకల్లా గడిపినరాత్రులు ఈ ఇంటిదగ్గర ఆయన ఉండకపోవడంను, వ్యవహారాలు చూచుకుందుకు వెళ్లేదని, ఆ వ్యవహారదక్షత వచ్చేసంవత్సరం కనీసం పంచాయితీబోర్డుమెంబరువై నా చేస్తుందని సరిపెట్టు కుని, ఒంటింట్లో, రాత్రిల్లు ఒంటరిగా, బార్లీ సుకు అనుకుని ఖుషుపడేది.

ఈ రోజుల్లోనే, రామారావుసర్వాన్ని, పరదేశీ మిరియేల్ కు స్నేహితుడే అయ్యేడు. మిరియేల్ ఫారస్టు అఫీసరుగారి కూతురు. చదువుకునే రోజుల్లో రామారావు, అవిడ కాకినాడలోనే ఒక్క క్లాసులోనే చదివేరుట. పరిచయం అయిన స్నేహం, తీగగా అల్లుకుని, కాయలా పువ్వులా పూచి, ఇక పరదేశీ వాల్లింట్లోవాడే అయ్యేడు. ఈ స్నేహం, ఒక్క గోపాలంకు ఇష్టంగానే వుంది. ఆ ఆఫీ సరుగారి సహాయంతో తన కొడుకు, సర్కారు అడవుల్లో సగం తనదిగా చేసుకుంటాడు కదా అని అనుకునే ఉంటున్నాడు. సీతమ్మకే చెప్పినపుడు మురి

సిపోయి నా నాయన ఎంత తెలివైన ఎత్తులు వేస్తున్నాడో అనకుంది.

ఈ సంగతి పూట్లో నలుగురి నోట్లోనూ పడి, జానికిరామయ్యకు తెలియడంతో, హృదయం బ్రద్దలే అయింది. తమ రాజీకి ఊహించిన సాధం అమాం రంగా, కల్లెడుట, దగ్గం అయ్యేటప్పటికి దబ్బులిన్న పక్షిలా నీ గిలగిల్లాడేడు. పాఠ్యతి కడుపుకోకం ఏడ్చి పుంటే, తరుక్కుపోయిన హృదయంతో కృశించింది.

రెండు మూడు సార్లు గోపాలం కాల్లావేల్లాపడి బ్రతిమాలినా "వాడు పెళ్లాడేడు. వాడికి బాధ్యత తెలుసు. నీ కెందుకీ తాపత్రయ"మన్నాడు. అందు లోని ఈపదింపుకు జానికిరామయ్య క్రుంగపోయాడు.

దినాలు గడిచేసరికి రాజీ సత్యం తెలుసుకుని, చేసే చేయి లేకనే, కృశించి బతుకైంది. చిక్కి శత్యం అవుతున్న రాజీని చూచేసరికి తండ్రిప్రాణం ఊడబోలేక "నాకు దాన్ని ఓ మొగపిల్లాడిక్రిందే పెంచుకుంటా" అని పరదేశీని అడిగేడు. "దాన్నా! తీసుకెళ్లా. ఇక్కడ నా కేమైనా చాకిరి చేసి ఏడు స్త్రీందా ఏమిటి?" అని కనిచేసి తలుపు వేసుకున్నాడు.

కుంటుపడిన హృదయంతో రాజీని తీసుకు వెళ్లేడు. తన సంతతిఉన్నది ఈవిధంగా విధి వ్రాస్తుం దంటే, చిన్నప్పడే చంపేసివుండేవాణ్ణెమో అని ఏడ్చేడు...అయినా?

భావి! అది నిర్ణయగా ఉన్నట్లే వుంది. వెంకన్నవ్యవహారం తనకి పీకలమీదవాకా వచ్చింది. ఇప్పుడు తల దూర్చితర్యాత వెనక్కు తియ్యడం తరం కాదు...ఏ మవుతుంది?...

గోపాలం...ఎంతగా తయారయ్యేడు.....తన మీద...పాటివాడిమీదనే...కత్తి దువ్వుతున్నందుకు బాధపడ్డాడు...

* * *

లి. ఏ. చదువుకున్నాడు రాజా. పరీక్షలు దగ్గ రకు వచ్చేయని, పోలనరంలో ఏం జరిగిందో వ్రాస్తే మనశ్శాంతి ఉండవనే, ఉత్తరాల్లో ఏమీ వాడుకగా తేమాల్లో సరిపెట్టేడు జానికిరామయ్య. అప్పుడప్పుడు

రాజు వ్రాసే ఉత్తరాలు రాకపోవడం, రాజాని కల
వరపెట్టివా, మధురకల్లో ఏ మేనల్లుడో మేనకోడలా
పుడుతుందని ఊహించుకుని తృప్తిపడ్డాడు. దాంతో
వెనువెంటనే చిన్నపుడు జరిగిన దృశ్యాలన్నీ ఎదురు
తిరిగితే, ఆనందంలో నవ్వుకునేవాడు.

ఆ రోజుల్లో చదువులో ఈ దబ్బతో విశ్వ
విద్యాలయపు పూర్వపు శేఖర్ని పదికొట్టాలన్న
ఆవేశం, ఆతరోనే పుస్తకాల్లో పడ్డాడు. తనకి
ఒప్పుంది అన్న ధైర్యం ఎక్కడలేని కత్తి పోసింది.
రోజులు జరుగుతున్నై.

ఆ రోజు అనుకోనేలేదు. జీవితంలో ముఖాలను,
ఆకిర్ని, ఉన్నతుర్ని కూడా ఇంకో మార్గానికి తీసుకు
వెళ్తుకుందని. పెరిగ్రాం వచ్చింది. తన తండ్రి
ఇచ్చేడు. “వెంటనే బయల్దేరి రావలెను” నమ్మకం కల్గ
టం లేదు. వారం రోజులైనా పరీక్షలు లేవు. అంత
వెంటనే ఎందుకు రమ్మవ్నారు? ఇంట్లో అంతా
క్షేమమా? రాజు?...

ఉహుతు అందలేదు... ఇక జీవితం మారుతుందన్న
ఉహు తడితే, ఆఖరుగా కారేకని చూచేడు.
ఆ రాత్రే బయల్దేలేడు... దారిలో ఎన్నో భావనలు
అర్థం చెప్పేయి. అయినా అవి ఆతకటం లేదు. ఏదో
తిక్కినగా, లోపించినట్లే వుండిపోయేయి.

లాంచలోనే విద్రపోయేడు... బహుశః పురుడు
వచ్చింది. వెంకన్న విషయంలో భూమిపరీష్కారం
అవుతుంది కాబోలు అనుకునే కలలు గన్నాడు. తన్నీ
తీసుకు వెళ్లడానికి లేపుకు పాలేరు ఒస్తాడు. వాణ్ణి
అడుగుతా, వాడు చెపుతాడనే లాంచి దిగేడు.
పాలేరు రానేలేదు. నడుం విరిగినట్లే అయ్యింది.

పాలాలు అడ్డబడ్డవుడే, ఎరుగున్నవాళ్లు, తన
వైపు విచారంగా, జాలిగా, చెపుదామని చెప్పతేక
ఊరుకోవడం చూచేసరికి ఖంగారు పడ్డాడు. భయం
ఆవరించింది. ఇంటికి వచ్చేసరికి అంత ఇల్లు తాళాలు
పెట్టి, కిక్కు వెయ్యడం చూచి బెంచేలు అయిపోయి,
క్రంగిపోయేడు.

“ఇల్లు ఒదిలేసేరా?” తలమకోనివ్వటంలేదు
పూర్తిని. ఎవర్ని అడగారి?... వెనక తిచ్చాటు

కుంటూనే గురవయ్యి “అబ్బాయిగారా! ఎంత కష్ట
మొచ్చిందండీ. ఈ కాలంలో నిజంగా నాన్నగార్ని
తప్పేనండి... ఎంతలో జరిగిపోయింది...” నాను
భూతిగానే అన్నాడు.

అసలు సంగతేదో చెప్పకుండా ఉండడం
పెద్ద కష్టం అన్న భావనలోనే... దుఃఖం వచ్చింది.
కళ్లు చెమ్మగిల్లేయి. హృదయస్పందనం ఎక్కువే అయి,
డీలా ఆయ్యేడు.

“కేసేనండి. మూడు రోజులక్రితం జరిగింది...
నిన్న స్వాధీనపరుచుకున్నాడు. రేపు వేలాం వేస్తా
రండి... ఆ జమించారు రాక్షసుడు కనికారం
లేకుండానే... అటు వెంకన్నకాపుదీ, ఇటు నామీ
నున్న మీ నాన్నగారిదీ...”

అవగాహన అయ్యింది. ఆస్తీ; దానికోసం
మానవులు ఎంత నీడంగా తయారవుతారో బోధపడింది.
జీవితంలో అదీ అనుభవమే అయినా, దిగతీసింది...

“నాన్నగారు డీలాయే ఆయ్యేరు. వెంకతో
సగం ఆయ్యేరండి. పడమటి కొండలో వేసవి చాన
డిలో ఉన్నారండి” అంటూ జాలిగానే గురవయ్యి
కన్నీళ్లు ఒత్తుకున్నాడు.

పాలంగట్లమ్మట వెళుతుంటే ఎన్నో సాదృ
శ్యాలు తలంపుకు వచ్చేయి “పచ్చగా పూలు పూసిన
చెట్టు పిసారి ఎండు ప్రానైపోడు” అన్న వేదాం
తంలో తృప్తిపడుదా మన్నా... తన జీవితం? భావి?
అసంపూర్ణ విద్యా, భుజాలమీద ఇప్పుడుపడ్డ సంసారం,
వయస్సుమగ్గిన తల్లి తండ్రి... ఈ స్థితికి తండ్రిని
ఈక్కిన వ్యక్తులూ, వ్యవహారాలూ... ఆఖరుగా రాజీ...
ఏమవుతుంది? తను నిర్దయగా చూస్తూ త లొగ్గవలసిం
దేనా? మరి ప్రతీకారం?... ఎన్నో అసంపూర్తి
రామాయణాలు అల్లకల్లోలం కావించేయి...

ఒక్కటే మిగిలింది... హృదయం అదే కాంక్షిం
చింది. “తన కక్ష సాధించాలి, పగ తీర్చుకోవాలి,
అందుకే జీవితాన్ని బలిపెట్టాలి” అనుకునే అడుగులు
వేసేడు.

గుమ్మంపెట్టు ఎక్కుతున్నపుడే పూర్వతి గొల్లు
మంది. రాజుకూడా వెక్కిరిచెక్కి ఏడ్చింది. రాజు

చూడ్డానికి వచ్చిందా? ఆ ప్రశ్నకి సమాధానం ఆక్షుణం లో దొరకనే లేదు. మంచంమీద కిల్యాణివస్తుంగా, రక్తం ఊడించి పారిపోయిన కండ్రిని చూచేసరికి గుండె తరుక్కుపోయింది.

జానకిరామయ్య, అంతకాలం బిగపెట్టుకున్న బాధని, ఒక్కసారే చెప్పేడు. తను ఏవిధంగా పరవం చెయ్యవడాకో కన్నీళ్లతో చెబుతూనే "నాయినా! ఏకండ్రి చెయ్యని అపచారంలో నిన్ను ఒదులు తున్నాను. నేను సంపాదించినదాంతో నీవు యవ రాజులాగే జీవిస్తా వనుకున్నా. కాని దేవుడు వేరు విధంగా తలచేడు. నిజంగా నీకు కండ్రిని కాకు అన్నట్టే, ఈ చిన్న వయస్సులో పెద్ద మిత్రిని తెచ్చి, నీ లేతపూదయాన్ని గాయపరచేయి ఈ చేతులు... అంతకంటే ఏమీ ఇవ్వలేకపోయేయి...

మాడు... అట్టేకాలం బ్రతుకుతానో లేదో... అమ్మ, రాజని... నీకు ఒదిలేసి వెళ్ల వలసి ఒత్తుండేమా! తీరేతంలా ఓ మాధుర్యంకోసం ఎగిసిపడి, అందుకో లేక గ్రంద పడిపోయేను... ఆ మాధుర్యమే పెద్దపులి అయ్యింది.

చార్జిడ్డరే మన కున్నది. రాజి... దాని జీవితాన్నంతా చేతులారా దగం చేసే వనుకుంటా. దాని కుఖం అన్నది ఎంత ప్రారంభంగా విచ్చిన్నమయ్యిందో చూస్తే కడుపు తరుక్కుపోతోంది... మీ అమ్మా...

ఆ గోపాలం..."

అంతకంటే ఎక్కువ చెప్పలేకనే ఆయాసపడి జానకిరామయ్య కళ్లు తుడుచుకున్నాడు. బాలికాక్షుమార్పణ ఉన్నట్టే అగ్నికణ్డొంబి, వడివడిగా రెండు కన్నీళ్లు చిలికేయి.

రాజాకి అంత అర్థమే అయ్యింది. ప్రతీకారం, అటు ఇటు తల్లి కండ్రి, రాజీల నిస్సహాయస్థితికి హృదయపు కోతతోనూ ఊగులాడింది భావి...

* * *

రెండురోజుల తర్వాతనే దివాను అమీనా, ఇద్దరు పోలీసులు, ఇంకో ముగ్గురు నాకర్ల బందో బస్తతో జానకిరామయ్య ఇల్లా, పామానూ వేలం

పాటకు సిద్ధమైయ్యేడు. నొంగమాపులలో గోపాలం బావమరదితోనూ, పరదేశి రామరావుతోనూ తయారయ్యేరు. వెంకన్న కంటికి కనుపించనేలేదు. బానికి రామయ్య కొడుకుభుజంమీద ఆనకుంటూనే కన్నీళ్లు కుక్కుకుని, తన జీవితం ఏవిధంగా కల్లేదుదగా అమ్మపైపోతోందో చూడ్డానికి వచ్చేడు. అది తప్పని సరే అయ్యింది.

చేరిన పెద్దమనుష్యుల్లో చాలభాగం "పండంటి సంపారాన్ని ఎంత కష్టం వచ్చిందని వాపోయేరు. కాని గోపాలంపరదేశిలుమాత్రం మాత్మంగా తమ ఇంట్లోకి చేరబడే సామాన్లను ఏరుకోవడంలో మురిగి పోయి, పొంగిపోయేరు. తన పేదమీదగా పాట పాడిస్తే బాగోదనే, గోపాలం బావమరదికి పురమాయించి ముప్పాతికసంకుపామాను, సగం ఖరీదుకు లోపునే తన పేర కొట్టివేయించుకొన్నాడు. పరదేశి ఉన్న లైబ్రరీని, వీసంలోనే పాడి, ఆ జవ్వారి లాల్ జీవితం, గాంధీచరిత్ర, వాగ్వరాయని భగవద్గీత, కాంగ్రెస్ చరిత్రలాంటి అమూల్యగ్రంథాలు ఇష్టమొచ్చినట్టు పంచిపెట్టి జానకిరామయ్య కుటుంబంమీద పగ తీర్చుకొన్నాడు. రాజాకి తను కాలేజీలో సంపాదించుకున్న బహుమతులు పుల్లిప్రదాకుల్లా పాడుచేయ బదులుంటే, దుఃఖం, కోపం కూడా వచ్చింది.

జానకిరామయ్యహృదయం నీరే అయ్యింది. అంతమందిలోనూ, వియ్యంకుడు, బావమరదిచేత తమ తణ భామీద దబ్బుఅడిగినపుడు లేదా చెబుతూ, ఇప్పుడు దబ్బు విరజల్లుతూ వచ్చుగా కొనడం, మైకి నిరసనగా, హేళనగా తన చైత్ర యాత్రా వుండడంతో మండి పోయింది. కోపంలో ఖానీ చెయ్యాలన్నంత ఆవేశం వచ్చింది. కాని అసమయం అవడంచూలాన్నే లోప ల్లోపలే ఆణుమకున్నాడు. మైగా దివాన్ పదిరోజులు మైమ ఇన్వకపోవుటకు కారణం కూడా ఇప్పుడు లేట తెల్లం అయ్యింది.

చనక్కు తిరిగి చేలగట్టుకుట వస్తుంటేనే గోపాలం "రెండుతలపాము..." అని గొణుక్కున్నాడు, జానకిరామయ్య.

ఇట్లు చేరి అలలు తీర్చుకొనే సరికే, గోపాలం రావడం చూచి, తండ్రికొడుకు లిద్దరూ కూడా ఆశ్చర్యపోయారు. “ఏందుకో” అన్న ప్రశ్నకంటే, చేసిన దుర్మార్గంతో సరిపెట్టక, ఈదుర్మార్గుడు, ఇంకా నత్తుత్రకుడే అయ్యి వెన్న కోపం వచ్చింది. జానికిరామయ్య పట్ల పటపటా కొరకడం చూచి, పార్వతి “ఏం పుట్టి ములుగుకుండా” అని ధయపడింది; కాని జానికిరామయ్య తమయింపు దైర్యం ఇచ్చింది.

చెప్పలు విడుస్తూ “మా చెడ్డ కష్టం వచ్చిందంటే బావగారూ. వెంకన్నకాపు అంత దగాకోరు ముండావాడని కల్లో అయినా అనుకోలేదు. నాడి అస్తంతా ఇదివరకే తణుఖాలో వుందని తెలియనియ్యకుండా, ఎంత మాదక్కోదీపని చేసేడు... రేపుడు ఎప్పుటికైనా...” అంటూనే విక్క మొఖం వేసి, ప్రపంచంలో చాలి, అనునయింపు ఊపివడెట్లుగానే మాట్లాడేడు.

రాజా, పార్వతి, జానికిరామయ్యలు ముగ్గురూ కూడా తనమాట విననట్టే విముఖతతో వుండడం తలకొట్టినట్టే అయ్యింది. పైగా వాళ్ల మాటలు “ఇంకేం పనిమీద ఒచ్చేరు మహానుభావా?” అన్నట్టుగా ఉండడం, కోడలు కూడా అదే దృష్ట్యలో వుండడంతో, తనపై వారి గౌరవం ఎంత వుందో కరతలామలకం అయ్యింది.

“బావగారూ! ఈ కష్టసమయంలో మా కోడలు మీ ఇంట వుండడం ఇంకొంచం బరువు... అందులోనూ ఇవ్వుడు...” సరిగేడు. జానికిరామయ్య సగంలా అందుకుని “ఏమిటి అన్నావ్” అనడంతో విక్క చచ్చిపోయేడు గోపాలం.

దైర్యం తెచ్చుకునే “మా అమ్మాయిని మా ఇంటికి తీసుకువెళ్ల దానికి వచ్చేను” అన్నాడు మక్త సరిగా.

“మీ అమ్మాయి! మీ ఇంటికివీ! ముఖం పెట్టుకుని అడగడానికి వచ్చేవు? మా సంసారానికి చేసిన అవకారంతో మమ్మల్ని ఇల్లా ఉద్ధరించేవని, ఇంక నీకొడుకు దాన్ని ఉద్ధరిస్తాడని అడగడానికి వచ్చేవా?

మొఖం ఎల్లా చెల్లించయ్యా! పంపండి సంసారాన్ని ముక్కలు చేసి, మా పెద్దమనిషిలా ఓచార్చుటకు వచ్చేవు... వెళ్లు... వెళ్లు. సిగ్గు లేదా?”

నిజంగా జానికిరామయ్య అల్లా మాట్లాడుతో వని గోపాలం అనుకోలేదు. అంతగా తన్ని అసహ్యించుకుంటున్నాడనేటప్పటికీ ‘అహం’ చెబ్బరిని “అయితే, మా కోడల్ని పంపనంటారా?”

“ముమ్మటికి పంపను.”

“పంపరా?”

“పంపను.”

“అయితే దాని పని నేను కోర్టులోనే చూపుకుంటాను” అన్నాడు ఉద్యగంబా.

“కోర్టులో చూస్తావేం... గాడిదికొడకా..... నాకు చేసిన...” తడబడే పాదాల్లో, కోపంతో ఒణికిపోతూనే, గోపాలంమీదికి వచ్చేడు. రావడంలో నీరసంపల్ల అలసిన ప్రాణం ఉండలేకనే పడిపోయేడు. మంచంకోడు గట్టిగానే తగిలింది...

దాంతో అంత ఖంగారు పడ్డా... గోపాలం మాత్రం వెనక్కు తిరగకనే, తోళ్లు తోడుక్కుని చెల్లి పోయేడు. ఆ తోజామొదలు జానికిరామయ్య మంచం దిగనేలేదు. కలవరింతుల్లో జీవితం గడచింది. పార్వతి తన మెడలో వున్న కాసుల పేరు అమ్మి, చెయ్యిలగ్గ చైద్యసహాయం చేయించినా విఫలమే అయ్యింది.

కొద్ది రోజులు. రెండువారాలు... కళ్లమట్ట నీళ్లుకుక్కుకుంటూనే, రాజనిచూస్తూ... చూస్తూనే... కళ్లు మూసేడు.

* * *

సంసారంకు గుండెకాయ వెల్లిపోయింది.

క్రూరంగా, మిశ్మల్లో వున్న భావికోసం రాజి, రాజా, పార్వతులు నిలబడ్డారు.

కర్మ అనేది ఇల్లావుంటే, ఇక చంకేపారం పర్యా వదిలిన కత్తు రాజాకి తోకచుక్క అయ్యింది.

* * *

రాజాను గత రెండువత్సరాల్లోనూ చూచిన వారు, ఇప్పటివానిని చూస్తే, ఎవరూ ఆతని అనుకోరు. అప్పటి వత్సకక పోయి పట్టుదల వచ్చింది. మితంగా ఒకటి రెండు మాటలు తప్ప ఎవరితోనూ, అఖరుకు రాజతో, తల్లితో కూడా మాట్లాడడం లేదు. గంభీరంగా ఏదో ఓ నిర్ణీత కార్యానికే తన బ్రతుకును నన్నట్టుగానే ఉండిపోయేడు. కోమటి సురవయ్యదగ్గర నెలకి పది పాదురూపాయిల జీతం మీద కుడికి, వైగా ఒకటి రెండు ప్రయివేట్లు కూడా చెప్పడం మొదలు పెట్టేడు. ఆ మొదటి రోజుల్లో, రెండ్రుపోయిన తర్వాత, తన పునః చదువు కొనసాగించడానికి ఏ ఆవుతుండేమో అనుకున్నాడు. కాని వచ్చే చిన్నమక్త సంతారానికి సరిపోకుండా వుండడంతో, చిన్న సుమాస్తాగిరికే తయారై పోయేడు.

నెలనెలకీ తన కష్టపడ్డ శ్రమకు వచ్చిన డబ్బును, బహు క్లుప్తంగా కొంతభాగాన్నే వాడుతూ మిగిలించి పెట్టెలో పెట్టి భావిలో ఎల్లాగనా, వెంకన్నని గోపాలాన్ని ఉచ్చుల్లో ఇరికించటానికి పనికి వస్తుందనే విశ్వాసంతో తాళం వేసి మొల్లో కట్టుకునేవాడు.

ఇదివరకు వేసిన లెక్క, పాపలైత అన్నీ ఒదిలేసేడు. విజయనగరంలో తన కొన్న చేతిచరఖా ఒక్కటే, తీరుబడి సమయాల్లో ఆతనికి, అటు జీవచ్ఛని పార్వతికి, దగ్ధపౌదయ రాజకి కరణ్యం అయ్యింది. వాంతో వైకో అంగవస్త్రం, క్రిందో అంగవస్త్రం, ఎప్పుడైనా ఓ బవీతతోటే కాలం గడిపేడు. రాజీని చూచి మొట్టమొదట్లో పార్వతి రెంగ పడింది. కాని సంసారంను పునరుద్ధరణ చెయ్యాలన్న ఆతని దీక్ష సఫలీకృతం కావాలని నమ్మడిగానే బాలి, ప్రేమల్లో కన్నీళ్లు కుడుచుకునేది.

అన్నగారు అల్లా ఉండడం రాజకి చాలా కష్టంగానే వుంది. మొదట్లో తన పగిలిన హృదయాన్ని అనునయింపు చేస్తాడని ఆశించింది. ఎప్పుడైనా 'రాజీ! అని పిలిచి చిన్నప్పటి మాధుర్యంతో కవులు చెప్పి, ఓదారుస్తాడు అనుకుంది. కాని రాజా మరణిస్తాడేమో. దీంతో అటు అత్తగారి ఆదరణ, ఇటు

భాతృప్రేమ, భర్తనిరాదరణ, అమృతోకం, అన్నిట్లకీ తలోమాదిరిగానూ దూరమైపోవడంతో, ఒంటరిగా ఉండలేక, వేన్నో కాంక్షించేది. వెతపడేది. ఒక్కొక్కసారి 'తన అత్తగారింటికి వెళితే... అనుకున్నా "భర్త కిరస్తానీదానితో..." అన్న భావన దేవదానవుల సముద్రమథనమే చేసింది.

ఆరోజు మామూలుగానే సురవయ్యకొట్టుకు వెళ్లేడు. సురవయ్య ఇటు ఆశ్చర్యంతో తిరుగుతూనే "విన్నారా అత్తాయిగారూ" అని కిరం అంతటి గోటి ప్రశ్నించేడు.

"ఏమిటి?"

"మీ భావగారు ఆ మిరియే తోలే లేచి పోయాట్ట... ఇంట్లో నగదు కూడా..."

ఒక్కసారి ఆశ్చర్యం వుమిలితా, వెనువెంటే దూఖం ఓప్రక్క, సంతోషం మరోఎడ ఆక్రమించుకుంది. "మంచి పని జరిగిందే" అన్నాడు.

ఈ మాటలు సురవయ్యని ఆశ్చర్యపరచాయి. స్వంత భావమరిచే ఇల్లా అనడంతో 'ఏం అల్లా అన్నారూ' అన్నట్టే చూచేడు.

"సురవయ్యా! నక్క కడుపున నక్కే పుడుతుంది. కృతఘ్నుడి కడుపున కృతఘ్నుడే పుడతాడు. దానికి విచారించడం ఎందుకోయ్!" సురవయ్యకి ఈ వేదాంతం అర్థం కాలేదు.

భావికి మంచి మాధవలు కనిపించినా, రాజీ జీవితం అభావితాభావికి కృంగి, గాలిలో అల్లాడే దూదిపింజ అయినందుకు ఆరాటనతోటే, సాయంక్రం వరకూ కేంద్రీకృతి లేకుండానే పనిచేసి ఇంటికి వచ్చేడు.

కాళ్లు కడుక్కుంటున్న పుడే పార్వతి "రాజా! వాళ్ల సీతమ్మ వచ్చిందారా?" అంది.

"ఏ సీతమ్మా."

"రాజి అత్తగారు."

"ఎందుకు వచ్చిందేమిటి?" ఈ సడింపు ఉండనే ఉంది.

“వెద్దల్ల పోవోందని, వంట్లో జనపతులలు తగ్గేయని, ఇంట్లో ఇంకో అడదతుత లేకపోవడంవల్ల, రాజి మామకోకపోలే ఇంకెవరు చూస్తారని నానా విధాల చెప్పకుని ఏడ్చిందిరా.”

“పంపనుదా?”

“కళ్ల నీళ్ల తోటే అడిగింది.”

“అయితే నీ ఇద్దం”

“అది కాదురా! ఒక్కగ్గ అడపిల్ల...అది కాస్త గుళిపడుతుంటేమో అని” కళ్లు తుడుచుకుంటూనే అంది.

“నీకు ఇద్దంగా వుంటే పంపు...నన్ను అడగడం ఎందుకు?”

“అల్లా అంటే సరా...నువ్వు ఓసారి రేపు వెళ్లి...”

సగం లో అందుకుంటూనే “నేనా! ఏముఖం పెట్టుకుని వెళ్ల మన్నావ్? నాన్నని నిలుపువా స్వతానానికి ఈడ్చిన ఈ రాత్తునుడి ఇంటికి వెళ్లి ‘మా చెల్లెల్లు తీసుకువచ్చేను, ఏలుకొండి’ అని ఎల్లా చెప్పమన్నావ్? చచ్చిపోయేటప్పుడు నాన్న ఏమని ఏడుస్తూ చచ్చేదో జ్ఞాపకం లేమా? నీకు తెలియలే దన్నమాట. బ్రతికినవాళ్లుగ్గరాని నీతిమ్య ఇప్పుడు ఎందుకు ఏడుస్తూ అడగడానికి వచ్చిందో. వాళ్లబ్బాయి ఆ కిరస్తానీదాన్ని లేవదీసుకుపోయేడు. ఈ వార్త మీ చెవుల్ని పడితే ఆసలు పంపకేమో అని ముందుగా వచ్చింది. పంపమని. కావలినే ఇంకొకపారి ఏడుస్తుంది కూడాను. ఏం అమ్మ! రాజిని ఆ కిరస్తానీదానికూడు తింటూ, భర్తకి సవర్యలు చేస్తూ గుళిపడుతుందని పంపమన్నావా? సవతికాళ్లు పడుతూ, నంటలక్కలా, దానీవానిలా ఉండి అనందిస్తుందని పంపమన్నావా?” రాజి తెలియని ఉద్రేకంలోనే అన్నాడు.

పార్వతి వెన్నువిరిగినట్టే ఆ వార్త తీపింది. ప్రపంచం అంతా ఇంక వివరిస్తమై వుందా? కడుపుకోకంలో, నడివయస్సురాకే జీవచ్ఛరం చేయబడ్డంతో బావురుమనిపోయింది.

గోదావరికి నీళ్లకు వెళ్లి తిరిగి వస్తున్న రాజి తల్లి దుఃఖం గజవిజచేసివా అది నిత్యకృత్యమే అవడంవల్ల అంతగా పొటించకనే అన్నగారితో ‘నీళ్లు పోతుకో, మని చెప్పింది.

ఆ తరుణంలో రాజిని చూస్తే రాజుకు ఆచేదన కల్గినా, దుఃఖం వుమిరినా, పగ మాత్రం గోపాలం ఎడ ఎక్కువనే అయ్యింది. ఏం చేస్తున్నాడో కూడా తెలియనేలేదు.

“రాజీ!”

అన్నగారు ఎన్నాళ్లకీ పిలిచేడు అని సంతోషపడి పోయింది. జీవితాన్ని ఎన్ని దుఃఖాలు ఆవరించివా, ఆనోటి పిలుపు అమ్మకేమే.

“నీకు ఇచ్చిన భగవద్గీత పట్టుకురా అమ్మా”

ఎందుకో అని అనకున్నా. ఆ తరుణంలో ఆవరించిన ఆనందం మైకం కమ్మింది. తెచ్చింది.

“రాజీ! ని న్నొకటి అడుగుతాను. భగవద్గీతతో ప్రమాణం చేస్తావా?”

అన్నగారు తెలివితక్కువగా ఏ విషయంలోనూ ప్రవర్తించదని తెలుసు. అయినా, ఆత్మక మెరసింది. తలూపుతూనే “అల్లాగ్”

“భగవద్గీత ముట్టుకుని...ఈకోణమొదలు నేను గోపాలంఇంటికి వెళ్లను. ఆఖరుకు పరదేశతో అయినా మాట్లాడను...వాదానం చెయ్యి.”

అందులో ఎంత క్రూరం ఇమిడివుందో అని ఒణికిపోయింది. పార్వతీ కొడుకు ఎంత భీకరంగా తయారవుకున్నాడో అని కుమిలింది.

“చెయ్యి రాజీ!”

రాజికి ఇతరమార్గం ఏమీ లేనట్టే వుంది.

“నాన్నగారి ప్రాణం నిలుపువా తీసేరు వాళ్లు. తెలియమా? నీ మామ మన ఆస్తిసంతా కలుపుకుని రాత్తునుడే అయ్యేడు. నీభర్త కిరస్తానీదాన్ని పెళ్ళి చేసుకుంటాడు. ఇల్లంటివాళ్లమీద మమకారం ఒదలేదు? నాన్నగారు ఏడుస్తుంటే...”

కుమిలిపోయే మధ్యలో వినలేకనే “చేస్తాను అమ్మాయ్” అని శోకించింది.

ప్రపంచకంలో స్త్రీయే దుఃఖం మొయ్యలని జేవుడు వ్రాసిపెట్టేడా? తన జీవితంలో ఆ గతించిన చిన్నతనం, సంసారంలోని మొదటి రెండువత్సరాలే సుఖంలేవు చిహ్నాలు. తర్వాత పరిస్థితులు తన్ని దుఃఖజీవితచేతుల్లో పెట్టాయి. ఇంకా నవ్యత్వం ఆశించు కున్నా అది రాదు. మారం అయ్యింది. ఇట్లాంటి బ్రతుకులో ఎందుకు జీవించడం అని చాలాసార్లు అనుకుంది...అన్న గారే ఎదురుతిరిగితే...

ప్రమాదం చేసింది కన్నీళ్లు కారుకుంటేనే— ఇప్పుడున్న స్థితికంటే ఇంకో ఏ నీచస్థితి రాదు. వచ్చినా భరించగలదు అన్న విరక్తిలోనే.

“మాట తప్పితే.....ఇక నీకు జీవితంలో అన్నయ్యగదా త్రొక్కడానికి హక్కు లేదు రాజీ” అంటూనే లోపలికి వెళ్ళేడు.

తల్లిమాతలు ఒక్క కాగిల్లో ఒకరు ఏదేరు— స్త్రీగా సృష్టించబడితే భగవంతుడు ఎన్నో పాపాలు చేస్తేకాని చెయ్యవని.

* * *

ఎనుడువిగుడుల గోజల్లోనే బానిసరామయ్య సంవత్సరకం వచ్చేసింది. పైరుగాలి పెనుగాలికిందే అయ్యింది.

ఆరోజల్లో రాజా తన పోతువుపెట్టే డబ్బుకు పాఠ్యతి, ఇంకెవ్వరున్నాడు అని ఇచ్చిన బంగారాన్ని అమ్మి జతచేసి, చిన్నచిన్న అవ్వ లిత్తూ, నోటాలు వ్రాయించుకుని వనూళ్లు చేస్తూనే, చెరువుల్లో కొద్ది నీరును కర్నంతురినీవ తర్వాతలాగే చేసేడు.

అంత త్వరలో రాజా వడ్డీవ్యాపారంకు మదుపు పెట్టుకులుగుతాడని ఎవరూ అనుకోలేదు. తెలిసి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. గోమటి గురవయ్య శిష్యుణ్ణి, తండ్రి గడుసుతనం, తన వ్యవహారదక్షత ఉన్నచిరువుకలిసి, అతను మనుష్యుల్ని ఎల్లా రాబట్టుకోవాలో తెలిసినట్టే వుండేవాడు. గోపాలంకు ఇది ప్రక్కలో బల్లెంలాగే వుంది.

పైగా పరదేశీ దగాచేసి పోయేడు. వ్యాధ్యంలో చెయ్యి అసరా పూర్తిగా పోయినందువల్ల, వ్యవహారం పట్టే అయ్యింది. ఇనప్పటి తెరచేటప్పటికీ నుండే

గుళ్ళేలుకునేది. పూర్తిగా వ్యాపారం మానేయవలసి వచ్చినా, బానిసరామయ్యకొడుకు పూనడం, అతి కాళ్ళక్రింద మంటలుగానే వుంది. వగదేశీ క్రైస్తవమతం పుచ్చుకున్నాడని చూచాడుగా విన్నాడు. పైగా వాడి మూలాన్ని వీధిలో తిరుగుటకే తలవంపు అయ్యింది.

ఆ రోజుల్లో గోపాలం లేకపోవడంతో, రాజా విజృంభించేడు. డబ్బు కాబూలీవాడిలాగే అప్పు ఇవ్వడం, చూళ్లు చెయ్యడంతో కొంతమంది విరోధాన్ని ఏర్పరుచుకున్నాడు కూడాను. ఇక ఆ విపాస నిర్దుఖుటంగా జప్తులు చేయించడంతో కోర్టుకడే ఆయ్యేడు. ఇట్లా ఉమ్మల్లో తగిలినవాళ్లు, గోపాలం మద్దతుతో, ఏ సమయమందైనా డబ్బుతియ్యాలనుకున్నవారు లేకపోలేదు. ప్రత్యేకంగా కాపుది చేమదాదనే జప్తు చేయించి, ఒక్క గింజ, ఆఖరుకు గడ్డయినా లేకుండా, వేలాం చేయించడంతో వాడు పగే పట్టేడు. తిండికి చెబుట్టేడని అనుకున్నా, ఉరుకులంతా కోడై కూసినా, రాజా తన చేసిన ఈ జప్తులో, గోపాలం, కుడి భుజమైన కాపుని కంచడంతో, చెంపకేట్టే అనుకుని గర్వపడ్డాడు. ఆ రోజుల్లో తిండిసామాను ఏమేమి పోయిందో, అవ్వంతా కొనడం ప్రారంభించేడు. దీనికి పాఠ్యతి, రాజి ఓ ఎడ కంటోషించినా, విన్నమాటలు విని భయపడ్డారు.

కాపుయ్య ఆరోజు దివాను దగ్గరకి రాజావెళ్ళేడు. తల్లి చెల్లెళ్లకు ఎందుకు కెసుకున్నాడో తెలుసు. తండ్రిగారు అమ్మిన ఇల్లు జమీందారు అక్మేస్తే కొనుక్కుందామన్న ఉద్దేశ్యంతోనే వెళ్ళేడు. ఆ మాటల్లో సాటివాడు కనక దివాను, తనకి చెయ్యితగ్గ సహాయం చేస్తానని వాగ్దానం ఇవ్వడంతో, తండ్రి ఆత్మకు శాంతి చేకూరుతుంది అనుకునే సంగోషంలో, ఈ వార్త అమ్మకి, రాజికి చెప్పాలని చెనక్కు తిరిగి, త్వరగానే వచ్చేడు. ఎప్పుడు చెబుదామన్నంత ఆత్మకలో వృధయం ఆయితేపడింది.

సగందారంలోనే గురవయ్యఎదురై “అబ్బాయిగారూ ఎంత పని జరిగింది...మీ బావగారికి చాలా పెద్ద

దెబ్బ తగిలించండి. వస్తుంటే సురభింటి కలగిండు లెందలు... అమ్మాయిగారు ఏడుస్తూనే గోపాలంగా రింటికి వచ్చేరండి... నేనే పరిగెత్తుకుని వెళ్లి అమ్మ గారితో చెప్పేను..." బాలిపడి ఆశ్చర్య తీర్చు కున్నాడు.

రాజి వెల్లిందా? ఒక్కసారిగా ఒళ్లు కుతకుత మంది. తను అప్పటివరకూ ఎంత సంతోషంలా వున్నాడో, అదంతా కుంపులే అయ్యిందని... మాట్లాడ గనే అడుగులు వేసేడు. ఈ మనిషి ప్రవృత్తి ఏమిటా అనుకునే సురభియ్య దిగవారిపోయేడు.

దారిపొడుగునా "రాజి వాగ్దానం నిల్చుకోలేక పోయింది. వంశానికి కళంకం. తండ్రికి అపచారం... తన్ను ఓ మాధుక్తిగింద జమ చేసింది..." అనే ఆలో చనలు, అంకురాలు, సుమ్మం ఎక్కుతూనే "అమ్మా! రాజి ఏదే!" గంభీరంగానే అన్నాడు.

పార్వతి గాబురాలో ఒణికింది. మాట్లాడలేక పోయి కళ్లుమాత్రం వప్పగించింది. చొప్పుకట్ట తలుపు చప్పుడవడంతో జవక్కు తిరిగేడు... రాజి... తల్లి ప్రాణం "తల్లీ ఓ పదవిముపాలమందైనా రాలేక పోయేవా?" అని ఏడ్చింది.

"ఎక్కడికి వెళ్తే రాజ్యలక్ష్మమ్మగారూ?" తన్ని పూర్తిచేరుతో పిలవడం ముందు రాజోయే తుఫాన్నే చెప్పింది. దెబ్బతగిలినవాళ్లకే దెబ్బలు తగులుతాయి అనుకునే మాట్లాడలేకపోయింది. ఆ క్షణంలో ఏం చెప్పాలి? ఎల్లా చెప్పాలి? తెలియనే లేదు.

"ఎందుకు వచ్చేరు తిరిగి? అక్కడనే ఉండిలేక పోయారా? నాన్నగార్ని చంపిన ఆ రాక్షసకొంప లోనే ఉండి, నువ్వు ఓ విసురు విపరలేకపోయావా? చూద్దానికి వచ్చేవా? వెళ్లు. ఈ రోజుమొదలు నీకు ప్రపంచంకంటే ఓ తండ్రి వచ్చేడు, దానితో ఓ అన్నయ్య వచ్చేడనుకో... మీ అత్తగారింటికి వెళ్లండి రాజ్యలక్ష్మమ్మగారూ."

మగాడుగా జన్మించినందువల్లే పౌడయాలు ఎంత క్రూరంగా, పరిసితుల వికతులు లేకుండా

తయారవుతాయో రాజి గ్రహించింది. నిజంగా, తను కష్టపడ్డా, చచ్చినా, తారికట్టినందుకు కృతజ్ఞత కాదు, ఋణం అక్కడే తీర్చుకోవాలి; కాని విధిన్న పరిసితులు తన గతినే మార్చేయి. ప్రతీ గ్రహం దాని దళ అన్నట్టే మార్కు అధోగతులకే దారి తీస్తూంది జీవితం... ఏ నక్షత్రంలో పుట్టిందో... నవ్వు, ఏడుపు గూడా వచ్చేయి...

పార్వతి మాట్లాడలేక నుడ్లమ్మట నీళ్లు కుక్కు మంది. అలాగే మణిగిన జీవితమే, జీవచ్ఛకంగానే గడుపుతోంది. తన కళ్లెదుటగా తన పూర్వజన్మఫలం ఆనభవిస్తోంది.

"ఇంకేనా?" పౌడయాంట్లాంచే దీవంగా రాజి. "ఇంకేముంది... వెళ్లు... వాళ్లు ఇల్లే నీ ఇల్లు... ఇక నా యింటికి రాకు... ఋణం తీరిపోయిందే అనుకో..."

ఆ వాక్యంకు పార్వతి బావురుసునిపోయింది. కన్నీళ్లు కారుతుంటేనే "అన్నయ్యా! వెనుతున్నా... నువ్వు మర్చిపోయినా నేను నిన్ను మర్చిపోలేను. వెళతా... ఒక్కసారి... ఆఖరిసారిగానే అడుగు తున్నా... రాజి అని నోరారగా పిలవ్వా... అంతకంటే ఏమీ అడగనేలేను..."

"నేనాంది రాజ్యలక్ష్మమ్మగారూ... వివ్రహం... వెళ్లండి... అంత ముద్దుగా పిలిచేవాడు మీ ఆయన వున్నాడు లే..."

ఎంత వెగ్రిగా ఆశించిందో, అంతగాను నడుం విరిగిపోయింది. నడచింది. తను బ్రతికివుందా? చచ్చి పోయే నడుస్తోందా? వెనకాల పుట్టిల్లు మారం అయి పోయింది. జీవితంలో రాదు, లేదు. ఆకే క్షణికం అన్నయ్య పిలుస్తాడేమో అని... వెనక్కు చూచింది. లేదు... గుండెలు గోలెట్టేయి... పుక్కిరైయ్యే దుఃఖం తోనే అడుగులు వేసింది.

* * *

ఆ రెండునెలల్లోనూ రాజి పరజేసి నాల్గైదు నాల్గు చూచేడు. మొఖంమీద దెబ్బలమచ్చలతోనూ, నీరసించిన కీరంకోనే చూచేడు. పలకరించాలి

అన్న జిజ్ఞాసనీ చేంపుకున్నాడు. అప్పుడప్పుడు, గురవయ్యమాటల్లో 'ఇప్పుడు కాస్తకుదుటపడ్డాడు' అని విన్నా, రామరావున్నీ పాం ఒమలకొకపోవడంతో, ఏరోజైనా, ఆ గరించిన ఛాయలు పోవన్న భావన లోనే ఉండిపోయేడు. ఏ ప్రకారంనమయంలోనో, రాత్రిల్లు, ఆ చిన్నతనపు రాజితో తన తీవరం జ్ఞాపకం వచ్చివా కంటి వచ్చిపోతూ ఒప్పుగించిన పగ, ప్రతీకారము వాటిని పెంపొందించలేకపోయింది. రాజని చూడలేదు.

పార్వతి ఆరోజుమొదలు లోపల్లోపలే కృపించి పోయింది. ఒక్కకడుపున బుట్టివా అన్నా, చెల్లెళ్ల తీవరాలు ఎంత విరుద్ధంగా రియాలైయ్యేయో చూచి వాపోయింది. కర్మ అనే సిద్ధాంతాన్ని ముడిపేసుకుని ఓదార్పు చెప్పకున్నా, "వాల్లిద్దరూ కలుస్తారా!" అన్న కడుపుతీపి ఒడలలేకపోయింది. ఇంట్లో పనుల వల్ల తీరుబడి లేకనే పార్వతి రాజని చూడడానికైనా వెళ్లేలేకపోయింది.

ఆ దాళవాపంబులలో రాజుకు ఊపిరిపం పనేలేదు. ప్రభువంబులలోని వాకీలకు, జప్తు సముదలకు కొద్దులకు తిరగడం, అమీనాని పిలిపించడం, వేలాం వేసి, సంతోషంపడుతూనే, కంటిమీద ఈ ప్రపంచకం చేసిన కృతఘ్నత తీర్చుకున్నాడు. ఆ పాదా విడిలూ అవగానే, ఉన్న డబ్బు లెక్కుచూచుకుని, తన ఇల్లు కొనడానికి, దివాణాదగ్గరకి వెళ్లేడు. తల్లితో ఈ సంగతి చెప్పినపుడు ఆ మె సగం తీవరం వచ్చినట్టే అయ్యింది...

ఆరోజు సంతోషం పట్టలేకనే, రాజకి కలుగు పంపించి "మీ అన్నాయి కొవ్వూరు వెళ్లేడు, రేపటికి గాని రాడని" ఆ మాతృస్థానం కళ్లు కాయలు కాచి వచ్చే రోదించి, ఎదురు చూచింది. ప్రతీసారి చొప్పు కట్టకలుపు చప్పుడైనపుడల్లా, 'రాజ'వచ్చిందనే చెల్లి చూచింది. ఎప్పుడు, ఎప్పుడు అన్న ఆ హృదయపు అగ్రందనలో, అంత దూరంలో రాజని చూడగానే, పరుగెత్తుకువెళ్లి కాగరించేసుకుని ఏడ్చేసింది. అందు లోని వియోగసంయోగానికి పాలు చే పొచ్చి, హృద యానికి వాక్తుకునే కరగిపోయింది.

"అమ్మా! అమ్మా!" అంటూ గుగ్గంలో రాజి పిలుపు వినేసరికి, ఇంక ప్రపంచకంలో తనకి ఏమీ ఆక్కరలేదు. ఆ క్షణంలో భగవంతుడు మృత్యువుని ప్రసాదిస్తే చాలని ఆనకుంది. పొదివి పట్టుకునే ఇంట్లోకి తీసుకు వచ్చింది.

మధ్యలో 'చిక్కిపోయేవ్! మీ అత్తగారు ఏమంది? ఆయన సరిగ్గా వున్నారా?' అటువంటి ప్రశ్నల్లోనే, అన్నగారు ఆ ఇల్లు కొందానికి వెళ్లే డన్న వార్త చెప్పింది. ఆరాత్రి రాజకి ఎంతో ఇష్ట మనే పంకాయమీద వండింది. సుగుణియ్యపు వడి యాలు వేయించింది. తన చేప్తోనే పెట్టి రాజ ఇంకా ఎడవెల్ల అన్న భావనలోనే పంతోపించింది. నిజంగా పార్వతి జీవితంలో కాందికికే అయ్యింది. ప్రియంగా ప్రేమించేవాళ్లు కరువే అయిపోయేరు... ఇప్పుడో అన్నం రొట్టె ఇస్తే, దూరంగా పోయి, ఒకరు దొంగిలిస్తారు అన్న భయంతోనే తినేందుకు ప్రారం భించినట్టే అయ్యింది.

ఆ రాత్రి తన ప్రక్కనే పడుకోవెట్టుకుంది. అనుకోకుండానే, విప్పారిన ఆకాశంలో ఫెళఫెళ మంటూ ప్రళయం వచ్చినట్టే రాజ వచ్చేడు. తలుపు పిలిచేసరికి, పార్వతి పాడలిపోయింది. త్వరత్వరగానే కుసుకుపడుతున్న రాజని లేపి, వంటింట్లో చాప పరచి, పడుకోబెట్టి, తలుపు గొల్లెం వేసి, పిశివ్యారం తెరచింది.

"దివాణా మద్రాస్ వెళ్లేడుట. జమిందారుతో మాట్లాడేను... రెండు రోజులు వెళ్లి వతర్వాత..." అని మంచంమీద వడుం వాల్చేడు.

వంటింటినైపు భయంలో చూస్తూనే, ఆక్కడే మేను వచ్చి, రాజని ఎల్లా తప్పించడమా అన్న ఆలో చనలో పార్వతీ, అటు అన్నగారిమొఖం కనిపం ఓసారి చూడాలి, చూడగలవా అన్న భార్య ప్రేమలో రాజి... ఆలోచిస్తూనే కుసుకు తీసేరు... ముగ్గుర్ని మొకం ఆవరించేసింది...

రాజ కొవ్వూరినుండి తిరిగి వచ్చేడు, ఇంకన రికి ఎవరుపెట్టడానికి అన్న విషయమూవుల్లోనే,

ఆరాత్రే చెబ్బతిన్న పాములన్నీ తలలు ఎత్తేయి. చాటుగా వెంకన్న చెల్లి గోపాలంను సలహా అడిగేడు. అయినా తలూపేడు. అంతే! ఒక్కొక్కళ్లు తిండి లేకుండా చేసినందుకు, స్థూలూ, పెల్లాల పుస్తూ అమ్మించినందుకు రొమ్ములు కుతకుతలాడుతుంటే, కడుపుమంటలోనే, అర్ధరాత్రి బయలుదేరుతు...

గడ్డిబొద్దు మాత్రం వెలిగింది చీకట్లో...

ఒక్కసారే గాలి వియ్యదండల, దుబ్బుగడ్డి ఇల్లు నలుమూలలా క్రమ్ముకుపోయింది. పెళుకున వచ్చేసరికి రాజుకు దారి తెన్ను తెలియనేలేదు. పార్వతిమాత్రం 'వంటిల్లు' అనే అనగలగి, సందుగా పెట్టి పైకి తీసుకువెళ్లడానికి ప్రయత్నించింది.

వంటిల్లునుమ్మం తెరిచేడు... ఎదురుగా..... తీవంతో... రాజీ... చుట్టూరా నుండుతున్న పెదకలు.

ఒక్కసారి రాజుకు ఆ క్షణంలో హృదయం నులునుకుంది. కమ్మెమ్మలో పడ్డట్టే బాధపడ్డాడు... రాజీ... తన చెల్లెల్లే... తను చేసిన అపచారం ఎదు

రుగా తాండవించింది. తన సోదరికి తనే... అన్నీను... చేసి... చెల్లి పగల్గో... తను సాత్వీకంగా నడిచివుంటే...

"అన్నయ్యా!"

"రాజీ!"

ఒక్క కాగిట్లో ఒక్కరు స్పృశే తప్పరు. ఆ క్షణికంలో స్వర్గమే... చెవిదగ్గర... "రాజీ!... రాజీ" అని రాజాహృదయం గోలెట్టింది.

"మనం దేవతలంకాదూ అన్నయ్యా!"

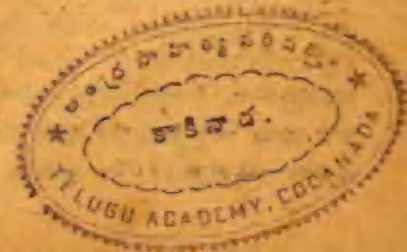
"అవును రాజీ!"

అంతే... అగ్నిదేవుడు తన తేజస్సులోనే కలుపుకున్నాడు. అందులో బాధ లేదేమో! ఆజేదన, పగ కనుపించలేదేమో! పూర్ణహృదయం... స్వర్గం...

ఆఖరకు మృత్యువైనా వాళ్లని విడతీయలేక పోయింది...

* * *

కాలం జరుగుతోంది...

మహాత్ముని హత్యలో పర్వప్రభావము

శ్రీ రాక్షపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

సూర్యకుటుంబములో కుజ, బుధ, గురు, శుక్ర, శనిలను మన ప్రాచీనులు 'తారాగ్రహము' లనిరి. మారేనగ్రహములగు ఇంద్రావరుణులను సయితము ఇపుడు మనము తారాగ్రహములపట్టికలో చేర్చవచ్చును. ఈ తారాగ్రహములవలె మన ధూగోళము సయితము మూర్ఖునిచుట్టును నియంతృత్వమార్గమున నిరంతరము తిరుగుచున్నది. కావుననే, పాశ్చాత్య ఖగోళకాస్త్రజ్ఞులు ధూమిని గ్రహమనియే వ్యవహరించుట. చంద్రుడుమాత్ర మట్లు కాక మనధూమికి చుట్టు తిరుగుచున్నాడు. అగుటచే, తారాగ్రహములతో మాత్రము మనధూమికి సంబంధము కలదు. చంద్రుడన్నచో, ధూమికి అనుచుడు—ఉపగ్రహము. కావుననే, గ్రహజాలమంతటిలో మనధూమికి రవిచంద్రులతోనే హెచ్చుగా సంబంధముండుట. రవి మన యజమానుడు; చంద్రుడు మన భృత్యుడు; ఇతరగ్రహములు మన బంధువులు. ఈ ధర్మమును గుర్తించితిమేని, మన సామాన్యజీవితములో రవిచంద్రులకు ప్రబల సన్నిహిత సంబంధముండుట వింతగా తోచదు. మన పంచాంగములలో తిథి, నక్షత్ర, యోగ, కరణములు వాల్లను తాత్కాలికరవిచంద్రుల స్థితిసంబంధములను లెొపునట్టివే. రవిచంద్రులు అనుకూలస్థితిని చూపనివాడు—అనగా, పంచాంగమిది లేనివాడు—ఏ శుభకార్యము కాని జరుపుట శ్రేయస్కుకాదని ప్రాచీనమహర్షులు గాపించిరి.

తారాగ్రహములకు దైనికసంచారమువలన పరస్పరముగా సంభవించు సంయోగవియోగాదిసంబంధములవలన కలుగు ఫలములను తేడ మన ధూమి అనుభవించుచున్న దనుట వాస్తవమే. బంధువుల ముఖదుఃఖములలో మనకు భాగమున్నది కదా? కాని, రవిచంద్రుల సంయోగవియోగములే తాత్కాలికముగా మనకు ప్రబలమైన సన్నిహితీఫలము నిచ్చునట్టివి. ఇవే అమావాస్యపూర్ణిమలు. వీనినే పర్వదినము లని మన ప్రాచీనపండితులు వ్యవహరించిరి. అమావాస్యనాడు మూర్ఖచంద్రు తిరువురును ఏకరేఖలో నిలిచి, ఒకరైపునకే ధూమి చాకర్చింతురు. పూర్ణిమనాడు వీరు పరస్పరము ఎదురుగా నిలిచి, నడుమ నున్న ధూమిని

చెరియొకవైపునకు బాగుదురు. అగుటచే, అమావాస్య పూర్ణిమలలో రవిచంద్రుల కిరణమురణవలన ఆకాశరంగమునందు జనించునట్టి అపారశక్తికి మనధూమిపైన గొప్ప అధికారము కలదు. ఖగోళములో కనిగూర్చుట సంయోగము గొప్ప శక్తి కలదే. దాని ఫలములో కొంత, కాలక్రమమున, మన ధూమికి సయితము వ్యాపించవచ్చునేకాని, వెంటనే వ్యాపితి రాదు. అమావాస్యవాడుకాని, పున్నమవాడుకాని సముద్రములో గొప్పకల్లోలములు బయలుదేరునట్లుగా, ఇతర గ్రహసంయోగవియోగములు కల దినములలో జరుగదనుటే దీనికి తార్కాణ. ధూకంపములు, విమానపతనములు, రైలుబండ్ల పమాదములు, సాంఘాతికమరణములు మున్నగు విశేషసంఘటనలు, సాధారణముగా, అమావాస్యపూర్ణిమల ఫలముగనే నీర్ధించుచున్నవి.

అది యట్లుండె. జాతకకాస్త్రమునకు సంబంధించినంతలో, ఈ పర్వములకు గొప్ప ఫలమున్నది. వ్యక్తిజాతకములలో దశలవలన ఉద్బృధితములగు శుభాశుభఫలములను కార్యరూపమునకు లేగల శక్తి ఈ పర్వములకు గలదు. అనగా, దశలలో ఫలప్రదములుగా ఏర్పడిన గ్రహములయొక్క జన్మకాలికస్థానములపైనగాని, లేక చరిత్రస్థానములపైనగాని రవిచంద్రుల సంయోగమో, వియోగమో సంభవించెనేని, సాధారణముగా రెండువారములలోపలనే, తాత్కాలిక గ్రహచారమున కనుగుణముగా, జాతకులకు ఫలము కానవచ్చు ననుట అనిభవసిద్ధము. జన్మలగ్నము ఏ భాగలో నున్నదో ఆ భాగమైనకాని, జన్మచంద్రస్థానపు భాగమైనగాని పర్వము వచ్చినచో, జాతకులకు, సామాన్యముగా, ఆరోగ్యభంగము కల్గుట తప్పదు. అపారమైన సామర్థ్యముకలది పర్వముల శక్తి. దాని ప్రవాహమునకు జీర్ణవపుడు భౌతికదేహము (లగ్నము) కాని, నూత్యదేహము (చంద్రుడు) కాని, ఆకస్మికముగ లేమైనైజీకసామర్థ్యములను కొలుపోవుటండేసి, జాతకులు ఆనారోగ్యశక్తి మనభధించుట వింతకాదు. దశలో గ్రహవైచమ్యమున్న కాలములో ఇట్టి పర్వవేద సంభవించెనేని, ప్రాణసందేహము కలుగుట ములభమని చదువరులు ఊహించుకొగలరు.

కనుకనే, పశ్చిమహర్షి —
 “యస్య జన్మర్థ మాపాద్య
 విమవాద్యాం కుపూర్వవత్,
 అభిచారేణ కిం తస్య?
 స్వయ మేవ మరీచ్యతి.

అని కంకోక్తగా ఆనతిచ్చుట!

ఇచట ఒక విశేష మున్నది. జ్యోతిర్మతక్రమ
 ౩౬౦ భాగములలో ఏ భాగము పర్యమము వచ్చునో,
 వాటినుండి పంచొమ్మిదిసంవత్సరములదాక, మరల
 ఆభాగము అట్టి పర్యమము రాదు. ఆ యా కాలములో
 ఎట్టి దేశ యందునో, దాని ననుసరించి పర్యమ ఫలము
 నిచ్చుచుండగలదు. మరియు, జాతకములో ఏదోయొక
 విశిష్టస్థానమునకుమాత్రమే పర్యవేద వ్యాపించి నప్పటికి
 కంటే మూడునాల్గుస్థానములకు ఒకేదూరు పర్యవేద
 వ్యాపించినప్పుడే ఫలము చాల గొప్పదిగా అనుభవము
 నకు రాగలదు. పర్యస్థానమునకు కేంద్ర (౦; ౯౦; ౧౮౦
 భాగల) స్థితిలోకాని, కోణ (౧౨౦ భాగల) స్థితిలో
 కాని, మూడునాల్గు జన్మకాలగ్రహములో, చలితగ్రహ
 ములో ఉన్నప్పుడు ఇట్టి ఫలమును చూడవచ్చును.
 లేదా, పర్యకాలముందలి గ్రహములు మూడు నాల్గు
 జన్మకాలగ్రహములపైవనో, చలితగ్రహములపైవనో
 వచ్చినపుడు సయితము ఫలము ప్రబలముగా చూపట్టును.
 కేవలరాశికుండలితో కాలక్షేపము చేయుచు తృప్తిచెం
 దునారు ఇట్టి పర్యఫలములను గుర్తింపజాలరని వేరుగా
 చెప్పట అవసరము.

పర్యములకు గల ఈ అసాధారణశక్తిని మన
 ప్రాచీనులు బాగుగా గుర్తించిరి. ఏ గ్రహముల దేశ
 అయినాసలే, దేశాఫలమును మన కందిచ్చువారు రవి
 చంద్రులనియే వారి తీర్మానము. దేశాఫలమును పక్ష
 విధికి చెప్పుగ్రహము మూర్ఖుడనియు, ఆ ఫలమును
 పోషించు గ్రహము చంద్రుడనియు స్పష్టముగా
 కల్యాణవర్మ చెప్పెను. (సారాశరి)

“పవిత్రా దేశాఫలానాం

పాచయితా; చంద్రమా ప్రపోషయితా.”

మూర్ఖునికి “కర్మపాషీ” యని పేరుపెట్టిన వా
 రెంత మహనీయులలో?

సుప్రసిద్ధము లయిన కొన్ని ఉదాహరణము లివి:

(౧) హైదరాబాదు నైజాముజాతకములో
 భాగ్యాధిపతియగు చలితబుధుడు వ్యయభావముందలి
 చలితరాహువుతో, వృథభావముందలి చలితకేతువుతో,
 కేంద్రవేదను పొందిన వయస్సులో, ఆ చలితరాహు

స్థానముపై ఆమావాస్యవచ్చిన పదిదినములలోనే
 ఇండియా యూనియన్ సేనలు “పోలీసుచర్య”
 కొరకై నైజామురాజ్యములో ప్రవేశించుట.

(౨) వ్యయాధిపతియగు చలితశని చలితరాహు
 సంయోగములో నన్న వయస్సులో, ఆ శనికి నిండు
 పదున ప్రకస్థానమున, చలితకేతువుపైన, ఆమావాస్య
 వచ్చిన వారముదినములకే పాశ్చాత్యపు గవర్నరుజనరలు
 జిన్నాసాహేబు కాలగర్భము నొందుట.

(౩) జన్మకాలపు రవిస్థానమునకు నిండుపదు
 న ప్రక ప్రదేశములో ఆమావాస్యవచ్చినవాడు పర్య
 కాలపు కుజుడు చలితరాహుకేతువుల వేదపాలుకాగా,
 ఇండియా ఉపప్రధాని శ్రీ సర్దార్ పటేలు జయపుర
 ప్రయాణము చేయుచు విమానప్రమాదమునకుచిక్కుట.

(౪) మహాత్ముని జన్మకాలముందలి కుజ, గురు,
 చంద్రులకు ఆత్మంతిక కేంద్రసంబంధములో పూర్ణిమ
 పడినకొన్ని దినములకే కస్తూరిబాయిగాంధీగారు భౌతిక
 దేహమును వదిలుట.

(౫) జన్మచంద్రునికి నిండుపదున ప్రకస్థాన
 ములో చలితబుధవరణము లున్న వయస్సులో, ఆబుధవర
 ణులపైన పూర్ణిమపడిన కొన్నాళ్లకే, అమెరికాదేశ
 ములో లాస్ ఏంజలిస్ నగరములో కరోల్ ల్యాండిన్
 ఆమె సుప్రసిద్ధ సినిమాతార తన నాల్గవభర్తతో సంపా
 రము నిర్వహించలేక ఆత్మహత్య చేసుకొనుట!

దిక్ష్వాత్రప్రవర్తనముగా పైకిదాహరణములు
 చాలు ననుకొందురు. గమించి చూచితిమేని,
 సామాన్యజీవితములలో సయితము కేలకొలది దృష్టాంత
 ములు మనకు సర్వసూత్రముగా గోచరించును.

ప్రకృత మనుసరింతము. ఒకానొక పర్యకాలపు
 సాయనపుష్టగ్రహకుండలి ఈ ప్రక్క నున్నది. రవిచం
 ద్రులు నిండు పదున ప్రకస్థిలో నుండుటవలన ఇదిపూర్ణిమ
 యనిపాతకమహాశయము గుర్తింపగలరు. ౧౯౪౮ వ సం.
 జనవరి ౨౬ న లేదీనాడు (గ్రీన్ వీచ్ మధ్యమ కాలములో
 (G. M. T) ఉదయము ౬ ఘంటలు, ౧౧ నిమిష
 ములు, ౨౦ సెకండ్లకు వచ్చిన పూర్ణిమ యిది. ఈ
 కుండలిలో పర్యకాలపు లగ్న, దశమ, కేంద్రములు
 మహాత్ముని జన్మస్థానమునకు సాధించబడినవి.

ఈ పర్యకాలమున బుధ, శని, గురువులు ఎట్టి
 పరస్పరసంబంధముతో నున్నారో గమనింపుడు. బుధ
 శనిలు ముఖాముఖిగా నిలచి స్పర్ధకు దిగి యున్నారు.
 ఇది ప్రబలమైన ప్రత్యక్షమైనదృష్టి.
 “అన్యోన్యం పశ్యంతే, తస్మాద్భవన్తి,
 ప్రత్యక్షమైరాఽభిలా” (నీలకంఠ తాతకము)

సం-౩	I సం-౪ం రాం-౨౯	చ ౨౨-౩౬ (వ)
బు ౨౦-౧ ర ౫-౧౫	“పూర్ణిమ” (౨౬-౧-౧౯౪౮)	చ ౫-౧౫
X ౨౯-౫౮		శ ౨౦-౩౧
సం ౨౦-౧౮	ఇ ౧౨-౫౩ కే ౧౯-౨౯	కు ౫-౩౧

కాని, బుధునినుండి అర్ధకోణపానములో, కని నుండి పూర్ణకోణపానములో స్వక్షేత్రముందు ప్రవహించు బృహస్పతి యున్నాడు. బుధశనిరువురికిం ఈ బృహస్పతినుండి పుష్టమైన మిత్రదృష్టియున్నది కదా? అజ్యోన్య సమసప్తక బైరదృష్టిలో నుండు రెండుగ్రహములలో ఒకదానితో అర్ధకోణములో, రెండవదానితో పూర్ణకోణములో మూడవ గ్రహముండే నేని సమ సప్తకస్థిలోనున్న గ్రహముల ఘర్షణలని ఫలము, సామాన్యముగా, దుష్టముగా పరిణమించదనుట సాధారణధర్మము. కలహమునకు కాలద్రవ్యము ఇద్దరు నిలిచి యుండగా, వారి మిత్ర మొకడు సమయమునకు ‘మధ్యవర్తి’ గా వచ్చినట్లుండును. జాతకములో ఇట్టి పరిస్థితి ఏర్పడినపుడు, సమసప్తకదృష్టిలో నుండు గ్రహములకు చెందిన భావఫలములలో కొన్ని చిక్కులు సంభవించినా, మిత్రదృష్టి నిర్భయ మూడవగ్రహము నూచించునట్టి వ్యక్తులనుండియో, పరిస్థితులనుండియో జీవితమున చిక్కులు తొలగుటకాని, పరిష్కారముగట కాని నీడించుచున్నది. ఇచట ఒక విశేషనూత్రము కలదు. ఆ ‘మధ్యవర్తి’గ్రహము జాతకునికి పర్వలము అయ్యెనాడుగా నన్నట్లు వాత శనిశక్తియు కలుగగలదు. కాని, దుష్టసావాదిదోషములు ఆ గ్రహమున కున్నచో, దానిమధ్యవర్తిత్వమునుండి జాతకునికి మేలు కలుగదు. ఈ విశేషవిధిని మనము మరువరాదు.

ఒకానొక ధమర్లగ్న జాతకురాలికి చలితరవిరోచలితబుధునికి (సప్తమాధిపతికి) అష్టమభావములో సంయోగము వచ్చినది. పర్యకాలపు గురు, బుధులకు

చెరి ౧౫౦ భాగలమారములో (మహాప్రకములో) ఈ సంయోగముండుట. ఇట్టిపరిస్థితులలో పర్యకాలపు బృహస్పతికి (జాతకురాలిలగ్నాధిపతికి) సార్ధకేంద్రములో పడిన ఈపర్యము చలితరవి బుధసానమునకును, తాత్కాలిక కనికని మధ్య బిందువందే వచ్చుటచే, అతిదుష్టముగా పరిణమించినది. సప్తమాధిపతియగు బుధుడు చలనవశమున అష్టమభావములో తిరుగుచు చలితరవి సంయోగము వలన దుస్థైర్య వయస్సుది. ఇట్టి దశలో, పర్యకాలబుధుడు కని తోటి సమసప్తకస్థివలన చెడటచే, పర్యజనితమును మహాశక్తి గుష్టఫలమునే సంపాదించి ఇచ్చినది. ధనుర్లగ్న జాతకురాలికి అష్టమాధిపతి చంద్రుడుకదా? పర్యములో ఈ చంద్రుడు కుజానికి ౩౦ భాగలలో నున్నాడు. ఈ చంద్రకుజులకు సరినడునునే పర్యకని యుండుట. సప్తమాధిపతి బుధుడు ఈ కనినుండియే సమసప్తకము. పర్యకాలపు రవిచంద్రులనుండి గురువునకు క్రమముగా ఆర్ధకేంద్ర సార్ధకేంద్ర వీధులున్నవి. అగుటచే, ఈ గురువు కుభ్రఫలమును ఇయ్యకాలడు. వారముదినములలోకే, ఆపాధారణపరిస్థితులలో, ఈ జాతకురాలు తన మనఃప్రియుని కోలుబోయినది. పాపము! బృహస్పతి లగ్నాధిపతి యగుటచే, జరిగిన ఘోరసంఘటనకారణముగా, జీవితమున పర్యవాళనము కలుగకుండ కన్యకనుమాత్రము కాపాడగలిగినాడు!

వ్యక్తులకు సిద్ధముగానున్న ప్రారబ్ధఫలమును పర్యము లేరితిగా పక్కతిరు చెచ్చిఇచ్చునో, చూపుటకై ఇంత వ్రాయవలసినవచ్చెను. అది యట్లుండె.

మహాత్మునియొక్కయు, గాడ్స్యొక్కయు జాతకములపైన ఈ పర్యమున కెట్టి వ్యాప్తి వచ్చినదో పరీక్షించుట అప్రస్తుతము కాదు. ఈ పూర్ణిమవచ్చిన తరువాత నాల్గుదినములకే మహాత్ముడు పాత్యపాలగుట. ఈ పర్యము ప్రకృతివిషయమున ఎంత పని చేసినదో చూడుడు.

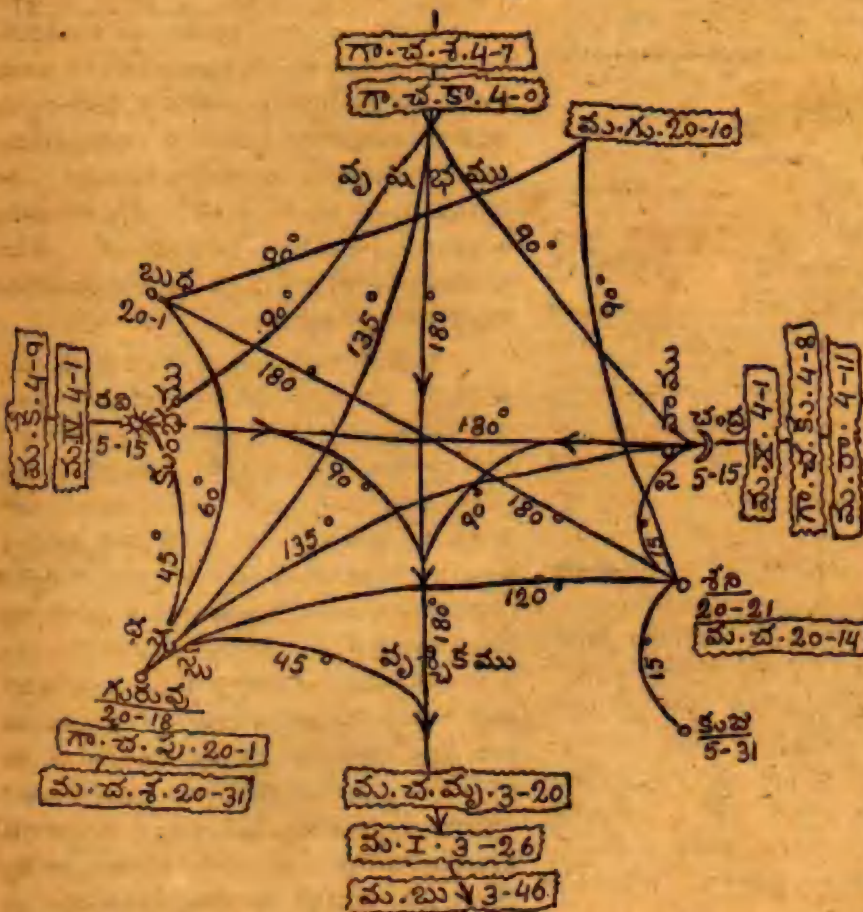
పర్యకాలపు కని మహాత్ముని జన్మచంద్రునిపైన కూర్చున్నాడు. అప్పటి బుధుడు పై కేసానమునకు సమసప్తకముగదా? జన్మకాలపు గురువు ఈ కని బుధులకును, జన్మచంద్రునికినహా, నిండుకేంద్రములో నున్నాడనుట చదువరులు మరచరాదు. పర్యకాలపు బృహస్పతి మహాత్ముని జన్మకనిపై, మరియు గాడ్స్ చలితపుణ్యసహముపై సాక్షాత్కరించి నాడు. ఈ గురువునుండి పర్యకాలపు కనిబుధులకు మిత్రదృష్టియే కలదుకాని, అది శత్రులకారి కాదు. ఏలందురా? మహాత్ముని బుధుడు మృత్యుస్థానాధిపతి. గురువు

అతని మృత్యుభావమునకు కార్యనిర్వాహకుడు ఇతనియే, మహాత్మునికి చతుర్థాధిపతి. ఇతనికి గాఢే జాతకమున మృత్యుభావాధిపత్యమున్నది. ఎటుచూచినా, మృత్యుభలకు తాండవమాడుచున్నది. అగుటచే, పర్యవ్రాహు బృహస్పతియొక్క విశ్రద్ధపై కనిబుధులదోషమునకే ప్రాధి చేసినది. ఈ పర్యవ్రాహు స్పతిని పర్యవచంద్రులవేగ చెలరేగించినపుడు దుష్ఫలముకాక వేరెట్లు జరుగును? పర్యములో రవిచంద్ర కరణ ఘర్షణచే ఆకాశరంగమునం దుత్పన్నమైన మహా కై మహాత్ముని విషయమున మారకధర్మము వాత్రయించుట వింత కాదు.

విశేష మేమనగా, గాఢేజాతకమునందు ఆప్త

వేధాసూచక చక్రము

మ = మహాత్మునియొక్క;
గా = గాఢేయొక్క;
చ = చరిత్ర;

పు = పుణ్యసహాయము;
మృ = మృత్యుసహాయము;
కా = కార్యనిర్వాహకుడు.

మాధిపతియగు చరిత్రకనినుండి కేంద్రవేగము పొందుటచే మారుదైన చరిత్రకనిజాదు (ఉద్యోగాధిపతి) మహాత్ముని మారక గ్రహముగు జన్మరాహువుపైన మార్పుపొందినట్లు చదువరులు మరచి యుండరు. నికరముగా, ఆ కుజస్థానముండే పడిన ఈ పర్యము ప్రళయకైని మేలుకొలిపి చెలరేగించినది. మందు సామానుల కొటారునకు నిష్ప అంటించినట్లయినది. ఈ ప్రళయ కై మహాత్ముని జాతకమున కెట్లు వ్యాపించెనో, ఈ క్రిందిపటము స్పష్టముగా చదువరులకు చూపగలదు.

అతిముఖ్యములగు వేధలమూత్రమే ఈ చక్రమున చూపబడినవి. ప్రళంపలో మన్న జాతకములలో పర్యచక్రమును పోల్చి చూచినచో, పాతకమహాకేములే

మరికొన్నింటిని కను గొనగలరు. చిట్కుగా నుండునన్నితలచి అన్నింటిని చూపక మానితిని. ఈ చక్రమును నెమ్మదిగా పరిశీలించినచో, పర్యకైని ఏ స్థానములో పంధ వించి, ఏగ్రహముల వలన ఉద్రేకించి, ఎచటెందుండి మారక ధర్మమునవలంబించి, సచ్చట విడుదలచే పడినదో ముఖ్యముగా గోచరముననని వా నమ్మక.

జనవరి 22వ తేదీ వాడు 2-10-20 A.M. (G. M. T) గంటలకు వచ్చిన పూర్ణిమ మారకకైని ఉద్రేకింపజేసినది వాస్తవమైనచో తరువాత, 30 వ తేదీన సాయంకాలము 2-40 P. M. (I. S. T) గంటలు— అనగా, 0-10-0 P.M. (G. M. T) —రచ్చుదాక మహా

తృని హత్య జరుగకుండుటకు కారణ మేమి? అని యడుగ వచ్చును. మందుపామానుకొట్టువకు నివృత్తిగిలిన ఉత్తరక్షణమే సర్వవాశము జరుగవచ్చురలేదు. కొట్టు ప్రేలుటకు కొంత కాలవ్యవధి కావలసియుండుట సమాజము అట్లే, పర్యపుచేదవలన ప్రశంసా విషయమున ప్రశయము సంభవించుటకు ర దినములపైన క గం. ౫౮ ని. ౨౦, కేకండ్ల కాలమువట్టివది. ఇంత కాలవ్యవధి ఏల కావలసివచ్చెనో చూతము.

మరణదినమున రివిసిటిని మాచించు పరాకర మాత్రములలో ఈ క్రింది స్లోక మొకటి:—

“భామమూర్తాంబలిప్రాపతిః కారయేత్,
చక్రలిప్తావాతా ల్లభయక్తోరవి,
యాతి యస్మిం సదా త ద్విశోశేఽపి వా,
శ్లోక మాహుః క్షయం మాసి ధీమాకా వడేత్.”

(బృహత్పరాశరహార)

దీని ప్రయోగ మిది:—

జన్మకుజరాశ్వాది	...	
మొత్తపు కలలను	...	౧౩,౭౦౪
జన్మరవిరాశ్వాది మొత్తపు కలలచేత	...	౧౧,౩౩౬
గుణించగా వచ్చిన మొత్తపు కలలను	...	౧౫,౫౩,౪౫,౫౪౪
చక్రలిప్తలచేత	...	౨౧,౬౦౦
భాగించగా వచ్చిన కలలు	...	౩,౧౯౨
అనగా, రాశ్వాదిని	...	౩-౯-౫౨
జన్మరవిరాశ్వాదమునకు	...	౬-౮-౫౬
చేర్చగా వచ్చిన ఫలము	...	౧౦-౮-౪౮
నిధనరవిరాశ్వాదము	...	

వై మాత్రముననుసరించి, తులా, కుంభ, మిథున రాసులలో ౯ వ భాగంలో రవి సంచరించుదినమున మహాత్మునికి మృత్యువు రావలసి యున్నది. ఈ మూడుస్థానములలో పర్యమునకు పన్నిహితముగా నుండునది కుంభములో ౯ వ భాగమే. పర్యము తరువాత నాల్గవినములకే, అనగా ౩౦ వ తేదీనాడే రవి ఈ భాగంలో నుండుట సంభవించుచున్నది. కావుననే, పర్యకాలఫలము అంతదాక నేచియుండవలసివచ్చెను.

మహాత్ముని నిధనకాలమునకు సాధించిన సాయన గ్రహకుండలి ఇదిగో ఈ ప్రక్క నున్నది:—

స ౧౫-౧౦	X ౦-౩౦	
	రా ౧౯-౧౬	వ ౨౩-౩౦
బు ౨౬-౩౨		
ర ౯-౩౧	తేదీ ౩౦-౧-౧౯౪౮	
	౫-౪౦ P.M. (I.S.T.)	
	దేహాశీనగరము	
		I ౬-౩౦
		శ ౨౦-౧
స ౨౧-౫	చ ౮-౮	కు ౪-౩౭
	కే ౧౯-౧౬	ఇ ౧౨-౫౫

జనవరి ౩౦ వ తేదీనాడు ౦-౩౫ A.M. (I. S. T.) గంటలకు రవి కుంభరాశిలో ౮ భాగల ౪౮ కలలకు వచ్చినాడు. తరువాత ౨౪ గంటలలోపలనే—అనగా ౧౭ గంటలు ౫ నిమిషములకే—మహాత్ముడు హత్యపాలయి అమృతము వదలుట! పరాశరమువారి చెప్పిన మాత్ర మెంతో చక్కగా అన్వయించినదని చదువరులు గుర్తించగలరు. కాని, పాయనపద్ధతివలనమాత్రమే ఇది సాధ్యమని వేరుగా విన్నవించుట యనవసరము.

ఇచట మరియొక చిన్న విశేష మున్నది. పర్య కాలమునం దుదయించి వాతావరణము వాక్రమించి యుండిన ప్రచండశక్తి మహాత్ముని జన్మస్థానములో కేంద్రీకరించియున్న తాత్కాలిక విశేషభావదీర్ఘపు ఎచట నున్నదో పరికింపుము! మకరరాశిలో ౨౯ భాగలు ౫౮ కలలలో ఈ కేంద్ర మున్నదికదా? ఇచట కేంద్రీకృతమైన ఆ పర్యశక్తి మహాత్ముని మారక గ్రహముతో సంబంధమును సంపాదించుకొననిదే హత్య యొట్టు జరుగును? ఈ కేంద్రము మహాత్ముని జన్మ రాహువునకు ఎదురుగా వచ్చుటకు—అనగా, అతని జన్మ కేతుస్థానమును పొందుటకు—౪ భాగలు, ౧౪ కలల పట్టు ముందుకు జరుగవలసియున్నదని చదువరులు ములభముగా గుర్తించగలరు. ఈ ౪ భాగలు, ౧౪ కలల పట్టు తాత్కాలికరవియొక్క మధ్యముగతి మానముతో ర దినములు, ౫ గంటలకాలపు ప్రయాణ మగుచున్నది. సారాంశ మేమనగా, పర్యశక్తియొక్క కేంద్రము ముందుకు జరిగి మహాత్ముని జన్మరాహువున కెదురుగా వచ్చి నిలచుట జనవరి ౩౦ వ తేదీ సాయం కాలము ౫-౪౦ P.M. (I. S. T.) గంటలకేతుట!

పర్యవ్రాజక మహాత్ముని జాతకమునకు ఎచ్చట దెబ్బకొట్టి వదో, ఎప్పుడు కొట్టినదో కన్నులకు కట్టినట్లున్నదికదా? ఏమి ఈ కాలపురుషుని విచిత్రనిదోదరిం?

ఇక, దైనికజాతకము లేమనుచున్నదో కనుగొననిదే మన చర్య పూర్తి కాదు. పర్యమనాడు మహాత్మునియొక్కయు, గాజ్ఞేయొక్కయు దైనిక కేంద్రములు ఈ క్రిందిస్థితిలో నుండినవి :—

దై. దశమము దై. లగ్నము

(i) మహాత్మునికి ... ౩౩^౩ ధనుస్సు... ౨౩^౩ కుంభము

(ii) గాజ్ఞే ౧౭^౩ ధనుస్సు... ౧౩^౩ మీనము.

మహాత్ముని దైనికలగ్నము కుంభములో నున్నదికదా? కనుక, దైనికజాతకమున అష్టమభావాధిపతి బుధుడగుచున్నాడు. జన్మకాలములో అష్టమధిపత్యము బుధునిది. సతకదా? ఇట్టి బుధుడు పర్యకాలములో దైనికలగ్నమునకు సన్నిహితుడుగా నున్నాడేకాని, సంయోగము నొందలేదు. దైనికలగ్నము ఈ మృత్యుస్థానాధిపతిని (బుధుని) చేరుకోవలదామరి? లేనిచో, భౌతికదేహ మెట్లు మృత్యువువలె మును? ౩౦ వ రేడిదాక ఈ సంయోగము జరుగలేదు. కాననే, పర్యకాలపు ప్రళయకై వేచియుండక తప్పినది కాదు.

ఇంతే కాదు. గాజ్ఞేజాతకమున అష్టమధిపతి శని. ఇతని చలితలగ్నము ఈ పయస్సులో సింహరాశిలో నున్నది. అగుటచే, చలికజాతకమున అష్టమధిపత్యము నురువు సంపాదించుకొన్నాడు. పర్యకాలములో శనిగురువులిద్దరు పరస్పరకోణద్వస్థితి పరమమిత్రు లయినారు. అనగా, ఒకరికొకరు సాయపడుదురని అర్థము. వీరిలో స్వక్షేత్రముందున్న నురువు మహాబలశాలి. ఈ నురువునుండియే పర్యవ్రాజకేంద్రమువలె వేధకలదు. ఇట్టి నురువుగోడి సంబంధము దైనిక దశమకేంద్రమునకు రానిదే, పర్యకాలపు ప్రళయకైని ఉపయోగించుకొనుటకై గాజ్ఞే ఉద్యోగింపనేరదుకదా? పూర్తిమనాడు అతని దైనికదశమ కేంద్రము ధనుస్సులో ౧౭^౩ భాగలో నుండెను. అది బృహస్పతిసంయోగమున హిందుట ౩౦ వ రేడివాటి కంటె పూర్వము జరుగలేదు. కావుననే, అదినము నందే ఆతడి ఘనకార్యమును సాధించుట!

౩౦ వ రేడి వీరి దైనికకేంద్రస్థితి ఇట్లుండును:

దై. దశమము దై. లగ్నము

(i) మహాత్మునికి ... ౬^౩ ధనుస్సు... ౨౬^౩ కుంభ.

(బుధ సంయోగము)

(ii) గాజ్ఞేకు... ౨౧^౩ ధనుస్సు... ౧౭^౩ మీనము
(గురుసంయోగము)

మహాత్ముని దైనికలగ్నము బుధాక్రాంత మగుట, గాజ్ఞే దైనికదశమము నురువు నాక్రయించుట ఈ రెండుకార్యములు ఏకకాలమందే—౧౯౪౮ జనవరి ౩౦ వ రేడివాడే—జరుగవలయునని కాలపురుషుని కాసనము! నిధి!!

ఒక చిన్న ఆశ్చర్యము రావచ్చును. ఏమనగా, మహాత్ముని జన్మరాహుస్థానము సింహరాశిలో భాగ-౧౧ కలలుకదా? దానినుండి ఒక్కభాగ ౪ కలల మారములో (సింహరాశిలో ౫ భా. ౧౫ కలలలో) పర్యమ పడినది. నికరముగా దుష్టభాగపైసనే పడెనట్టి పున్నమకు ఇంత విలస విల? అనవచ్చును. దీనిలో ఒక ధన్యమాత్ముల యున్నది. అయిన చలనము వలని మార్పును గమనించితిమేని, మనకి వ్యత్యాసము కానరాదు. మహాత్ముని జననకాలములో ౨౨ భాగలు ౨ రీతులు అయినాంక. అతని ఆరసనకాలమునకు అయినాంకలు ౨౩ భాగలు, ౭రీతు లయినది. అనగా, మహాత్ముని జీవితకాలములో, రాశిచక్రము—నక్షత్రచక్రము కాదు—౧ భాగ, ౫ కలలపట్టు వెనుకకు తిరిగినదని అర్థము. ఫలమేమనగా, ఏ భవక్రప్రదేశము మహాత్ముని జన్మకాలమున సింహరాశిలో ౪ భా. ౧౧ కలలుగా వ్యవహరించబడుచుండెనో, అదే ప్రదేశమునే మహాత్ముని నిధనకాలమునకు, అయినచలనమువలన, సింహములో ౫ భాగల ౧౬ కలలని మన మిత్రుడు వ్యవహరించుచున్నామని పాతకమహాశయలు ములభముగా గ్రహింపగలరు. ప్రళంసలోనున్న పూర్తిమ సింహరాశిలో ౫-౧౫ లో పడుటచే, మహాత్ముని జన్మరాహుస్థానమందే పర్యమ సంభవించినదని స్పష్టమగుచున్నది. కావుననే ఇంతటి ప్రళయము!

ఆకస్మికముగనో, కాకతాళియవ్యాయమువలెనో పైయోగము కుదిరియుండరాదా అని శంకించు యుక్తిపరు లుండకపోరు. కనుక మరియొక నిదర్శనము నిచ్చుట మంచిది.

అయినాంకలు

గాజ్ఞే జన్మకాలమున ... ౨౨ భా-౩౫ క.

మహాత్ముని జన్మకాలమున ... ౨౨ - ౨

వ్యత్యాసము ... ౦ - ౩౩

అగుటచే, మహాత్ముని జన్మకాలమునుండి గాజ్ఞే జన్మకాలమునకు రాశిచక్రము ౩౩ కలలపట్టు

వెనుకకు తిరిగిన దనుట. మహాత్ముని జాతకమున మృత్యు సహమును సింహరాశిలో ౧౬ భా. ౫౦ కలలలో నున్నదికదా? గాఢేజన్మకాలములో ఈ (మహాత్ముని) మృత్యుసహమును సింహరాశిలో ౧౭ భా. ౨౩ కలలలో నుండగలదనుట సువ్యక్తము. గాఢే జాతకమున పాత్యసహమును సింహరాశిలో ౧౭ భా. ౨౨ కలలలో నున్నదని గమనించితిమేని, కాలపురుషుని మహిమ ఎంత అద్భుతముగా కానవచ్చునోకదా? మహాత్ముని మృత్యువుతో పాత్య చేరకొన్న కాలములో 'విధి' గాఢేను సృజించినాడని అర్థమా? ఇదిసంయితము కాకతాళియవ్వాయ మనగలమా?

ఒక్క మనవి. ఇట్టి మాత్మవిమర్శ అంతయు సాయనపద్ధతిలో మాత్రమే సాధ్యమని పాశకమహాశయు తిప్ప దూహించుకొనగల రనుకొందురు. మన ప్రాచీనులలో సయితము సాయనపద్ధతిని గౌరవించిన వారు లేకపోలేదు. చూడుడు.

"ఉత్తమాం రాశిసంక్రాంతిం
కేచి దాహం ర్భవీషిణః;
తైతన్యమ మతః, యస్మాత్,
న స్పృశేత్ క్రాంతికక్షయా."

"చలనంస్కృతే తిగ్మాంకో స్సంక్రమో య
స్ససంక్రమః,

అజాగ్రతస్ ఇన రాశిసంక్రాంతిరుచ్యతే."

అని వశిష్టమహర్షి ఆనతిచ్చెనట! నిరయనపద్ధతి తనకు అభిమతము కాదనియు, అది 'అజాగ్రతస్'మయ' వంటి దనియు ఆ మహానీయుడు ఘంటాఘోషముగా చాటి యున్నాడు! ఋతుధర్మములు సాయనపద్ధతికి చెందిన వనుట నిర్వివాదము. లగ్న సాధనము, క్రాంతి నిర్ణయము, చేష్టా కేంద్ర సంపాదనము, అయనభలగణితము, చరఖండసాధనము మున్నగువానికై నేటికి సయితము నిరయనవాదులు సాయనపద్ధతిని ఆనలంఠించక తప్పినది కాదు. అయిన నేమి? జాతకఫలాదేశవిషయమున మాత్రము, అదేమి కారణమో, మనవారిలో నిరయన పద్ధతి ఊడలుపారి నాటుకొన్నది.

ఇచ్చట, నాకొక ఊహ. అది ఊహయేకాని, విరాధారము కాదు. అసధికారులచేతిలోని కీన్త్రము కాని, శాస్త్రముకాని ప్రమాదకారియగుట ఆస్వాభావికము కాదు. ఆ కారణమున, ముఖ్యమైన శాస్త్ర రహస్యముల కొన్నింటిని గుప్తముగా దాచియుంచుట యుక్తమని మన ప్రాచీనులు తలచియుంచుదురు.

"హూర్త, దుర్జన, విదేష్వి, కృతఘ్నానాం కదాచన
న ప్రకాశ్యే విదం శాస్త్రంరహస్యం కేవలం యతః"

అని గర్భమహాముని ఆనతిచ్చుటలో పై యర్థమే ఇమిడియున్నదని మన మనుకొనవచ్చును. శాస్త్ర రహస్యముల నిట్లు గుప్తముగా నుంచుకొనుట లోక కల్యాణదృష్టితో సాధనా, అసాధనా అను తర్కము మన కిపు డక్కరలేదు. "అటం బాంబు" రహస్యముల విషయమై ఇపుడు అగ్ర రాజ్యములవారిలో జరుగుచున్న చర్చ ఇట్టిదేకదా? అది యట్లుండె.

మాత్మవిచారమునకు పనికివచ్చునట్టియు, ఆ మూర్తముగుటచే ప్రబలకీనుంతుమగునట్టి రాశిచక్రముపై ఆధారపడినట్టియు సాయనపద్ధతిని మన పెద్దలు రహస్యముగా నుంచుకొని, జనసామాన్యప్రచారమునకు మూర్తిమంతమైన నక్షత్రచక్రము నాక్రయించిన నిరయనపద్ధతిని వ్యాప్తికి తెచ్చియుండు రనుకొనుట కన కాళ మున్నది. ఇది యంతయు పిచ్చియాహా లను కొనరాదు. చూడుడు:—

"యస్మిన్ దినే నిరంశ స్సాగ్రిత్
సంస్కృతోఽక్మయనాంశకై;
తద్దినం తు మహా త్మగ్ధం;
రహస్యం మునిభిస్సృతం." (శ్రోతిర్ని బంధము)

ఏ దినమున సాయనపద్ధతి రాశిచక్రవేళముచేయునో, అదియే సంక్రమణపుణ్యదినము! ఈ విషయము ముఘలు రహస్యముగా చెప్పినారట! ఏమి దీని భావము! మహానీయు డయిన శ్రీపత్యచార్యుడు సయిత మిట్లే నెల విచ్చినాడు.

"యావద్వి రంతై రయనయ్యతి స్సాగ్రిత్,
తచ్ఛాగ్రికాలేన దివాకరస్య,
య్యతి ర్భవేత్ విష్ణుపదాదికానాం,
రహస్య మేతత్ మునిభిః ప్రదిప్తం."

సాయనరవినుండి రాశిసంక్రమణములు కలగు మన్నరమ నూత్రమును రహస్యముగా మహర్షులు ఉప దేశించినారట! ప్రాచీనగ్రంథములలోని ఇట్టి వాక్యములే నా యూహల కారధారము.

పోనిండు. మహాత్మునియొక్కయు, గాఢే యొక్కయు జాతకములలోవారి ప్రార్థన మేరితి పక్య మయ్యెనో, దానిఫలముగా ౩౦-౧-౧౮౪౦ నాడు కాల కర్మసంయోగ మెట్లు చేయారనో, కొంత మాత్మవిమర్శ చేసితిమి. అనంతానంతముయిన గ్రహచారధర్మములలో ఏ పరమాణువై నా మన కి ఛర్చనలనలగించినచో ధమ్యలము. శాస్త్రాధ్యయనమునకు ఇట్టి విమర్శనము లవసరమని సవ్యవాయులగు పాశకమహాశయులు భావించి రని, నాప్రయత్నము ఫలమనియే నా విశ్వాసము.

ఆ త్రే యి

శ్రీ దండివల్లి వెంకటసుబ్బాశాస్త్రి

౧

(వార్మకి ఆశ్రమము. వృక్షములకు నీర్లు పోయుటకై ఆశ్రేయి ప్రవేశించును)

ఆశ్రేయి—(అటు ఇటు కలయచూచి) ఈ నవోదయభానుకిరణములు వికసింపుమనలతో, పల్లవికలతో కూడుకొన్న ఆశ్రమప్రాంగణమున ముగ్ధులు తీర్చినట్లున్నవే?

ప్రకృతిసౌందర్యము అద్భుతావహము ! (కొంచెము నడిచి) ఈ పుష్పగుచ్ఛము సువాసనాభరితమై చూడ వెంకటమచ్చటగా ఉన్నది? మందమారుతముల పల్లలాడు చిగురాలకు నాట్యభంగిమలు నయనానందసంధాయకములు (పెదరి విరచుకొని, లిండ క్రింద పెట్టి) నాకు మతి చెడినది. కవిత్వము నన్ను ఆకేరించుచున్నట్లు తోచెడిది. ఈ వికారభావములకు కారణ మేమి? ఆ, తెలిసినది. సహవాసదోషము కాకున్న పాపప్రాప్తయమైన నా హృదయములో ప్రాకృతికసౌందర్యముగర్భితము కలుగజాలదు. స్నేహప్రభావము! స్నేహప్రభావము !!

(వార్మకి ప్రవేశించును)

వార్మకి—ఆశ్రేయి! ఏమిటి ఆ స్నేహప్రభావము?

ఆశ్రేయి—(వెనుదిరిగి) మహాభాగా! నయనాకములు. తమ కవితాస్నేహప్రభావము.

వార్మకి—కవితాస్నేహములన్ని నీకు కలిగిన అనుభూతి ఎట్టిదో వివరింపుము.

ఆశ్రేయి—నాకు కలిగిన అనుభూతిలో మొట్టమొదటిది ప్రాకృతికవాంచావికారము. ఇన్ని సంవత్సరముల తరబడి ఆశ్రమములో పున్నప్పటికిని లతా పుష్పపల్లవాదులు నా మనస్సును ఆకర్షింపలేదు. నేడు

నాటి సౌందర్యమునకు ముగ్ధురాలనై కవితాప్రసక్తితో వర్ణించుకొనుచున్నాను. ఇదియే స్నేహప్రభావము.

వార్మకి—అదియు నుంచిదే. ప్రపంచకల్యాణమునకు కవిత్వము ఎంతో ఉపకరించును. ఆ పత్తియును నీవు కేటికైనా గుర్తించినందులకు ధన్యురాలవు.

ఆశ్రేయి—నే నట్లు అనుకొనుట లేదు. తమతో వివాదము రాసేనచ్చినది. మీ కవితావ్యాసంగమువలన నా బ్రహ్మవిద్యాభ్యాసమునకు విఘ్నము కలిగినది. ఈ మాటలు చెప్పుచున్నందులకు క్షమించకరె.

వార్మకి—నీ ప్రాతికూల్యానికి గల కారణమేమిటో నాకు బోధపడుట లేదు.

ఆశ్రేయి—మహర్షి! నాను సర్వజ్ఞులు. ప్రాకృతిక విషయాలతో కూడిన రామాయణరచనమూలంగా లోకంలో బ్రహ్మవిద్యాప్రభావం తగ్గగలదని నా అనుమానము. అందులకే ఈ నూతనకవితాప్రభావ మన్న వివరింపు.

వార్మకి—అమాయకురాలవు. అమ్మాయములు కూడ ఒక విధమైన కవితావస్తువును అంటి పెట్టుకొన్నవే. ఆ పరమార్థమును తెలిసికొమ్ము.

ఆశ్రేయి—అమ్మాయములు బ్రహ్మవిద్యకు ఆటపట్టులు. నాటిచేత మానవత్వం సుశోభితం కాగలదు. కైవల్యపదమునకు అవి మార్గం చూపగలిగినవి. ఒక వైపు ఆట్టి ప్రభావము కలవి ఉండగా ఈ లోక రచన మానవజాతికి ఎట్టి ఉపకారము కాలించునో తెలియకున్నది.

వార్మకి—సరి. ఇప్పుడు నీ మనోగతభావము అర్థమైనది. శ్రాత్రి విధానమును చూచి ఈసడించుకొనుచున్నావు. నీకు ప్రపంచకల్యాణధర్మే బోధపడలేదు. ప్రపంచసంతానము రానురాను అభివృద్ధి పొందు

యందుట గమనించవలెను. దానినిబట్టి సర్వము మారుట అవసరము. అట్టి పరివర్తనాపేక్షలో జనించినదే ఈ మాత్స్యరచనాక్రమము.

అశ్రేయ—ఏమైన చెప్పుడు. ఆమ్నాయముల ప్రశ్నోకత నశింపగలదు. (చెవులు మూసికొనుచు) అబ్బ! ఆ కవిత్వములో అంతు పంతు లేని శాకభావ నలు. అయినా ప్రాత పద్ధతులను రూపుమాపుతున్న ది మారిన విధానము.

వాల్మీకి—అశ్రేయా! నీకు ప్రాతపై నున్న అభిమానము క్రొత్తదానిపై అనర్థిని పుట్టింపకున్నది. ఇది ప్రపంచసహజము. ఆదిమనూషపుడు మాటలు నేర్చి నేర్వకముందే ఆమ్నాయములను చూచి అసహ్యించు కొన్నాడు. క్రొత్త జీవనము ప్రారంభదశలో ప్రజా దరణి పాత్రము కావాలదు. రామరామ వారి వైసందిన జీవితములో లీనమై మన్నన పొందును. అట్లే నీకు కూడ రామాయణరచనము నేడు అవాదరపాత్రం కావచ్చును. కొంతకాలం బరిగిన పిమ్మట నీకు వ్రాయు మును కావచ్చునేమో!

అశ్రేయ—గురూ! క్రొత్తగ మందుట వల్లనే నేను ఈపడించుకొనుట లేదు. అందలి స్త్రీవర్ణనలు, కష్టసుఖానుభూతులు, సాంసారికవ్యామోహములు, హింస, మోసము, యుద్ధాదివర్ణనలు నన్ను గాఢరా పెట్టినవి. ఈ సామాజికవ్యవస్థ బ్రహ్మవిద్యావికాస మునకు గొడ్డలిపెట్టుగా నున్నది. అందుల కేమందురు?

వాల్మీకి—వినుము. సమాజముయొక్క పరిధి అనంతము. సంఘము అభివృద్ధి పొందుకొలది పాదు కొని వున్న పూర్వభావముల మార్పు సహజము. వాటిలో చాటు పారస్వరము కూడ మారుచుండును. అట్టి క్రమానుగతపరిణామమోతాన్ని అనుసరించియే ఆమ్నాయములను ఆధారముగ చేసికొని వచ్చినవి ఆరణ్య కములు, బ్రాహ్మణములు, ఉపనిషత్తులు మొదలైనవి. వాటి తర్వాత వచ్చిన మాత్స్యరచనావిధానమే రామాయణము.

అశ్రేయ—మీరు చెప్పినట్లే ఒప్పుకొన్నను పై నుదహరించిన వన్ని బ్రహ్మతత్త్వాననే ప్రధానభేదము

ముగా పెట్టుకొన్నది. ఇది అట్టిది కాకపోవటమే కాక మానవుని ఆధ్యాత్మికవికాసమునే పెడదారిలో పెట్టుచున్నది.

వాల్మీకి—ఇది సంధియుగము. దాని ప్రభావమే ఇట్టిపరిణామమున రూపొందినది. నేటి సంఘము బహ్మనిద్యను అవగాహన చేసికొనజాలక—క్రమ బద్ధమైన క్రొత్త పద్ధతుల్ని అవలంబింపజాలక ఉన్నది. ఇట్టి వ్యవస్థనే సంధియుగ మనవచ్చును. సంధియుగ మందు ఏ క్రొత్త వచ్చినను ప్రజల నిరసించును. నీవును అట్టి సంప్రదాయమునకు లోనై ఇట్లు పలుకుచున్నావు. అన్నిటి గమ్యస్థానము ఒకటే అయినను—మార్గములు మాత్రము భేదముగ నగుపించును. నీలో రికెత్తిన అజిజి పృథ్వావస్థిధము. కాలము గడచుకొలది ఈమార్పు సర్వజనాంగీకారము కాగలదు.

అశ్రేయ—తాము త్రికాలవేత్తలు. అయినను నా కీవాదముతో పని ఏమి? బతుకులు అశ్రమమును ప్రవేశించినప్పటినుండి మీ ధోరణిలో విశేషమైన మార్పు కనిపిస్తున్నది. వాత్సల్యపాతములో బడి నాడు. ఎప్పుడు వారితోనే కాలము వుచ్చుచు అనందించుచున్నారు. నా బ్రహ్మవిద్యాభ్యాసమునకు అంత రాయము కలిగినది. అసలు నిజము చెప్పకలసినచ్చిన నా కీ ఆశ్రమవారావరణమే సరిపడిలే దనుచున్నందులకు తుమించండి.

వాల్మీకి—నీలో కలిగిన సంధియుగప్రభావము నాకు దృష్టోపర మగుచున్నది. కొంత ఓపిక పట్టుము. నీ బ్రహ్మవిద్యాభ్యాసము నిర్విఘ్నముగా కొనసాగగలదు.

అశ్రేయ—గురూ! నన్ను అన్యథా భావించవద్దు. తామే ఇంతవరకు మాత్స్యయుగప్రభావమును గూర్చి పెల విచ్చితిరి. అట్టి దానికి లొంగిపోవుట నా అభిమతిము కాదు. తుమించి పెలవోసంగుడు.

వాల్మీకి—అశ్రేయా! నీవు ఎచ్చటికి పోదలదు మన్నావు?

అశ్రేయ—అగస్త్యాశ్రమమునకు.

వార్మికి—(కనులు మూసికొని భవిష్యత్తును గుర్తించి) సరి, నీ ప్రయాణము జైవ ప్రేరితము. నీవలన రామాయణము లోకములో ప్రచారము కావలసి వున్నది. ప్రవాహమునకు ఎదురీనట్లు సంధియుగ ప్రభావమునకు ఎదురీగ్గుచున్నావు. నీ కృతినిశ్చయమున నేను అడ్డగింపజేసి? క్షేమముగా వెళ్ళి రమ్మ. నీ వాంఛ నెరవేరుగాక!

ఆత్రేయ—కృతార్థులను.

(నమస్కరించును. ఇద్దరు నిష్క్రమించుదురు)

౨

(ప్రప్రపరావర్తతప్రాంతములో ఒక వనప్రదేశము. ఆత్రేయ ప్రవేశించును.)

ఆత్రేయ—అహా! దాహము, దాహము! గ్రీష్మభానుకిరణములు లోకము నుడుకెత్తించుచున్నవి. ఈ ఉష్ణప్రకోపము ప్రాణులకు తపనకారణ మైనది. ఈ భూరారణ్యములో నువాసపాధిరితమృదులతో నిలసిల్లి వల్లరీకుంజములతో స్నిగ్ధమై, సుశీతలతరుచ్ఛాయతో ఎంపజేడిమిని దరిజేరనియని ఈ వనప్రదేశము నాపాలి భాగ్యదీనతవలె ప్రత్యక్ష మైనది. (అటు నిటు చూచి) జలము ఎటు చూచినను కనుపించదు. నా దాహము తీర్చిన నుద్ధరింపగలవా రెవరు? నాలుక ఫిడుచకట్టుకపోవుచున్నది. (గట్టిగా) దాహము, దాహము! (ఒక చెట్టు నానుకొని నిలంబడి ఉండును.)

వాసంతి—(ఫలపుష్పరులను ఒక చేత, ఒక చేతామరపాకులో నీటిని పట్టుకొని ప్రవేశించును.) అరిగినికి ప్యాగతము! (ఆత్రేయి రూపసంపదను తనకెచ్చిస్తో పరిశీలించి) నా జన్మ తరించినది. తపస్విని మణి! ఆరికణ్యమును స్వీకరింపుము. (తామరపాకుతో నీటి నందించుచు) ఈ జలమును త్రాగి దాహమును తీర్చుకొమ్ము.

ఆత్రేయ— నీవు మహాపుణ్యాత్మురాలవు. నా ప్రాణములు నిలంబ జెట్టిరివి. (నీరు త్రాగుచు) నీ ఋణమును నే నెన్నటికినీ తీర్చుకొనజాలను. నీ దర్శన భాగ్యమువలన కృతార్థురాల నైతిని.

వాసంతి—తపస్విని! నీ మధురమోహనమూర్తి తపశ్శక్తి పెట్టు భరింప గలిగినది?

ఆత్రేయ—నా రూపముపై నీకు మరిమెను కట్టుటయే విచిత్రముగా ఉన్నది.

వాసంతి—నాకే కాదు. ఎవరి కైనను అంతే. నీవు ఏ ఆశ్రమమందు నివసించుచున్నావు? గ్రీష్మ తపములో ప్రయాణభారమున కేల ఒడిగట్టితివి? నీనాను ధేయమును తెల్పి సంతోషమును చేకూర్చుము.

ఆత్రేయ—నేను వార్మికి ఆశ్రమములో నివసించువాడను. ప్రయాణము అగస్త్యాశ్రమమునకు. పేరు ఆత్రేయి. నీ ఆదరమునకు విక్కిరి కృతజ్ఞురాలను.

వాసంతి—మీ వంటి సత్తపస్వినుల దర్శన భాగ్యము అపరూపము కదా! అగస్త్యాశ్రమప్రయాణ మేలకో తెలిసికొనవచ్చునా?

ఆత్రేయ—దాని కేమి? బ్రహ్మవిద్యాభ్యాసమునకై అగస్త్యాశ్రమప్రవేశమును అభిలషించుచున్నాను.

వాసంతి—అఁ, ఎంతటి విచిత్రము!

ఆత్రేయ—మీరు టా విచిత్రము?

వాసంతి—ఎందరో తాపసికులు ప్రాచేతస మహర్షియైన వార్మికి చెంతకే బ్రహ్మవిద్యాభ్యాసము నకై వెళ్ళుచుండగా నీ వింత పోకడ విచిత్రము కదా?

ఆత్రేయ—నీ ఊహ పొరపాటు. వార్మికి మహర్షిలో ఇష్టము తెలియ చెప్పరానంతటి భేదము వచ్చినది. ఆయనలో వచ్చిన మార్పు ప్రపంచానికి అనర్థదాయకము.

వాసంతి—మీరు టంతటి మార్పు? వినుటకు చాల ఆకురతగా నున్నాను—వినిపించుము. సహజముగా మహామహులలో వచ్చు మార్పు ప్రపంచశ్రేయస్సునకే కారణ మగు నందురు. ఇది ఆ సిద్ధాంతము నకు వ్యతిరేకముగా ఉన్నట్లున్నదే!

ఆత్రేయ—సిద్ధాంతాలు తల్లక్రిందు లగుట వల్లనే ఇట్టి విపరీతపు మార్పు. చెప్పెదను, శ్రద్ధగా వినుము. వార్మికిని రాజీవాంధలు ఆవరించినవి.

బ్రహ్మవిద్యాబోధనకు ఆయన ఇవ్వదు పూనుకొనుట లేదు.

వాసంతి—అగ్నిని దరిచేరిన తృణము లెట్లు దగ్ధమగునో, అట్లే నిష్కామకర్మలైన యునుల తేరిన భౌతికవాంఛలు వైతము దూరీకృతముల కావా?

ఆశ్రేయి—ఏనున్న దహ్మ, సీతాదేవి కుమారులైన లవకుసుల ఆశ్రమవాసముతో సర్వము తారుమారైనది. ఎల్లకాలము వారితో మాట్లాడుచు వార్షల్యబద్ధుడై, వారికి భౌతికవిద్యలను వేర్వేరు కాలము గడపుచుండెను. మరి రామాయణరచన ఒకటి. అది ఆహ్వాయముల కంటె వేరైన ఛందస్సు కలిగి, సామాన్య ప్రాపంచికవిషయభాలముతో కూడుకొని వుండును. నా కి పద్ధతి ఏమాత్రమును సరిపోలేదు. అందులకే ఆశ్రమమును వదిలి వచ్చుచున్నాను.

వాసంతి—ఏమి, బ్రహ్మర్షి ప్రాకృతికవాంఛాబద్ధుడైనాడా? వినుటకు వైతము ఆశ్చర్యకరముగా ఉన్నదే! సీతాదేవి ఆశ్రమప్రవేశము, లవకుసుల జననము విని ఉండిమి. రామాయణరచనను గూర్చిన సమాచారమే తెలియదు, వివరింపుము—ఆందు ఎట్టి విషయములు వర్ణింపబడినవి?

ఆశ్రేయి—ఎట్టి విషయము అని చెప్పగలను? ఏమిటో శృంగారముట, దుఃఖరసముట, స్త్రీపురుషుల ప్రణయములు, హింస, యుద్ధము మొదలుగాగలవి ఎన్నోని కలవు. సంసారవాసనలు తుప్పతిప్పలు. వివరములన్నీ అడిగినన్ను బాధ పెట్టుకును. తలచుకొన్న కేరీరము ఝల్లు మనును.

వాసంతి—తెలిసినది. అది అట్లుండ నిమ్ము. ఈ ఘటములను తిని ఆకలి తీర్చుకొమ్ము. తర్వాత సావధానముగా మాట్లాడవచ్చును.

ఆశ్రేయి—నీ ఆతిథివాత్సల్యమునకు ధన్యవాదాలు. నేను అగస్త్యాశ్రమము చేరువరకు ఏమియు తిన తలచుకోలేదు. తుదించు. అన్యథా భావించవద్దు.

వాసంతి—నీ ఇష్టము. తపస్వియులు స్వేచ్ఛా వర్తనలు. ఆహ్వాయములకంటె వేరైన ఛందస్సు

రామాయణములో కలదంటివి. అట్టి మారనపుష్టి ఎట్లు ఏర్పడినవో వివరింపుము.

ఆశ్రేయి—అది ఒక గాథ. నాకు కాలాతీతమగును. నీ కంఠటి శ్రద్ధ కలదేని ఆశ్రమమునకు వెళ్ళి రామాయణగానమును శ్రవణానందముగా వినుము.

వాసంతి—ఆ మాత్రమైన చెప్పబాలవా?

ఆశ్రేయి—కాలాతీత మేల అనిమాత్రమే. ఒక నాడు మధ్యాహ్న సమయమున తమసానదిలో స్నాన మాచరించి వాల్మీకి వచ్చుచుండగా ఒక చెట్టుపై క్రిడించుచున్న క్రాంచమిగునములో నొకదానిని వేటకాడు బాణముతో కొట్టుటను చూచినాడు. అంతి నాకస్మికముగా కల్గిన హృదయకోకమును ఈ క్రింది విధముగా చెల్లడించివాడు.

“మా నిషాద! ప్రతిష్ఠాంత్వ మగమ క్వాశ్వతీ స్సహా, యత్క్రాంచమిగునాదేకమనధీకామసాహితమ్.”

ఇట్లు కల్పబ్రహ్మవిద్యారమమును పొందిన వాల్మీకి మహర్షి! బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై “నీ విక కవిత్వాప్రబుద్ధుడవైతివి. రామచరిత్రమును వర్ణింపుము. ఆదికవి వైతివి.” అని చెప్పెను. నాటి నుండి రామాయణరచనకు ఉపక్రమించెను.

వాసంతి—ఎంతటి శుభవార్త! రాముని దివ్యచరిత్రము వాల్మీకికవిత్వాప్రభావమున ప్రపంచమున భాగ్యవంతులైన అంద నుండుట ముదావహము.

ఆశ్రేయి—నీ సంతోషమునకు అర్థము లేదు. అగస్త్యాశ్రమమునకు దారి చూపుము.

వాసంతి—నీ అనాయకత్వమును ఏమని చెప్పగలను? ప్రపంచాదర్శపురుషుడైన రాముని చరిత్రను రచించి వాల్మీకి మానవుల హృదయమునాడు. నీ వాసత్యమును గమనింపబాల వైతివి.

ఆశ్రేయి—నా కా గొడవతో అక్కర లేదు. నీకు ఇష్టమున్న వెళ్ళి రామాయణము వినుము.

వాసంతి—అంతకంటె మహాభాగ్యము నాకు వేరొకటి లేదు. వాల్మీకి ఆశ్రమమునకు వెళ్ళి శ్రవణ

పేరుముగ రామాయణము విని ప్రపంచమున ప్రచారము చేయ బూనుకొందును.

వాసంతి—(చేతిలో చూపుచు) పంచవటి మీరుగా గోదావరీతీరమును అనుసరించి నడువుము. అగస్త్యశ్రమము చేరగలవు.

ఆశ్రేయి—ఎవరి పిచ్చి వారి కానందము. నీవలన రామాయణము సుప్రచారితము అగునుగాక! నాకు మార్గము చూపుము. (కొంచెము ఆలోచించి) అఱి, మరచితిని. నీ బవరో తెలిసికొనవచ్చునా? మాటలసందట జ్ఞాపకమే రాలేదు.

ఆశ్రేయి—ఇక నెలవు. నేను బోయినచ్చెదను. (మార్గమును బట్టి వెళ్ళును.)

వాసంతి—నే నీ బసస్థానదేవతయైన వాసంతిని. నీ మహాపాతకమునకు మిక్కిలి కృతజ్ఞురాలను. రామ చరిత్రమును విను భాగ్యమును నాకు కల్పించితివి.

వాసంతి—నాజన్మ సఫలమైనది. రామాయణమును విని ప్రపంచమున ప్రచారము చేయుదును. ఇందుకు కారణ మైన ఆశ్రేయి ప్రపంచచరిత్రలో అమరజీవి. వెంటనే వాల్మీకి ఆశ్రమమునకు ప్రయాణ సన్నాహము కావింతును.

ఆశ్రేయి—ఎవరి భాగ్యము వారిది. దయచేసి దారి చూపుము.

(నిష్క్రమించును.)

అరవింద దర్శనము

శ్రీ దేశిరాజు కృష్ణశర్మ

౧

అరవిందాత్ముని గంటి కంటిని అనిత్యానందలోకాంతర స్థిర సంకల్పము స్థాయిగన్న పరమత్తేమంబు, చైతన్యమం దిర విజ్ఞానమయాంత రాశివలన త్రేజంబు, సర్వాంగసుం దర విన్యాసము దివ్యజీవన చిదానందస్ఫురత్ప్రవిజ్ఞని.

౨

కంటిని గంటి నాకనులు కాంచగ లేని మనోహరత్వమున కంటి నెదో మహాపరమకాంతిని నాహృదయాన వెన్నెలలో పంటగ నిండి నాతలపు బాటలు వీణలు మ్రోగినట్లు నా వెంటనే గుర్తుపట్టి పరువెత్తిన ధన్యతతోడి సత్కృతిన్.

3

నీవాక సత్యచైత్యరమణీయతతో దిగివచ్చినట్లు, నా
లో వసియించినట్లు ఎటులో రిపుసత్యములన్ కృశించు బా
ధావివరంబు నావిడద నల్పు లొకింతగ ఓరజేసి నీ
కై వెతుకాడినా దొరకవైతివి ఈయెడ దాగి దొంగవై.

౪

నా కనుచూపుమేరల కనంబడు జీవిత భూమికన్ జగు
పాకలునంబు సర్వము సల్పు లప్రశుతి తోడుగాగ, నీ
వీకడ నుండ ఈ జగతి కింత దరిద్రత ఏల—స్వామి ! నీ
వే కరుణించి లేగదనె ఈ యెడ కింత ప్రయోజకత్వమున్.

౫

ఇది వ్యామోహనిబద్ధ మీ బ్రతుకు కింతేగాదు కోర్కెల్ తుదల్
విదళింతున్ కృతమోహనాత్మతను, భావింతున్ మహాభోగనం
పద రాజ్యలెడు శాశ్వతానుభవ సంప్రాప్తంబు నే నెవ్వడో ?
ఇది నా కెందుకొ ? ఎంతకాల మిట—ముందేరితి సాగించుటో ?

౬

ఒక యాదృచ్ఛికశక్తి నా బ్రతుకు నేదో లాలి పాడించి, వా
రక జోకొట్టును వాఙ్మనః క్రియల సర్వస్వంబు దీక్షాదృతిన్
సకలాశల్ పరువెత్తగా జనెడు వాంఛన్ శాశ్వతోన్మాదిన్
ఒక బైదుంబడి జీవితాంతరము నిన్నూహించి లక్ష్మించెదన్.

౭

ఈయనమర్థతాజడత ఎంతకు వీడియు వీడిపోని ఆ
స్వామ్యతతో ఉపాంబరము పన్నిన లేతవెలుంగుచీకటై
పోయెను మానసాంబరపు ప్రాద్దులలో తొలిబాలసూర్యరే
ఖాయతనంబునన్ కనులు గానపు విన్నడ దేమి చెప్పినన్.

భారత కేంద్ర న్యాయస్థానము

శ్రీ పండ్రుగి రాజేశ్వరరావు

విషయము - సంప్రదాయము సారముగ ప్రజా ప్రభుత్వమును సక్రమముగ నడపుటకు చట్టబద్ధముగు నిర్వహణ మత్వవసరము. వివిధపరిపాలనాకాళులతో గల పరస్పరసంబంధము రాజ్యాంగమందు కేంద్ర న్యాయస్థానమునకు గల ప్రతిపత్తి, అధికార అంతస్తులకు దోహదమిచ్చును. దైర్ఘ్య సాహసములతోను, వివేక విజేచనాద్వైపిత్యోను కేంద్ర న్యాయస్థానము తన పాత్రను నిర్వహించవలయును. కార్యనిర్వాహక వర్గముయొక్క అధికార హోదాలకు గల హద్దులను చట్టరీత్యా నిర్వచించుట నురుగిరముగు బాధ్యత. ప్రాంతపురుషుండితుడు (త్రాయన ప్రస్తుతము ఆమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రముల సుప్రీము కోర్టు జడ్జి.) "రాజ్యాంగ మనగా ముద్రింపబడిన అంత్య నిర్ణయము కాక దినదిన ప్రవర్తమానముగు దృశ్యము. పరిపాలనా యంత్రము నందుల కనుగుణముగ నడపుట అప్రమత్తముగ చేయు పరిపాలనైన పనికాక యుక్త యుక్త విచక్షణలతో కూడిన రాజనీతి" అని చెప్పి యుండెను. సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ వాతావరణము సమన్వయముగ నుట్లు రాజ్యాంగము ప్రస్తుతము న్యాయాన్ని నింపవలయును. నూతన రాజ్యాంగము నమసరించి ఏర్పడు భారత కేంద్ర న్యాయస్థానమునకు కదిలితర ప్రజాస్వామికము లందు గల కేంద్ర న్యాయస్థానములకు లై విస్తరముగ అధికారములు కలవని చెప్పవలసియున్నది.

ప్రతిసంస్థయొక్క పరిణామము దానిని నిర్వహించెడు వ్యక్తుల శ్రీ సామర్థ్యములపై ఆధారపడియుండును. మన సుప్రీముకోర్టు, ప్రధాన న్యాయమూర్తిగాక మరి జడ్జరు న్యాయమూర్తులతో ప్రారంభమగును. అవసరమునకో పార్లమెంటు న్యాయమూర్తుల సంఖ్యను పెంచుటకు చట్టము చేయవచ్చును. గాఢ ప్రాజ్ఞాన్యులతో ఆయిదు సంవత్సరములపాటు జడ్జిగా పనిచేసినట్టి లేక పది సంవత్సరములపాటు న్యాయవాదిగా విశేషానుభవము సంపాదించినట్టి మరిన్ని న్యాయకాస్త్రుతో విదులు ఆయి నట్టివారు సుప్రీముకోర్టు జడ్జిలుగా నియమింపబడుటకు అర్హులు. వీరికి ప్రాజ్ఞాన్యులకు అంతయునందు చీత భర్తీములందు గల తారతమ్యమునల్ల ప్రాజ్ఞాన్యులకు

సుప్రీముకోర్టున కెగబాటుటకు అనుచితముగు ప్రయత్నములు చేయు సంవర్గము లుండకపోవు. ఇంగ్లండునందు ఓటునంటి ప్రమాదము లేదు. అచట ప్రాజ్ఞాన్యుజడ్జిలకు, అప్రీముకోర్టు జడ్జిలకు చీతభర్తీములు సమానము. అంతయు నందు హోదాయందు తప్ప మరేవిషయమందు ఎట్టి తేడాలు లేవు.

సుప్రీముకోర్టు జడ్జిలను మంత్రుల సలహాపై అధ్యక్షుడు నియమించును. ప్రధాన న్యాయమూర్తి సలహా కూడ గైకొనవచ్చును. వీరినధ్యము అభిప్రాయ భేదము లేర్పడినపుడేమి జరుగునో చూడవలసియున్నది. కార్య నిర్వాహక వర్గమున కివిషయమై సంపూర్ణముగ హక్కు ఉన్నప్పటికి ఆహక్కును సక్రమముగను, నిష్పేచిగను నిర్వహించుటకు తగు సంప్రదాయములు క్రమేపి బయలుదేరవలయును. స్వాతంత్ర్యము చాలవరకు మన స్త్రీయునకు సంబంధించినది. విజ్ఞాన సంపత్తి, నీతి, పత్తియు దీనిని పెంపొందించును. న్యాయకాస్త్రము యొక్క బొమ్మ తగ్గియు, అంతయు జడ్జిలయొక్క నిర్వచన పటిమ, అధికారాధిక్యతలపై ఆధారపడియుండును. సంస్థారము మృగ్యమైనపుడు ఎన్ని రక్షణలు, ఎట్టి కట్టు దిట్టములు ఉన్నను నిరుపయోగమును. వీరు ౬౫ సంవత్సరములు నిండువరకు పదవులయందుండివచ్చును. ప్రస్తుతము శక్తి సామర్థ్యములు, అనుభవము గల వ్యక్తులు తక్కువగా ఉన్నారని చెప్పవలసియున్నది. ఆమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములందు ప్రఖ్యాతిగన్న న్యాయమూర్తి హోమ్స్ ౯౨ సంవత్సరములు గవేయవరకు పని చేసెను. అచట విక్రాంతి తీసుకొనుటకు వయస్సు నియమము లేదు. ఇంగ్లండునందు పెంథను తీసుకొను నియమము లేదు. ఇంగ్లండునందు పెంథను తీసుకొనుటకు ౭౦ సంవత్సరముల పరిమితి యున్నప్పటికి ఫ్రాన్సిగా పెరసిన బారెడుగడ్డము మూరెడుమీసము గల శతవృద్ధులు ప్రీవీకౌన్సిలు తెంచుమీద తరుచు దర్శన మిచ్చుచుండురు. మన దేశమందు కూడ శిరోష్ఠి సిరు లలికతవేముగ నున్న ౬౦ సంవత్సరములకు తెలివినవారిలో చాలమంది మంచి ఆకాగ్యమును, మానకీకపట త్యమును కలిగియున్నారు. అవసరముగనున్నపుడు విక్రాంతిగొన్న జడ్జిలను సైతము పిలువవలెను ఏర్పాటు

అమెరికా ంగ్లండులందు కలదు. ఆ సంప్రదాయము మన రాజ్యాంగముందు పొందుపరుపబడినది. అవసర మగునంతమంది జడ్జీలు సంధ్యయుకానపుడు భారత ప్రధానన్యాయమూర్తి రాష్ట్రప్రధాన న్యాయమూర్తులను సంప్రతించి ఆగూఢాజ్ఞాంబు జడ్జీలను పబ్లిము గడచువరకు సుప్రీముకోర్టుజడ్జీలుగా నియమించవచ్చును. అచట నున్నంత కాలము వారలకుకూడ సుప్రీముకోర్టు జడ్జీల అంతిము, ప్రతిపత్తి, అధికారము, గౌరవము పరిపూర్ణముగా నుండును.

జడ్జీ తన ఉద్యోగమునకు రాజీనామా నీయవచ్చును. కాని అతనిని పదమృతుని చేయవలెనన్న పార్లమెంటునందలి అధికసంఖ్యాకసభ్యులు, ఆవాడు పోజరెనవారిలో నూడింట రెండువంతులమంది తీర్మానించినపిమ్మటనే అధ్యక్షుడు అట్టి హుక్ము లారీచేయవచ్చును. విక్రాంతి గైకొన్న జడ్జీలు ఏకోర్టు, లేక అధికారియగుట న్యాయవాదిగా పనిచేయుట నిషిద్ధము. కొంత నిర్ణీతకాలము పనిచేసినపిమ్మటనే ఉపకారవేతనమునకు అర్హులగు రను నిర్బంధము ఒకవిధముగా అవరోధకరము. నిర్ణీతకాలము గడచులోపున జడ్జీ అనారోగ్యపడినను ఉపకారవేతనము పొవు నను ధయముచేతనే లేనప్పటికి ఉద్యోగము నంటిపెట్టుకొని యుండుటకు ప్రాకులాదును. అనారోగ్యకారణముగా జడ్జీలు పనిచేయలేనపుడు ఎట్టి మరకు లేకుండ వారికి పూర్తిఉపకారవేతన మిచ్చి పంపుట నుంచిది. ఇందు వల్ల ఏర్పడు అదనపుఖర్చు స్వల్పము. అట్లు విక్రాంతి గైకొను జడ్జీలసంఖ్య బహుశక్కునగా నుండును. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములందు జడ్జీల వేతనమునకు ఉపకారవేతనమునకు వేడాయే లేదు. బ్రిటనులో ఉపకారవేతనము ఒకలు వేతనములో నాల్గంట మాడు పొట్టుండును. మన దేశముందుకూడ జడ్జీల ఉపకారవేతనమునకు సంబంధించిన నిబంధనలను సక్రమముగ పరిచియుట ఉచితమని తోచుచున్నది.

సుప్రీముకోర్టుకు, ఒరిజినలు అప్పీలేటు, రివిజనలు, సలహానిచ్చు అధికారములు కలవు. (౧) భారత ప్రభుత్వ, రాష్ట్రప్రభుత్వములనడును (౨) భారత ప్రభుత్వముతోపాటు మరొక రాష్ట్రప్రభుత్వమునకు, ఇంకొక రాష్ట్రప్రభుత్వమునకు (౩) రాష్ట్రప్రభుత్వములనడును వివాదాని కర్షితపుడు ఒరిజినల్ జ్యూరిస్ డిక్షను ఏర్పడును. ఏహైకోర్టుతీర్పుయినను రాజ్యాంగ చట్టమునకు, లేక ప్రధానన్యాయమూర్తి నిర్వచనమునకు

సంబంధించినదై అట్టివని రాష్ట్రహైకోర్టు సర్టిఫికేటు ఇచ్చినపుడు, లేక అహైకోర్టు అట్టి సర్టిఫికేటు యిచ్చుక పోయినను సుప్రీముకోర్టు ప్రత్యేకముగా అనుమతించినపుడు అప్పీలు చేయవచ్చును. ఈ క్రింది పరిధి లందు—

(౧) దావాలిగాయిదా విలువ రు. ౨౦,౦౦౦ లు గాని, పార్లమెంటు నిర్ణయించే తదితర మొత్తముగాని అయినపుడు,

(౨) హైకోర్టుతీర్పు ప్రత్యక్షముగనో, లేక పరోక్షముగనో రు. ౨౦,౦౦౦ల మొత్తమునకు సంబంధించిన హక్కులను నిర్ధారణచేయునపుడు,

(౩) సదరుకేసు సుప్రీముకోర్టుకు పంపబడు అర్హత కలదని

హైకోర్టు సర్టిఫికేటు యిచ్చినమాదట అప్పీలు చేయవచ్చును. సుప్రీముకోర్టుకు గల అప్పీలుఅధికారములను పార్లమెంటు సంకుచితము చేయలేనప్పటికి అప్పీళ్ళ స్వభావమును, సంఖ్యను తగ్గించు సాంకేతికము కలదు.

మరిన్ని సుప్రీముకోర్టుకు (౧) హైకోర్టుకు ముద్దాయివిడుదలపై అప్పీలుచేయబడిగా మరణశిక్ష విధింపబడినపుడు (౨) క్రిందికోర్టులో విచారణ అగుచున్న కేసును హైకోర్టు తన హైలులోనికి తీసుకొని ముద్దాయి! మరణదండన విధించినపుడు (౩) హైకోర్టు తీర్పుయిచ్చినపిమ్మట సదరుకేసు సుప్రీముకోర్టుకు పంపదగినదని నిర్ణయించినపుడు అప్పీలు చేయవచ్చును. కాని ఏముద్దాయివైనను క్రిందికోర్టు ప్రమాదకరమైన దబ్బుకొట్టిపెట్టు నిర్ణయించి శిక్ష విధించినపుడు, అప్పీలులో హైకోర్టు కూనీకేరమని నిర్ణయించి మరణదండన విధించినపుడు, అట్లుపైన సుప్రీముకోర్టుకు అప్పీలుచేయు అధికారము లేదు. ఏక్రిమింటుకేసు నందైనను అప్పీలుచేయుటకు ప్రత్యేకపు అనుమతి నిచ్చుటకు సుప్రీముకోర్టుకు సంపూర్ణముగ అధికారమున్నప్పటికి పౌరుల ప్రాణరక్షణలకు సంబంధించినంతవరకు కేంద్రన్యాయస్థానమునకు అప్పీలుచేయు అధికార ముండుట అత్యవశ్యకము. ఇందులకు మానవ తీవితముయొక్క పవిత్రతయే గీటురాయి. సుప్రీముకోర్టు పరిశీలించినమాదటనే మరణదండన అమలుపరచుట ఉచితము. మరణదండనయే శిక్షాస్వల్పతీతంబి కప్పించిన ఇట్టి సమస్యయొందదు. సుప్రీముకోర్టు తన తీర్పులను పునఃపరిశీలించవచ్చును. ఈ తీర్పులు కే

పెద్దదలను నిరాశూటముగా చెల్లును. అందులకై అన్ని కాఖల అధికారులైన తన సహాయసౌకర్యములు చేపూర్వు బాధ్యత కలదు.

సుప్రీముకోర్టుకార్యకలాపములకు సంబంధించిన నిబంధనలు, నియమావళి అధ్యక్షుని అనుమతి పొంద వలెను. ఇవి చాలవనుస్థులకు సంబంధించినవగుటచే కార్యనిర్వాహకవర్గమునకు వీదోవిధముగ సంబంధించినవై యుండకతిప్పదు. కాని, కొన్ని ప్రత్యేకముగా స్వాయత్తాఖల సంబంధించినవే. అటువంటి విషయములందు అధ్యక్షుని అనుమతి నానుమాత్రముగ నుండవలయును. పరిపాలనకు సంబంధించినంతవరకు కార్యనిర్వాహకవర్గముతో సమన్వయము చేయుట సలబు. స్వాయత్తాఖ నిర్వహణమందుమాత్రము స్వపరిపాలన సంపూర్ణముగ నుండవలయును. ప్రధాన స్వాయత్తాఖ తనకు కాలగతిన నిబ్బందియుక్క జీతభత్యములను అధ్యక్షుని అనుమతితో నిర్ణయించవలెను. సుప్రీముకోర్టుకు సంబంధించిన ఖర్చు వివర్యనీయము కాదు.

సలహా కోసమవిషయమై ఒకరి తేదాఖి ప్రాయ మున్నది. స్వతంత్రదేశముల స్వాయత్తాఖ చరిత్రలో కార్యనిర్వాహకవర్గమునకు సలహా నిచ్చు విషయమై నిర్లక్ష్యము అమాయ కలదు. ఇందులన ఉత్తరోత్తర చిక్కులు కలుగక మానవు. తదుపరి కోర్టుకు వచ్చు కక్షి దారులకుకూడ అసౌకర్యము, అస్వాయము జగగవచ్చును. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రముల సుప్రీముకోర్టు ఆదినండియు సలహానివ్వ నిరాకరించెను. అట్టిపని స్వాయత్తానమునకుగల అంతకుకు న్యూనత చేపూర్వును. సలహాలు సీరమై పికాచములవలె బాధించును. ఎట్టి పరిస్థితుండైనను కోర్టులు సలహాయుచ్చుటకు తన సలబు కనిపించదు. జడ్జీలవని తీర్పు చేపట్ట కాని సలహా నిచ్చుట కాదు. కోర్టులు సలహా నిచ్చుట సంపూర్ణముగా అనుచితము.

పదవియందున్న లేక విక్రాంతి తీసుకొన్న జడ్జీలను తదితర పదవులకు నియమించు విషయమై యిదమితేమని తేలలేదు. ఇంగ్లండునందు పింఛను తీసుకొన్న జడ్జీలు మరేయితరపదవులైనవను స్వీకరించుట సంప్రదాయరీత్యా నిషిద్ధము. మన దేశమందు విక్రాంతి తీసుకొన్న జడ్జీలకు ఉద్యోగములిచ్చు అలవాటు పెచ్చుపెరిగినది. సంస్థానములలో గల ప్రధానస్వాయత్తానము చాలవరకు వీరే. ఈవిధములు ప్రజాప్రభుత్వ తత్వమునకు విరుద్ధము. ఈ పరిస్థితి

లందు జడ్జీలుకూడ పదవుల ఆశతో ఉన్నతాధికారుల ఎదుట విషయవిధేయతలతో వారి కనుసన్నల ననుసరించి మనలందు రనుటలో అతిశయోక్తి లేదు. అపుడు స్వాతంత్ర్యము, సమదర్శిత్యము మృగ్యముగను. అందు చేత జడ్జీల నెవ్వరిని తదితర పదవులకు నియమింపరాదను మాత్రము రాజ్యాంగమందు చేర్చుట అత్యవసరము. ప్రత్యేక పరిస్థితులందు తాత్కాలికముగ ఈ నియమమును సడలించవచ్చును. ఇంగ్లండునందుకూడ బోమిలిక్ ప్రభువు సివిలసర్వీసు కమిషను అధ్యక్షుడుగాను, మేజిస్ట్రేటుప్రభువు బ్యాంకింగ్ అండ్ ఇండస్ట్రీస్ కమిషను అధ్యక్షుడుగాను అఖండమున సేవ చేసిరి. యుద్ధసమయమందుకూడ ఇట్టి నియామకములు కావవచ్చును. కొందరు జడ్జీలు మాల్యనుప్రభువువలె వైజ్ఞానికవేత్త లయియుండవచ్చును. రిడింగు గ్రీసీ ప్రభువులవలెను, అప్రేరియను ప్రధానస్వాయత్తాఖి గ్రీస్సీయులవలెను అందచేసిన రాయబారులుగ చేరు ప్రఖ్యాతులు సంపాదించువారుకూడ ఉండురు.

మన దేశమందుకూడ సర్ త్రినిదానవరగాచారి గారు ఫెడరల్ జడ్జీగా విక్రాంతి తీసుకొన్న పిదప వెంట్రల్ షే కమిషను, ఇక్ కమిట్యూ ఇకానెస్టిగేషను కమిటీల అధ్యక్షులుగా గమనార్హమైన సేవ చేసిరి. సర్ తనగలు నరసింగరావుగారి పర్యతోముఖమున సేవలు చరిత్రాత్మకమైనవి. పూర్వముకూడ వలువురు జడ్జీలు వివిధ విషయములం దన్వీతీయు లనిపించుకొనిరి. మహాగోవిందవైసే మన దేశమందు సంఘ సంస్కరణకు, ఆరికకాస్త్రమునకు పునాదిపెసెను. సర్ ఆనతోధుముఖర్షి విద్యావేత్తగా వికసితైన. సర్ మమహమ్మదు మలేమాను గజీతకాస్త్రజ్ఞుడుగాను, విజ్ఞానవేత్తగాను పేర్గాంచెను. రైట్ అనరబల్ డాక్టరు ముకుందరామరావు జయకరు (ప్రీవీకౌన్సిలరు) పం విధముల ప్రజాహిత జీవితముతో తనకుగల సంబంధమును ఎన్నడను విడనాడలేదు. ఈ ఉదాహరణలు మచ్చుకుమాత్రమే. అందువలన అత్యవసరమైనపుడు జడ్జీల ప్రత్యేక శక్తిసామర్థ్యములను ఉచితమునదిరిది ఉపయోగించుటయే సకలవిధముల శ్రేయస్కరము. ప్రతిప్రభుత్వముకు దాని స్వాయత్తనిర్వహణయంత్రము గీటురాయి అని వ్రేసెనుపండితుడు చెప్పియున్నాడు. భారత కేంద్రస్వాయత్తాన శ్రేయవిధముగను తదితర ప్రజాస్వామిక దేశములందలి కేంద్రస్వాయత్తానములకు తీసి పోదని అశించవచ్చును.

స్వేచ్ఛో అనుకరణవాదము

2. ధర్మస్వరూపము

శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు

ఇం తవరకు జ్ఞానస్వరూపం, ఆత్మలక్షణం, సృష్టి క్రమం చూచాము. ఇక ధర్మాన్ని గూర్చి స్వేచ్ఛో ఏమి చెబుతున్నాడో చూచాము.

జ్ఞానస్వరూపవిచారసందర్భంలో భావజగత్తు ఒకటే యథార్థమనీ, యీ భౌతికజగత్తు అభాసమనీ తేల్చిపెట్టాము. ధర్మం కూడా ఆ భావజగత్తు లోనిది. అంటే ధర్మం అనేది యథార్థం. అది మన కర్మితం కాదు. భౌతికమూ కాదు. దృక్పథకంటే (Subject) భిన్నం. అంటే మానవుడు దానిని కల్పించ లేడు. ధర్మం ఆతని యిష్టానిష్టాలమీద ఆధారపడిలేదు. మానవుని జౌరికలను అభిమతాలను ఆశ్రయించి ఉండటం లేదు. ధర్మస్వరూపం దేశకాలపాత్రలనుబట్టి, మానవుల ఊహలనుబట్టి ఏర్పడటం లేదు. అంటే ఒకటి అనాదినుంచి వస్తున్నంతమాత్రాన, ప్రజానీకం శిరసా నహిస్తున్నంతమాత్రాన, ఒక చారిత్రా సంప్రదాయం అయినంతమాత్రాన ధర్మం కాదు. ఈ ధర్మం అనేది ఒక దేశంలో, ఒక చారికి, ఒక క్షత్రికి, ఒక పురుషు ధర్మమై, మరొక దేశంలో, మరొక వారికి, మరొక క్షత్రికి, మరొకపురుషు ధర్మం కాకపోదు. ధర్మమైనది మూడుకాలాలకు, సర్వదేశాలకు, సర్వ రాజ్యాలకు, సమస్తవ్యక్తులకు ధర్మమే. ఈ ధర్మాన్ని ఆచారవ్యవహారాలుకాని, సంప్రదాయాలుకాని, అభిప్రాయాలుకాని నిర్దేశించలేవు. వీటిమీద ధర్మం ఆధారపడి లేదు. ఈ ధర్మం పంచేంద్రియగోచరం కాదు. అంటే ప్రత్యక్షమధనవేద్యం కాదు. ఊహా పోషాలకు అందిది కాదు. ఏకతావతాప్రాప్యం (Intuition) అంతకన్న కాదు. కేవలం విశేషక వేద్యం. అందువల్ల ధర్మస్వరూప నిర్ణయంలో ప్రజల అభిప్రాయంతో కాని, ప్రత్యక్షమధనవేద్యంతో కాని, వృద్ధాచారాలతో కాని, సంప్రదాయాలతో కాని నిమిత్తం లేదు.

ఈ ధర్మం క్షత్రికైనా, రాజ్యనికైనా, ప్రభుత్వానికైనా ఒకటే. ఇది క్షత్రిగర్థం, ఇది ప్రభుత్వ గర్థం, ఇది రాజ్యనిగర్థం, ఇది సామాజికం అన్న విధేదం లేదు. అందరు క్షత్రికులకు, అన్ని ప్రభుత్వాలకు ధర్మం ఒక్కటే. అంటే ధర్మం ఒకటే అయినా అటు క్షత్రికమూ, ఇటు సామాజికమూ అవుతున్నది. పౌరమార్గమూ, నిత్యమూ, యథార్థమూ, విశేషక వేద్యమూ అయిన ఈ ధర్మభావం క్షత్రివాదా సమాజంవ్యాపక ఆధిక్యత మాతున్నది.

భావజగత్తులో ఈ పౌరమార్గధర్మానికి స్వేచ్ఛో యిచ్చిన స్థానం అవస్థం. ఈ ధర్మభావంవల్లనే జ్ఞాతి పదార్థానికి సత్యత్వము, జ్ఞాతకు జ్ఞానశక్తి లభిస్తున్నాయి. "ఈ ధర్మభావమే కాస్త్రానికి, జ్ఞానానికి విషయమాతున్న సత్యానికి కారణం. సత్యము, జ్ఞానము రమణీయములే అయినా ధర్మభావం రమణీయతరం. భౌతిక జగత్తులో మూర్ఖుని కేలాంటి స్థాన మున్నదో భావప్రపంచంలో ధర్మానికి అలాంటి స్థానమే ఉంది. మూర్ఖుడు చూపునకు, వెలుగునకు, అర్ధప్రకాశానికి, జగత్సృష్టి పోషణలకు కారణం. అయినా, మూర్ఖుడు చూపుకంటే, వెలుగుకంటే, అర్ధప్రకాశంకంటే, సృష్టి పోషణలకంటే భిన్నుడు. అలాగే ధర్మం కూడా తిరిమ్యభావాలకు కారణం. చూపు వెలుగు మూర్ఖునివలె ఉన్నా ఎలా మూర్ఖునికంటే భిన్నమో, కాస్త్రము, సత్యము ధర్మమువంటితే అయినా, ధర్మంకావు. కాస్త్రంకంటే, సత్యంకంటే ధర్మం ఉత్తమం."

స్వేచ్ఛో ఇలా భావాలకు ధర్మం మూలమని రిపబ్లిక్ అనే గ్రంథంలో మోచించినా, ఇతర రచనలలో యీవిషయం స్పృశించలేదు. ఆ గ్రంథంలో వైనా లోతుకు పోయి ధర్మంనుంచి తిరిమ్యభావాలు ఎలా నిచ్చున్నమాకున్నదో విశదీకరించలేదు. ఏది

ఎలా ఉన్నా అతడు బహుత్వవాదే (Pluralist) కాని ఏకత్వవాది కాదు.

ఇంతకూ మానవజీవితత్వము మేమిటి? అతడు జీవితంలో ఏమి సాధించాలి? వ్యక్తిగా, సామాజిక పురుషుగా ఏమి చేయాలి? ఎలాంటి జీవితం సాధకం? ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పకొనేముందు లోగడ చెప్పకొన్న విషయాలు గుర్తుకు తెచ్చుకోవాలి. భౌతికపదార్థాలన్నీ నశ్యకాలు, అయధార్థాలు అయితే యివి పారమార్థికభావాలను అభివ్యక్తం చేస్తున్నాయి. అంతకు తప్ప వీనివల్ల ప్రయోజనం లేదు. ఈ జగత్తులో ఆత్మ ఒక్కటే నిత్యం, సత్యం. దేహి అయిన ఆత్మకు భావాల జ్ఞానం పొందటం కర్తవ్యం. అయితే, యింద్రియజన్యజ్ఞానం యధార్థం కాదు. పంచేంద్రియాలవల్ల అభిప్రాయమూత్రమే కలుగుతున్నది. అందువల్ల ఇంద్రియలోలుడైన మానవుడు జ్ఞానం పొందలేడు. జ్ఞానం పొందలేకపోగా దానికి దూరమౌతున్నాడు. జ్ఞానమే పుణ్యం. పుణ్యపురుషుడు ఇంద్రియలోభాలకు లోబడడు. ఇంద్రియాలను జయించి అంతర్ముఖుడై విచారం సాగిస్తాడు. అసలు శరీరం ఉండగా యధార్థజ్ఞానం దుర్లభం. ఎందుకంటే, శరీరంవల్ల కలిగే యాతనలు అన్నీ యిన్నీ కావు. దానికి తిండి కావాలి. తిండి ఉన్నా, వ్యాధి వీడిస్తూ మనస్సును చీకామపరచి సత్యాన్వేషణ సాగనీడు. తిండి ఉండి వ్యాధులు లేకపోయినా, శరీరం అరిచడ్యర్థమంత్రాంగానికి లోనై ముప్పుతిప్పలు పెడుతుంది. విచారించే కత్తి కూడా లేకుండా చేస్తుంది. యుద్ధాలు, స్పర్ధలు, వైమనస్యాలు ఎందుకు వస్తున్నాయి? ఈ శరీర మనేది లేకపోతే ఇవన్నీ ఉంటాయా? ధనలోభంవల్ల యుద్ధాలు వస్తున్నాయి. శరీరపోషణకోసం, రక్షణకోసం ధనలోభం ఏర్పడుతున్నది. ఈ ప్రతిబంధకాలన్నీటివల్ల తత్వవిచారానికి వ్యవధి లభించటం లేదు. ఒకవేళ అవకాశం లభించినా శరీరం విచారానికి అడ్డుతిగిలి, మనోమాలిన్యాలను రెచ్చగొట్టి, సంఖ్యేధం కలిగించి సత్యం తెలుసుకోనీకుండా చేస్తున్నది. అసలు నిజంగా దేనినిగూర్చి అయినా యధార్థజ్ఞానం కలగాలంటే ఈ దేహత్వగం

జరిగితేతప్ప వీలు లేదని అనుభవం రాయి నుద్ది చెబుతున్నది. పంచేంద్రియాలకు దూరమై, అంతర్ముఖమై నప్పుడు ఆత్మ వస్తువుల యధార్థస్వరూపం తెలుసుకొంటుంది. ఆప్పుడే వివేకం లభిస్తుంది. అయితే శరీరం ఉండగామాత్రం ఇది జరగదు. ఎందుకంటే, శరీరం ఉండగా ఆత్మ నిర్మలజ్ఞానం పొందలేదు. జ్ఞానం అనేదానిని అసలు పొందటం అనేది ఉంటే మరణానంతరం పొందవలసిందే.

అందువల్ల వివేకి ఈ దేహం హేయం. దేహమే హేయ మైనప్పుడు వస్త్రాలంకారాలు, సిరి సంపత్తులు, భోగభాగాలు, దానీ దానజనముసంగతి ప్రత్యేకంగా చెప్ప నవసరం లేదు.

దేహము హేయ మైనంతమాత్రాన దానిని విసర్జించివేయాలని, అంటే ఆత్మహత్య చేసుకోవాలని ప్లేటో అభిమతం కాదు. అలా ఆత్మహత్య చేసుకొనే అధికారం మానవునికి లేదు. తన పశువులు కొట్టంలో నుంచి పారిపోతే యజమానుడు సంతోషించనట్లుగా మానవుని బలవన్మరణానికి ఈశ్వరుడు సంతోషించడు. అందువల్ల ఈశ్వరునిమంచి వీలువుపచ్చేటంత వరకు మానవుడు సత్కర్మం చేస్తూ ఉండాలి. ఇంత మాత్రంచేత సర్వసంగపరిత్యాగం చేయాలని, సమస్త సుఖభోగాలు పూర్తిగా వదిలివేయాలని ఆర్థం కాదు. వాటిని అనుభవించవచ్చును. కాని, ఆ అనుభవక్రియ నిర్లిప్తంగా జరగాలి. అంటే భోగాదులకు మానవుడు దాసుడు కాగూడదు. వివేకబోధిత మైన జీవితం గడపాలి. అంతేకాని ఇంద్రియాలు, రాగద్వేషాదిమనోమాలిన్యాలు నడపినట్లు నడవగూడదు.

వివేకి దేహం హేయమంటున్నామంటే మానవునిలో ప్రధానంగా రెండు భాగా లున్నవని వేరే చెప్పవవసరంలేదు. ఒకటి పరిణామి, నశ్వరము, అయధార్థమైన శరీరం. రెండవది పరిణామరహితం, నిత్యం, యధార్థ మైన ఆత్మ. శరీరం వస్తుతి జడం. ఆత్మ చేతనం. ఈ ఆత్మఉనికివలననే శరీరం చేతనంవలె ఆభాసిస్తున్నది. ఈ ఆత్మవల్లనే దేహానికి ప్రవృత్తి ఏర్పడుతున్నది. ఈ ఆత్మలో వివేకం, సంకల్పం, కామం అనే మూడంకా లున్నవని లోగడ చెప్ప

కున్నాము. వివేకం స్వతంత్రంగా విచారం సాగించాలి. జ్ఞానం పొందాలి. దీనినే వివేచనం (Wisdom) అంటారు. వివేచనాచోడితమై వ్యవహరించే సంకల్ప వ్యాపారమే ధైర్యం. కామం అనేది స్రుష్టిది. ఇంద్రియచాపల్యాలతో లోపై యిష్టంవచ్చినట్లు ఆటలానికి ప్రయత్నిస్తూ ఉంటుంది. అలాంటిదానిని సంకల్పం వివేకవిద్విష్టమార్గంలో ఉంచాలి. ఇలా కామాన్ని ఆదువుతట్టలలో ఉంచటమే దమనం. ఈవిధంగా ఆత్మలోని మూడంశాల సామరస్యం పొంది పని చేయటమే వ్యాయం. కానిష్టి విషయ లాల్యంవిడిచి కేరీరధారణకు వలసినంతమాత్రంగా ఆహార వివేరాదులను అంగీకరిస్తూ, సంకల్పమంత్రిసహాయంతో వివేకప్రభువు కామప్రజలపై సామరస్యంతో పని పాలన సాగించటం వ్యాయం. ఇలాంటి వివేచనా ధైర్యదమనవ్యాయవిశిష్టమైన జీవితమే ఉత్తమం. మానవుని లక్ష్యం.

ఇంతవరకు వ్యక్తిగతధర్మం ఎలా ఉంటుందో చూచాము. ఇక సామాజికమైన ధర్మం ఏమిటో చూచాము. అయితే ధర్మం ఒకటే నవీ ఆది వ్యక్తికమా, సామాజికమా అనీ చూచాము. ప్లేటోమతం ప్రకారం ఉత్తమమానవుడు ఉత్తమసామాజికమే లేక పౌరుడు అయి ఉండాలి. ఉత్తమపౌరుడు ఉత్తమ రాజ్యంలో ఉంటాడుకాని, మరొకచోట ఉండటం కష్టసాధ్యం. రాజ్యానికి ఏది ధర్మమో విచారించకుండా వ్యక్తికి ఏది ధర్మమో నిర్ణయించటంలో అర్థం లేదు. అందువల్ల మానసిక, సామాజిక, ధార్మిక, రాజకీయసమస్యలను వివేచితక సమ్యక్రీతంగా విచారించటం ప్లేటోకు అవసరమైంది.

వ్యక్తిధర్మం, సామాజికమైన ధర్మం - అతడు ఒకటే నంటాడు. "ఆత్మయొక్క బృహద్రూపమే రాజ్య" మని అతని అభిప్రాయం. ఆత్మలో వివేకం, సంకల్పం, కామం అన్న మూడు అంశాలు ఎలా ఉన్నాయో, రాజ్యంలోనూ పాలకవర్గం, రక్షకవర్గం, వృత్తికారవర్గం అన్న మూడంశాలున్నాయి. వ్యక్తికి వ్యాయం లక్ష్యమైనట్లుగా రాజ్యానికి కూడా వ్యాయం లక్ష్యం. ఆత్మ అవిభాజ్యమైన అంశాలతో

నూడి ఉన్నట్లుగానే రాజ్యంనూడా అవిభాజ్యమైన మూడు వర్గాలతో నూడిఉంది. ఆత్మలో వివేకసంకల్ప కామాలకు వేరు వేరుగా స్వతంత్రపత్ర లేక మూడూ కలసి ఉంటున్నాయి. ఈ మూడూ వివేచనాచోడితమై సామరస్యం పొందుతున్నవి. అలాగే రాజ్యంలోనూ పాలకరక్షకవృత్తికారవర్గాలకు వేరువేరుగా స్వతంత్ర పత్ర లేక మూడూ కలసిఉందాలి. ఆ మూడూ పాలక వర్గచోడితమై సామరస్యం కలిగి ఉండాలి. అంటే ఆత్మవలె రాజ్యంనూడా సచేతన అవయవముకాని జడమైన అవయవి కాదు. సప్రాణమైన కేరీరంలో వివిధఅవయవాలు అవయవి విడి నిర్వర్తకము వాకున్నట్లే రాజ్యంనుంచి వేరై వర్గాలు నిర్వర్తకము లావున్నవి.

ఈవిధంగా ఆత్మకు బృహద్రూపమే రాజ్యమనటంవల్ల (౧) వృత్తివిభాగం లేక సమాజం లేదనీ, (౨) కేరీరంలో అవయవాలవలె రాజ్యంలో మూడు వర్గాలు ఉండాలనీ, (౩) ఈ మూడువర్గాలలోను సామాజికజీవనానికి విరుద్ధమైన ప్రవృత్తి లేదనీ సిద్ధాంతమేర్పడుతున్నది. ఈ సిద్ధాంతాలను విశేషంగా లేల్పుకోవటం అవసరం.

వృత్తివిభాగ అవశ్యకత.

సమాజమంటే పరస్పరసహాయంతో సం చేరిన వ్యక్తుల సమూహం. ఈసమాజంలో ప్రతివ్యక్తి ఉత్పత్తిచేసి పరకులను ఇస్తాడు, త్రుచ్చుకొంటాడు. వ్యక్తులు తమ పరకును పరస్పరం మార్చుకోవటం ప్రభుత్వానికి ముఖ్యం. మానవుల అవసరాలను అత్యంత సమచితంగా తీర్చటానికి ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేస్తుంది. జరుగవలసిన ఉత్పత్తిమారకం అత్యంత సమరసంగా జరగటానికి సమపాయాలు కల్పిస్తుంది. ఇలాంటి విధానంలో వ్యక్తి నిర్వహించవలసిన పాత్ర ఏమిటి? అతడు సమాజానికి అవసరమైన పని చేయాలి. అతడు చేసే పని కున్న విలువ నమసరించి సమాజంలో అతని కుంటే ప్రాముఖ్యం నిర్దిష్టమవుతుంది. అందువల్ల వ్యక్తి తనకు నిర్దిష్టమైన వృత్తిని నిర్వహించటంలో స్వాతంత్ర్యం ఉన్నదికాని తన సంకల్పము

సారంగా వృత్తిని నిర్ణయించుకొనుటలో స్వాతంత్ర్యం లేదు.

వ్యక్తి తన వృత్తిని తాను నిర్ణయించుకొనే స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రభుత్వం కాపాడా లన్న వాదం ప్లేటో ఏమాత్రం అంగీకరించడు. ఎందుకంటే ప్రత్యేక మార్గపథిన్న మై, రాష్ట్రతర్కయోగజమైన వివేకము ననుసరించి సంకల్పం కామాన్ని అదుపాజ్ఞలలో ఉంచుటకు న్యాయం. కేవలం వాంఛలను పురస్కరించు కొనిబడుటలే సంగకల్పప్రకారం నడవటం న్యాయం కాదు.

వస్తువుల మారకంకోసం సమాజం ఏర్పడుతున్నదంటే వృత్తివిభాగం అవసరమనీ, వ్యక్తి తన వృత్తిని తప్ప మరొక వృత్తిని చేయరాదనీ నిర్దిష్టున్నది. ఒక వ్యక్తి కొన్ని వస్తువులను మారకానికి పెడుతున్నాడంటే, ఆ వస్తువులు అతనికి కావలసిన వాటికంటే ఎక్కువ ఉండాలి. వాటిని పుచ్చుకొనేవానికి అవి తక్కువగా ఉండాలి. మారకానికి వస్తువు లుండా లంటే ఏదో ప్రత్యేకకృషి ఉండాలి. రైతు తనకు కావలసిన ధాన్యంకంటే ఎక్కువ పండిస్తాడు. వడ్రంగి ఎక్కువ వాగళ్లు చేస్తాడు. కాబట్టి ప్రతిఒక్కడూ రెండవవానికోసం ఉత్పత్తి చేయుటం ఉధృయలకు లాభదాయకం. ఒకటే తనకు కావలసిన అన్ని వస్తువులూ తయారుచేసుకోవా లంటే వాటిని అంతరివిధిగా తయారు చేయలేడు. అలాకాక ఒక్కొక్కడు ఒక వృత్తినిమాత్రం చేస్తూ ఉంటే ఎక్కువ సరకు తయారవుతుంది. అందుకే ఎక్కువ సరకులు లభిస్తాయి. కాబట్టి వృత్తివిభాగం అవసరం. ప్లేటోమతంప్రకారం ఈ వృత్తివిభాగానికి మూలం రెండంకాలున్నాయి. (౧) భిన్నభిన్న వ్యక్తులకు వ్యభాసముననుసరించి భిన్న భిన్న అభిరుచులుంటాయి. అందువల్ల అభిరుచిఉన్న వారు తమ వసులను ఇతరులకంటే ఎంతో బాగా చేస్తారు. (౨) తమకు అభిరుచిఉన్న వృత్తిలోనే ఎప్పుడూ ఉంటే అందులో నైపుణి ఏర్పడుతుంది.

భిన్నభిన్న వ్యక్తులలో భిన్నభిన్న అభిరుచులు లేక, ఆ అభిరుచులనుసరించి వృత్తివిభాగం, లేక వృత్తివిభాగంననుసరించి ఎవరివృత్తులలో వారు నిష్ఠ

తులుకాక సమాజానికి అభ్యున్నతిలేదు; వ్యక్తికి అంతకన్నా లేదు. మానవుని వ్యభాసంలో ఉన్న యీ కేర్తుల మీద ఆధారపడే సమాజం రాజ్యం ఉంటున్నాయి. కాబట్టి ఏటిని ఫద్దినియోగం చేయటమనేది ముఖ్యం. అభిరుచులనుబట్టి మనుష్యులను ఎలా విభజించాలి? ఎలాంటి శిక్షణ యిస్తే యీ అభిరుచులు వికసిస్తాయి? సమాకారణకోసం ద్వారా తీర్పుకోవలసిన అవసరాలం ఎలాంటివై ఉండాలి? అవి ఏమీకాలా, లేక ఆముష్మికాలా? ఈ ప్రశ్నలన్నింటికీ సమాధానం చెప్పేది ప్లేటోమతంప్రకారం ధర్మజ్ఞానమే. ధర్మం తెలుసుకోవటమంటే ఈ ప్రశ్నలన్నిటికీ ఎలా సమాధానం చెప్పాలో తెలుసుకోవటమన్నమాట. ఇదే తత్త్వజేత ప్రత్యేకవృత్తి. అలాంటి జ్ఞానం పొందటమే అతని కున్న అధికారం. ఆ జ్ఞాన మనుసరించి పాలించటం అతని విధి.

ప్లేటో రాజ్యాన్నిగూర్చి, సమాజాన్నిగూర్చి ఇలా చెబుతున్నాడంటే అందులో విశేష ముంది. సామాజికతీరవానికి వ్యతిరేకమైన కేర్తులు వ్యక్తిలో లేవనీ, అనుపాను తెలిగి ప్రభుత్వం విద్యావిధానం ప్రవేశపెట్టి శిక్షణయిస్తే సమాజానికి, వ్యక్తికి ఎలాంటి నైపుణ్యం ఏర్పడదనీ అతని సిద్ధాంతం. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం వ్యక్తివికాసస్వాతంత్ర్యాలకు సామాజిక తీవరం తోడ్పడుతుందేతప్ప ప్రతిబంధకం కాదు. మానవుని వ్యభాసంలోనే సమాజానికి అనుగుణమైన యోగ్యత ఉన్నది. అటు వ్యక్తిలోను, ఇటు సమాజంలోను ఒకే తత్త్వం అంతర్భూతమై ఉంది. అందు వల్ల మానవులకు శ్రేయస్కరమైనది సమాజానికి, సమాజానికి శ్రేయస్కరమైనది వ్యక్తికి అర్థిద్దదాయకం కాదంటాడు ప్లేటో. అయితే యానుమాత్రం వాచా ఆతడు ఎక్కడా చెప్పడు. అయినా యానుమాత్రం లేకుండా అతని వాదం అద్దంచేసుకోవాలనీ వీలలేదు.

ఈసిద్ధాంతంవల్లనే వ్యక్తిశ్రేయస్సుకు సమాజంశ్రేయస్సుకూ, వ్యక్తియొక్క అభిరుచికి విధ్యుత్తధర్మానికి స్పర్ధలేకుండా పోతున్నది. స్పర్ధలు ఒకజేత వచ్చినా వాటిని ఫద్దుబాటు చేసుకోవచ్చునంటాడు. వాటిని పశుబల ముపయోగించి అణచి

చేయవలసిన అవసరం లేదు. సమాజముంటే నిట్టి వ్యక్తి తన స్వభావం ఆర్థం చేసికొని జ్ఞానం ప్రకారం తన కీర్తులను అభివృద్ధి చేసికోవాలి. మానవుడు చేయవలసిన కోరికదానికీ, విధిగా చేయవలసినదానికీ తీర్పు రాని వైరుధ్యం లేదు. ఎందుకంటే, అతడు తన కీర్తులను పూర్ణంగా అభివృద్ధి చేసుకో గోరుతున్నాడు. అతనికి ఆ అధికారం ఉంది. అసంపూర్ణమైన రాజ్యంలో పౌరులు అభివృద్ధి పొందటానికి అవకాశాలు కల్పించాలి. ఉత్తమరాజ్యాని కంటే సమస్య ఒకటి, ఉత్తమవ్యక్తి కంటే సమస్య మరొకటి కాదు. నీతి ధర్మం అనేది అటు వ్యక్తికమూ, ఇటు సామాజికమూ కావాలి. అలాంటిది అమలులో లేకపోతే ఈ సామరస్యం ఏర్పడటంతోనరకూ రాజ్యమూ, వ్యక్తి సంస్కరింపబడాలి.

ఆ ద ర్శ రా జ్యం

ఇక రాజ్యస్వరూపం పరిశీలించాము. రాజ్యానికి ప్రధానంగా మూడు విధాలున్నాయి. (౧) ఆహార పదార్థములు మొదలైన అవసరవస్తువులను సరఫరా చేయటం, (౨) రక్షణం, (౩) పరిపాలన. ఈ విధులను అనుసరించి మూడువర్గాలు ఏర్పడుతున్నాయి. (౧) వృత్తికారవర్గం, (౨) రక్షకవర్గం, (౩) పాలకవర్గం. వృత్తివిభాగం స్వభావాన్నిబట్టి జరుగుతున్నది కాబట్టి ఈ మూడువర్గాలూ, మూడు రకాల మనుష్యులున్నారన్న సిద్ధాంతంబాద ఆధారపడుతున్నది. అంటే స్వభావమునుబట్టి కొందరు పనిచేయటానికి మాత్రమే పనికివస్తారు. కొందరు సలహాలు పొంది, ఆజ్ఞలకు లోబై పరిపాలించటానికి పనికివస్తారు. కొందరు కేవలం మంచిచెడ్డలను విచారించి సాధన సాధ్యాలను నిర్ణయించటానికి పనికివస్తారు. ఈ మూడు తరగతులు ఆత్మలోని మానవతలకు సరిపోతాయి. అంటే కామసంకల్పవివేకాలకు సరిపోతాయి.

ఆదర్శరాజ్యంలో తత్త్వవేత్తలు పాలకులై మంచిచెడ్డలను తమకు తాముగా విచారించి శాసనాలు చేస్తారు. ఈ శాసనాలను రక్షకవర్గం అమలు పరుస్తుంది. వృత్తికారవర్గంవారు ఈ శాసనాలను

శిరసాసహించి, తమతమ వృత్తులను నిర్వహిస్తూ సైవరాలకు తోడ్పడుతారు. ఇలా చేయటం వైర్యం వారికే కాక తమకు కూడా క్రేమోదాయకం. ఇలా ఏవర్గంనీ ఆవర్గం తన వృత్తిలో నిమగ్నమై సామరస్యంతో ఉండటమే రాజ్యవ్యాయం. ఇలాంటి వ్యాయమైన రాజ్యం అరిష్టాక్రటిక రాజ్యమే.

వివేచన, ధైర్యం, దమనం, వ్యాయం అనే నాలుగు ప్రధానస్థూతాలు ఒక్క అరిష్టాక్రసీ లోనే గోచరిస్తూ యని ప్లేటో అంటాడు. తత్త్వవేత్తలు పరిపాలకులుగా ఉంటారు. వారి పరిపాలనమే మూర్తిమంతమైన జ్ఞానం. నైతికులు తత్త్వవేత్తల ననుసరించి వ్యవహరిస్తారు. ఇదే ధైర్యం. సామాన్యప్రజానీకం తత్త్వవేత్తలకున్న వివేకం లేకపోవటంవల్ల ఆజ్ఞానులై కట్టుదపై వ్యవహరించటానికి ప్రయత్నిస్తారు. వీరిని అదుపు ఆజ్ఞలలో ఉంచటం అవసరం. నైతికుల సహాయంతో తత్త్వవేత్తలు ఈ కర్తవ్యం నిర్వహిస్తూ ఉంటారు. ఇదే దమనం. ఈవిధంగా ఆదర్శరాజ్యంలో వివేచన, ధైర్యం, దమనం నెలకొంటున్నాయి. ఇక వ్యాయంవల్ల తీరవలసిన కొరత ఏమిటి? ఏవర్గానికి నిర్దిష్టమైన వృత్తిని ఆ వర్గం చక్కగా నిర్వహించటం? ఈ వర్గాలమధ్య సామరస్యం ఏర్పడటం ముఖ్యం. ప్రతివర్గం తనకు నిర్దిష్టమైన వృత్తిని చేయాలి కాని ఇతర వర్గాల పనులు చేయటానికి అర్రలు చాచరాదు. తత్త్వవేత్తలు పాలకులై, శాసనాలుచేస్తూ, నైతికుల సహాయంతో నాటిని అమలుపరుస్తూ, సామాన్యప్రజానీకాన్ని అదుపు ఆజ్ఞలలో ఉంచాలి. కట్టుదిట్టాలకు లోబై వ్యవహరించటం తమకే క్రేమస్తురం కాబట్టి తత్త్వవేత్తలు, నైతికులు చెప్పినట్లు సామాన్యప్రజానీకం నడుచుకోవాలి. ఈ సామరస్యమే వ్యాయం.

ఆదర్శరాజ్యంలో ప్రభుత్వమే తత్త్వవేత్తలకు, నైతికులకు విద్య చెప్పిస్తుంది. వారిలో సమరస భావం పెంపొందటానికి గాంధర్వగానశిక్షణ (Pure music) ఇవ్వటం మాకుంది. తరువాత వ్యాయామశిక్షణ కూడా ఉంటుంది. దీనివల్ల కీరీతంతో పాటు మనస్సుకూడా వికాసం పొందుతుంది.

ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టే విద్యావిధానం గాంధీ ర్యం, ఉదాత్తత, ధైర్యం అన్ని పద్ధతాలనూ అలవరచేదిగా ఉండాలి. పిల్లలకు బోధించే సాహిత్యం విశిష్టమైనది కావాలి. తిల్లులు, దాడులు ప్రభుత్వం ఆమోదించిన కథలనుమాత్రమే పిల్లలకు బోధించాలి. హోమర్, హెసియడ్ కవుల కావ్యాలను పెక్కుకొరతాలవల్ల బోధించరాదు. దేశతల కొన్ని సందర్భాలలో అసహ్యంగా ప్రసరించినట్లు ఆ కవులు చిత్రించారు. వీరు చిత్రించిన దేశతల కథలు కొన్ని అవసరకే కంటా ఉన్నాయి. దేశతలవల్ల ఎన్నడూ అవరకం జరగదని పిల్లలకు బోధించాలి. సవ్యస్తువులకే ఈశ్వరుడు కర్తగాని, దుష్టసత్తువులకు మాత్రం కాదు. హోమర్, హెసియడ్ వ్రాసిన కొన్ని కథలు పాత కులమ మృత్యువంటే భయపడేటట్లు చేస్తాయి. చెప్పే విద్య పిల్లలను వీరమరణ ముఖేషించేటట్లు చేయాలి. బానిసత్వం కంటే మరణం వేయిరెట్లు మెరుగని తెలిసినప్పటికీ పిల్లలకు బోధించాలి. అందువల్ల ఉత్తమపురుషులం వాపోతున్నట్లుగాని, మిత్రమరణానికి దుఃఖిస్తున్నట్లు గాని చిత్రించే కథలను పూర్తిగా బహిష్కరించాలి. ఉదాత్తతకు ఎలాసవాదులు అనుచితం. దేశతలే ఇలాంటి అనుచితకార్యాలు చేసినట్లు హోమరురచనలో ఉన్నాయి. దేశతల భోగ్యాలసతలు అందులో వర్ణింపబడ్డాయి. అలాంటి ఘట్టాలు పూర్తిగా నిషేధించాలి. మంచి వాడు కష్టాలపాలయ్యారని చెప్పే కథలు, దుష్టులు సుఖించారని చెప్పే కథలు బహిష్కరించాలి. అలాంటి కథలు పిల్లలకు చెబితే అవ్యాధ్యంగా వాళ్లు చెడిపోతారు.

వ్యాయామవిషయంలో కూడా ఏమాత్రం ప్రాలుమాలిక ఉండగూడదు. ఎవరూ చేపలు తినగూడదు. తాలింపులకురాలు, కేవలం జిహ్వచాపల్యానికి పనికివచ్చేవంటకాలు దగ్గరకుకూడా రానీరారు. ఇలాంటిది జప్తికే దాక్టర్ అవసరం ఉండదు.

ఒక వయస్సు వచ్చేదాకా పిల్లలను వికారవస్తువులు, దుష్కృత్యాలు చూడనీరారు. హృదయ

దార్ఢ్యం ఏర్పడినతరువాత మనస్సు కంపింపజేయని బీభత్సకృత్యాలు చూడనివ్వాలి. తగిన వయస్సు వచ్చినతరువాత యుద్ధాలు చూపించాలి.

పరిపాలకులకు చిన్నచిన్న కుటీరాలు, నిరాడంబరమైన తిండి ఉండాలి. ఈ పరిపాలకులంతా ఒకేవోట కుడిచి ఒకేవోట పండుకోవాలి. వారికి కేవలం అవసరమాత్రం గాతప్ప ఎలాంటి సొంత ఆస్తి పాస్తులు ఉండగూడదు. చెండిబంగారాలు అసలు వారికి నిషిద్ధాలు. స్నేహితులైనవారికి స్త్రీలను జనంతోసహా అన్ని వస్తువులు ఉమ్మడిగా ఉండాలి. ఇందులో కొన్ని యిచ్చించులున్నా, అవి దుస్తురాలు కావు. మగపిల్లలకు చెప్పే విద్యే ఆడపిల్లలకు చెప్పాలి. అంటే, మగపిల్లలతోపాటు ఆడపిల్లలు గానము, వ్యాకానము, యుద్ధవిద్య నేర్చుకోవాలి. స్త్రీలకు పురుషులవలెనే అన్ని రాజకీయవిషయాలలోను సమానత్వం ఉండాలి.

ఇప్పుడు మన కున్న వివాహపద్ధతి పూర్తిగా సంస్కరింపబడాలి. కొన్ని పర్వదినాలలో జనసంఖ్య తిరుగుపెరుగులం పొందకుండాటట్లుగా జమకృప్తానుగుణంగా ప్రభుత్వం పద్ధతులను వరులను సమావేశపరుస్తుంది. ఉత్తమవధూవరులకే ఎక్కువ సంతానప్రాప్తి అయ్యేటట్లు ప్రభుత్వం చూస్తుంది. పుట్టగానే పిల్లలను ప్రభుత్వం తరిదండ్రుదగ్గరనుంచి తీసికొని పోయి ఎవరు ఎవరిపిల్లలో తెలియనీకుండా జాగ్రత్తగా పెంచుతుంది. పిల్లలకుకూడా తమ తరిదండ్రులవకో తెలియనీయరు. అంగవికలు లైన శిశువులను ఎవరికీ తెలియనివోల వాచికెస్తారు. తిల్లుల వయస్సు ౨౦-౩౦ సంవత్సరాలమధ్య ఉండాలి. తండ్రుల వయస్సు ౨౫-౩౫ సంవత్సరాలమధ్య ఉండాలి. ఈ వయస్సుకు వెలుపల జరిగే సంయోగం స్వేచ్ఛగా జరగవచ్చును. అయితే ఇలాంటి సంయోగసంజనిత గర్భాలు విధిగా నిష్కలాలు కావాలి. ప్రభుత్వం నిశ్చయించే వివాహాలలో వధూవరుల ఇష్టానిష్టాలతో ప్రణయద్వేషాలతో నిమిత్తం లేదు. ప్రభుత్వం పట్ల తమ కున్న ధర్మాన్ని విరసావహించి యీ వివాహాలను పాలించాలి.

ల్లలకు తమ తలిదండ్రు లెవరో తెలియదు కాబట్టి వాళ్లు తమకు తలిదండ్రులుగా ఉండటానికి వీలైన వయస్సున్న స్త్రీపురుషులను పితరులుగా భావించారు. అలాగే అన్నదమ్ములను అక్కచెల్లెండ్రను తెలిసికోవారి. తండ్రికి కుమార్తెనా, తల్లికి కుమారునికీ, అన్నకు చెల్లెలికీ వివాహం జరగరాదు.

ఈ విధంగా మనుకారినికీ తావు లేకుండా చేయటంవల్ల తత్త్వవేత్త కానవాధికారం దుర్వినియోగం చేయటానికి వీలు లేదు. ధనం కూడబట్టుకోటానికి కాని, దీనికోసం ఇతరులకు అన్యాయం చేయటానికికాని అవకాశం లేదు. మైగా జిజ్ఞాస పెంపొందటానికి తగిన విద్య వారికి నేర్పబడుతుంది. అంతేకాదు: సమ్యుద్ధర్మోపాసకులే (*lovers of the vision of truth*) తత్త్వవేత్తలుగా పరిగణింపబడతారు. అందువల్ల వారు సత్యంకోసం న్యాయవిహితంగా వర్తిస్తారుకాని, అన్యథా వ్యవహరించరు. అసలు సమ్యుద్ధర్మోపాసకులు కానివారు మైకులుగనో, అందుకు అయోగ్యులైతే సామాన్య ప్రజలుగనో పరిగణింపబడుతారు. అసలు తత్త్వవేత్తలు యథార్థ్యం, నిత్యత్వం ఆరాధిస్తారు. వారికి క్షుణ్ణికాలు, పరిణామములు అయిన కరీరముఖాలు క్షాతకవిషయాలు; తుచ్ఛాలు. మైగా వారికి గణితశాస్త్రం, రేఖాగణితం, భిగోళ శాస్త్రం, తర్కం నేర్పతారు. అందువల్ల వారు పెద త్రోవ పట్టడానికి ఆసక్తికరం లేదు.

మై సిద్ధాంతం ప్రకారం వివేకం అనేది పరిపాలకుల ఒక్కళ్లలోనే ఉంటుందనీ, సామాన్య ప్రజానీకం కేవలం మైవారు అనుకూలించినట్లు చేయవలసినదే తప్ప మరేమీ చేయగూడదనీ సిద్ధిస్తున్నది. దీనికి కారణం స్లేవోకు వృత్తికారులు, అంటే రక్కల కన్యమీద బ్రతికే సామాన్యప్రజానీకమీద ద్వేషం కాదు. దీనికి మూలకారణం “మంచి పరిపాలన అనేది వివిధ ప్రత్యక్షమైన మై వివేకానికే విషయం కాని అధిప్రాయానికి విషయం కాదు. ఈ వివేకం జ్ఞానివర్గం సాక్షు” అనటంతో ఉంది. స్లేవోమతం ప్రకారం

రోగికి వైద్యునికీ ఉన్న సంబంధమే సామాన్య ప్రజానీకానికి పాలకులకూ ఉన్నది.

మైవిషయాలనుబట్టి న్యాయమంటే స్లేవో అభిమత మేమో తేలికగా ఊహించుకోవచ్చును. న్యాయమనేది సమాజం విచ్ఛిన్నం కాకుండా కలిపి ఉంచే నూత్రం. ఇది వ్యక్తుల ఆధిరుచులనుబట్టి, పొందిన శక్తి లనుబట్టి సమరసభావంతో వ్యవహరింప జేస్తుంది. ఈ న్యాయం ఇటు వ్యక్తిత్వము, అటు సామాజికము. ఈ న్యాయమువల్లనే రాజ్యానికి, వ్యక్తులకూ శ్రేయస్సు కలుగుతుంది. మానవుడు తగిన వృత్తి లభించటంకంటే దానికి తగిన యోగ్యత సంపాదించటంకంటే ఉత్తమమైనది మరొకటి లేదు. ప్రతివ్యక్తి తనకు యోగ్యమైన వృత్తిలో ప్రవేశించటంకంటే శ్రేయస్సురమైనది అటు వ్యక్తులకుకాని, సమాజానికిగాని వేరే లేదు.

న్యాయమంటే స్లేవోమతం ప్రకారం ఏ వ్యక్తికి రాగలసినది ఆ వ్యక్తికి కిచ్చటమే. ఏ వ్యక్తికి కావలసిందీ ఆ వ్యక్తికి కిచ్చటమంటే అతని కున్న శక్తిసామర్థ్యాలనుబట్టి సర్దుచించాలి. ఇలా చూచి నందుకుగాను ఆ వ్యక్తి తనకు లభ్యమైన పదవిని త్రికరణ శుద్ధిగా నిర్వహించాలి.

ఇలా నిర్వచించబడిన న్యాయాన్ని గూర్చి కెరెల్ ఇలా వ్రాస్తున్నాడు: *

“This definition of justice lacks the notion, connoted by the Latin word *iuris* and the English word *right*, of powers of voluntary action in the exercise of which a man will be protected by law and supported by the authority of the state. Lacking this conception Plato does not mean by justice, except remotely the maintainance of public peace and order; at least external order is but a small part of the harmony which makes the state. What the state provides its citizens is not so much freedom and protection as a life-all the opportunities

for social interchanges which make up the necessities (amenities) of a civilised existence. It is true that in such a social life there are rights, just there are duties, but they can hardly be said to belong in any peculiar sense to individuals. They are inherent rather in the services or functions that individuals perform. Resting as it does upon the principle that the state is created by mutual needs, the analysis runs necessarily in terms of services and not of powers. Even the ruler is no exception, for he has merely the special function to which his wisdom entitles him. The notion of authority or sovereign power such as the Roman attached to his magistracies has practically no part in Plato's theory nor indeed in that of any Greek philosopher."

ఆదర్శప్రాయమైన రాజ్యం ఏమే పరిస్థితులలో చూపం పొందుతుందో, ఏమే చూపదలచులో ఎలా ఉంటుందో కూడ ప్లేటో చూచించాడు. ఉత్తమమైన రాజ్యం అరిస్టాక్రాటిక్ రాజ్యమనీ, అంతకన్న హీనమైనది మిలిటరీవర్గ రాజ్యమనీ, అంతకన్న హీనమైనది ధనికవర్గ రాజ్యమనీ (Oligarchic State), అంతకన్న హీనమైనది ప్రజాస్వామికమనీ, అన్నిటికన్న హీనారి హీనమైనది నియంతృక రాజ్యమనీ అన్నాడు.

ఇంతకూ ఉత్తమోత్తమమైన అరిస్టాక్రాటిక్ రాజ్యం ఎలా చూపం పొందుతుంది? అరిస్టాక్రాటిక్ ఉండగా రాజ్యం యుద్ధవిమర్శనావుతుంది. ఇలాంటి సమయంలో విజయకారకులైన నైవ్యాధిపతులను బ్రహ్మాండంగా పొగడటం జరుగుతుంది. దానితో ప్రజలకు వారిమీద ఎక్కడలేని గౌరవప్రతిపత్తులు ఏర్పడుతాయి. యుద్ధం ముగియగానే ఆ నాయకులను వారి అనుచరులు గ్రీవం నవనకుండా బుజాలమీది కట్టించుకొని వస్తారు. ప్రజలు సంతోషవినతులై ఆ నాయకులను గవర్నరుగానో, లేక పరిపాలకులుగానో

ఎన్నుకొంటారు. ఇలాంటి అనుభవం మనకు కొత్త కాదు. చరిత్రలో ప్రాచీనకాలంనుంచి నేటివరకూ అనుభవానికి తరులుకూనే వుంది. అయితే యీ మిలిటరీ నాయకులకు తత్వవేత్తల కున్నంత వివేకం ఉండదు. కాబట్టి వీరు విపరీత వ్యయానికి లోనవుతారు. ఈవిధంగా రాజ్యంలోని ధనికవర్గానికి వీరు బాకీపడతారు. ఋణగ్రస్తుడు ఋణదాత చేతి లిబోబ్బుగా తయారవుతాడు. దానితో పూర్వమున్న గౌరవప్రతిపత్తులను కోల్పోతాడు. ఇలా మిలిటరీ నాయకుల అధికారమంతా ఋణదాతలకు సంక్రమిస్తుంది. తుదికి ఋణదాతలు గవర్నర్లలో, లేక పరిపాలకులలో అవుతారు. దీనితో ధనికవర్గ ప్రభుత్వం ఏర్పడుతుంది.

మిలిటరీ నాయకులకు పై ధనికవర్గం వివేకహీనం. ఈవర్గందృష్టి ఎంతసేపటికీ స్వలాభంమీద ఉంటుంది. కాసవాధికారాలను స్వార్థంకోసం, సొంత సౌఖ్యం పెంపుకోసం వినియోగిస్తుంది. తన బొక్కపాలు నింపుకొనేందుకు పేదలమీద రకరకాల పన్నులు విధిస్తుంది. ఈవిధంగా చివరికి రాజ్యమంతా రెండుభాగాలు అవుతుంది. కొలదిమంది కోటికోట్లరులు ఒక ప్రక్కన, దారిద్ర్య పీడితమైన ప్రజాసామాన్యం మరొక ప్రక్కన ఏర్పడుతుంది. కుబ్జుకుదకు ఆత్మధికసంఖ్యాకమైన సామాన్యప్రజానీకం విప్లవం తెచ్చి తన్ను దోచుకు తినే ధనికవర్గ అధికారం స్వాయత్తం చేసుకొంటుంది. ఇదే ప్రజాస్వామికం.

ఈ ప్రజాస్వామ్యం కూడా ఎంతోకాలం నిలవదు. ఈ ప్రభుత్వం ఏర్పడి ఏర్పడకముందే, తనవల్ల ప్రజానీకానికి విచారచసం కలిగింది కాబట్టి పరిపాలనలో తనకు సమచిత్తస్థానం ఉండాలని విప్లవనాయకుడు అంటాడు. పరిపాలనబాధ్యత తనకు అప్పగించి ప్రజలు తన్ను నచ్చు అంటాడు. నమ్మితే సర్వకష్టాలూ తొలగుతాయని ప్రజలకు వాగ్దానం చేస్తాడు. భూలోక స్వర్గ మేర్పడుతుందని ప్రలోభపెడతాడు. తన్ను తానే రాజుగానో, గవర్నరుగానో ఎన్నుకుంటాడు. ఈ విధంగా నియంతృక పరిపాలన వస్తుంది. అన్ని ప్రభుత్వాలకంటే యీ నియంతృక ప్రభుత్వం హీనారి

హీనం. దీనికంటె అవ్యాయమైనది మరొకటి ఉండదు. ఈ ప్రభుత్వంలో సామరస్యం ఏమాత్రావరలోని చంద్రేశు. నియంత కేవలం స్వార్థ ముపేక్షించి పరిపాలన సాగిస్తాడు.

ఈ ప్రభుత్వాలకు అనుగుణంగా అయిదురకాల వ్యక్తులుంటారు. వీరిలో తత్వవేత్త ఉత్తమాత్తముడు. తరువాతి వ్యక్తి మైకుడు. తరువాతివాడు ధనికుడు. అమిత్యుట పరిగణ్యుడు సామాన్యజనుడు. కట్టకడపటివాడు నిరంకుసుడు. వ్యక్తులలో కూడా ప్రాచీనమైన పేర్కొన్నట్లుగానే జరుగుతుంది. తత్వవేత్త మొట్టమొదటివాడు. అతని కొడుకు వైస్యాధిపతులకు లభించే ఆదరగౌరవాలు, కీర్తి, అధికారం చూస్తాడు. తన తండ్రిమార్గం అవలంబిస్తే ఆ విపాస్తు లుండవనీ, భోగభాగాల్యు లభించవనీ, కేవలం నిరర్థకంగా కీర్తితాత్త్వికసమస్తాపరిహారంకోసం తిల బ్రద్ధుల చేసుకోవలసి వస్తుంది దీని భావిస్తాడు. అతనికి వైస్యాధిపతి జీవితమే అభిలషణీయ మాతుంది. ఆ వృత్తినే అవలంబిస్తాడు. అతని కొడుకు తండ్రి మిలిటరీజీవితాన్ని చూస్తూ ఉంటాడు. తండ్రి నిరంతరం యుద్ధ నిమగ్నుడై ఉండటంతల్ల వీ నిమిషాన ఎలాంటి విపత్తు వస్తుందో అన్న ఆందోళన అతనికి కలుగుతుంటుంది. అప్పుడప్పుడు క్షుతగాత్రుడై తండ్రి యింటికి చేరుకొంటూఉంటే అతని మనస్సు ఎలా ఉంటుందో చేత చెప్ప నవసరం లేదు. అందుల్ల అతడు తండ్రి అడుగుజాడలలో నడవటానికి ఏమాత్రం సమ్మతించడు. నిరపాయజీవితం అభిలషిస్తాడు. అందుల్ల వణిగ్యుత్తి దిగుతాడు. ధనికు జాతాడు. అతని కొడుకు తలకు మించిన ఖర్చు పెడతాడు. ఏమాత్రం ప్రతిబంధక మీర్చడినా చిరాకు పడతాడు. నీతి నియమం లేకుండా వివేక హీనజీవితం గడుపుతాడు. అతడే ప్రజాస్వామ్యవాది. అతడు కేవలం అరిష్టవ్యర్థం అడించినట్లు అడుతాడు. అతని కొడుకుకు అణుమాత్రసహనం కూడా ఉండదు. తనకు అసలు ఎలాంటి ఆవరోధం కూడా ఉండగూడదనుకొంటాడు. ఇదీ నిరంకుసుని లక్షణం.

ఈ మైకు చెప్పకొన్న విషయాలనుబట్టి ప్లేటో మతంప్రకారం ఎవని వృత్తి వాడు త్రికరణసద్ధిగా చేయటమే వ్యాయం. ఇతర వృత్తి హింత పోలటం అవ్యాయం. ఈ సిద్ధాంతంలో పెట్రాండ్ రస్సెల్ పేర్కొన్నట్లు శకర్మసిద్ధాంతం అంతర్భూతమై ఉంది. వ్యక్తి అతరణకుముందే సమాజంలో అతని స్థానం నిర్దిష్టమై ఉంది. కాని జీవులు ఆ ధర్మం ఉల్లంఘించటానికి ప్రయత్నిస్తాయి. అయితే ఈవ్యవస్థాసనం అలా ఉల్లంఘించేవారిని శిక్షించి నిత్యవ్యవస్థను తిరిగి నెలకొల్పుతుంది. ఈ భావమే "చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టం నుణకర్మవిభాగః" "యదా యదా హి ధర్మస్య ద్వాని ర్మవతి భారత" ఇత్యాది గీతాల్లోకాలలో రచిస్తున్నది.

ప్లేటో ప్రతిపాదిత మైన వ్యాయస్థాపంలో ప్రజాస్వామ్య మాకాంక్షించే సమానత్వానికి ఎక్కడా ఆస్కారం లేదు. అతడు చెప్పే వ్యాయంప్రకారం కొందరికి ఎక్కువ అధికారం, మరి కొందరికి తక్కువ అధికారం ఉండవచ్చును. ఉదాహరణకు అతని ఆదర్శ రాజ్యంలోని పాలకులను తీసుకుంటే, సర్వాధికారాలూ వారివే. అలా ఉండటం అతడు వ్యాయమే నంటాడు. ఎందుకంటే వివేకవంతులు వారే. అతని మతంప్రకారం అవ్యాయ మనేది పాలకులకంటె వివేకవంతులైనవారు ప్రజాసామాన్యంలో ఉన్నప్పుడు జరుగుతుంది; లేదా పాలకులలో చూడులున్నప్పుడు అవ్యాయమౌతుంది. ఇలాంటి అవ్యాయం తొలగించటానికి అతడు మార్గం చూచించాడు. అయితే, అతని మతం ప్రకారం సామాన్యప్రజాసామాన్యం రాజకీయవ్యవహారాలలో ఎలాంటి జోక్యం లేకపోవటమే వ్యాయం.

ప్లేటో వ్యాయనిర్వచనం పరిణామరహితమై, సర్వకాలసర్వాధిపతులకు ఒకే విధంగా ఉండే సమాజ మపేక్షిస్తూ, వ్యక్తులను ప్రభుత్వమే నిర్ణయించాలని అనుకొనివున్నది. తన వృత్తిని తాను నిర్ణయించుకోటానికిగాని, తనకు సత్య మని తోచిన పరమార్థ మనుసరించి జీవితం దిద్ది తీర్చుకోటానికిగాని వ్యక్తికి స్వాతంత్ర్యం లేకుండా చేస్తున్నది. "ప్రత్యేకమభవం కూడా

యథార్థం. సమాజమునేది సచేతనమైన అవయవి కాదు. వ్యక్తి, సమాజం లేకపోయినా, ఒంటరిగానో, జంటగానో నివసించిన రోజులున్నవి. ప్రత్యక్షమధ్యవం నిరసించని విచేతనాదితమైన జీవితమే పరమార్థం కాని, దాని వెలుపల మరొక పరమార్థం లేదని భావించి తదనుగుణంగా త్రికరణబుద్ధిగా వ్యవహరించేవారికి చోటు లేకుండా పోతున్నది. అలాంటి వారంతా పాపులు, అవ్యాయపరులు, దుండులు అవుతున్నారు.

రిపబ్లిక్ లో ప్లేట్ కమ్యూనిజం ప్రతిపాదించాడని బీర్ * మొదలైనవారు భావిస్తున్నారు. వారు ప్లేట్ సిద్ధాంతానికి, కమ్యూనిజానికి ఉన్న యీ క్రింది సామ్యాలను సూచిస్తున్నారు.

౧. సొంత ఆస్తి ఉండనూడదు.
౨. కుటుంబజీవనం పనికిరాదు.
౩. పిల్లలను ప్రభుత్వమే పెంచాలి.

౪. విద్యావిధానం ప్రభుత్వమే స్వయంగా నడపాలి.

౫. శరీరానికి అంశాలకు ఉన్న సంబంధమే సమాజానికి వ్యక్తికి ఉన్నది.

౬. నియంతృత్వం అవసరం.

కమ్యూనిజానికి, ప్లేట్ సిద్ధాంతానికి పై విషయాలలో సామ్యమున్నమాట నిజమే. కాని అంత

* Beer: 'Social struggles in Anti-quity.

† Politics, Book 11, Chap. 5. "The necessary consequence is that there will be two states in one and those states mutually hostile."

‡ "In summary it is a communism of monastic asceticism and renunciation, a communism of withdrawal from the world and the cares of the world." The socialist tradition- Alexander Grass. A. E. Taylor కూడ platonism అనే పుస్తకంలో ఈ మాటే అంటాడు.

మాత్రం చేతనే ప్లేట్ కమ్యూనిజం ప్రతిపాదించాడనటంలో అర్థంలేదు. అసలు అలా అంటున్నారంటే ఇటు ప్లేట్ మతం కాని; అటు కమ్యూనిస్టుసిద్ధాంతం కాని అర్థం కాలేదన్నమాట. ఎందుకంటే ప్లేట్ ప్రతిపాదించేది- ఆధ్యాత్మికవాదం. ఈ వాదం ప్రకారం భావాలు, ఆత్మ ఈశ్వరుడు ఉన్నారు. మన వ్యావహారికజగత్తు అయథార్థం. కమ్యూనిజంలో అంతర్భూతమై ఉంది భౌతికవాదం. ఇది ఆత్మ ఈశ్వరుల ఉనికి అంగీకరించదు. ఈ జగత్తు యథార్థమంటుంది. ఈ జగత్తునెవరికీ స్వగౌరవకాదు అన్నట్లు అంగీకరించదు. ౧. ప్లేట్ మతం ప్రకారం ఈ జగత్తు పోయింది. కమ్యూనిజం ప్రకారం మిది ధ్యేయం. ప్లేట్ మతం భావానికి ప్రాధాన్యమిస్తే కమ్యూనిజం ఆర్థిక నితిగతులకు ప్రాధాన్యమిస్తున్నది. ౩. ప్లేట్ రిపబ్లిక్ లో కార్మికుల ఆర్థిక సమర్థరణసంగతి ఎత్తనే లేదు. ౪. ఉత్పత్తిపాధనాలు సుకుపంపకం వ్యక్తుల పరంగా జరగా అంటున్నాడు. ౫. ప్లేట్ మానించే అదర్శరాజ్యానికి ప్రాతిపదిక వ్యవసాయమే కాని యంత్రపరిశ్రమలు కావు. ౬. రిపబ్లిక్ లోని ఆర్థిక వ్యవస్థీకరణం వ్యక్తికమే కాని సమష్టికం కాదు. ౭. పాలకులకు మాత్రమే సొంత ఆస్తులు రిపబ్లిక్ లో నిషేధింపబడ్డాయి. ఇది ఆర్థికదృష్టితో జరిగింది కాదు. బాకాంతో పేర్కొన్నట్లు రాజకీయాలను ఆర్థికదృష్టి సంగ్రహించుచి తొలగించబడినవి జరిగింది. ౮. ప్లేట్ వర్గరాహిత్యం ప్రతిపాదించలేదు. పరిపాలకవర్గం, రక్షకవర్గం, కార్మికవర్గం స్థిరంగా అలాగే ఉంటాయి. క్రింది వర్గాలు వైవర్గంవారి కాపనాలను శిరసావహించాలి. ప్లేట్ ప్రతిపాదించే విద్యావిధానం, స్త్రీపురుష సమావేశ్యం, వివాహసంస్కరణలు మొదలైనవి పాలక రక్షకవర్గాలకేగాని సామాన్యప్రజానీకానికి కాదు. అందువల్ల రిపబ్లిక్ పేరుకు ఒకటే రాజ్యమైనా అరిష్టోటల్ "రాజకీయాలు"† అనే గ్రంథంలో విమర్శించినట్లు చెందు రాజ్యాధి లేరన్నటున్నాయి. పాలకవర్గ రాజ్యం ఒకటి. సామాన్యప్రజల రాజ్యం మరొకటి. ౯. ప్లేట్ ప్రతిపాదించేది ప్రపంచవైముఖ్యం, సుఖ నిరాసం బోధించే కమ్యూనిస్టిక్ సన్యాసం ‡

కాబట్టి ప్లేటో ప్రతిపాదించినది కమ్యూనిజం కాదు. అవతలలో ఈలాంటికి మైని పేర్కొన్న సామ్యం ఎలా ఏర్పడ్డాయి? అది యాదృచ్ఛికాలా? యాదృచ్ఛికాలు కాదనే చెప్పాలి. ఎందుకంటే అటు ప్లేటో, ఇటు కమ్యూనిజాన్ని శాస్త్రీయపద్ధతిని వివరించిన మార్క్స్ ఈ క్రింది విషయాలలో ఏకీభవిస్తున్నారు:— ౧. సమాజం ఒక కఠిరం. వ్యక్తి అయిన మానవుడు దానినుంచి విడిపడి బ్రతకలేని అవయవం. ౨. మానవజీవితం మరొకదానికి సాధనమేకాని తనకు తాను పరమార్థం కాదు. ప్లేటో ఈజీవితం భావజ్ఞానసిద్ధికి సాధనమంటే, మార్క్స్ కమ్యూనిస్టు ఆదర్శసిద్ధికి సాధన మంటాడు. కాబట్టి ఇరువురి మతం ప్రకారం లక్ష్యసిద్ధికి చేసేదంతా భర్తమే. అలాంటిది అభర్తం కాదు. ఈత్యయం పరిపాలకులను బంగారంతో చేకాడనీ, రక్షకులను వెండితో చేకాడనీ, వృత్తికారులను ఇనుముతో చేకాడనీ ప్రభుత్వం అసత్యప్రచారం చేయాలని ప్లేటో రిఫర్లిక్ లో నూచించాడు. నూచించటమే కాదు. అసత్యం పాలకుల ప్రత్యేకాధికార మన్నాడు. కార్యస్థాపకమైలేసరి ఎలాంటి మార్గమైనా అవలంబించనచ్చు నని రష్యన్ కమ్యూనిజం తన చరిత్రతో లోకానికి చాటుతున్నది. 3.

ప్లేటో సిద్ధాంతంలో కర్మసిద్ధాంత మంతర్ముఖమై ఉంది. ఈ కర్మసిద్ధాంతమే చారిత్రావశ్యకతపేరుతో కమ్యూనిస్టుసిద్ధాంతంలో అంతర్ముఖమై ఉంది. ౪. ప్లేటో ప్రతిపాదించే వివేకం సామాన్యప్రజానీకం ఇష్టానిష్టాలతో నిమిత్తం లేని పారమార్థికసత్యం. అలాగే మార్క్స్ ప్రతిపాదించే గతితార్కికశాతకవాదం మాడ సామాన్యప్రజానీకం ఇష్టానిష్టాలతో సంబంధం లేని పారమార్థికసత్యం. అందువల్ల ఇద్దరూ నియంతృక పరిపాలన అంగీకరిస్తున్నారు. విద్యావిధానం, శిశుశిక్షణ, వివాహాలు, సామాజికజీవనం ప్రభుత్వమే బాధ్యత వహించి నడపాలనీ, ప్రజలు ఆ అనుకూలనాలను శిరసావహించి నడచుకోవాలనీ అంగీకరిస్తారు. అయితే యిరువురి పరమార్థాలూ వేరుకా బట్టి ప్రభుత్వ లక్ష్యాలమాదా భిన్నంగా ఉన్నాయి. ౫. యుద్ధాలకు కారణం భనమే నని అటు ప్లేటో అంగీకరిస్తున్నాడు. ఇటు మార్క్స్ అంగీకరిస్తున్నాడు. అందువల్ల సాంత ఆస్తులను ఇద్దరూ నిషేధిస్తున్నారు.

ఇకమీదట భర్తవిషయం నదిరి మనకు ముఖ్యమైన రామణీయకాన్ని గూర్చి ప్లేటో ఏమి చెబుతున్నాడో చూద్దాము. (సకేవము)

తి. శే. దేశధర్త, కొండా వెంకటప్పయ్యపంతులుగారు

జననము : 17-2-1866

మరణము : 15-8-1949

“దేశభక్త” స్మృతి

శ్రీ బులాసు వేంకటేశ్వర్లు

చరితముచేత నర్వజననంస్తుతిఁ గాంచిన పుణ్యుఁడున్ మహా
భరణము నాంధ్రజాతి కతివత్సలుఁ డారయ భారతాంబకున్
నిరుపమసాధువర్తనుఁ డనిందుఁడు త్యాగధనుఁడు వృద్ధుఁడై
పరమపదంబుఁ గాంచె గట! భవ్యదినంబున “దేశభక్తుఁడున్.”

పదవులు కోరలేదు; పరిపాలనకున్ దగులంబుఁ జూపలే;
దేద యలినిర్మలంబు; త్యజియించెను సర్వము దేశసేవకై;
ముదమున గాంధిబోధ కడముట్టఁగ నాచరణంబునందుఁ బెం
పొదవఁగఁ జూపె “ధన్యుఁడ వహో!” యని దిక్కులఁ బిక్కటిల్లఁగన్.

తనకును దేశమే పరమదైవత మంచును, దేశ సేవయే
తన కగు నీశసేవ యని తథ్యపు భక్తిని నిర్మముండునై
యొనరిచె దేశసేవను; మహోన్నతిఁ గాంచెను “దేశభక్త” యన్
నినుతిని; గాంధి దేవునకు వెన్నెము కయ్యెను; శేరె నాతనిన్.

స్వాతంత్ర్యోత్సవ మెల్లదేశమున విస్తారప్రకాశంబునై
ప్రీతిం గూర్చెడి వేళ దేశమునకున్ విఖ్యాతనందేశ మే
యాతంకంబును లే కొనంగి పరమాత్మానూనసంభావనా
చేతస్కుండయి చన్న దేశహితుఁ డర్చింపంబడుం గావుతన్!

“సులభముగా లభించినది; సుస్థితి నందనె లే దొకింతయున్
లలితస్వతంత్ర బాల; సుగుణంబులఁ బెంపుఁడు దానిఁ, గాని చీ!
కలుషితఁ జేయకే నకలకల్మషముల్ విడుఁ” డంచుఁ గాంగ్రెసీ
యుల కిడు బోధముల్ ఫలము నొందుత! మాతఁడు శాంతిఁ గాంచుతన్!

పెంపకపు మమకారం

శ్రీ కాళీపట్నపు రామరావు

పాశ్చాత్యరీపనివాళ్ల ప్రవాహం క్రమంగా ఊడించినదీ—ఆ సేపటికి క్రొత్తపెల్లువలా కళాకాలలకూ, ఉన్నతపాఠశాలలకూ పోయే విద్యార్థులూ, విద్యార్థికులూ మెయికోరోడ్డు దఖలుపరిచేసుకున్నారు. ఏ కూరలకూ రెక్కెటోనుతో వస్తూ ఏమాత్రం పరధ్యానంగా వున్నా, క్వీక్ మేరీన్ ముమ్మాల విద్యార్థిమల పెట్టిబండో, కాలేజీని ద్వారీపైకిలో, యూనివర్సిటీ విద్యార్థుల సిటీమస్సో నిర్వాహిణ్యంగా కట్టించి తీరుతాయి. చివరకు సందుబాగొండులలో కూడా మున్నీ పారిటీవారి చెత్తబళ్లనూ, లారీలనూ, సిల్ల కావిళ్లవారిని చూసుకుంటూ నడవ్వలసిందే!

సుదర్శనం సురక్షితంగానే చేతిలో కూరల సంచితో యిల్లు చేరుకున్నాడు. తొందరగా మెల్లెక్కి మూసి వున్న తలుపును తట్టే ఉద్దేశంతో తలుపు మీద చేయి వేసుకోయాడు. ఇంతలోనే లోన తలుపు తీస్తున్న శబ్దం వివరించింది. కొంతసేపు ఆగి సకాలానికి తలుపు తెరవబడకపోగా తనే తలుపు తోకాడు!

లోపలి దృశ్యం చూడగానే అడుగు ముందుకు వేయబోయినవాడల్లా అలాగే నిలబడిపోయాడు!

ద్వారానికి రెండుమాడుగలాల దూరం తల్లి పార్వతమ్మ తెల్లగా తోమిన ఇత్తడినించెను ఆవరించుపట్టుకొని కూతురు చేతిలోంచి ఒడుచుకుంటోంది. చెల్లెలు సరస్వతి ఈవరి అంచు పట్టుకొని లాగులాడుతోంది. ఇద్దరి ముఖాలలోనూ మానవత్వదారు చాలా సేవయి దూరమైపట్టున్నాయి. తలుపు వచ్చుకుకాగానే ఆ ముఖాలను స్పష్టితీ తెచ్చుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తూ ఇద్దరూ ఒకేసారి చూడారు ద్వారంవంక. ఎదురుగా

పారిపోయిన ముఖంతో, విశ్రాంతదృక్పథంతో సుదర్శనం అగపడ్డాడు. తుణకాలం ముగ్గురూ అలానే ఉండిపోయారు. సరస్వతి సిగ్గుతో ముఖం త్రిప్పేసుకుంది. సుదర్శనం కూడా తెలివి తెచ్చుకొని, లోనికి వచ్చి వెనుతిరిగి తలుపు వేస్తూ తల్లివంక చూశాడు. పార్వతమ్మగారు గట్టిగా పలకబోయే స్వరాన్ని మని పక్కమధ్య అదివిపడుతూ అన్నాడు.

“నువ్వు వద్దంటే వద్దు—నువ్వై నిళ్లు లేవడానికి వల్లకాదు!”

—ఇలా అంటూనే ఆమె ఒక్క సుంజుతో సరస్వతిచేతిలో బింద ఉడతెరుక్కొని పటాబోపంగా లోపలికి వెళ్లిపోయారు. సరస్వతి నల్లగా మాడిన ముఖాన్ని గోడవంక తిప్పేసుకుంది. ప్రక్కనుంచి పోతూ ఏమో అనాలని అగిన సుదర్శనం చెల్లెలిముఖం లోకి చూడగానే ఏమీ అనకందానే నడవ దాటి లోపలికి వెళ్లిపోయాడు. ద్వారంవద్దగర్ నిలబడి ఈ దృశ్యం న్నంతా చూస్తున్న ముఖాలు అన్నచేతిలో కూరల సంచి అందుకుంది. ముఖాలు వెనుక నిలుచున్న పెద తల్లికూడా సుదర్శనానికి చారీయస్తూ ప్రక్కను తప్పుకుంది.

సుదర్శనం తన గదిలోకి పోయి, పుస్తకాలు సద్దకుంటుండగా ముఖ్యులను పిలిచి జరిగిన సంగతిగూర్చి ఇంగ్లీష్ చేతన లనే ఉద్దేశం కలిగింది. కానీ సేనిక మీది వాటి ‘పదినిముహులే యింగ వ్యవధి!’ అని చెప్తుండటంచేత అత తేవిషయమూ తెలుసుకోకందానే కాలేజీకి వెళ్లిపోయాడు.

2

సాయంత్రం అయిదుగంట లపుకుంది. నుద
ర్యనం అత్తులే వచ్చాడు. నుబ్బులు ఇల్లు ఊడుస్తోంది.
పెత్తెల్లి వట్టింట కూర్చుని, కళ్లద్దాల్లోంచి నిదానంగా
చూస్తూ 'గోవిందనామాలు' పాడుకుంటోంది. పెరటి
వాళ్ళిల్లో ఏమాలసుంతో శ్రీపతిగాడి కాలింగడరా
గాలాపన మందరంగా వినపస్తోంది.

నుదర్యనం బట్టలు మార్చి ముఖం కడుక్కొన
డానికి సూతిపద్దకు వెళ్ళాడు. ఆచారవిరుద్ధంగా తల్లిమడి
కట్టుక బియ్యం కడుగుతోంది. నుదర్యనం ఈ ఒక్క
విషయంతోనే పరిస్థితి అంతా గ్రహించాడు. ముఖ
ప్రక్షాళనానంతరం గదిలోకి పోయి సాయంకాలపు
వేషం వేయసాగాడు.

పరిగ్గా ఇదే సమయంలో కుఘాను విరుచుకు
పడింది.

వట్టింటిలోంచి 'చెళ్లు—చెళ్లు'మని రెండు చరు
పులూ, తారకస్థాయిలో శ్రీపతిగాడి ఆర్తవాదాలూ
ఒకదానిచెంబడి ఒకటి ఏమాత్రం ఎవం లేకందానే విన
వచ్చాయి. తరవాత సరస్వతి మడ్డమస్వరంలో ఆరవ
సాగింది—

“—చెడవా! అంత పంతుకూ! కాదు—అంత
పంతుకూ—అంటాను!! నన్ను కాల్చుకు తింటావా?;
తిను పెదవా...” ‘తిను!’ ‘తిను!’ అంటూనే సరస్వతి
వాయిలు ఒబ్బిట్లు చేసింది.

అయితే శ్రీపతిగాడైనా సామాన్యమైనా కాదు.
ఉన్నవాడు వేలెడైనా ఉపద్రుడు. పయసు మూడో
ఏడే అయినా ఈ ఏడుగులవానమండి వాడిని రక్షించ
గలవారెవరో, ఎలా రక్షించుకోవడమో వాడికి బహు
పుష్టంగా తెలుసు. అందుచేత అమ్మమ్మ సుద్దేశిస్తూ
నిజంగా ప్రాణాలు పోతున్నవాడిలా ఆరవసాగాడు.

“అమ్మమ్మాయ్! అమ్మమ్మా!! చంపేసిం
చేవ్!!! చంపేసిం చేవ్!!!”

—వాడు రక్షణకోసరం అరిచేశాడీ ఇంక
పెచ్చసాగింది.

“చవు! చవురా! చవురా!” అంటూ బాద
సాగింది.

చివరకు అమ్మమ్మ ఉచ్చస్వరంలో అరుస్తూ
బయట పడ్డది.

“ఒసేవ్! ఒసేవ్!! వాణ్ణి కొడితే యేముందే!
నన్ను కొట్టే. నా మీది కోపం వాడిమీద తీర్చుకుంటే
ఏమి లాభమే! వేరెడి పెదవ! చచ్చిత్రురుకుంటాడు!!
దుక్కలా వున్నానునన్ను కొట్టు. విన్నావానన్ను
కొడితే నీ కనీ తీరుతుంది!!”

ఆమె అగింది. నిచ్చరబోయినట్టు చూస్తున్న
సరస్వతి దిగాలుస్వరంతో అంది—

“ఏను దొడ్డమ్మా!”
పార్వతమ్మగారు చనుకటంత స్వరంతోనే
అందుకున్నారు—

“—దొడ్డమ్మ! వింటూనేవుంది! లేకపోతే
వేరెడు పెదవ నీతో పంతుకిస్తున్నాడా! నిన్ను కాల్చుకు
తింటున్నాడా!...” చవున గొంతు మారుస్తూ...
“...ఎవరు నీతో పంతుకిస్తున్నా రని నువ్వనుకుంటు
న్నావో, ఎవరు నిన్ను కాల్చుకు తింటున్నారని
నువ్వనుకుంటున్నావో— ఈ తిట్లూ, ఈ కాప
నారాలూ ఎవళ్లని ఉద్దేశంతో అందరికీ తెలుసు!!!”

సరస్వతి ఈసారి రెండుచేతో జవాబు చెప్ప
లేదు. పార్వతమ్మగారే పై వ్యాఖ్యానాన్ని సమర్థించు
కుంటూ చెప్పసాగారు.

“—లేకపోతే అర్థజ్ఞా అనగా ఎంత? నీ
దగ్గర లేకపోతే నన్ను దగ్గరమాడమా? ఇంతకుముందు
ఎప్పుడూ ఇవ్వలేదా? లేకపోతే వాళ్ల మామయ్య
వచ్చాడు వాళ్లదెక్కుదమా? లేకపోతే ఆ నుబ్బులను
అడక్కుదమా? వాతో మాట్లాడటానికి నీ కంఠ పని
పాటైతే వాళ్లతో మాట్లాడటాని కేం? లేదు—ఒకవేళ
నీ చూడాకు అది చిన్నతనమే అయితే—అంత రాజ
పమే అయితే—కుర్ర పెదవ!—వాణ్ణి పోయి అడగ
మనకూడమా!”

మీద మగి—

“—అర్థజ్ఞా కోసరం వాణ్ణి పట్టుక చావగొడ
తావా? చిన్న పిల్లడికి మారా—అది ఒక పంతుకూ?
పనివాడు!—వాడి గోంకాడీ ఏమిస్తే అది నిన్ను
కాల్చుకు తినడమా!”

స్వరం మారుస్తూ—

“నీరే ఒప్పుకున్నామయ్యా! ఇంతకుముందు నా ఇంత అల్లరి చేసినా ఇంతలా పట్టుకు బాదావా? ఇవారే ఇలా పట్టుకు బాదావంటే అది ఎవరిమీద కోపం అవడం? ఆ చెబ్బలు ఎవరిని ఉద్దేశించి అవడం?”

ఈ సవాలుకు కూడా జవాబు రాకపోయే సరి! స్వరం మళ్లా మారుస్తూ—

“—మర్ర నెధన! అమ్మమ్మోయ్ అమ్మమ్మోయ్ అని అరుస్తూవుంటే అదే బాదడమా? అదే వాడి అమ్మ బ్రతికే వుంటే వాడి బంటిమీద చెబ్బు పడనిస్తుందా?.....దిక్కుమాలిన అమ్మమ్మ! బ్రతికినా చచ్చినలో జమైన అమ్మమ్మ—ఈ పెద్దమ్మమ్మకొబట్టి వాడంతలా అరుస్తున్నా అడ్డుపడలేక పోయింది”

పార్వతమ్మగారు అలసిపోతూ ఆసీకారు. అంత వరకూ మానంగా గదిలోంచి వింటూవున్న సుదర్శనం బతుకుకు వచ్చి అన్నాడు. అది తనకేమీ అవకపోలే బాగోదనే అన్నాడో, లేక తల్లిని మందలించే ఉద్దేశంతోనే అన్నాడో, లేక సరస్వతిపయన వకలావుమ్మకుంటూనే అన్నాడో—ఎవరికీ తెలియదు. ఆసలు అతడికే తెలియదేమో!

“అది దాని కొడుకును కొట్టుకుంటే మధ్య నీ కెందుకూ?”

దానికి పార్వతమ్మగారి రిచ్చిన జవాబిదీ—

“అవును—అవున్నాయినా అందుచేలే ఊరుకున్నాను. నాకు దానిని పెంచడానికి, పెద్దవానిని చెయ్యడానికి, పెళ్లి చేసి ఒకయింటిదానిని చెయ్యటానికి అయితే స్వతంత్రం ఉంది గానీ—అది స్వయానా మోసి కని పెంచుతున్న కొడుకును సొంతచేతులతో కొట్టుకొంటూ ఉంటే—అడ్డదాని కేం స్వతంత్రం ఉంది? అందుచేలే నోరు మూసు కూరుకున్నాను!”

సుదర్శనం వెంటనే జవాబిచ్చాడు: “అయితే ఆ మాట అనుకోవడం మెందుకూ?”

ఈ నూటిప్రక్క పార్వతమ్మగారిని న్యాయంగా బహుష్టిప్రవర్తినిలో పడేసివుండవలసింది. కాని ఆమె

తన అమ్మలపొదిలోని దిగ్భ్రమస్థాన్ని ప్రయోగించి తప్పుకున్నాడు.

“ఎందుకా? నీచేతా నీచేతా చెప్పుచెబ్బలు తిన దానికి!”

ఇలా అంటూనే ఆమె వంటింటిలోకి వెళ్లి పోయాడు.

అంతలో తుపాను కాంఠించింది. ఆ నిక్కబడినాతావరణంలో కొంతవరకూ మానంగా ఊరుకొని నిద్రప ఒక మూలుగు మూలుగుతూ బయటకు పోయి చెప్పులు తొడుక్కోసాగాడు. నట్టింట్లోంచి దొడ్డమ్మ మందలించుస్వరం రహస్యంగా విసవచ్చింది.

“అదేమిటే! పెద్దవాళ్లేమన్నా అంటే యేడుస్తారా? ఊరుకో! దీపాలవేళ నట్టింట ఆనపిల్ల యేడవరాడు.”

సుదర్శనం తోళ్లు తొడుక్కొని వీధిలోకి బయలుదేరాడు. వరండాలో నువ్వులు శ్రీవతిగా జైతుకొని ‘వివలడ్డూవాలా’నిచూపిస్తూ ఏమీ లేమిటో చెబుతోంది. ఆ బక్కరిబద్ధన కూడా నత్తనత్తిగా మాట్లాడుతూ మధ్యమధ్య వచ్చుకున్నాడు.

సుదర్శనం తోళ్లు చప్పుడు చేసుకుంటూ మెట్లు దిగిపోయాడు.

3

సుదర్శనం తిరిగి ఇంటికి వచ్చేసరికి ఏడుగంటలు దాటింది.

తలుపు త్రోయగానే అతడు గమనించింది నడవ వరండాలో లైటు లేకపోవడం. ఆరగంటై నిద్రుద్దీ పాల కలవాటుపడ్డ కళ్లను చీకట్లలో చూచేటట్లు బల వంతంచేస్తూ నడవ దాటి వరండాలోకి వచ్చాడు. వరండాఅంతరాళంలో కణకణమిరసే నిప్పుముద్ద అక్కడ బాసగారున్నారనీ, బహుళ మడతకుక్కలో కూర్చున్నారనీ చెప్పింది. ఇంతలో నువ్వులు హరికెకలాంతరు తీటువచ్చి చూలామ్మండి ప్రేలాడే తీగకు తగిలించింది. నిప్పుముద్దమాదనలో పోరపాటేమీ లేదు. బట్టు కూర్చుకోకపోవడంబట్టి చూస్తే అప్పుడే వచ్చినట్టుంది.

సుదర్శనం కాళ్ళూ చేతులూ కడుక్కొని వచ్చి బట్టు కూర్చుకొని మెప్పులోంచి తుప్తకాలూ, తీ

నుంచి లైటూ తీసుకొని ముందు వేనుక కూర్చున్నాడు.

అలవాటుప్రకారం భగవద్భావనం చేశాడుకాని పుస్తకం తెరిచి ఏకాగ్రతమాత్రం సాధ్యం కాలేదు. భాగవతోకాలు మానంగా పఠించుకుంటుంటే జరిగిన నిరాశంబరసంఘటన అతని ఏకాగ్రతను చెరిచింది.

సరస్వతి తుండుగుడ్డా, గూడకట్టువాడే భుజాన తీసుకొని యింకోచేతిలో గావంచాతో కావగారిని సమీపిస్తూ గావంచా అందివ్వబోయింది. చాలాసేకండ్ల వరకూ సరస్వతిచేయూ, చేతిలో గావంచా అలా నిలిచి న్నూనే వున్నాయి. తర్వాత సరస్వతి అచ్చు భర్తతో మాట్లాడే స్వరంతోనే అంది:

“లేవండి మరి!”

ఆ తర్వాతకూడా కొన్ని సేకండ్లు గడిచాక అతను బహు సాఫేఅయిన స్వరంలో జవా విచ్చాడు:

“అప్పుడేనా! ఇంకా రాత్రి వదై నా కాండి తెమిలిరాలే సమకున్నాను.”

దీనికి సరస్వతి ఏమీ జవా వివ్వలేదు. నిలువబడి యీసే, కుర్చీలోంచి అతడూ కొన్ని సేకండ్లవరకూ విడివకుండా ఒకరివంక ఒకరు చూసుకున్నారు. తర్వాత ఆయన తాపీగా లేచి సరస్వతిచేతిలో గావంచా అందు కుంటూ పెరట్లోకి నడిచాడు.

ఈసంఘటనే సుదర్శనానికి ఏకాగ్రత సాధ్యం కాకుండా చేసింది. ఇలా ఈవాళే కాదు—కొన్ని సెల లైంది ఒకటే వరుస. ఎప్పుడు ఏద్యవ్వడియల మార వారంభించిందో తెలియదు—ఏ అగోచరప్రమేయపు మహిమవల్ల! తెలియదు—అంతవరకూ గృహముగా ఉంటూవచ్చిన ఆ యిల్లు సాగరంగా మార వారంభించింది. కొద్ది దినాలై కల్లోలీనిగా నూపందుతోంది.

ఇంట్లో వచ్చిన, వస్తున్న మార్పును అందరూ గుర్తిస్తున్నారు. దాని ఫలితాన్ని మాదా అందరూ అను భవిస్తున్నారు.

ఒకప్పుడు ఆ యిల్లు ఆనందానికి నిలయం. ఎవరు ఎరిగినగురించి ఎంతలేసి మాటలు, ఎటువంటి పరిచోసాలు అడవలయ్యుకొన్నా నిర్భయంగా నిశ్చింతగా ఆడుకో గలిగేవారు. అప్పుడు వాళ్లు మాట్లాడే భావమ నానా

రాలూ శ్రేష్ఠరాలూ వుండేవకానో, లేక ఏళ్లు పెబుడ్డ కొలదీ జ్ఞానం పెరిగిపోయి వాడే భాషలో శ్రేష్ఠలనూ నానార్థాలనూ గుర్తించే కత్తి క్రొత్తగా వాళ్లలో కలి గిందో తెలియదు. ఏమైనా—ఈవిధమైన విజ్ఞానపురోగ మనందల వాళ్లు సుఖపడిందిమాత్రం ఏమీ లేదు. ఆ యింట్లో ఒక్కరుకూడా కులాసాగా యాదమరచి మాట్లాడుతున్నారనికాని, కనీసం గట్టిగా ఉపిరి పీలు స్తున్నారనికాని చెప్పడానికి పీలు కాదు. కుటుంబ యజమాని తండ్రిదగ్గరనుంచి చంటివాడు, శ్రీపతివరకూ అందరూ ఈ కలితకల్లోలీనీతరంగముల సుడులకు సద మదమాతున్నారు. కాని దీనికి పరిష్కారాన్నిమాత్రం ఒక్కరూ యోచించినట్టు లేదు. ఆ ప్రయత్నంలో నైనా ఉన్నట్టు లేదు. కనీసం, ప్రయత్నించాలనే జ్ఞాన మైనా ఒకరికీ ఉన్నట్టు లేదు—ఒకవేళ ఉన్నా అది వ్యక్తం కావటం లేదు.

ఒక్కొక్కప్పుడు సుదర్శనమాత్రం కొన్ని అన వసరపు ప్రశ్నలకు జవాబులు ఆలోచిస్తూ వుంటాడు. ‘అసలు ఈ గొడవకు మూలకారణా లేమిటి? తప్పు ఎవ రిది?’ కనీసం వీటికైనా అతడు జవాబు చెప్పుకోలేదు.

ఆరాత్రికూడా ఈ ప్రశ్నలకే జవాబులు చెకు కుతూ కూర్చున్నాడు. కొంతసేపయ్యాక దాదామీద సంధ్యావందనం పూర్తిచేసుకవచ్చిన తండ్రి భోజ నానికి లేమ్యుని పాచ్చరించగానే ఎలా తెరిచిన పుస్తకం అలానే చూసేసి లేచిపోయాడు.

౪

సుదర్శనానికి మర్నాడు కలపు. మధ్యాహ్న భోజన మయ్యాక అలా ఓ చిన్నపికారు వెళ్లి ‘అగ్ని కార్యం’ నెరవేర్చుకొని వచ్చాడు.

నట్టింట తల్లి, పెత్తల్లి దగ్గరగా ఒకళ్లకొక క్షేరు రుగా కాళ్లు చాపుకుని కూర్చున్నారు. తన అలికిడి వివ గానే ఇద్దరూ వీధివాకిలివంక చూశారు. సుదర్శనం లిన్నగా గదిలోకి వెళ్లిపోయాక రహస్యంచెప్పే ధోర ణీలో పార్వతమ్మగారు కథనం ఆరంభించారు.

“అ...తర్వాత—అదీ—ప్రాధమిక అనీ అయి పోయాయి. అప్పుడు ప్రశ్న వచ్చింది—‘పిల్లను ఎవరు పెంచటం?’ అని. ఆతడికేమో ఇరవైపరస్తా ఎవరూ లేరు. ఒక అప్పుడైతెలు ఉండన్నమాటేగాని చివరకు

దీని పెట్టిలో కూడా వచ్చి 'అయ్యో! తల్లిలేనిపిల్ల! పుట్టిల్లోనే తల్లి పోయింది! ఇప్పుడు తండ్రికూడా లేడు.' అని అలోచించి ఒక చీరనూడా, ఇంక వసుతూ కుంకం పెట్టిన పాపాన పోలేరు. అటువంటి అభిమానం కలదిని పన్నెండ్రోజుల పనికిన్నడును భుజాన వేసుకొని పెంచడానికి ముందుకు వస్తుందా? అందుచేత టక్కు పెట్టేసి పూరుకొంది. ఇంక 'వీరా వారా? ఎవరు తుచ్చుకుంటా రీ పిల్లను? అంటూ చివరకు తీసుకవచ్చి వామిద పక్షా రీపిల్లను. అప్పటికి నాపరిసిరి కూడా అనుకూలం గానే ఉంది. జ్ఞాపకం ఉందా? మీరు ఖరగ్ పూరులో ఆఁ నాఁ... కాదు కలతలో ఉండేవారు. ఇలా మగపిల్లడు పుట్టిపోయాడని మేం ఉత్తరం వ్రాస్తే బావగారి కత్తుడు జబ్బుగా ఉండటం, అందుచేత అప్పుడు మీ రెవరూ రాలేకపోవటం, చివరకు ఉత్తరానికి జనాబు కూడా రాకపోయేసరికి మే మేదో అనుకోవడం—ఆ గొడవలన్నీ ఆయాయి. సరిగ్గా క్షేమపద్ధతియ నాడు నాకు కానుపు కలిగింది. పిల్లడు పుట్టి ఆరాతే పోయాడు. మల్లా ఆపాక్షపద్ధ తదియనాడు మా చెల్లెలి పురుడు వచ్చింది. అంటే రోజులతోసహా సరిగ్గా నెల్లాళ్లన్నమాట.

మా మరిది వచ్చి అన్నాడు—

'అమ్మా'—అత నెప్పుడూ నన్ను అమ్మా అనే అనేవాడు. 'అమ్మా! దేవుడు ఎందుకు ఎప్పుడు ఏమనిచేస్తాడో తెలియదు. మీకు పుట్టిన పిల్లణి దక్క నీకుండా చేశాడు. ఈ పిల్లకు కనక్కున్న తల్లి లేకుండా చేశాడు. దీనినిపట్టి చూస్తే మీ యిద్దరికీ ఘటన వ్రాసివుండన్నమాట. అందుచేత మీ కొంక పిల్లను పెంచక తప్పదు. ఇంక కానూ కూడనూ అంటే దాని పేక నులిసి నూలో పడేస్తాను. ఆవెంటనే నేనుకూడా దూకేస్తాను' అన్నాడు....."

ఇలా అంటూ పార్వతమ్మగారు తోడికోడలు ముఖంలోకి చూస్తూ ఆగారు. 'కొని ఎంతకూ ఆమె నుండి ఏవిధమైన ఆశ్చర్యార్థకం బయటకు రాకపోయ్యే సరికి ఆ చివరివాక్యాన్నే మల్లా వ్యాఖ్యానిస్తూ కథ నంలో విసురుచేడకండా ఆరంభించారు.

"—'యింక మీరు కాదంటే నయ్యా గొయ్యా చూసుకోవాలంటాదూ!' అప్పుడు నాకు చాలా జారి

వేసింది. 'అయ్యో నాయనా, యీమాత్రం మహాభాగ్య నికి యింతగా అడగాలా! నాకుమాత్రం ఏ పదిమంది ఉన్నారూ—'అప్పటి కొంతా ముబ్బలు పుట్టలేదు అందుచేత 'తప్పకుండా అలానే పెంచుతాను' అన్నాను.

అదిలగాయితూ—అంటే పిల్లను మేము యిక్కడకు తీసుకవచ్చేకాక ఆరుమాసాలదాకా—తిరిగి చూడలేదు. ఆ తర్వాతైనా ఇంక బాగుండదనీ, నలసియూ అనిపోతారనీ, ఆరేసిమాసాల కొకసారి చూడడానికి వచ్చేవాడు. ఆ ముచ్చట కూడా ఎన్నోలో సాగలేదు. అది వచ్చిన రెండేళ్లకే యాయనకూడా హఠామనే కాదు.

...ఆఁ. చెప్పవచ్చే దేమంటే—అటువంటి పసి కందును తీసుకవచ్చాను. తీసుకవచ్చాక పెంచి పెద్ద దాన్ని చేశాను. పెంచడంలోనూ నాపిల్లలకన్నా ఎక్కువగా చూస్తూ పెంచాను. అయితే అలా పెంచి నందుకు అదికూడా కొంత విశ్వాసం చూపించింది. ఏ మాటకు ఆ మాటే అనుకోవాలి. దానికి ఎనిమిదేళ్లు వచ్చి కాస్త జ్ఞానం తెలికాక ఆనోటా ఆనోటా కథంతా తెలుసుకుంది. ఆఁహో—అలానా అని అక్కణ్ణించి ప్రవర్తన మార్చేసుకుంది. నేను తొమ్మిదేళ్లక్రిందట జబ్బుపడ్డాను—జ్ఞాపకం వుందా? ఆయన తెలిగ్రాం ఇస్తే బావగారు రావడానికి వీల్లేక పోనే నువు పెద్దవాణ్ణి తోడుచేసుకొని వచ్చేవు. అప్పుడు జబ్బు వయమయ్యాక మీరు వెళ్లిపోయారు. ఆ తర్వాత దగ్గరదగ్గర సంవత్సరండాకా ఇటున్న చీపురుపుల్ల అటు పెట్టలేదు—అటు పెట్టనివ్వలేదది. అప్పటికి దాని కాన్నేళ్లు—పదే ఖంటాయేమో! అయినా అలానే చేసింది పాపం, అందుచేత ప్రేమలోంచి వచ్చింది కాకపోయినా అదే వా మాకురమవున్నాను. సొంత మాకురుకు కూడా జరుపని ముద్దా ముచ్చటా జరిపాను. పెళ్లి! బంగారమంటే, కట్నంంటే, తర్వాత తర్వాత లాంఛనాలంటే ఏం తక్కువయ్యాయో అక్కయ్యా! నీకు తెలియం దేమంది!

అయితే—మాటే దక్కింది కాదు. మే మిప్పుడు చే దయిపోయాం. పెళ్లయింది—పెళ్ల కాదు—

అయినానికి ఈ ఊల్లో ఉద్యోగం వేయించి ఇంట్లో తెచ్చి పెట్టకున్నాం; అరంభమయింది రగడ. ఎందుకూ అంటే ఏమీ లేదు..."

పార్వతమ్మగారు అరంభమైన రగడనుంచి అరంభించకముందే సుబ్బులు వచ్చి అంతరాయం కలిగించింది.

సుబ్బులు వాటిచెరగుతో చేతులు తుడుచుకుంటూ అడిగింది—

"ఆ కథ మీ అక్కగారికి తర్వాత చెప్పుదువుగాని, ముందు నా కిది చెప్పు. నన్నీవు జేం చెయ్యమన్నావా?"

కథనంలో లీనమైపోయిన బుద్ధిని ప్రస్తుతస్థితికి తెచ్చుకోవటానికి పార్వతమ్మగారికి పూర్తిగా ఒక నిమిషం తీసుకుందికాబోలు!

అంతవరకూ విమోక్షవలె జూరుకువంక చూస్తూ అప్పుడు అకస్మాత్తుగా అన్నాడు.

"ఆ...ఎంగిళ్లు పూర్తయ్యాయా?"

సుబ్బులు నవ్వుతూ అంది—

"అభ్య! తెలివి వచ్చింది! అయ్యాయి"

"అయితే? గిన్నెల్లో అన్నం కూడా అవీ పక్కంలో పెట్టేసి మూత పెట్టి వుంచు. గిన్నెలు అవతల పడేయ్యి"

"అన్నం చల్లారిపోదూ?"

"చల్లారిపోతే పోతుంది. ఆ మహారాణిగారు ఎప్పుడో వస్తారని అంతవరకూ ఎవరు కాదు జూల్లో గలరు? పోనీ అదే పడేస్తుండేమో అంటే ఈలోగా పనిమిది వస్తే నువు మల్లా మడిగట్టుకొని అంటు వెయ్యితి. లేదా ఆ అంటుగిన్నెల్లోనే రాత్రికి వండుకోవాలి"

సుబ్బులు ఎందుచేతో క్షణ మాలోచించి 'సరే!' అంటూ వెళ్లిపోయింది.

తర్వాత పార్వతమ్మగారు తోడికోడలివంక తిరిగి కథ అరంభించబోయింది.

కాని రెండునిమిషాలు గడిచినా సుబ్బులు వచ్చి తెంచిపోయిన భావనాజాలం చివరకు వెదికి పట్టుకోలేక

పోయింది. చివరకు మరొక శ్రాత్తమొనతో అరంభించింది.

"—పెళ్లయింది, దాని తక్కువ మారిపోయిందక్కయ్యా!"

ఎంతసేపూ తన మొగుడూ తన పెల్లడూ తనే గాని—తక్కినవాళ్లు ఉన్నారా చచ్చారా అనేనా చూడెడు.

ఒక గిళ్లందివ్వవలసివస్తే తన మొగుడుకు ముందు, ఒక పాలు అందివ్వవలసివస్తే అతడికే ముందు. ఎందులో? నయినాచూడు—ముందు ఆతని సంగతి చూస్తుంది. ఆ తర్వాత ఒకవేళ చూస్తే తక్కినవాళ్ల సంగతి కూడా చూస్తుంది.

మొదటల్లా అల్లుడు చుట్టరికానికి వచ్చిపోతుండటంచేత మర్యాదకు చేస్తోంది అనుకుంటూ చచ్చాను. తర్వాత అతడికి ఈ ఊల్లోనే ఉద్యోగం వేయించి—పోనీ ఆ వచ్చే వాలుసురాళ్లతో జీవితం గడుపుకోవటం కష్టంకదా అని ఇంట్లో కూడా పెట్టుకోవడం..... కూడా జరిగింది."

అంతవరకూ ధారాళంగా సాగుతూవచ్చిన పార్వతమ్మగారి వాగ్దోరణి ఎందుచేతో తెక్కడం అరంభించింది. ఎదురుగా ఉన్న ఆమెకు గుర్తించేకీ లేదు కాని ఆమె మనోనేత్రాల్లో ప్రతిఫలించే తద్విబుబు చిహ్నాలు బాహ్యనేత్రాల్లో కూడా లీలగా గోచరిస్తూనే ఉండాలి.

ఆమె ఎలా నిలవబోకుండుంటో చివరకు మల్లాయభాగిణి! వస్తూ చెప్పుకపో వారంభించింది.

"పోనీ నవ్వు చెప్పు! నలుగురినీ పంక్తిలో తూర్పుపెట్టి ఒకరికి అట్టూ ఒకరికి మక్కూ పెట్టడం ధర్మమేనా? ఒకవేళ నీకు ధర్మమనే తోచినా చూసే వాళ్లకైనా జడియవద్దా!"

ఇవన్నీ ఎప్పటి కప్పుడే గుర్తిస్తున్నా తెక్క చెయ్యనే లేదు. వాళ్ల వాన్నగారికి వాళ్లన్నయ్యలూ ఏం కావలసినా ఆ సుబ్బులే చూసుకుంటుంది. ఆమెనే సున్నాను. దగ్గర దగ్గర నలభైఏళ్లు వంటికి వచ్చినా నీధర్మమూ అని పని లక్ష్యం లేదు. ఇంతకాలమై ఏళ్లే చేస్తూ రాలేదుకదా!"

పాపం! పార్వతమ్మగారి భావనాబాలం మళ్లీ తునియలైపోయింది. వెంటనే ఆమె సంక్రమంతో నలు దిక్కులా పెరుక్కుని ఎదురుగా అగపడ్డ చివరిలో మళ్లీ బయలుదేరారు.

“ఇంక ఆమెగుడంటే లోకంలో ఎక్కడా లేని చావు వచ్చిపోతుంది. అతడు అడింది అబద్ధమే కానీ సుబద్ధమే కానీ—తప్ప చెయ్యనీ ఒప్పే చెయ్యనీ అతణ్ణి వెనకపెనుక వస్తుంది. మొగుడియందు అటు వంటి అభిమానం ఉండడం మంచిదే. మనవంటి పెద్ద చాళ్లు కోలేది కూడా అదే. కాని అందులోనైనా న్యాయం అన్యాయం వద్దా అంటాను. ధర్మంవద్దరా, న్యాయంవద్దరా పక్షపాతం లేకునా అంటాను. ‘పుట్టు గ్రుడ్డు’గా ఉన్నప్పుడు నిన్ను తీసుకవచ్చాను. పెంచాను. పెద్దదానిని చేశాను. పెళ్లిచేసి ఒకయింటి దాన్ని చేశాను—ఇన్నీ చాలక నీ బ్రతుకు ఏం బండలు అవుతుందో అని ఇంట్లో పెట్టుకున్నాను. నిన్ను గాక మొన్న వచ్చిన మొఱతే దేవుడైనప్పుడు యిన్ని విధాలా నీకు చేసిన మే మేమే ఉందాటి! ఆ దాలోంచి వ వెళి అంటాను.”

పార్వతమ్మగారు తమకు తెలియకుండానే కాగా ఉండ్రేకపూరితం లైపోయారు. ఆ విషయం గుర్తించారేమో అకస్మాత్తుగా ఆగిపో మారు. తర్వాత ఆమె గొంతు తగ్గించి మాట్లాడటాన్ని బట్టి చూస్తే అదే కారణ మనిపిస్తుంది. కాస్త కాలంతీసుకొని ఆమె పాధిరకాంతయి చెప్పసాగారు.

“నేను అందుకూ ఏమీ అనలేదు. అసలు దీని అభిమానం ఎవరికి కావాలి? నాకు నా పిల్లలు ఇద్దరు ఉన్నారు. ఇంతకూ నీ కేటో ఒరగపెడితారని నే నేనాదూ ఏళ్లు చెయ్యలేదు. ఎంత చేసినా పరాయి పేగు పరాయిపేగే అని నాకు మొదట్నుంచీ తెలుసు. అయితే ఒక మాట. ఇదీ—ఇది నన్ను మోసం చేసింది. పెళ్లి కానంతకాలం—దాని కోక ఆధారం దొరకనంత కాలం వొడ్డమ్మే సర్వస్వం అన్నట్టు అభిమానం చూపిం చింది. ఎంతో విశ్వాసం కలదానిలా ప్రవర్తించింది. తీరా పెళ్లయ్యాక, యింక నా అండ మరి అవసరం లేదని తోచాక పోన నీలత్తం నాకేమిటి? అంటోంది,”

పార్వతమ్మగారి స్వరం, ముఖం కళ్లు మార్పు కొంటూవచ్చి చివరి కో విశ్వతరూపం ధరించాయి. ఆమె ఆగిపోయారు.

కొన్ని నిమిషాలవరకు అలా మానంగా ఉితు వన్నారు. ఈలోగా వింటున్న ఆమె ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసం, అతర్వాత కొద్దిసేపట్లో చెవులున్న ఆమె ఒక సుదీర్ఘనిశ్వాసం విడిచారు. తర్వాత వంటింటి చక్కబాటు పూర్తిచేసుకొని వచ్చిన సుబ్బలు కూడా మడివిడిచి వచ్చి కూర్చుంది. ఎవరూ మాట్లాడలేదు.

చివరకు స్నేహితురాలి ఇంటినుండి సరస్వతి కొడుకూ రాకతో ఆ సంభాషణ పూర్తిగా ఆగి పోయింది.

౫

సరిగ్గా వారంతోజాలు గడిచాయి. ఆనాళ్ సరస్వతి స్నేహితురాలిని చూడటానికి ఇల్లటంలోని అంతర్యం తెలిసింది. అదీ మదర్సానికేమిటా.

సరస్వతి బండీ ఎక్కుతుంటే బండీఅతడు అడి గాడు. బావగారి! చెప్పడమే చేతనయిందికావో, బండీవాడికి గ్రహాగ్రే క్షేత్రమో తెలియదు. అతను ఎంత వర్ణించినా, ఎన్ని గుర్తులు చెప్పినా సారానికి గమ్యస్థానం తెలిసింది కాదు. చివరకు సరస్వతిని చూడ గానే అతడికి అర్థ మయిందికావోయి. ఆమెను ఉద్దేశిస్తూ అడిగాడు :

“వారంలోజాలకిందట ఆయాళ్ మనం యెల్లిన యింటికిటమ్మా!”

సరస్వతి ముఖం ఎత్తి బండీవాడివంక చూడి పోయింది. కాని వెంటనే ముఖం దించేసుకుంది. సర స్వతిగొంతులోంచి వచ్చిన స్పష్టస్పష్టపు అంగీకార కూచకస్వరం విని బావగారు ‘అవును ఆ యిల్లే’అంటూ బండీవాడికి జవాబిచ్చారు.

దీనినిబట్టి మదర్సనం ఆనాటి సంఘటన అంత వరకూ తమ అనుకుంటున్నట్టు అకస్మాత్సంఘటన కాదనీ, దానివెనుక చాలా కుట్ర ఉందనీ గ్రహించాడు. వెంటనే ఒకసారి అతని ఒళ్లంతా వేడెక్కిపోయింది. కాని కొద్దిసేపట్లోనే అతడు కాంతు దయ్యిడు.

అవారో జరిగిన సంఘటన ఇది. ఉదయం యేడు గంటలవేళ సుదర్శనం స్నానం చేసి నట్టింట అద్దం ముందర కల దువ్వుకుంటున్నాడు. ముబ్బులుగొంతు వినవచ్చింది.

“ఇది పనికివస్తుందా?”

“అ దేమాత్రం ఉడుకుతుంది?”

అది తండ్రిగొంతు. సుదర్శనం వింతతో వెను తిరిగి చూశాడు. ముబ్బులుచేతిలో ఓగిస్తూ ఉంది.

“రెండుకవ్వలు ఉడుకుతుం దనుకుంటాను”

“సరే, అది అక్కడ పెట్టి మన చిన్న పప్పుగిన్నె పట్టా.....”

సుదర్శనానికి అప్పటికి ఇంకా అంతు చిక్క లేదు. కాని కొద్దిసేపట్లోనే అర్థ మయింది.

తొమ్మిదిగంటలకు అంతా సిద్ధమయ్యింది. అంత వరకూ పార్వతిమృగారు అలా వంటియింటిలోనే కూర్చున్నారు. పెదకల్లి కొంతసేపు వట్టింటా, కొంత సేపు నడవలోనూ కాలం గడుపుతూ వచ్చారు. భావ గారు నడవసరండాలో కుర్చీలో చారబడి సిగరెట్ విూద సిగరెట్ తగలవేస్తున్నారు. క్రీపతి అజ్ఞానపు ప్రశ్నలతో అందరి గుండెలూ కలుస్తూ యిల్లల్లా కలయ దిరుగుతున్నాడు. కుమార్తె లిద్దరూ తండ్రిఆదేశాలను నిర్వహిస్తూన్నారు. అంతవరకూ ఎట్టి సంబ్రయత్నాలూ జరుగలేదు. చివరకు తొమ్మిదిన్నర గంటలకు సర్వసూ సిద్ధమయ్యాక సుదర్శనాన్ని వేసి ఒకసామాను బండి ఒకపెట్టిబండి తెప్పించారు.

ఆవల సామానులు బండిలో సద్దుతుంటే తండ్రి సరస్వతిని హెచ్చరించారు.

“ఇంకేమిటమ్మా ఆలస్యం?”

సరస్వతి ఈ హెచ్చరికతో ఓరిభంగా క్రుల్లిపడి ఎదురుగా ఉన్న చెల్లెలిముఖంలో చూసింది. ముబ్బులుచూపులు అక్కచూపులను ఎదుర్కొన్నాయి. ఇద్దరిచూపులూ సిగ్గుతో త్రక్కలకు తప్పుకున్నాయి. కాని మరుక్షణంలోనే వారి సిగ్గులు యింకోవెల్లంవ ఆగమనంతో చెడిపోయాయి. ఆనకట్ట కట్టలేని దుర్బలరాలు రంగంలోంచి తొందరగా నిష్క్రమించింది. సరస్వతిమాత్రం రెండుసార్లు కంఠాన్ని మెదిపి

అక్కడే అలానే నిలిచిపోయింది. కళ్లలో పొడవూపిన నీటి దిండువులు కళ్లలోనే యింకీ పోయాయి.

పెత్తండ్రి హృదయాన్ని పదిలపరచుకుంటూ అన్నాడు: “పదమూ!”

సరస్వతి మళ్లా నైతన్యం తెచ్చుకొని మెల్లిగా వంటింటివైపు నడిచింది. కాని ఆమె ద్వారందగ్గరకు వచ్చాక ఎంత ప్రయత్నించినా అడుగు ముందుకు పడిందికాదు. అతిప్రయత్నమిూద అక్కణ్ణించే లోపలకు తొంగి వా చూడకుండా గొడిగింది.

“వెల్లివస్తానమ్మా.”

అమ్మకు వివరమింకో లేదో గాని ఆమెదగ్గర నుంచి తిరిగి జనాబుమాత్రం రాలేదు. ఆమె కోలేది కూడా అదే. తర్వాత ఆమె చేతులు రెండూ జోడించి శిరస్సు వంచి నమస్కారం చేసింది. అది ఎవరిని ఉద్దేశించి అయినా సంపూర్ణమైన భక్తితోనే అనేదిమార్గ నిర్విచారాంకం.

సరస్వతి తిరిగివస్తూ వట్టింట ఎదురుపడ్డ పెత్త ల్లికూడా పొచ్చాభివందనం చేస్తూ అంది—

“వెల్లివస్తాను దొడ్డమ్మా”

దొడ్డమ్మమాత్రం ఏమీ జవా దివ్వలేదు. మన సులూనైనా ఆశీర్వదించిందో లేదో తెలియదు. కాని నమస్కరిస్తున్న పుడుమాత్రం ముఖావంగా ఉండ కుండా చప్పున వంగి భుజాలు రెండూ పట్టుకొని లేవనెత్తింది.

సరస్వతి బండి ఎక్కాక భర్త క్రిపరిని అంది చ్చాడు. బండి కదులుతుంటే క్రిపతి తొందరగా అన్నాడు—

“అమ్మా! అమ్మా!! అమ్మమ్మ రాలేనే!”

తల్లి దీని కేమీ జవా దివ్వలేదు. కళ్లలో నీళ్లు తిరుగుతుండగా కొడుకుతలను గుండెల కడుముకుంది.

ముందు సామానుబండి, మధ్య పెట్టిబండి నడుస్తుంటే అల్లుడుమామ లిద్దరూ వెనక నడుస్తున్నారు.

వాళ్లు సందులుపు తిరగ్గానే సుదర్శనం కూడా లోనికి వెల్లి పుస్తకాలు తీసుకొని కాలేజీకి వెల్లి పోయాడు. (నకేషము)

కలగంప

పిల్లల ఆటవస్తువులు

పిల్లలు ఆడుకొను బొమ్మలను పరికించి, ఆయాదేశముల సౌభాగ్యమును, సంస్కృతిని చెప్పటకు పిలుస్తుంది. అన్ని దేశములలోను, ఒకేఒకరకమైన ఆటవస్తువులు కన్పించుచులేదు. పల్లెపదములు, బావపదగీతములు ఏరిరిగా జాలి కేదముచే మారుచున్నవో, అట్లే బొమ్మలూ కూడా ఇంట్లో సంఘములోని మధ్య తీగరివారియొక్క, కార్మికకర్షకులయొక్క ప్రవృత్తులను అభివ్యక్తము చేయుచున్నవి. కాగా సంఘములోని ఆచారవ్యవహారములను, సంప్రదాయములను, ఆరికపరిసిక్తులను ఇవి సూచించునది అనకతప్పదు. ఆటవస్తువులు నిత్యకృత్యమునకు తగినపదార్థములు కావు. వీనివ్యాధి పిల్లలకు పెద్దలకు ఒకవిధమైన ప్రోత్సాహకారము కలుగుట సహజమే. అనగా నిది బాటిలోని యావనదేశకు సూచీప్రములుగా తీసికొనబడవలెను. ఆయాకాలములందరి జీవితహర్షము వాక్రియించుకొని ఆటవస్తువులు బహులుజేరుచున్నవి. వీటిలో చాలాబొమ్మలు పిల్లలచర్యను, అకారస్వభావములను తెలియజేయునవి. పిల్లలు లేనివారు, పిల్లలు కలవారు, వ్యాధిగ్రస్తులు మొదలగువారందరకు బొమ్మలహిత విదోషక విశ్వాసము కన్పించుచున్నది.

మట్టితో తయారగు బొమ్మలే ఎక్కువగా ఉన్నవి. వీటి అన్నిటికీ దేశకళాగము సమస్తదేశముగా నున్నది. చాలావరకు ఇవి వగ్గుములు. కేరీరావయనములను నిర్మించుటలో ఎవరికి తోచినట్లు వారు నిర్మించుటకూడా వీటిలో కలదు. వీటిని సజీవముగా చూపుటకు రంగులను వేయుచున్నారు. చాలావరకు ఇవి వత్సప్రతిమించునదిగా తయారుచేయబడుచున్నవి.

పెద్దల ఆటవస్తువులే పిల్లల చేతిలోనికి వచ్చినవని కొన్ని బొమ్మలు తెలియజేయుచున్నవి. పెద్దల

పూజాపదార్థములు కొన్ని పిల్లల ప్రపంచములోనికి దిగినట్లుకూడా కన్పించుచున్నవి. దక్షిణదేశములో కరన్నవరాత్రులందు తెలుగుదేశములో సంక్రాంతి కాలమున బొమ్మలపూజను గమనించితే బొమ్మల ఆటకు, విగ్రహారాధనకు గల సన్నిహితసంబంధము బోధపడగలదు. ఇట్లే విఘ్నేశ్వరప్రతిమకు పిల్లల ఆట వస్తువులలో కొన్నిటికీ గల పోలికను పరికించితే హాస్యభావము, పూజాభావము ఎట్లు ఈ బొమ్మలలో కలసిపోవుచున్నవో తెలియగలదు. చాలాబొమ్మలు మతాభిప్రాయము చిత్రించినవి. వీటిలో మత్యప్రతిమ సమగ్రమైన జీవితముతో తొలుకాడును, గంధ మూర్తిగా, ఆనందమునుముగా మండి, కరువును లాలించునట్లు, స్వార్థరహితమైనట్లు కన్పించును. అతి ప్రాచీనకాలపు సస్యదేవతలు దేవాలయములమీద, పిల్లలచేతులలోను వగ్గుప్రతిమలుగా మారినవి. బౌద్ధ వైదికమతములలో వీ సస్యదేవతలే కత్తిగా మారినవి. పశుపత్యైదుల బొమ్మలు గ్రామదేవతలనుంచి వచ్చినవని చెప్పవలెను.

పిల్లలు బొమ్మలతో ఆటలాడుకొనుచేతలలో బొమ్మలను సజీవములుగా భావించుచు, పెద్దల దైవందివజగమును లెక్కచేయక వ్యవహరించుటలగును. అనగా పిల్లలొకరకమైన సమాధిలోనికి ప్రవేశించుచు, బొమ్మలతో సంభాషించుచు, అవి వారలను పలుకరించినట్లు భావించుచు మెలగుచున్నారు. ఇచటనే ఆధ్యాత్మికభావన, క్రీడాభావన రెండును కలియుచున్నవి. అందుచే పిల్లలకు బొమ్మలాలలనుంచి మరలింపజాలుట చున అవివేకమేనానని తోచుచున్నది.

పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి.

బొమ్మ రైల్వే

బాలబాలికల వినోదనిమిత్తం నిర్మింపబడిన చిన్న రైల్వే. స్కాట్లండ్ లో వేసవి సెలవుల్లో వీనిని నడుపుతారు. వీనిలో ప్రయాణం చెయ్యడానికి పెద్దవారికి ఒకపిల్లింగు, బాలబాలికలకు ఆరు పెన్నీల చొప్పున టిక్కెట్లు.

ఈ రైలుదండనను తిరుగుప్రయాణంకోసం చేత్తోగంటి పట్టాలమీద వెనక్కు తిప్పువచ్చుచున్నారేమోనో ఉంటాయి.

గార్డు ఈలవేసి జరిడా చూపుతున్నాడు. రైలుగుర్ గుర్తుని బయలుదేరుతోంది.

భారతప్రభుత్వమువారు మొన్నటి స్వాతంత్ర్యోత్సవ దినసందర్భంలో భారత ప్రాచీనచరిత్రను స్మృతిపథానికి తెచ్చేందుకై విడుదలచేసిన తపాలావిల్లలు.

విమర్శనము

ప్రత్యక్ష రాఘవము

నాలుగవశాసముల పద్యకావ్యము. కవి: కీ. శే. భోగరాజు వారాయణమూర్తిగారు. ప్రకాశకులు: భోగరాజు వారాయణమూర్తి అందు పమ్మ, విజయ నగరము. వెల రూ. ౧-౪-౦.

పరమరామభక్తుడై తన్నుతానుగూడ మరచి 'రామదాసు' అను పార్థకవామముతో సుప్రసిద్ధుడైన కంచర్ల గోపవంశియొక్క జీవితచరిత్ర యిందలి యితివృత్తము, ఆ మహనీయునిసరించిన ఆ నేకవిషయములు, ఆయన రాఘవావరవామధేయ్యుడైన శిరామ చంద్రమూర్తిని ప్రత్యక్షము చేసుకొన్న వైషమ్యము ఇందులో నిరీష్యములై యున్నవి. ఇతివృత్తవివృత్తతో పాటు కవిశానిధివర్ణనగూడ గల ఈ కావ్యమును ఆంధ్ర మహాకావ్యముల తప్పక యథోచితముగా అధ్యయనము చేసి విశ్వసించవచ్చును.

ప్రార్థన

రచయి: పానాపతి రుక్మిణమ్మగారు, మెయినురోడ్డు, విశాఖపట్టణము.

క్రొవ ౧/౧౬ వైశాఖ కుమారు ౨౩ ఫుల్లుల గల యీ లఘుగ్రంథములో రుక్మిణమ్మగారు వేదములలోనుండియు, ఉపనిషత్తులలోనుండియు ప్రార్థనా రూపములైన కొన్ని ఋక్సూలన వీరీ, వానికి నీలై నంతవరకు మూలము వతిక్రమించక తెలుగులో వచన రూపమున సరళమైన తాత్పర్యమునుగూడ వ్రాసి దీనిని కూర్చియున్నారు. (భగవంతుని) ప్రార్థనయొక్క ఆవశ్యకతను, అందునుసరించి మనచారు కనబరచుచు వచ్చుచున్న వైఖరిని తెలుపుచిన్న భూమికకూడ దీనికి తోడించియున్నారు. ప్రార్థనాపరులకు వైదికమూర్తులలోని విశేషములను తెలుసుకొని, అర్థపురస్కరముగా వానిని మననము చేయుటకు ఇది తోడుపడగలదై యున్నది.

గ్రంథస్వీకారము

దేవరహస్యాలు

వేదపురాణములలోని దేవతేతిహాసములను, తదితరచారిత్రకవిశేషములనుసరించిన విమర్శ గ్రంథము. గ్రంథకర్త: కొత్త భావయ్యచాదరిగాను, సంగం జాగరయ్యాశి, తెనాలి తాయాకా, గుంటూరుజిల్లా, వెల ౨ రూ.

రాజ్య కాంక్ష

రాజస్థానకథానలిలోని ఒక ముఖ్యగాథ ఈ అయిదంకముల నాటకములోని ఇతివృత్తము. యిత: అంకరాజు శంకరరావుగారు. ప్రకాశకులు: డాక్టరు గురుమూర్తిఆశ్రయవిర్యాపాకసంఘము, రాజమహేంద్రవరము, వెల రూ. ౧.

కామకళాశాస్త్రము

పెద్దిపేరుతో అతిసాధారణరూపమున, అస్రబుద్ధవృష్టితో వెలసిన ఒక 'వామకార' శాస్త్ర గ్రంథమిది. రచయిత యెవరో ఇందులో కానరాదు. ప్రకాశకులు: బి. వి. జగన్నాథ అండుకో., పాకారు పేట, మద్రాసు. వెల రూ. ౧.

నవభారతం

[1948-1949]

రచయిత: సీతంరాజు సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు. ప్రకాశకులు: సుదర్శన పబ్లిషర్సు, 10/8 తంబుచెట్టి వీధి, మద్రాసు. వెల రూ.పాఠ్యము.

తృమేవాహం

కవిశాసంపుటి. కవి: శ్రీ ఆరుద్ర. వెల ఒక రూ.పాఠ్యము. ప్రకాశకులు: కళాకళి ప్రచురణలు, పామర్రకోట.

హర్షచక్రవర్తి (సా.శ. ౧౦వ శతాబ్దం)

ఇట్టివల ముద్రాను చిత్రశిల్పకళాశాలలో జరిగిన చిత్రకళాప్రదర్శనమునందు ప్రశస్తిక ప్రశంసలు పొందిన కె. శ్రీనివాసులుగారి తివ్ర చిత్రమునకు నకలు.